

Ákif Emre

*İlk, orta ve lise öğrenimini memleketi olan Kayseri'de tamamladı. İstanbul'da mühendislik okudu. Gazetecilik, yayıncılık ve televizyonculuk yaptı. Halen, bir dönem genel yayın yönetmenliğini yaptığı **Yeni Şafak** gazetesinde yazıyor. Ákif Emre'nin **Göstergeler** (İz Yayınları, 1997) ve "**İz**"ler (Yöneliş Yayınları, 2001) isimli çalışmaları bulunmaktadır.*

siyaset: 2

âkif emre
küreselliğin fay hattı
yayına hazırlayan: vezir meydan

isbn 975-6910-32-1 / yöneliş
aralık, 2001, istanbul, 400 s.

kapak formu: yöneliş

kapak fotoğrafı:

*general mcarthur, ankara'da mareşal fevzi çakmak'la birlikte
tören kıtasını izlerken.*

kapak tasarım: ferhat çınar

dizgi-düzelti: yöneliş

baskı: kurtiş matbaacılık

yöneliş

Vatan Cad. Şehit Pilot Mahmut Nedim Sk.

No. 15/3 34270 Aksaray-İstanbul

Tel.: 524 07 76 Faks: 523 58 87

www.yonelis.com

küreselliğin fay hattı

âkif emre

yöneliş

içindekiler

Sunuş Yerine	11
---------------------------	----

11 Eylül Yazıları

• Naklen Savaştan Naklen Teröre.....	17
• Global McCarthyizm.....	20
• “Tarihin Sonu”, Amerikan Rüyasının Sonu?.....	23
• ABD ve Aptallaş/tırma Cesareti?.....	27
• ABD'nin “Terör Ahlakı”.....	30
• Kutsal ve Profan.....	33
• İslam'a Karşı İslam.....	36
• Tarih'in Tatilden Dönüşü.....	39
• Gönüllü Kolonizatörler.....	43
• Nostaljiden Bahsetmiyoruz.....	46
• Bir Tarık Ali Masalı.....	49
• Hangi İttifak, Hangi Rabbani.....	52
• Terörü Lanetlemek Yeter mi?.....	55
• Afganistan Aynasında: Fosiller ve Mukallitler.....	59
• Amerika'nın Sınavı.....	62

Türkiye: Yitik Hafızalar Ülkesi

• Milli Güvenlik Refleksi.....	67
• Yamanı'den Yaman Sorular.....	69
• Avrupa'nın RP Algısı.....	71
• Türkiye'nin Miloşeviçi Yok.....	73
• ABD Kredisi, İslam Korkusu.....	75
• Küreselleşmeye Tapınmak.....	80

• Türkiye'den Kim Ne Anlıyor	85
• Türkiye'nin Krizle Artan Gücü	88
• Statükocu Refleks	93
• Evrensellik Hastalığı Ya da Soykırım	96
• Fethullah Hoca'nın Okulları, Kıskançlık Histerileri	104
• McCarthy/cilik	106
• Laik Bosna'da Laikçi Elit	108
• Kazakistan Vizeniz Var mı?	111
• Elçibey ve Demirel'in Dünyası	113
• 1 Milyar Doların Anlamı	120
• Amerika'nın 28 Şubat Politikası	123
• Okuyucusuz Gazetenin Dış Politikası	126

Balkanlar: Paylaşılamayan Miras

• Makedonya'da Balkanlar Yeniden Şekilleniyor	133
• Balkanlar'da "Miras Sorunu"	136
• Makedon Sorunu mu, Arnavut Sorunu mu?	139
• İki Makedonya: Ben ve Öteki	142
• Taliban ya da Aliya	145
• Bosna'da Neler Oluyor?	148
• Cevdet Paşa'nın Latinleri	152
• Yunanistan'ın Dostluk Stratejisi	154
• Balkanlar'da Derin Millet	156
• Kosova'da Liderlik Sorunu	159
• Bulgaristan: Kül Altında Kalanlar	162
• Kehanet Politikası	167
• Kosova Üstüne Sorular	170

Yeni Dünya Düzeni: Hayal ve Gerçek

• Yüz Yıllık Yeni Dünya Düzeni	185
• Global Köyün Horozları	188
• "İki Dünya" Savaşı	191
• Avrupa'nın Avrupalılaşması	194
• AB Üzerinden Siyasetçilik	196
• Ramazan Hilalinde AB Yıldızı	201
• AB'de Linguistik Savaş	207
• Avrupa Birliği Üstüne İki Soru	209
• Resmi Aday Eşit Aday Farkı	216
• AB, Almanya, Türkiye	218
• AGİT'te Bölge Oyunu	221
• Batı, İslam ve Fıkıh	224
• ABD'deki Müslüman Lobisi	228
• NATO ve "Siyaset Gelenekleri"	231

• NATO'ya Karşı NATO	234
• Ya Rüyalarını Türkçe Görenler?	237
• Bedelsiz Demokrasi	239
• BM'nin Bitiş Zirvesi	241
• ABD Seçimlerinde Bir "İlk"	244
• Powell'a İrtica Programı	247
• Dini Kimlik mi, İrtica mı?	250
• Kur'an Okuyan Blair	252
• İngiliz Liberalliği ve Terör	254

Ortadoğu: Parçalanmış Coğrafya

• Filistin, Kudüs, İntifada	259
• Savaş ve Estetik	267
• Filistin'de Çatışmalar	269
• Bir Yıl Sonra İntifada	272
• Türkiye'nin Duruşu, İsrail'in Sınırı	275
• Temel Taşı ya da Temel Diplomasi/si	279
• İntifada, Şaron ve Barış	282
• İsrail'deki "Laik Devrim" in Anlamı	290
• Bazıları Diktatörlüğü Sever	292
• Türkiye Esad'ı Destekledi mi?	298
• Bölünmüş Filistin(liler)	300
• 90 Dakikalık Yolculuk	303
• ABD'nin Yeni Eyaleti	306
• Kudüs'te Bir Papa	308
• Ortadoğu'nun ve Depremin Çelişkileri	311
• Filistin'de Noel'in Farkı	314

Kafkaslar: Sönmeyen Ateş

• Kerimov Atatürkçü mü?	319
• İmparatorluk Ruhu ve Statükoculuk	322
• Rusya'nın Soğuk Savaşı	327
• Grozni'de 10. Yıl Marşı	330
• Kafkas Hattının Öteki Yüzü	335
• Ecevit Akka'yı Savunacak mı?	338
• Kafkaslar'daki "İsrail"	340
• Suyu Çıkan İlişkiler	343

İslam Dünyası: Yitik Harita

• Şiddetin Kaynağı	349
• Çöken ve Yükselen İslam/cılık	352
• Yıkılan Buda Heykelleri	355
• Misyoner Olmak Zor	357

• Hem Dost Hem Rakip.....	360
• İran'a Ne Oldu?.....	367
• Güneydoğu Asya'nın Krizi.....	371
• Asya Rönesansı	377
• Pakistan'a Nükleer Taltif.....	380
• Pakistan Örneğinde Darbelerin Nedeni	383
• İKÖ Nereden Nereye?.....	386
• Sudan'a Petrol Diplomasisi	388
• Bir Turabi Portresi	392
• Fransızların Halifesi	395
• Çin'in ve Türkiye'nin Başağrısı.....	397

SUNUŞ YERİNE

Soğuk savaş döneminin bitişini ilan eden Berlin duvarının yıkılışı ile Dünya Ticaret Merkezinin yıkılışı arasında geçen kısa sürede dünya “yoğunlaştırılmış bir yüzyıl”ı yaşadı. Bu on yıl içinde neredeyse bir yüzyılı kapsayacak yoğunlukta gelişmelere tanık olundu.

Görece bu yoğunluk sanıldığı gibi yeni bir dünya düzeninin kurulduğu anlamına da gelmiyordu. Bittiği söylenen soğuk savaş dönemine karşın bunun yerine yeni bir uluslararası düzen/sistem kurulduğu da söylenemezdi.

Bu yoğun belirsizlik ortamında, dünya sistemi karşısında alacağı tavır bakımından bir tür *tarihsizlik*/i yaşayan Türkiye'nin bu durumdan doğrudan etkilenmemesi düşünülemezdi. Bir yanda tarihi, kültürel, stratejik şartların zorladığı, diğer tarafta *tarihsiz bakışın* şekillendirmeye/konumlandırmaya çalıştığı “iki farklı Türkiye fotoğrafı” ortaya çıktı.

Soğuk savaş döneminde tarihi, jeopolitik, jeokültürel potansiyelini dondurarak sistem içinde kendini güvene aldığını düşünen Türkiye, buzların eriyişi karşısında fark ettiği büyüklüğü ve sorumlulukları ile zihnen ve fiziki anlamda hazırlıksızlığının gerilimlerini, çelişkilerini yaşadı. Adeta, dondurduğu gücünün açığa çıkması karşısında dumura uğratılmış, felç olmuş uzuvlarıyla uyum güçlüğü çeken beden görünümü sergiledi.

Tüm gücünü jeostratejik konumundan ibaret gören/varsayan resmi Türkiye söylemiyle, sahip olduğu medeniyet birikiminin bilincindeki derin Türkiye'nin çelişkilerinin her alanda yaşandığı dönemdi bu on yıl.

Tarihsizlikle şekillenen dünya vizyonunun, dış politika anlayışının dar alana sıkıştırdığı Türkiye ile, kadim medeniyet

birikimlerinin tümü üzerinde oturuyor olmanın öz güvenini hayata aktaracak geçerli araçlardan yoksun derin Türkiye'nin çelişkisiydi tüm bu yaşananlar.

Tüm bu yoğun dönemde, 'Türkiye nasıl kurtulur' sorusuna verilecek cevap ve çözüm önerileri, iç ve dış politikada birbiriyle kıyasıya yarıştı. Resmi ve toplumsal tüm alanlarda kendini gösteren bu ideolojik yarış, zaman zaman birbirini iptal etmeye varan çatışma görünümü verse de; Türkiye'nin üzerinde yükseldiği birikimin hiç de sanıldığı gibi stratejik konumdan kaynaklanan statik bir konumlanıştan ibaret olmadığını göstermeye yetiyor.

Tüm kaotik görünümüne rağmen medeniyet krizi, kimlik krizi olarak tezahür eden siyasal, toplumsal ve kültürel zıtlaşmalar, çalkalanışlar bir başka boyutuyla ülkenin sahip olduğu imkanlar hakkında ip uçları veriyor.

Bu kitapta toplanan yazılar, dünya ile beraber Türkiye'nin içinden geçtiği yoğun/laştırılmış soğuk savaş sonrası dönemi, bir yüzyılın bitip yeni bir yüzyılın başladığı yılları kapsıyor. Sembolik olarak, 1999 ile 2001 yılları, yüzyılın bitimiyle bin yılın başlangıcına işaret etmesinden öte anlamlar içeriyor. Yakın ve uzak coğrafyamızda yaşanan yoğunluk Türkiye'nin ve İslam dünyasının, statükonun yok saydığı insan dinamizmini, jeostratejik potansiyelini yeniden ortaya çıkarmıştır. Türkiye'nin *tarihsizleştirilmiş dış politikaya* zorlanması ile, tüm bunalım alanlarının doğrudan muhatabı olması arasındaki ilişki; onun stratejik ve kültürel hinterlandıyla birlikte inkar edemeyeceği, kaçınamayacağı bir dinamizmi beslediğini gösterir.

Türkiye'nin içinde bulunduğu yoğun/laştırılmış bunalımla sahip olduğu dinamizm arasındaki çelişkinin doğurduğu gerilim İslam dünyası için de geçerlidir. Bu gerilim, İslam dünyasının yaslandığı tarihsel birikim, jeo kültürel ve jeo stratejik konumuna karşılık dünya sistemi içinde hak ettiği yeri alamamasının doğurduğu çelişki tüm bir İslam coğrafyasını çatışma alanı, daha doğrusu *sistemin lanetlileri* durumuna itmektedir. Atlas Okyanusu kıyılarından Filipinlere, Güney Afrika'dan Siberya'ya, Berlin'deki Türk mahallelerinden Londra'nın, New York'un varoşlarına kadar uzanan bir *fay hattı*dır bu.

Edilgenleştirilmiş bir İslam dünyası, aynı zamanda kurgulanmış uluslararası sistemin bir türlü benimseyemediği, ka-

baca ötekine indirgenmiştir. Bu açıdan edilgen varlığı bile, kurgu bozan, alternatif sistem olmak gibi bir algının adıdır İslam dünyası.

Yeni Şafak'ta yayınlanan, dünya gündemine ilişkin yazılardan oluşan bu seçmeler, dönemin dünyasını, yaşadığımız ülkeyi tanımaya ve tanımlamaya yönelik bir çabanın ürünü. Aynı zamanda dünya ölçeğinde yaşanan yeni kavramsal tartışmaların, uluslararası düzen arayışının bir muhatabı; üzerinde yaşadığı coğrafyanın anlamına ilişkin duyarlılık/sorumluluk sahibi bir bireyin sorgulaması olarak da okunabilir.

Bu yazılar, dönemsel olarak, Ortadoğu'dan Kafkaslar'a, Balkanlar'dan Avrupa Birliği'ne kadar çevremizde yaşanan sıcak gelişmeler karşısında güdübirlik cevaplar yetiştirmekten çok, güncel olanı belirleyen/aşan arkaplana/kurguya işaret etmeyi amaçlamaktadır. Güncel olan her an eskimeye mahkum olsa da, günceli de belirleyen ve aşan faktörler; kültürel, tarihi, stratejik boyut geçerliliğini koruyor. Bu anlamda, bu kitaptaki yazılar, bugünden yarını (doğru) okumaya/anlamaya imkan verecek; bir döneme ilişkin düşülmüş notlar, çözümle/mele/r olduğu kadar, ideolojik tüketime sunulan parlak söylemlerin yaldızını kazımayı denemektedir.

Akif Emre
Aralık 2001

11 EYLÜL YAZILARI

NAKLEN SAVAŞTAN NAKLEN TERÖRE

Bundan tam on yıl önce dünya, televizyondan naklen savaşı seyretmenin keyfini yaşamıştı. Amerikan güçleri Irak'ı bombalarken CNN televizyonu bir ilki gerçekleştirmiş, savaşı naklen yayınlamıştı. Gecenin karanlığında patlayan bombaların kimin beyninde, hangi canlının bedeninde patladığı hiç düşünülmemişti bile. Koltuklarına gömülüp "pornografik savaş"ı tüm çıplaklığı ile seyredenlerin hayatına yeni renkler katılmış; medya sayesinde yeni hazlar edinmişlerdi.

Bu pornografik hazzın kaç cana mal olduğunu kimse sorgulamak cesaretini bulamamıştı kendinde. Sonuçta özgür dünyanın güvenliği söz konusuydu, bunun bedeli ilaçsızlık ve yetersiz beslenme sonucu ya da akıllı füzelerin masum hatalarının neden olduğu bebek ölümleriydi.

19 Nisan 1995 Oklahoma'daki patlama sonucu ölen 165 kişinin katili hemen ilan edilmişti: İslamcı teröristler. Medyatik yargısız infaz o boyutlara vardı ki, İngiliz basını şu manşeti atacaktı. In the name of Allah (Allah'ın adıyla). Olaydan bir gün sonra Irak kökenli Sahar Al-Mawsavi isimli genç bir kadın, Oklahoma'daki evine yapılan saldırı sonucunda bebeğini kaybetti. Şehirdeki cami ve İslami derneklere saldırılar peş peşe geldi, binalar kurşunlandı. ABD ve Avrupa ülkelerinde Ortadoğu kökenlilere resmi ayrımcılık fiilen devreye girdi. Olayın failinin körfez savaşına katılmış bir Amerikalı olduğu açığa çıktı ama kimse Hıristiyan Beyaz Amerikalı (WASP) bombacının kimliğinden dolayı "Hıristiyan terörü" gibi bir sıfat kullanmadı.

Tüm bunlardan daha ilginç olanı bombacı Timothy McVeight'in yaptığı çarpıcı açıklamalardı. İdam edilen McVeight'in Mart 1998 tarihinde kaleme aldığı notlarına kimse

dikkat etmedi bile. “Bana Iraklıların dünyanın en pis, en acımasız, ölümü hak eden halkı olduğu söylenmişti. Çölde, Iraklıların da tıpkı bizim gibi karıları, oğulları ve kızları olan insan olduklarını fark ettim. Bize yiyecek veriyorlardı...”

Naklen Terör Dönemi

11 Eylül 2001 tarihinde Amerikan televizyonları bir ilke daha imza atıyor, bir terör saldırısını tüm korkunçluğu ile televizyonlardan naklen yayınlıyordu. Bu defa yayının gerçekleştiği coğrafya, Amerikalıların koltuklarına gömülüp keyifle seyredecekleri kadar uzakta değildi. Amerika'daydı. New York ve Washington şah damarından vurulmuştu adeta. Bu sefer biz uzaktan seyretmiştik bu naklen yayını ama hiç de pornografik bir haz duygusuyla değil; dehşet ve korku, acıma ve tedirginlik duygularıyla...

Dünya sisteminin patronu olarak Amerika, görenlerin film çekimi zannettiği, televizyondan izleyenlerin kurgu olduğunu düşündüğü sahneleri naklen yayınlamakla övünemiyordu. Savaşın gerçek sonuçlarından çok sanal sonuçlarını öne çıkaran naklen savaş döneminden naklen terör dönemine tanık olmuştu tüm dünya: naklen savaş dönemi bitmiş naklen terör devri başlamıştı.

Hemen her terör olayının arkasında Müslümanları sorumlu gösteren ve terör ve İslam imajını yan yana getiren medyanın Müslümanlara yönelik ön yargısı bu olayda ister doğrulansın ister doğrulanmasın, bu olay sonuçları itibariyle Ortadoğu, İslam dünyası ve genel anlamda da uluslararası sistemi etkileyecektir. Nasıl naklen savaş dönemi yeni dünya düzeninin, tek kutuplu dünya sisteminin habercisi oldu ise naklen terör dönemi de yeni bir uluslararası sistemin habercisi olacaktır. Ve bunun sonuçlarından hepimiz doğrudan etkileneceğiz.

Sanal olanla gerçek olanın birbirine karıştığı, her şeyin medyatik meta haline getirildiği ortamda binlerce sivilin ölümlüyle neticelenen saldırıları kimin gerçekleştirmiş olduğu kadar naklen terör döneminin neler getireceği önem kazanıyor.

Eğer böyle bir saldırıyı Usame bin Laden gibi Müslüman kimlikli gruplar gerçekleştirmişse; bu eylemi yapmaya iten sebepler üzerine iki taraf da ciddi olarak düşünmelidir. Batı'nın

ve Amerika'nın; bir insanın kendi hayatı pahasına binlerce maddum sivili katletmeyi göze alarak, Eric Hoffer'in tabiri ile "kesin inançlılık" gösterisine girmesinin arkasındaki nedenler üzerine düşünmesi gerekir. Kendi paylarına, kurdukları dünya sisteminin ne kadar adil olup olmadığı adına eleştirel bir tavır takınmaları gerekir.

Müslümanların ise, kendi adlarına tüm Müslümanların ve insanlığın geleceğini ipotek altına alırcasına hareket etme yetkisini kendinde gören bir avuç insanı bir tür harici zihniyetle ölüme götüren kültürü, dünyayı algılayış biçimini sorgulamaları gerekir.

GLOBAL McCARTHYİZM

Amerika'ya karşı girişilen intihar eylemlerinin ardından ortaya konan tepkiler aslında Amerikan toplumunun bilinçaltının bir dışavurumundan ibaret. ABD Başkanı Bush'tan cami kurşunlayan Amerikalıya kadar geniş kesimlerce paylaşılan öfkenin, daha da önemlisi öfkeye dönüşen bir ortak bilinçaltının dışavurumu ile karşı karşıyayız. Bu bilinçaltı öfkeli, yaralı, acılı kitlelerin tepkilerinden ibaret kalmayıp 21. yüzyılı şekillendirecek siyaset psikolojisine dönüştü. ABD'nin özellikle dış politika-sında egemen olan Wilsoncu ilkeler çöktan unutulmuş gibi görünüyor.

Medya ortamına yansıyan ya da medya tarafından oluşturulan ortak tepkiler eğer ABD'nin muhtemel tepkisinin yansıması ise, bunun doğuracağı sonuçlar intihar saldırılarını gölgede bırakabilir.

Bayrak, Kilise ve Haçlı Seferi

Sokaklara taşan bayraklı kitlelerin gösterileri, kiliselerde toplanan kalabalıkların dini motivasyonu hüznü bir ulusun acısını aşmakta ve kitleleri adeta belli hedeflere motive etmeye çalışmaktadır. Bu durumlarda her toplum hassas bir psikoloji içine girer ve duygusal tepkiler gösterir. Ancak gittikçe tırmanan ya da tırmandırılan duygusallık resmi ağızların ateşli nutuklarıyla ve özellikle medya aracılığıyla seferberliğe dönüştürülüyor. Amerikan toplumu son 100 yıl içinde hiç bir zaman bu denli dini içerikli öfkeye sahip olmamıştı.

Bu dini öfkenin zaten bilinç altında yatmakta olan İslam karşıtlığı ile kolayca buluşturulmasında medya üstüne düşeni yapmakta gecikmedi. Resmi açıklamalarda failleri, bir şekilde

İslam'la ilişkilendirmeleri, kitlelerin bilinçaltında var olan *öteki* düşmanlığını meydanlara taşımaya yetti.

Konvansiyonel terörden tümüyle farklı olarak onun yerine ikame edilen, klasik bir tür öç duygusunun biçim verdiği *medya terörü* gökdelenlerin boşluğunu doldurdu. Yayınlanan fotoğraf karelerine yansıyan görüntülerden, seçilen şahısların kimliklerine kadar oluşturulan imaj dünyası Amerikan toplumunu provake etmeye devam ediyor. Görüntülerin yanı başında boy gösteren resmi açıklamalar boyutları genişleyen resmi Amerikan şiddetini meşrulaştırmayı amaçlıyor adeta.

Bush'un *haçlı seferi* (crusade) başlattığını açıklaması hedefin intihar saldırısını yapanlarla sınırlı olmadığını, bu zamana dek Amerika'nın savunageldiği Wilsoncu iyimserliğin artık terk edilmekte olduğunu gösteriyor. Bush'un savaş, mücadele gibi anlamlara gelecek herhangi bir kelime seçmek yerine, tarihi ve dini anlama sahip *haçlı seferi* kavramını üstüne basarak kullanması değişimin habercisi sayılmalıdır. Artık Amerikan cihadı söz konusudur.

Bunu destekler mahiyette Danimarka'nın eski bakanlarından S. Bergstein "Arap kültüründen gelen yabancı Müslümanların değişik bir dünya görüşü var. Bu nedenle bu ülkelerden aile birleşimini engellemeli. Ayrıca gerekirse onları sınırdan geri çevirmeliyiz" derken Batı'daki ortak önyargıyı açığa vuruyor.

NBC televizyonuna konuşan Netanyahu ise, Amerikan toplumunun aynı türden hassasiyetlerini provake etmeye çalıştı: "Onlar bizim özgürlük gibi toplumsal değerlerimize karşılar. Özgürlükten nefret ederler. Hayat tarzımızdan nefret ederler. Bireysel haklara saygıdan, bireysel tercih idealinden, özgür toplum ve özgür basından nefret ederler."

Toplum Mühendisliği

İslam ve Müslümanlık bir bütün olarak, hayat tarzı olarak mahkum edilmeye, terörle mücadele tam bir haçlı savaşına dönüştürülmeye çalışılıyor. Bunun sonucu global McCarthyizm'dir.

Medyaya yansıyan retorik ve resmi beyanlar hedefin hiç de bilinen anlamda terörle mücadele ile sınırlı olmadığını akla

getiriyor. Müslüman toplumların günlük hayatını etkileyecek bir siyasal, sosyal düzenlemeye kadar uzanacak "toplum mühendisliği" projeleri uygulamaya konabilir. Mümkün olduğu kadar çok Müslüman ulusun, coğrafyanın bu olaya dahil edilmeye çalışılması gözden kaçmıyor.

Bu durum, Batılı toplumların duyarlılıklarını, ön yargılarını provake ederek Müslümanlığa karşı askeri ve hatta daha çok kültürel, siyasal düzenlemeye dönüşecek bir operasyonun, bir ayrımcılığın işaretlerini veriyor. Batı'da, bir zamanlar gettolara sıkıştırılan Yahudilerin yerini Müslümanlar alabilir.

Burada sorgulanması gereken husus şu: Hangi refleks, hangi bakış açısidir ki egemen medya aynı anda, aynı türden tepki verebiliyor? Daha önceki benzer olaylarda da gördüğümüz gibi, normalde kişi özgürlüğü, dokunulmazlığı, plüralizm gibi Batılı değerlerin bu tür olaylarda geçersiz hale geliyor oluşu medya terörünün karakterini gösteriyor.

Türk Terörist Arıyorum

Olayın olduğu ilk günlerde "irticadan sorumlu" yorumcuların televizyon kanallarında özellikle vurgulamaya çalıştıkları bir nokta oldu: Bu çok karmaşık bir örgüt işi, bunun içinde Türkler bile vardır. Bu işin içinde Türk'ün olup olmadığı belli değil ama olmasını isteyenlerin varlığı aşikar. Nedeni gayet açık, bu kargaşa ortamında yapmak istedikleri düzenlemeleri meşrulaştıracak argümana sahip olmak... Ancak ABD'nin terör tanımı ortaya konduka endişeler artmaya başladı.

Amerika kamuoyunun ve resmi tutumun ne denli tehlikeli eğilimde olduğunu gören Türk hükümet çevreleri buradan Batılı müttefiklerimizi uyarmak ihtiyacını hissetti. İsmail Cem'den Başbakan'a, hatta Demirel'e kadar en üst düzeyde "olayın İslam karşıtlığına dönüşmesinden endişe ettikleri"ni açıklamak zorunda kaldılar.

Bugün Amerika, Wilson'un deyimi ile, kendine güvenini yitirmiş bir ulusun reflekslerini sergiliyor.

“TARİHİN SONU”, AMERİKAN RÜYASININ SONU?

ABD'ye yapılan intihar saldırılarının görüntüleri tekrar tekrar televizyon ekranlarından gösterilirken bu sıralar okumakta olduğum, ünlü iletişimci McLuhan'la yapılmış bir röportaj (*Encounter*, Haziran, 1967) hayli açıklayıcı oldu. McLuhan'a göre; “televizyon olmasaydı Vietnam savaşı diye bir şey olmazdı. Radyo olmasaydı Rusya Hitler gibi bir düşman yaratamazdı.” Bu ayrımı, Rusların kulağa dayalı bir kültürden geldikleri, Amerikan/batılı kültürünün ise görselliğe dayandığı tespiti üzerine yapıyor McLuhan. Görsel (visual) kültürle işitsel olan (aural) arasındaki farkın siyaset biçimlerini hatta savaş yapma biçimlerini nasıl etkilediğine ilişkin çarpıcı fikirler öne sürüyor konuşmada.

“Vietnam savaşındaki felaketin derecesi Washington'da; televizyon ekranlarına yansıtıldığı kadardır.” Çünkü “sosyal dokuyu oluşturduğu varsayılan mevcut ilişkilerin, eşitliklerin, bağlılıkların televizyon ekranıyla birlikte yok olması” söz konusudur; televizyon, ekrana yansıttığı imajlarla kendi toplumsal algılama biçimlerini oluşturur.

McLuhan bunları söylerken ne Körfez savaşında televizyon ekranlarından CNN'in gerçekleştirdiği canlı savaş yayını seyredebilmişti ne de New York'a yapılan saldırı canlı yayında görüntülenmişti.

Eğer Körfez Savaşı'nı naklen seyretmemiş olsaydık, 1990 sonrası ABD'ye yönelik şaibeli suikastlere ve suçlanan ülkelerin kör uçuşu ile bombalanışına şahit olmasaydık, muhtemelen televizyonun gerçekleştirdiği hiperterörün bilincinde olmayacaktık. Hatta ekranlara taşan görüntülerin, korku, nefret, savunma, saldırma, yok etme içgüdüleri tarafından belli hedefe

yönelik olarak nasıl bilinçli bir biçimde yönlendirildiği konusunda kuşkucu davranmayacaktır.

Amerikan Rüyasının Sonu?

Fukayama "Tarihin Sonu" başlıklı makalesini 1989 yılında yazmıştı. Soğuk savaş sonrası dönemin dünya sisteminin kuramsal temelleri bu makaleye atfedildi. Daha sonra Huntington'un "medeniyetler çatışması" tezi gündeme geldi. Artık "tarihin sonu"ndan bahseden pek kimse kalmamıştı. Ne var ki, 1999 yılında Fukayama ünlü makalesini yayınladığı 10. yılında başka bir yazı yayınlarak tezinin geçerliliğini sürdürdüğünü iddia etmişti.

Tarihin sonu makalesi yayınlandığında körfez savaşı henüz çıkmamıştı. Yugoslavya'nın dağılma süreci başlamamış hele hele Bosna dramı yaşanmamıştı. Dahası Güneydoğu Asya'da ve Rusya'daki ekonomik kriz patlak vermemişti.

Fukuyama tüm bu önemli olayların meydana gelmiş olmasının tezini çürütmeye yetmeyeceğini aksine serbest piyasa mekanizmasına dayalı liberal demokrasilerin, batılı siyasi ve felsefi değerlerin alternatifinin olmadığı bir kez daha kanıtlandığını belirtiyor yeni makalesinde.

Dikkati çekecek biçimde, tezini savunurken daha iddiasız görünse de tartışmayı bilim tartışmasına çekerek "tarih"ten neyi kastettiğini açıklıyor. Tarihten gerçekte kastettiği şeyin Marksist-Hegelci yaklaşımla doğrusalcı tarih anlayışı olduğunu belirtiyor ve bu noktanın çoğu kimse tarafından yanlış anlaşıldığını belirtiyor. Bilimsel ve ekonomik gelişmelerin, sonunda, insan haklarına dayalı bir siyasi sisteme dönüşeceğini, Marx'ın iddiasının aksine tarihi evrimin sosyalizmden yana değil demokrasi ve piyasa ekonomisinin zaferiyle biteceğini belirtiyor bir kez daha. Buna örnek olarak da, Asya krizinde yaşananların George Soros'un iddia ettiği gibi global kapitalizmin krizi değil bu ülkelerin global ekonomiye entegrasyon sorunlarından kaynaklandığını iddia ediyor.

Sonuç olarak bilimsel gelişmelerin sona erdiğini iddia etmenin insanlığın sonunu iddia etmekle eşdeğer olduğunu, fakat bilimsel gelişmelere dayalı batılı değerlerin evrenselliğinin geçerliliğini ve alternatifsizliğini ortaya çıkardığını iddia ediyor.

Her ne kadar tartışmayı, *tarihin sonu*yla neyi kastettiğini belirterek bilimsel gelişmelere doğru kaydırma da felsefi ve etik temellerin tartışmasına hiç girmek istemiyor Fukuyama. Son on yıl içinde yaşanan krizlerde sergilenen etik sorununu, nasıl olup da insanlık idealinin son noktası olma iddiasını sürdürülebileceğini sorgulamıyor bile. Çıkan krizleri de globalleşmeye ayak uyduramayanların kendi sorunu olduğunu söyleyip entelektüel zeminini sorgulamaktan çok kestirip atarak bir şekilde tartışmadan kaçıyor. Yine de on yıl öncesinin romantizminden çok şey kaybetmiş görünüyor Fukuyama.

Fukuyama'nın 10. Yıl yazısı pek ilgi çekmedi. Piyasa ekonomisinin, liberal batı değerlerinin alternatifsizliğini savunmaya devam etmiş, Hegelci-Marksist tarih anlayışının çöktüğünü yinelemişti. Oysa aradan iki yıl geçmeden, 11 Eylül'de Dünya Ticaret Merkezi'ne çakılan uçaklar "tarihin sonu" tezinden önce "Amerikan rüyasının sonu"nu ilan ettiler.

Çöken kulelerle birlikte Amerikan toplumunun kendine güveni çöktü. Amerikan sisteminin eksiksizliği, eşsizliği, biricikliği, yenilmezliği sarsıldı. İnsanların kendilerine ve sistemlerine olan güvenleri o kadar sarsıldı ki, radyolarda bazı müzik parçalarının yayınlanması bile yasaklandı. Bir müzik parçasının yasaklanması oluşu toplumun ve sistemin nasıl savrulduğunun, "özgürlük cenneti"nin kıyısına geldiğinin işaretini veriyor.

Amerika genelinde 1170 radyo istasyonu bulunan CCC (Clear Channel Communications) yönetimi uzun bir liste hazırlayarak bazı müzik eserlerinin tüm radyolarda yayınlanmasını yasakladı. Amerikan toplumunun psikolojisi açısından yayınlanması sakıncalı görülen eserler arasında dünya çapında ünlü parçalar var. Listede Beatles'dan Cat Stevens'a (Yusuf İslam) kadar ünlülerin parçaları yer alıyor. Bunlar arasında John Lennon'un bir zamanlar sevilen parçası "Imagine"de var. Lennon'un, "Amerikan rüyası"nın sonunu ilan edercesine "the Dream is Over" (Rüyanın Sonu) isimli eserin sahibi olması garip bir rastlantı olsa gerek.

Ekranlara yansıyan görüntülerin arkasından kendini göstermeye başlayan Amerika'nın yeni dünya siyaseti aslında Amerikan rüyasının sonu ile birlikte "tarihin sonu tezinin sonu"nu ilan etmiştir. Yargısız infazla düşman ilan ettiği sanal

hedefe karşı savaşa hazırlanan Amerika, kendi değerlerinin evrenselliğinin bitişini hazırlıyor. Kulelere çarpan uçaklar serbest piyasa değerlerinin, Afganistan'a savaş ilan eden ABD yönetimi liberalizm, demokrasi gibi ideolojik rüyanın sonunu ilan etmektedir. Bu anlamda *tarihin sonunun* sonuna gelinmiş gibi görünüyor.

Televizyon ekranlarına yansıyan Birleşen Amerika (Amerika United) sloganı, dağılan/çözülen değerler sistemini gizlemeye yetmiyor.

Bu aşamadan sonra televizyon karşısındaki milyarlarca insanı ajite eden görüntülerin dehşetine sığınarak sunulan sanal gerçekler gibi sanal evrensel değerlerin üretilişine tanık olacağız.

ABD VE APTALLAŞ/TIRMA CESARETİ?

Önümüzdeki günler stratejik analizlere ihtiyaç duyulan gelişmelere gebe. Ancak, ne bütüncül perspektiften yoksun strateji uzmanlarının cılız çözümlenmeleri ne de bizzat stratejinin önemi, insanlık durumunun içine itildiği durumu görmemizi engellememeli. Tüm insanlığı aptal yerine koyan bir duruma dikkat çekmeyi daha anlamlı buluyorum.

Medya ile siyasi söylemin bu denli iç içe geçtiği, birbirini beslediği dönem zor bulunur. Medyanın dili siyasetin dili haline geldi handiyse. Medya politikacıların popülist dilinden beslenmekte uzun süredir. Dünya sistemi siyaset ve medya egemenliği ile ayakta tutulabiliyor. Medya, ister kolonyal ister global özellikte olsun son 200 yıldır dünya sisteminin egemenliğini taşıyacak, geniş kitlelere benimsetecek, pekiştirecek araçlar (media) haline geldi.

Medyanın yaygınlık kazanması, kitlelere ulaşmasını girdiği iktidar ilişkileri kadar, türden bir aptallaşma cesaretine borçludur. Ünlü Fransız medya girişimcisi M. Millaud'nun bundan yaklaşık 150 yıl önce söyleyişi ile, "Aptal olma cesaretine sahip olma gereği"ni kavramış yayıncılar bu aracı/lık görevini üslenerek büyüdüler. Gazete ile başlayan bu aptallaş/tır/ma ameliyesi en olmayacak siyasetleri geniş kitlelere ulaştırma ve benimsetmede, "insan aptallığının gereklerine mükemmelen uyumu" üzerine kurulu bir sistem inşa etti. Kurulu bu medya sistemine bakarak siyaset sistemi hakkında fikir yürütebiliriz rahatça.

Anahtar bir kavram olarak aptallaşma cesaretini aptallaştırma cesareti olarak da okuyabiliriz. Hafızasızlığın, tarihsizliğin, insanlık durumuna ilişkin geçerli hiçbir ilkenin esas alınmadığı bir aptallaşma ve aptallaştırma operasyonu söz konusu.

Tam bu noktada Amerika'nın retorikçi siyaset dilini deşifre etmemiz gerekiyor. Eğer, 11 Eylül 2001 milat olarak kabul edilecekse, bu tarihten itibaren ABD'nin gelecekteki operasyonlarını meşrulaştırmak için geliştirdiği 'dil'le, medyanın kullanımı, dili ve imgelem düzeyinde kullandığı araçlar görülmedik biçimde örtüşüyor. Bu örtüşme salt ekonomik, stratejik çıkar ilişkisiyle açıklanamaz. İki arasında insicamın doğallığında, Amerika gibi medeniyet perspektifi bakımından gelmiş geçmiş en malül hegomonik güçle, medya gibi aptallaştırıcı gücün zaman, amaç ve araç bakımından örtüşmesine tanık oluyoruz.

Başkan Bush'un Haçlı seferinden bahsetmesi bir dil sürçmesi değildi; ancak, medeniyet ve tarif perspektif açısından naif bir dünya gücünün lideri tarafından zaafiyetin telafisi için başvurulmuş meşrulaştırıcı argümana dönüştü. Aynı konumda Avrupalı bir lider olsa idi, duyguları açısından haçlı seferi söylemine daha yakın olmasına rağmen bu sözü muhtemelen sarf etmeyecekti. Çünkü sahip olduğu tarih bilinci ve siyasi tecrübe bu sözün neye tekabül ettiğini kavramasına yetecek düzeyde olacaktı.

Bush'un, gerek uzun ve sabır isteyen bir savaş ilan ettiği (belirsiz) düşmanlarını tarif ederken, gerek binlerce sivilin canına mal olan olayın oluş biçimi ve faillerine ilişkin söylenenlere bakarak; başta ABD vatandaşları olmak üzere tüm insanlığı aptal yerine koyduklarını düşünmeden edemiyorum. Gölgelemlerin gücü adına birilerini kurban etme operasyonu medya ve buna bağımlı entelektüeller açısından bir aptallaşma cesareti göstergesi sayılmalıdır. Aynı zamanda, ABD yönetiminin uyguladığı siyaset biçimi açısından da bir aptallaştırma operasyonu olarak okumamız mümkün.

ABD tarafından yürütülen kampanyaya karşı Türk basınından/medyasından uluslararası televizyon kanallarına kadar benimsenen yayın politikasının ortak yanı, tüm insanlığı aptallaştırıcı, evrensel ilke ve değerleri tepen, teke tek kendi varlığını bile tehdit edecek bir sürecin alkışlanmasıyla özetlenebilir.

Bir tür akıl tutulması ile karşı karşıyayız.

Terörü yok etmeye yönelik askeri operasyonun çapı bir yana, Bush'un, terörist dediği kültürlerin hayat tarzlarını bile suç hanesine eklediği; bizzat terörün nedeni olan krallıkların,

despotik yönetimlerin korunmasından dem vurması ya gerçekten aptallaşmayı ya da aptallaştırmayı göze alan bir akıl tutulması ile karşı karşıya olduğumuzu gösteriyor.

Stratejik çıkarların gereği ne Afganistan-Pakistan-Hind Okyanusu enerji hattını tutma gerekliliği, dünya gücü olarak yükselen Rusya, Çin, Hindistan üçgenine yerleşme hesabı, Pakistan'ın nükleer gücünü bu arada devre dışı bırakma, ne de ekonomik nedenler insanlığın aptallaştırılmasından daha kötü olabilir.

ABD'NİN "TERÖR AHLAKI"

Amerika'nın "terör"e karşı başlattığı kampanya ve bu çerçevede oluşturmak istediği uluslararası ittifakın boyutları git-tikçe daha fazla insanda kaygı uyandıracak bir retoriğe bürünüyor. Yeni bir düşman tanımı üzerine global ölçekte yeni bir güvenlik sistemi kurulacağını ilan eden ABD'nin kafası hâlâ çok karışık. Stratejik hesaplarına payanda işlevi görecek. Amerikan siyaset geleneğinde hiç de eksik olmayan ahlaki zafiyeti açığa vuran yeni normlar inşa etme gayreti; 11 Eylülde yaşanan faciayı gölgede bırakacak gelişmelere kapı aralıyor.

ABD'nin girişeceği muhtemel hareketin kapsamı ve bunu meşrulaştırma yönünde ileri sürdüğü ahlaki, hukuki argümanların, gerekçelerin şimdiden, en azından bir ahlak sorunu haline geldiğini görmemek mümkün değil. Harekatın isminden yola çıkarak, ilkesel düzeyde, ABD'nin savaş tanımının temel-sizliğini ve Amerikan büyüklüğünün zaaflarını deşifre etmeye yetiyor... Değiştirilen en son ismin "ebedi adalet" gibi dini (hem de kökten dinci) ve totalci bir içeriğe sahip olması, operasyonun, en azından imha etmeyi hedeflediği "dini terör"le aynı dile sahip olduğunu gösterir.

Aslında geliştirilen terör, uluslararası hukuk, medeni değerler gibi kavramlar sadece farklı kültür ve medeniyet havzalarına mensup kitleler nezdinde değil, başta entelektüeller olmak üzere batılı ülkeler tarafından da sorgulanmaktadır. Şu anda olayın sıcaklığı henüz geçmemiş olmasına ve de konjonktür gereği yüksek sesle itirazlar yükselmemesine rağmen, ayrışma kaçınılmazdır. Bu ayrışmayı körükleyecek olan salt ABD'nin ilkesel tutarsızlıkları değil elbette. Stratejik hesaplar başta olmak üzere kültürel ve ekonomik faktörlerin kurulan ittifakı zamanla çatlatacağını söylemek kehanet değil.

Robert Fisk'in Amerikan tutumuna muhalefet etmenin antisemitizmle eş tutulmasından yakınması boşuna değil. Ortadoğu uzmanı bu İngiliz gazetecinin yakındığı tutum, ABD'nin ve desteğindeki medya imparatorlarının bu vesile ile global McCarthyizm ya da global 28 Şubat projelerinin Avrupa'ya yansıyan boyutu olarak okunabilir.

Amerika'nın suçluyu cezalandırmak için polis gücü değil B-2'leri, F-16'ları AWACKS'ları gönderdiğini belirterek, ABD'nin uluslararası hukuku uygulamak değil kendi hukukunu dayatmak niyetinde olduğunu belirtiyor. Verdiği bir çarpıcı örnek, her şart altında ABD'nin yaptıklarını haklı gören aydın ve dünyayı tanıdığını iddia eden yarı uzmanlar için iyi bir hatırlatma olabilir.

Amerika'nın, Bosna'yı kurtardığı retoriğine sığınarak, yapılan her eleştiriyi "en ahlaki devlet"e karşı "üçüncü dünyalık, dar İslamcılık" tutumu gibi ucuz demagojilerle geçiştirilecek bir yanı yok. Bu bağlamda Fisk'in verdiği Bosna örneği, ABD'nin son olayla ilgili ahlaki tutumunu çözümlenmemiz için iyi bir imkan sunuyor.

11 Eylül'de ölenlerin sayısı 6 bini geçiyor. Bu rakam, sadece Bosna'nın doğusundaki Srebrenika'da bir günde ölenlerin sayısı kadardır. Binlerce Müslüman kadın tecavüze uğradıktan sonra binlerce Müslüman erkek katledildi. 3 yıldır katliamı seyreden Amerika savaşa müdahale ettiğinde ölü sayısı yüz binlerle ifade ediliyordu. Elini kolunu sallayarak gezen katliamın sorumlularından ancak birkaçı yıllar sonra Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi'ne sevk edilebildi. Hiç kimse tüm Sırpları yok edecek füzelerle Sırbistan'ı yerle bir etmeyi teklif bile etmedi. Dahası bu katliamlardan ne Hıristiyanlık sorumlu tutuldu ne de Hıristiyan teröründen söz edildi.

Ama başta Türkiye olmak üzere İslam alemi terörü kınadı. Ancak sıra ABD'nin uygulamaya hazırlandığı postmodern terörü de kınamaya gelince zihin ve medya sansürü devreye giriyor.

Olaylara, dar çerçeveye hapsolmeden, Amerika'ya kimin ve hangi örgütün saldırıp saldırmadığı gibi polisiye tartışmaya indirgenmeden, 11 Eylül'den sonrasını iyi değerlendirmek gerekir. Bu tarihten itibaren saldırıyı kimin gerçekleştirdiği değil, bundan sonra ne olacağı daha önemli hale gelmiştir. Bunun stratejik, ekonomik, kültürel hatta demografik sonuçlarını gö-

zetmeden ABD kutsamasını sürdürmek, hatta eleştirel tutumları bastırmaya çalışmak bırakın entelektüel olmayı dünyayı tanımamak demektir.

Ülkemize; insanımıza, ait olduğumuz medeniyete ve insanlığa karşı sorumluluğumuz, her şeyin altüst olduğu bu durumlarda daha eleştirel bir bakış açısını diri tutmayı gerektiriyor. Amerika'da üretilen ve Amerikan halkının psikolojisini manipüle etmeye ve uygulanacak stratejileri meşrulaştırmaya yönelik içi boş retorikleri sorgulamadan Türkiye önünü göremez.

Sorgulamak, aydın ve dürüst olmanın bir gereği değil midir?

Sorun bir ahlak sorunudur.

KUTSAL VE PROFAN

İslam dünyası hatta tüm dünya nefesini tutmuş Amerika'nın nasıl tepki vereceğini, ilan ettiği savaşın boyutlarını kestirmeye çalışıyor. Bu savaşın bilinen anlamda bir savaş olmayacağına açıklanması geleceği ilişkin kaygıları daha da artırıyor.

11 Eylül sonrası stratejik analizler ve denge hesapları dünya sistemine nasıl şekil verirse versin bu savaşta (aslında her savaş öyledir) ideolojik söyleminin öne çıkacağı, özellikle Müslümanlar'ı ilgilendiren tarihi, kültürel ve ideolojik alanda bir hesaplaşma yaşanacağı söylenebilir. ABD yöneticilerinin en azından şu ana kadar yaptıkları düşman tanımı, mücadele yöntemi, bunun yaygınlık alanı ve zamanına ilişkin açıklamalardan konvansiyonel bir savaştan çok psikolojik boyutun ağır bastığı bir ideolojik savaşa evirilmekte olduğu izlenimi veriyor. Her ne kadar resmi söylem gittikçe makul bir dil kazanmaya başlasa sokaktaki Amerikalının hafızasından kolay kolay atamayacağı yeni bir düşman tanımlaması ortaya çıktı.

Öfkenin Kaynağı

Yaşanan can kaybının büyüklüğü kadar saldırıya maruz kalan hedeflerle Amerikan bilincini oluşturan, Amerikalılık kimliğini anlamlı kılan semboller arasındaki ilişki çözülmeden öfkenin büyüklüğünü kavramak mümkün olmaz. *Time* dergisinin son sayısında yer alan bir resim aslında Amerikalılık bilinci, Amerikalılık kimliği ile saldırı arasındaki ilişkiyi açıklayıcı mahiyetteydi. Elllerinde mum olduğu halde kurbanlar için ayine katılan Amerikalıların resmi. Ancak fotoğrafta küçük bir ayrıntı Amerikalıların gerek toplumsal gerekse resmi düzeyde tepkilerini anlaşılır kılmaya yetiyor. Elllerinde mumla ayine katı-

lan insanların diğer elinde ölen yakınlarının fotoğrafı değil çöken Dünya Ticaret Merkezi'nin ikiz kuleleri vardı. Aslında yapılan ayın ölen insanlardan çok çöken kuleler içindi.

Ayin, dua gibi kutsalla ilişkili anma toplantısında amacı ve işlevi bakımından tümüyle dünyeviliği işaret eden bir objenin fotoğrafının yer alması Amerikan insanının ontolojik güvenlik alanı ile çöken bina arasında nasıl bir bağ kurduğunu göstermektedir. Öfkenin zaman zaman histeri noktasında irrasyonel bir retoriğe bürünmesi, başa gelen felaketin büyüklüğünden çok algılama düzeyinde de olsa, sembolik düzeyde de olsa ikiz kulelerle bire bir Amerikan varlığının ve Amerikalılığın dayanaklarının berhava edilmesiyle ilişkilendiriliyor olmasındandır. Profan olanı kutsallaştıran premodern içerikli postmodern bir durumla karşı karşıyayız.

New York'taki insanların dünyeviliği kutsama anlamında ikiz kulelerin resmiyle ayın yapıları, aslında, modern dünyanın bunalımı ile doğrudan alakalı, modern insanın varoluş krizinin geldiği en son sınırı göstermektedir.

Amerikan yönetimi ve sokaktaki Amerikalı bunun için fevran halindedir. Bu nedenle büyük bir devlet ve onun vatan-daşlarından beklenen olgunlukla tepki vermekten çok medeniyet krizi içindeki bir toplumun tepkileriyle hareket etmektedir.

İslam Dünyasının Misyonu

Amerika'nın bu denli ölçsüz tepki göstermesi aslında başta İslam dünyası olmak üzere pek çok kesimde şaşkınlık oluşturdu. Amerikan imajının en zirvede olduğu, hatta İslamcı aydın ve siyasilerin bile Amerikan değerlerini (samimi olarak) içselleştirmeye, Amerika'yı referans noktası kabul etmeye, meşruiyetlerini orada aramayı dillendirmeye başladıkları bir dönemde bu olay çok şeyi değiştirecek gibi. Çöken kulelerle birlikte Amerika'nın kendine ve değerler sistemine olan güveni çöktüğü gibi dünyanın diğer taraflarındaki insanlar için de albenili makyajın silinmesi, Amerikan rüyasının bitmesi anlamına geldi.

Stratejik hesap/aşma/lar bir yana, İslam dünyası bu gelişmeleri değerlendirebilirse modern dünyanın bunalımına alternatif bir çözüm önerebilir. Entelektüel olarak Batı'nın ne büyük

kriz içinde olduğu çözülen Amerikan değerleri karşısında bir kez daha ortaya çıktı. Aslında kulelerle birlikte bir değerler sistemi çöktü. İnsanların kendilerini bu denli çaresiz ve güvenliksiz hissetmelerinin ve de kızgınlıklarının kaynağını burada aramak gerekir. Bu noktada İslam dünyasının göstereceği entelektüel performans, değerler sistemi sarsılan modern insanın ontolojik güvenlik alanına kavuşması için alternatif sunma imkanını doğurabilir.

Gerek stratejik olarak gerekse kültürel ve ideolojik olarak batılı ittifakın kendi içindeki çelişkileri gözeterek ortaya konacak ortak akıl, hem İslam dünyası hem de Batılı insan için önemli fırsatlar sunabilir. Bu anlamda ABD'nin ilk günlerdeki retorikten geri adım atması kuvvetle muhtemeldir. İslam dünyasının kendine olan saygı ve güveni, yaslandığı medeniyet sisteminin uygunluğu kimi Batılı liderlerin telaşesinden etkilenmeyecek düzeydedir.

İslam dünyası, bunu gösterecek entelektüel, diplomatik ve hatta stratejik argümanlara sahiptir. Ortak bir akılla hareket ederek yapılacak girişimler global McCarthyizmin üstümüzdeki etkilerinin de hafiflemesine yardım edecektir.

İSLAM'A KARŞI İSLAM

Afganistan'a yağan bombaların tahrip gücüne eşdeğer medyatik bombardıman, füzelerin geride bıraktığı yıkıntılardan yükselen duman, şimdilik ABD'nin niyetini perdelemeye yetiyor. Ancak bu toz duman perdesini biraz aralayınca terörle mücadelenin stratejik ve ideolojik hatları belirmeye başlıyor.

Amerika'nın Afganistan'ı işgal edip etmeyeceği, işgal ederse burada tutunup tutunamayacağı gibi konvansiyonel savaşta esas alan çözüm ve analiz biçimleri oluşmakta olan yeni uluslararası sistemin mantığını anlamamızı güçleştiriyor. Tıpkı 10 yıl önce Körfez bunalımında olduğu gibi, görünür plandaki askeri operasyona dikkatleri yoğunlaştırmak çoğu kez arkaplanda yatan projeyi gizlemektedir.

Her ne kadar Bush terörle mücadele adına "haçlı seferi" ilan etmiş olsa da ABD'nin stratejik hedefleri ve bunu uygulama alanı doğrudan İslam dünyasını ilgilendirdiği için bu retorik dillendirilmesinin tepki doğuracağı açıktır. İslam dünyasında hesapları alt üst edecek tepkileri doğuracağı için bu tür kampanyayı engelleyecek bir stratejinin benimsenmiş olduğu şimdiden belli oluyor. Savaşın tozu dumanı arasında kimsenin fark etmek istemediği uzun vadede hedefin ne olduğunu deşifre etmeye çalışmak gerekir.

Harekat sonrası Başkan Bush'un mücadelenin Afganistan'la sınırlı olmadığı yönündeki açıklaması; bana kalırsa, sadece başka bölgelerin, ülkelerin de bombalanması ile sınırlı kalacağı anlamına gelmiyor. Her ne kadar Hindistan, Rusya gibi ülkeler davetiye çıkarmış olsalar da operasyonun uzun vadede askeri olduğu kadar kültürel boyutu, etkileri daha da önem kazanıyor.

İslam vs. İslam

Terörle mücadele adı altında İslam hayat tarzının, düşünüş biçiminin daha doğrusu yeniden diriliş umutları vaad eden İslam medeniyetinin terörle özdeşleştirilmesi gibi bir medeniyet provokasyonu ile karşı karşıyayız. Bu stratejiyi Huntington'un medeniyetler çatışmasından ayıran nokta: planın İslam içi çatışmaya, ideolojik ve siyasi farklılıkları derinleştirmeye yönelik olmasıdır. İslam'ın İslam'la çatış/tırıl/ması tezini dillendiren Kissenger'a göre: Batı Hıristiyan dünyası ile İslam dünyası arasında değil İslam'ın kendi içinde bir çatışmayı beklemek gerekir.

Bu ifadenin Kissinger gibi hem Amerikan politikasında deneyimli ve etkili, hem akademik kariyeri/birikimi olan sembolik bir ismin belirtmesi önemli. Ayrıca, haçlı seferi gibi içe dönük birleştirici bir temayı işleyen Bush'a karşılık stratejiyi dizayn eden sembolik isimlerce "İslama karşı İslam" formülünün telafuz edilmesi "terörle mücadele"nin muhtevası hakkında yeterince fikir veriyor.

Daha önce de belirttiğim global McCarthyizm politikalarının ne derece ciddiye alınması gerektiğini bu çerçevede anlamlandırmak gerekir.

ABD, özellikle 70'li yıllarda Filistin mücadelesi ile başlayan İran devrimiyle artan yoğunluktaki İslam ve terör imgelemine doğuran Ortadoğu'daki şiddetin kaynağını gidermeye çalışmaktan çok, kendi politikalarını meşrulaştırıcı gerekçe olarak kullanmayı tercih etmiştir. Bu tutumun somut uygulaması bugün de karşımıza çıkıyor. Gericici Taliban'a karşı krallık öneren, Kerimov gibi diktatörlerle işbirliği yapan, Batı'nın desteği ile ayakta duran kirlenmiş Ortadoğulu yönetimlerle birlikte karanlığa karşı aydınlık savaşı veren bir Amerika var karşımızda. Robert Fisk yazısında "dostlarımızın çoğunun eli kanlı" diye belirttiği gibi, hiç de özgürlük, demokrasi, insan hakları gibi ilkeler geçerli değil bu kampanyada.

İkili Strateji

Bu noktada Amerika'nın, İslam dünyasındaki siyasal ve ideolojik farklılaşmaları derinleştirecek bir politikadan yana tavır almasını beklemek gerek... Tıpkı 10 yıl önce Körfez sava-

şında yaşandığı gibi, fonksiyonları ne kadar tartışmalı olursa olsun İslam ülkelerini bir araya getiren platformlar çökebilir. Körfez savaşı sonrası yıllarca Arap Birliği toplanamamış, İslam Konferansı iyice işlevsiz hale getirilmiş, İslam dünyasını ilgilendiren en hayati sorunlar karşısında ortak tavır koyamaz hale gelmişti. Ortadoğu bu zayıflık üzerine yeniden dizayn edilerek "barış süreci" başlatılmış, yalnızlaşan Filistinlilere verilen çok az taviz karşılığı İsrail uluslararası meşruiyet elde etmişti. Somali, Bosna gibi kriz bölgelerinde İslam Konferansı'nın aktif tavır alamamasının bir nedeni de Körfez savaşı sonrası parçalanmadır.

Bu dönemde batıcı, laik ve dikta yönetimlerle gerici, dinci ve dikta yönetimleri arasında derinleşecek ayrışmalar ABD'nin askeri ve ekonomik stratejisini uygulayacağı coğrafyaya yerleşmesiyle sonuçlanması muhtemeldir. Bu ayrışmanın şöyle bir ideolojik ve siyasi retorik üzerine inşa edilmesi muhtemel görünüyor: Batılı değerlerden yana olan diktacılarla karanlıktan yana olan diktacıların savaşı.

Unutmamak gerekir ki, Ortadoğu'da şiddetin kaynağı çoğunlukla Batı'nın desteklediği despotik yönetimlerdir.

Siyasal düzlemde ulus devletler arasında yaşanacak farklılaşmadan daha önemlisi iç politikaya yönelik dizayn daha da önem arz ediyor. Müslüman toplumların kendi kimliklerini yeniden inşa etmeleri, medeniyet perspektifli entelektüel, sosyal, hayata dair tüm alanlarda kendilerini yeniden üretmeye yönelik her çaba terörizmle eşleştirecek bir eğilimin ivme kazanacağı şimdiden belli oluyor. Bu uyanışın uç vermesini engellemek, entelektüel olarak Batı'yla hesaplaşacak olgunluğa ulaşmadan bastırılması için McCarthyizmin devreye girmesi kaçınılmazdır. İslam dünyasının, hem demografik anlamda, hem de tümüyle zihni ve entelektüel anlamda Batı önlerinde boy göstermelerini engellemenin yolu ABD'nin hayli deneyimli olduğu McCarthyist uygulamalardan geçmektedir...

Kendi ile yüzleşmekten korkan Batı dünyası İslam dünyasının kendine gelmesini engellemek için onu zihnen, fikren hadım edecek yollar aramaktadır. Afganistan'da patlayan bombaların kaldırdığı duman arasında yükselmekte olan global McCarthyizme dikkat edin.

TARİH'İN TATILDEN DÖNÜŞÜ

Amerikanın fırlattığı akıllı füzelerin hedef şaşırıp Afgan köylerini yerle bir edişinin bölgenin ve dünyanın geleceği açısından ne ifade ettiğini düşünmek zorundayız. Çöken gökdenlerin yıkıntıları arasından yükselen hegomonik hayalet ABD, bombaladığı Afgan köylerinin enkazından insanlık adına nasıl bir adalet, ahlak, düzen anlayışı yükseltebilir? Olanca acımasız yüzüne rağmen savaşın bir gün bitecek olması bu temel sorunun ertelenmesini meşru kılmaya yetmiyor.

11 Eylül saldırısı ve onun ardından ABD'nin başlattığı savaş, soğuk savaşın bitişiyle başlayan iki tartışmayı gündeme getirdi. Francis Fukuyama'nın gündeme getirdiği Tarihin sonu tezi ve Huntington'un kuramsal çerçevesini çizdiği medeniyetler çatışması. Fukuyama bu olaydan sonra "hala tarihin sonundayız" diyerek tezini tekrar gündeme getirdi. Öte yandan Batıda bir çok entelektüel ve siyasi çevre medeniyetler çatışması tezine de dört elle sarılan bir yaklaşım sergiledi.

Fukuyama'nın tarihin sonu ile "liberal demokrasi ve kapitalizm gibi kurumlarla tanımlanan, modernliğe doğru ilerleme"den başka insanlığın alternatif arayışının kalmadığı iddiasını tekrar gündeme getirdi. Sonlu tarih anlayışının Batı düşüncesindeki yerine (dinlerin sonu, ideolojilerin sonu vb.) ve bunun ne gibi çelişkiler içerdiğine girmeden hemen belirtmekte yarar var: ABD bu hareketi ile tarihin sonu tezinden çok tarihin tatilden dönüşünü göstermiş oldu. Yani Amerika, insanlığın tarihi koşusu içinde arayacağı başkaca medeniyet alternatifinin kalmadığına inanan, değerler sistemi açısından özgüveni olan bir siyasi gücü temsil etmediğini gösterdi. ABD'nin oluşturacağı yeni uluslararası sistem ve karanlık Afganistan'a (ve doğa

rak İslam dünyası) sonu ilan edilen tarihe iman etmemiz ve saldırıları meşrulaştırmamıza yetmiyor.

Amerikan saldırılarını meşrulaştırmak ve batı blokuna dahil (demokratik, laik) tek Müslüman ülke olarak Türkiye'nin de bu saldırılarda aktif, öncü bir rol üstlenmesini savunanların gerekçeleri daha bu kuramsal çerçevede geçerliliğini yitiriyor. ABD yeni bir dünya sisteminin öncülüğünü, değil eskimiş, çökmekte olan bir sistemin ömrünü uzatmak için yeni bir düşman tanımına uygun düşman hedefler oluşturmaktadır. Bu açıdan, ABD'ni gerçekleştirdiği (ve gerçekleştireceği) saldırılara değil aktif olarak katılmak, zihinsel olarak destek olmanın en azından ahlaken izah edilir bir yanı yoktur.

Başlatılan savaş, Fukuyama'nın iddia ettiği gibi insanlığın kapitalist, liberal sistemden başka alternatifinin kalmadığını değil ABD öncülüğündeki sistemin ayakta kalabilmek için ahlaken ve hukuken malul yöntemlere başvurmak zorunda kaldığını gösterir.

Uluslararası komplonun ateşlediği 11 Eylül saldırısını kim/ler/in yaptığı bundan sonra olacakların yanında önemini yitiriyor. Ancak olacakları nedensellik ilişkisi içinde doğru okuyabildiğimiz takdirde kimin ve niçin yaptığını da kestirebiliriz. Ve sadece Türkiye değil tüm İslam aleminin ve hatta uluslararası sistemin bilinçli savaşa doğru çekildiğini (siz buna komplo da diyebilirsiniz) görebilirsiniz. Son yüz yılda yaşanan iki dünya savaşının nedenleri ile sonuçları arasındaki ilişkiye göz atmak, yaşananları anlamlandırmak için yeterince ip ucu veriyor.

Amerika'nın bugün Afganistan'a, yarın başka bir İslam ülkesine saldırmasını meşru ve haklı kılacak nedenlerin hiç biri inandırıcı değil. Bu inandırıcılık sorunu sadece 11 Eylül saldırısının arkasında bizzat Usame bin Laden olup olmamasından çok; Müslümanların Müslümanlıklarından beslenen böyle bir yaygın, etkin bir terör şebekesine sahip oldukları iddiasının gerçek olup olmadığı ile ilgilidir. Dünya sisteminin kendi iç çatışmalarının kullandığı figüranlar; bunları kullanmaktan beis görmeyen, tarihte hiç de ilk olmayan hegomonik güçlerin yarışı söz konusu. Ve bu yarışı evrensel, alternatifsiz olduğunu iddia ettiği değerler için göze aldığını tüm dünyanın inanmasını isteyen ekonomik, askeri, siyasal yapılanmalar söz konusu.

The Economist dergisinin sorduğu, “Batı İslam’la barış içinde yaşayabilir. Belirsiz olan, İslam’ın Batı’yla barış içinde yaşayıp yaşayamayacağı” sorusu tarihi anlamda da güncel anlamda da gerçeği ifade etmiyor. Müslümanların tarihsel olarak tecrübe ettiği çok kültürlü yapısının Batının modern zamanlarda keşfedebildiği yüzeysel plüralizmle karşılaştırılamayacak kadar zengin oluşu bir yana; bizzat Batının zaafına işaret ediyor. Her şeyden önce bu yaklaşım, İslam dünyasını köşeye sıkıştırmaya, müdahaleyi meşrulaştırmaya yönelik tam bir tuzak sorudan ibaret. İkincisi; Batının maddi gücü ve uygarlığının ne denli parlak olduğu vurgusu, kendi dışında farklı kültürlere, hayat tarzlarına müdahale hakkını saklı tutan bir totalci zihniyeti ele veriyor.

Sonuç olarak:

—ABD, dünyaya yeni bir sistem sunamayacak kadar evrensel değerler açısından malül durumdadır.

—Soğuk savaş dönemini bitirmek şöyle dursun bu dönemi sürdürmeye çalışmaktadır. Oluşmakta olan bölgesel güçlere karşı stratejik avantajını korumak için krizler çıkarmakta, muhtemel muhalefeti devre dışı bırakacak ideolojik söylem inşa etmektedir. Bu nedenle tanımı yapılmamış terörizmle İslam dünyasına işaret edilmektedir.

Uzun vadede ABD bu stratejisinin yürütebilmesi için İslam dünyasından da müttefiklere ihtiyaç duymaktadır.

İslam dünyasına yönelik laik kuşak oluşturma gayretleri bunun işaretidir.

—Daha çok Fransız jakobenliğini hatırlatan laikçi projeler (global McCarthyizm veya global 28 Şubatçılık şeklinde formüle edebilirsiniz) İslam dünyasındaki toplumsal ve siyasal yapıları etkileyecektir. Bombalar sadece Afganistan’a düşse bile ideolojik bombalar, nükleer serpinti halinde geniş bir alanda etkisini gösterecektir.

—Afganistan’a yapılan saldırıyı desteklemek sanıldığı gibi aksine, daha özgür, despotik rejimlerden kurtulmuş bir İslam dünyasının oluşumundan yana olmak anlamına geldiği söylemek mümkün değildir.

—ABD’nin terörle mücadele adına attığı her bomba karşısında heyecanlananlar (ahlaki ve stratejik boyutu bir yana)

daha baskıcı bir siyasi coğrafyanın oluşması için alkış tutuyor demektir.

Tarihin sonu; ABD eli ile insanoğlunun farklı alternatifleri, kültür ve hayat biçimlerini yok ederek yok sayma siyasetine işaret eder hale gelmiştir. Medeniyetler çatışması tezi içerdiği çatışmacı muhtevaya rağmen yine farklılıkları var kabul eden bir yaklaşımdı.

—Tarihin sonu tezi ise; İslam dünyasında özgürlüklerin sonunu formüle etmekten başka bir anlam ifade etmiyor.

GÖNÜLLÜ KOLONİZATÖRLER

Amerika'ya yapılan saldırının peşi sıra Batıda ve ülkemizde alevlenen İslam tartışmaları modern tarihte tanık olunan İslam-modernlik-batılılaşma ekseninde gelişen tartışma/arayışla muhteva olarak çok farklı düzlemde ortaya çıktı. Ne ortada kendi gücünden emin mağrur kolonizatör güçler var ne de yenilmiş olsa da kendine güvenini kaybetmemiş, nerede hata yapıldığını araştıran zihinler.

Her siyasal ve sosyal hareket başarısızlık ya da yenilginin ardından kendini sorgulama ihtiyacı hisseder. İnsanın nerede hata yaptığını araştırması, söylemini, doğru bildiklerini gözden geçirip yeniden sorgulama ihtiyacı hissetmesi kadar tabii bir şey olamaz.

Batı ile ilişkileri yenilgilerin belirlediği dönemden itibaren Osmanlı aydını da kendini sorgulamak, yaşadığı dünyayı yeniden yorumlamak ihtiyacı hissettiğini yapılan tartışmalardan biliyoruz. Osmanlı elitinin modernleşme, teknoloji gibi konularda tutumunu, hatta İslam anlayışını sorgulayan bir tutum sergilemelerinin en temel nedeni, maddi planda Batı karşısında yaşanan yenilgiler ve gittikçe "öteki"nin üstünlüğü ile yüz yüze gelmesidir. Özellikle 19. Yüzyılda artan biçimde Mısırdaki, İran'da, Hindistan'da İslam ve modernlik, bilim, özgürlük tartışmaları, Müslümanların askeri alanda başlayıp farklı alanlarda kendini hissettiren Batının gücüyle tanışmasının sonucudur.

Ancak bu tartışmaların temel niteliği son ana kadar İslam'ı referans alan bir çözüm arayışının ürünü olmasıydı. En Batıcı aydınlar bile, yorum ve sonuçları ne kadar farklı olursa olsun, bir şekilde, arayışlarının temel referans noktası olarak İslamı

almaları o dönemdeki zihniyet ve medeniyet tartışmalarının ana eksenini oluşturur..

Kolonizasyon dönemi İslam dünyasındaki düşünce tartışmaları ve oluşan hareketlerin niteliğın önemli ölçüde belirledi.. Bunların ortak özelliğı modernlik, rasyonalizm, teknoloji, gelişme gibi sorunlar karşısında ya tümüyle tepkisel ya da *apologetic* özellikler taşımasıdır.

Kültür Kolonyalizmi

Türkiye özelinde yaşananlar ise tümüyle farklı bir seyirde devam etti/ediyor. Türkiye, kolonileşme deneyimi yaşamamış tek İslam ülkesi/toplumu olmak gibi bir ayrıcalığa sahip. Aynı zamanda, kültürel anlamda kendi kendini kolonileştirmiş tek İslam ülkesidir. Hatta bu gönüllü kolonileştirmenin yeryüzünde başkaca örneğı mevcut değildir.

Türkiye'deki seçkinler, yönetici elit; bu toplumu var kılan her ne varsa onların tümünü geri kalmışlığın nedeni sayan ve adeta kendi köklerini tahrip eden kültür politikalarına dört elle sarılmıştır. Kendi tercihleri bir yana topluma yabancı bu kültür politikalarının tepeden inme yöntemlerle benimsetilmeye çalışıldığı da yaşanan acı tecrübe ile sabittir. Ne ki, bir toplumun medeniyet değıştirmesi bizim seçkinlerin dönüşümü kadar çabuk ve mümkün kılınabilir olmadığını zamanla gördük.

Çağdaş ulema rolünü üslenen medya cengaverlerinin 11 Eylül'den bu tarafa yoğun biçimde gündeme taşımaya çalıştıkları din tartışmalarının geçmişle kıyaslandığında sadece müktesebatsızlıklarını değil aynı zamanda kolonizatörler adına ikiyüzlülüklerini deşifre ediyor.

Kendi toplumunu kolonileştirme projesinin postmodern versiyonundan başka bir anlam ifade etmiyor gündeme getirilen tartışmalar. İslam reforme edilmeliymiş, son terör olaylarının ardından artık "dinimizi" gözden geçirmenin vakti gelmiş (sanki beş yıllık kalkınma planlarını gözden geçirmek gibi bir şey dini gözden geçirmek).

Batıda yaşanan reformun karşılığı bizde içtihatmış. İchtihat kapısı açılmazmış. "Artık bu dinden vazgeçsek nasıl olur?" demeye getiren bir sefalet ortada dolaşıyor. Hatta Afganistan'ın bombalanmasından İslam'ı sorumlu tutarak; Amerikan füzeleri

karşısında acze düşen Afganlılar adına, “Müslüman ülkelerin neden geri kaldığı”na ilişkin entelektüel derinlikli bir tartışmanın sığılğında boğulmak üzereyiz.

Tekrar başa dönersek, bu tartışmalar başarısızlığın ya da yenik düşmenin peşinden gelen bir sorgulama değildir. Kendi toplumunu ayakta tutan her tür dinamizmi dinamitlemeye yönelik bir kültür kolonizasyonu söz konusu olan.. Kendi toplumu gönüllü olarak kültürel kolonizasyona tabi tutan Türk aydınının içine düştüğü acziyetin, ucuzculuğun son örnekleridir tanık olduklarımız.

İslam’ın İslam’la savaşı formülasyonunun yerli versiyonundan medya ortamına taşınmasıdır. Zaten savaşlar artık medyatik olabildiği kadar savaş özelliği kazanabiliyor. Bu bağlamda, gönüllü kültür kolonizatörlerinin şimdilerde dini hatırlamalarının tesadüf olmadığını söylemeye gerek yok.

Amerika’nın saldırdığı noktanın aynı zamanda gücünün en zayıf halkasını oluşturduğunu göremeyecek kadar medeniyet ve kültür perspektifinden yoksun medyatik cengaverlerin bu toplumu ayakta tutan dinamizmi keşfetmelerini beklemek saflık olur.

Ama kendilerine, topluma ve tarihe karşı dürüst olmalarını beklemek herkesin hakkı.

NOSTALJİDEN BAHSETMİYORUZ

Tüm dünyanın gündemini işgal eden savaş ortamında gündemin aldatıcı yoğunluğunda boğulmadan yarına ilişkin bir şeyler söylemek gerçekten zor. Gündemi aşan, yarınlarla ilişkin perspektif geliştirebilenlerin de medyatik kirlilikten nasibini almış kitleler tarafından anlaşılması, söylediklerinin doğru anlaşılması daha da zor.

Amerika'nın terör saldırısı sonrası geliştirdiği yeni konsepte ilişkin Türkiye'de yapılan tartışmalar bıktırıcı bir tekrarlama dönuştü. Her şeyden önce Amerika ve NATO'nun terör konsepti sanıldığı gibi hiç de yeni ortaya çıkmış bir söylem değildi. 11 Eylül saldırısı bu stratejinin uygulanması için düğmeye basılmasına neden oldu.

İkinci olarak terör ve İslam tartışmalarının ısrarla Müslümanlar, Müslümanlık ve İslamcılık çerçevesine çekiliyor olması, Türkiye'de, dünya konjonktüründen bağımsız bir olgu olarak zaten sürdürülen din, kültür, Müslümanlık tartışmasını yeni boyutlara taşıdı. Terör ve İslam yakıştırmasının bu boyutlara taşınması Amerıka'nın genel İslam politikalarından bağımsız olmadığını tekrarlamakta yarar var.

İslam dünyasının olanca sefaletine, siyasal rejimlerin basıkısı altında ezilen yığınların taleplerini sağlıksız tepkilerle açığa vurduğu kitlesel şiddete rağmen İslam medeniyetinin üstün değerlerinden, alternatif sunma yeteneğinden bahsetmek ne kadar inandırıcı olabilir? Gönüllü kolonizatörlerin yapmak istedikleri, tartışmayı İslam ve terör, İslamcılık ve Taliban ikilemleri arasına sıkıştırma kurnazlığından ibaret. Özetle söylemek istedikleri, Ortada Amerika diye bir güç var; bir de alternatifsiz Batı medeniyetinin insanlığa kazandırdığı düşünce ve hayat

biçiminin tartışılmazlığı... Bunun karşısında terör destekçisi katı Hanefi Taliban ve destekçisi Vahhabi Suud fanatizmi.

Bir de ekonomik, teknolojik ve de demokrasi, insan hakları gibi çağdaş gelişim karşısında tam bir gerilik manzarası sergileyen İslam ve dünyası...

İdeolojik Kurgu

Bu durum karşısında birilerinin çıkıp da İslam medeniyetinin yenilenmesinden, kriz içindeki Batı medeniyetine alternatif olmasından, İslam medeniyetinin entelektüel temellerinin gündeme getirilmesinden rahatsızlık duyması gayet doğal. Bu konular gündeme taşındıkça ideolojik kurgu bozulmakta, ABD operasyonunun medyatik aygıtlarında çatlaklar meydana gelmektedir.

Reel politikalarla ideal gerçekler arasında mesafenin olması kaçınılmaz. Ancak burada, verili dünya şartları içinde İslam ve İslam dünyasının konumu ile ideal İslam arasındaki boşluktan, mesafeden söz etmiyoruz. Etkisini gittikçe globalleştiren Batı sistemi, medeniyet değerlerinin krizi karşısında İslam medeniyetinin sunabileceği imkanlardan bahsetmenin gerçekçi olup olmadığı söz konusu. İçerden konuştuğunu iddia eden kimi kalemler, böyle bir şeyden bahsetmenin geçmişin nostaljisiyle oyalanmaktan ibaret olduğu iddiasındalar. Müslümanlar'ı gerçekçi olmaya çağırıyorlar.

İslam'ın çağdaş dünya için söyleyeceklerinin kalmadığını, bunu gündeme getirmenin nostaljiden ibaret olduğunu iddia etmekle İslam ve terör, İslam ve Taliban gibi kavramları arasında zorunlu ilişki kurmalarının tesadüf olmadığı ortadadır. ABD'nin başlattığı yeni hegomonik saldırıyı eleştirmeyi terörden yana tavır olarak algılamakta ısrar etmek stratejinin bir parçası gibi görünüyor.

Zaten Amerika'nın Batı kamuoyunun gündemine sokmaya çalıştığı İslam imajının/algısının bu denli provokatif/saptırıcı hedefe yönelmesi bizzat İslam'ın bünyesinde taşıdığı potansivelle alakalıdır. Huntington'un hem tarihsel gerçeklik olarak hem çağdaş dünyada, İslam'ın sınırlarının kanla çizildiği söylemi ile İslam ve terör algısı bu nedenle örtüş(türül)mektedir.

Müslüman aydınların İslam medeniyetini gündeme getirmelerinin ve bunun entelektüel temellerini inşa yönünde çabalarının Huntington'un medeniyetler çatışması tezini beslediği suçlaması, tartışmanın ısrarla hangi düzeyde tutulmak istendiğinin iyi bir göstergesidir.

Sömürge zihniyetli krallıkların beslediği anlayışın İslam tarihi açısından da İslam düşüncesinin genel çerçevesi içinde de marjinal, şaz görüşler olduğunu başta içerden konuşan yazarlar, herkes gayet iyi biliyor. Bu diktatörlüklerin İslamcılığı değil yaymak, İslamcı akımları içerden çürütme, çağdaş İslam düşüncesini güdükleştirecek yorumları yayma gayretlerini de iyi bilirler. Ortadoğulu diktatör rejimlerin ABD tarafından desteklenmesi ile, söz gelimi, Doğu Türkistan'da Çin baskısına karşı mücadele eden Müslüman Uygurlar arasında İslami oluşumlara acımasız şiddet uygulanması ile komünist Çin yönetimine petrol zengini krallıkların tarihten, gelenekten, entelektüel derinlikten yoksun, İslami gelişimi provake eden ideolojilerine destek verilmesi arasında doğrudan ilişik mevcut. Aynı durum Sovyet sonrası cumhuriyetlerde de, Balkanlar'da da yaşandı. İslam düşüncesindeki canlanmayı, hareketleri petrodolar desteğine bağlamak (gecekondularda açılan her caminin arkasında dış yardım arayan zihniyet gibi) Türkiye'nin dinamizmini ihbar etmek anlamına gelir.

ABD'nin yeniden şekillendirmeye çalıştıracağı post-kolonyal dönemin uzantısı rejimleri ve siyasal yapılanmaları savunmak Müslüman kitlelerin hayrına değildir. Ancak, zaten köhnemiş, değişmeyi bekleyen siyasal yapıların, iktidarların yerine kurulacak yeni tür sömürgeci yapılanmaları savunmak da hiç kimsenin hayrına değildir.

Sonuçta, bunca güdültünün ne Taliban ne de bilmem hangi hanedan ya da marjinal örgüt için koparılmadığı kesin. Bunu, tek kültürlü Batı'nın medeniyet krizini İslam dünyasına taşıyarak kendi medeniyetinin ömrünü uzatma gayreti olarak okuyabiliriz.

BİR TARIK ALİ MASALI

Kolonyal kültür atmosferinde yetişen entelektüellerin çoğu derin bir kimlik çatışması yaşarlar. İçinden çıktıkları toplumla, kültürüyle ilişkileri sorunludur. Entegre olmaya çalıştığı kolonyalist toplumun dışlayıcılığı ile benimsediği Batılı değerler arasında entelektüel kişilik/kimlik sorunlarıyla yüz yüzedir. Bunun somut örneğini bu yılki Nobel Edebiyat Ödülü'nü alan "sir" unvanlı Asya kökenli bir Trinidadlı Naipaul'un Doğu'ya/İslam'a bakışında gözlemleyebiliriz. Bir İngiliz aristokratından daha mağrur görümlü bu sömürge aydınının Müslüman toplumlara bakışı tam bir klasik oryantalist bakışı yansıtıyor. Aynı türden travmayı yaşayan Salman Rüşdi'nin İslam'a yönelik tavrında somutlaşan husus, sömürge toplumlarından çıkıp efendileri nezdinde değer sahibi olmanın; aydınlanmanın ulaşmadığı karanlık Doğu'nun itici yüzünü sergilemekten geçtiği tezini destekler nitelikte. Hatta, bu özellik o kadar baskın hale geliyor ki, varsa, bu yazarların sanatsal ve entelektüel birikimlerini bile gölgede bırakan bir oryantalist bakış, ait olmadığı ırk adına ırkçı bir tavır içeriyor.

Tüm bunları yazmamın nedeni İngiltere'nin tanınmış solcu yazarlarından Tarık Ali'nin başına gelenler. Tarık Ali, Almanya'da İslam konusunda katıldığı iki günlük bir toplantıdan dönerken havaalanında polis tarafından bir süre gözaltına alınmış. Üstelik polisin gerekçesi çok ilginç, çantasından çıkan, kendisine hediye edilmiş Marx'ın Almanya'da basılmış, Almanca bir kitabı. Muhtemelen Tarık Ali'nin Doğulu görünümünden hoşlanmayan Alman polisin söyledikleri daha da ilginç: 11 Eylül'den sonra böyle kitaplarla seyahat edemezsiniz (alıntı Radikal'den).

Tarık Ali, İngiltere'deki sol-marksist geleneğin tanınmış isimlerinden biri. 68 hareketinin öğrenci liderlerinden. Aslen Pakistanlı olmasına rağmen İngiltere gibi Batılı bir toplumun entelektüel ortamında isim yapabilmiş az sayıda Doğulu -belki Müslüman kökenli demek daha doğru- isimden biri. Sanat ve edebiyat ortamının yanı sıra televizyon programlarından siyasi polemiklere kadar bir yığın konuda kamuoyuna görüşleri yansıtılan isimler arasında ilk akla gelenlerden..

Le Monde'un son sayısında, solcu bir aydın olarak Amerika'nın terörle mücadele yöntemini eleştiren yazısında, İslam dünyasındaki entelektüel oluşumları, siyasi ve sosyal hareketlerin tümünü indirgemeci bir tarzda ele alıyor. Tarık Ali'nin yazısı tipik bir sömürge aydınının bakış tarzını yansıtıyor.. İslami oluşumların tümünü ABD desteğine indirgeyen toptancı yaklaşımla Müslüman entelektüellerin İtalyan faşizminden etkilendiklerini, hatta Fransa'daki Le Pen'in Milliyetçi Cephe'si ile örtüşüklerini iddia edebiliyor. Afgan cihadını tümüyle Amerikan desteğine bağlayan, hatta Bin Laden'den ibaret gören gözü kapalı aydın yaklaşımını geride bırakacak genellemelerle sürdürüyor yazısını.

İlerlemeci Milliyetçiler

ABD'nin komünizm ve ilerlemeci milliyetçilik gibi ilerici oluşumları engellemek için gerici İslamcılarını desteklediğini söyleyip işin içinden çıkıyor Tarık Ali. Huntington'un medeniyetler çatışması tezine karşı çıkarak İslam dünyasının sanıldığı gibi olmadığını belirtirken, belki de içerden biri olmak gibi bir avantajı kullanarak cesaretle atlıyor. Mesela bu ilerlemeci milliyetçiler arasında Sovyet kuklalığı yapmış Necibullah bile var (bu arada bu günlerde Amerika'nın desteklediği, Necibullah'ın yakın dostu Raşit Dostum'u nereye koyduğu merak konusu). Arap milliyetçiliği ile sosyalizmi sentezleyen Nasır gibi diktatörler Ali'nin ilerlemeci milliyetçileri arasında yer alıyor.

Amerika'nın antikomünizm adına Müslüman ülkelerde operasyonlar düzenlediği, komünist örgütleri ezdiği doğru. Ancak İslami (buna dini uyanış demek daha doğru) yükselişi, toplumsal, kültürel ve siyasi faktörleri devre dışı tutarak tümüyle Amerika'nın antikomünizm politikasına indirgemek kolonyalist

zihninin oryantalist izdüşümü olsa gerek. Tıpkı Afgan direnişini Amerika'nın yardımına, mücahidleri de Bin Laden'e indirgemek gibi. Veya Zülfikar Ali Butto'nun devrilmesini hiçbir zaman iktidar olamamış Cemaat-i İslami'ye bağlaması gibi açmazları içeren çözümlenmeler sol entelektüellikle sömürge aydını olmanın derin çelişkilerini içeriyor.

Bu tür çözümlenmelerin Türk aydınları arasında da fazlaca rağbet görmesi ise, sömürge deneyimini yaşamamış bir ulusun kendi kendini sömürgeleştirmek gibi eşi görülmemiş bir aydın sapsmasıdır.

Yine *Le Monde*'un son sayısında yazan Ignacio Ramonet, soğuk savaşın bitmediğini söylerken, basit ama çarpıcı gerçeğe işaret ediyor: "Amerika, 11 Eylül'le birlikte, Sovyetler'in çöküşüyle kaybettiği 'düşman'ını arıyor. Bu durum globalizme karşı da olsa modern McCarthyizm'i beraberinde getirecektir. Anti-komünizmden hoşlanıyor musunuz? O halde anti-İslamcı kampanyayı da seveceksiniz."

Bu durumda Marx'ın kitabıyla yakalanan Tarık Ali gibi sömürge aydınlarının işi zor. Bir zamanlar Marksist sol, daha sonra liberal şimdilerde Amerikan politikalarına teslim olmuş bizdeki aydınların durumu çok daha zor.

HANGİ İTTİFAK, HANGİ RABBANİ

Yıllar sonra televizyon ekranlarında (sanal olarak) göz göze geldiğim sarıklı Afganlı sanki aynı insan değildi. İlk dikkatimi çeken artık kullanmaya başladığı kalın gözlükleri oldu. Sanki, geçmişte söylediklerinin gözlerinden okunmasını engellemek için perde gibi duran gözlükler. O munis bakışlarının göz göze geldiği insanlarla ve tarihle yüzleşmesini engelleyen bir işlev görüyordu.

Uğradığı saldırı sonucu 11 Eylül'den bir kaç gün önce ölen Şah Mesud'un yıllarca Rus askerine karşı koruduğu Pençşir vadisinde birlikleri denetleyen Burhaneddin Rabbani çok farklı yerde duruyordu artık.. Askerlerini teftiş eden Rabbani, tarihi boyunca yabancı istilacılara karşı savaşmış Afgan direniş ruhunu temsil etmekten çok uzaktaydı.

İşgalci Ruslara karşı yurdunun özgürlüğü için savaşan Rabbani ile, şimdilerde muhalifi de olsa, bir zamanlar omuz omuza olduğu başka Afganlılara karşı yine Ruslarla anlaşma imzalayan aynı kişi miydi? Gözlerinden ne düşündüğünü anlamak mümkün değil, gözlükleri yılların yoğunluğundan çok gözlerin inkar edemeyeceği geçmişi, koca bir toplumun tarihini inkar edişini simgeliyordu adeta.

Ekranada gördüğüm o munis bakışlı Rabbani değildi. İlk karşılaştığımda Türkçe hitap eden, Türkçe hal hatır soran; savaşçı Afgan tipinden çok müşfik bir medrese hocasının çağrıştıran lider bu değildi. 70'li yıllarda geldiği Türkiye'den bahseden, tarihte Türklerin İslama hizmetini öven Rabbani başka bir zaman ve mekana aitti sanki.

Zamanla birlikte dünya da değişiyor elbette. Ama zamanın eskitemeyeceği evrensel bir tutkunun özgürlük, bağımsızlık gibi

her toplumun yücelttiği değerler için savaşıyor birinin Rus yardımını yedeğine alarak Amerika'nın dümen suyundan kendini inkıraz etmesini kabullenmek zor.

1984 yılının sonbaharında, Peşaver kentinde Rabbani ile röportaj yapmak üzere sabırsızlıkla beklediğim anı hatırlamadan edemedim. Beni kaldığım yerden almak üzere araç yollayacaktı; çünkü gazeteci de olsanız sıkı bir güvenlik tedbiri olarak direniş liderleri sürekli yer değiştirmek zorunda kalıyorlardı. Sıcağın bunalttığı bir öğle vakti beni almaya gelen araca bindiğimde arka koltukta Rabbani'nin de olması beni tam anlamıyla şok etti. Kendisinin belirlediği bir binanın son katında uzun bir röportaj yapmış, direnişin durumu, geleceği, uluslararası dengelere bakışı gibi temel konularda yaklaşımını tespit etmeye çalışmışım.

O zamanlar mücahit liderlerinin en hassas oldukları nokta Amerika'dan hiçbir destek almadıklarını özellikle belirtiyor, ABD'nin politikalarını radikal biçimde eleştiriyorlardı.

Tarihsel olarak da yabancı güçlere/işgalcilere karşı belli bir duyarlılığı olan Afgan toplumunun gözünde yabancı güdümünde olmak en aşağılayıcı bir durum. Özellikle Amerika'nın Afgan cihadının, Burhaneddin Rabbani'nin deyiimiyle Afgan İnkılabı'nın, önündeki en büyük tehlike Amerika ve Batılı ülkelerin ideolojik sızmalarıydı. Direniş ruhunun bir tür iğfal edilmesine karşı mücahitleri uyarıyordu.

Sanki bugünlere bir nazire yapar gibi, uluslararası bir kampanya ile cihadın ve İslamın nasıl yanlış aksettirildiğinden yakınıyordu. Bugün açık bir komploya dönüşen bu propaganda ile "İslamın kan dökücü bir din olarak algılandığı"ndan yakınıyordu Rabbani. Bununla amaçlanan şey ise: "İslam ümmetini fikri olarak milliyetçi, davranış olarak da fesahate düşkün, fedakarlık ruhundan uzak toplum haline getirmek" olduğunun altını çiziyordu. Daha sonra *Yeni Şafak*'ta tamamını yayımladığım bu konuşmalarda Batının ilgisinin medyatik ilgiden ileriye geçmediğini söylüyordu: Geçtiğimiz günlerde bir Fransız gazetecinin tutuklanması karşısında görülmedik sansasyon çıkarıldı. Oysa her gün yüzlerce günahsız Afganlı, Rus tankları altında ezilirken, Afganistan'ın her köşesi viraneye çevrilirken Batının ilgisizliğini çifte standartlı olmakla izah ediyordu.

Hepsinden önemlisi halen dünyada pek çok ülke tarafından Afganistan'ın meşru Cumhurbaşkanı olarak tanınmasına rağmen Zahir Şah'la konumunu tartışmak pahasına görüşmelere oturmaya hazırlanması, geçmiş kimliğini olduğu kadar şu anki konumunu da sorgular duruma düşürüyor Rabbanî'yi.

Oysa, daha Rus işgalinden çok önce başlattıkları mücadele aynı zamanda Şahlık yönetimine karşı bir direnişti.

Terörizme karşı şahlık yönetimi!

Olup bitenlerin koskoca bir Amerikan yalanından ibaret olduğunu bu çözüm önerisinden daha iyi ne ifade edebilir?

Modern zamanların iki süper gücüne (Britanya ve Sovyetler) karşı direnebilmiş Afgan toplumunun kendi içinde birileri saf dışı bırakmak için bir başka süper güçle işbirliği yapmaları tarihin acı bir ironisi olsa gerek.

Hızla değişen dünya şartlarının böylesi keskin köşeli bir lideri bile dönüştürmüş olması karşısında düşünmek gerekir. Her hareketin kendi içinde rasyonalize edilerek, meşrulaştırıcı argümanlar üretmesi mümkündür. Ancak tarihi Afgan kimliği ile Amerikan akıllı füzeleriyle yapılacak ittifakın rasyonalize edilmesi o kadar kolay olmasa gerek. Bunu Amerikalıların bilmesi mümkün değil. O halde sahnelenen oyunun perde arkasını iyi izlemek gerekiyor. Oyun sadece Afganistan'da sahnelenmiyor belki de.

TERÖRÜ LANETLEMEK YETER Mİ?

Uygulamaya konan Global McCarthyizm'in Türkiye'deki ayak izlerini birkaç yıl öncesine, 28 Şubat sürecine kadar götürmek mümkün. Uluslararası destekle (tespit Mesut Yılmaz'a ait) yürütülen, irtica ile mücadele adı altında bir tür İslamcı avına dönüşen kampanyanın siyasi bir grubun tasfiyesinden öteye anlamlar ve amaçlar taşıdığı bugün daha iyi anlaşılıyor.

Post modern darbe sürecinde kendini İslami kimliği ile tanımlayan kişi ve grupların, öz eleştiri adına bir tür 'itirafçılık'a özendirilmeleri/kışkırtılmaları hayli etkin ve sonuç alıcı yöntemdi. Özeleştiri ya da itirafçılık o hale geldi ki, var olan tüm kötülükler, sistemin tüm başarısızlıkları, komplolarının vebali Müslümanlık ya da İslamcılık hanesine yazılır oldu. Oluşturulan toplumsal baskı o boyutlara vardı ki, siyasi linçe dönüşen kampanya toplumsal ve kültürel değerlerin imhasına kadar uzanmasına karşın kimsede buna karşı koyacak cesaret bırakmadı.

Bu durumdan memnun olanlar sadece irtica karşıtı sivil, entelektüel, siyasi seçkin kadrolar değil, üstünde zoraki duran gıysiden kurtulmak isteyen kimi siyaset ve toplum önderleri de vardı. Özeleştiri sağanağına tutulan kimi muhalif İslamcılar bu sayede postmodern darbenin geçit resmine itirafçılar kortejinden dahil olarak ideolojik kayıplarını statü zayıfına meydan vermeden geçiştirmeyi umdular.

Bu söylemin etkinliği o kadar geniş ve yaygındı ki İslami kaygı ve değerler adına ne varsa değil savunulması, bir olgu olarak gündeme getirilmesi bile büyük bir siyasi ve medyatik cephenin saldırılarını göze almayı gerektiriyordu. Yazılı olmayan bir cürümün ifşa edilmesi anlamına geldi İslami değer ve

kaygılardan söz etmek. Ortada iki tür söylem vardı; ya itiraftçı olup bir zamanlar İslamcı olmak gibi günahlarınızdan tövbe etmek ya da laikçi elitin saldırgan üslubuyla sanal irtica tehlikesine karşı, “gölgelerin gücü adına” saldırıya geçme...

Lanet Söylemi ve İslam

11 Eylül sonrası terörle savaş adına başlatılan kampanyanın söylem, dil ve yöntemleri ile postmodern darbenin kışkırttığı söylem arasında müthiş benzeşmeler var. Buna benzeşme demek ne kadar doğru olur? “İrticaya karşı yıllarca sürececek” savaşa hazırlanan zinde güçlerle, “terör yeryüzünden kalkıncaya” kadar mücadele etmeye kararlı güçlerin kullandığı dil arasında nasıl bir ideolojik ve kültürel örtüşme söz konusudur?

Türkiye’de insanların özeleştirisi adına itiraftçılığa kışkırtılmaları gibi global düzeyde de terörü lanetleme adına Müslümanlığı aşağılamaya, suçlamaya zorlanmaları arasındaki stratejik uyuşma dikkat çekicidir. Salt siyasal anlamda Amerika’yı eleştirmeniz, muhalefet göstermeniz bile terörle özdeşleştirilmeye, isminizin üstüne bir çizgi atılmasına yeterli görülmektedir.

Soyut anlamda teröre karşı olmakla neyin terör, kimin terörist sayılması gerektiği arasındaki ince çizginin yok oluşu; eleştiri sahibinin köktendincilerin, kötülüğün kaynağı bir kültürün beslediği terörün yanında görülmesi için yetiyor. Global düzeyde bir lanetleme yarışı ateşlenmiş görünüyor. İslam dünyasında köktendinci yani ‘kötü Müslüman’lardan sayılma tehlikesine karşı, Müslüman toplumlar adına konuşanların bu dolaşımı kullanarak dini ve kültürel referanslarını inkara kadar giden bir çizgiyi koyulaştırdıklarını fark etmemek mümkün değil. Zaten, Müslüman/cı/lığın sonu budur demeye getiren 28 Şubatçı laikçi seçkinler köşelerinden haklılıklarını ispatlama gayretindedir... Batı’da ise, siyasilerin başta yaptıkları Haçlı çıkışı’ndan rücu etmelerine karşın, egemen söylem Müslümanlık karşıtlığına bürünmüş görünüyor.

Özeleştirinin itiraftçılığa evrilmesi gibi; “lanetleme”nin (kendini) inkara dönüşmesi sanılanın aksine İslamlar arası bir ayrıma işaret etmiyor. İslami kimliği besleyen sembolik değer-

lerden, yaşayan unsurlara kadar tüm dinamiklere yönelik ideolojik bir cephedir söz konusu olan.

Yeni dönemde Amerika'nın mutlak ve en iyi bir dünyayı kuracağına iman eden kimi içerden kalem erbabının Müslümanlar'a, özelde de İslamcılar'a akıllı olmalarını salık vermele-ri; postmodern darbenin ağır baskı ortamını global düzeyde yaygınlaştıran uygulamaları meşrulaştırıcı yeni türden bir itira-rafçı söylemi içeriyor.

İzzetbegoviç Örneği mi?

İslamcılar'a Taliban, Mevdudi gibi çağın dışında kalmış yorum ve uygulamalar yerine modern/ist modeller önermeleri bu çerçevede anlam kazanıyor. ABD'nin oluşturacağı yeni dünya düzeninde Aliya İzzetbegoviç gibi İslam'ın modern ve Batıya dönük yüzleri örnek olabileceklerdi ve Müslümanlar bu önderlerin yolunu takip etmeliydiler.

Bilge kral Aliya gibi gerçekten yeni bir düşünür-siyaset adamı tipinin İslam Dünyası için çok şey ifade ettiği ortada. Bu isimlerin değeri Amerika'nın gözünde kabul görmelerinden değil, İslam dünyasına aşıladıkları yeni ruh ve eylem biçiminden kaynaklanıyor.

Ancak, somut olarak Aliya'dan bahsedenler; Amerika'nın Bosna savaşının başından beri ondan ve onun çizgisinden hiç hoşlanmadığını nasıl görmezlikten gelebilir? Siyasi hareketini elimine etmek için her türlü komplo başta ABD olmak üzere Batılı güçlerce kurulmadı mı? Nitekim son gelen haberler bu tür itira-rafçı söylemin nereye gelip dayandığını göstermeye yetiyor. Müslümanlar'a ABD stratejileri adına Müslümanlık dersi vermeye kalkanların, Aliya İzzetbegoviç gibi bir ismin soykırım-ımla suçlanması karşısında konuşabileceklerini sanmıyorum.

Hafta sonu görüştüğüm Bosna'nın "milli şairi" Cemaleddin Latiç, daha önce kapatılan, Aliya çizgisindeki televizyon kanalının yayınına hâlâ izin verilmediğini söylerken gelişmelerden çok umutsuz görünüyordu. Söz konusu olan, Avrupalı bir İslam çizgisinin gelişmesinden Avrupa'nın ve ABD'nin rahatsızlık duyması ve bunu bastırmak için her tür yöntemin uygulanıyor olmasıdır.

Topyekün imha edilmek istenen halkını savunmaktan, katliam görüntüleri karşısında bile bir arada yaşamak, demokratik bir toplum oluşturmak idealinden vazgeçmeyen bir liderin tarihin bu döneminde soykırımla suçlanıyor olması Global McCarthyizm'in anlaşılması için fırsat sayılmalıdır.

Ali Mazrui'nin belirttiği gibi Usame fobisi (usamaphobia) İslam fobisi (islamophobia) halini almış görünüyor. Müslümanlık'tan neşet eden her türlü özgün, ilkeli, bağımsız ve kendi tarihi ve kültürel köklerine yaslanan oluşumun adı artık köktendenciliktir, yani terörizmdir. Terörü lanetlemeye kışkırtılan, başta Müslümanlar ve dünya kamuoyu nezdinde "Müslümanlık" adına hiçbir değer ve oluşum savunulamaz, yaşatılamaz hale getirilmek istenmektedir.

AFGANİSTAN AYNASINDA: FOSİLLER VE MUKALLİTLER

Kuzey İttifakı güçlerinin Kabil'e girmesi aslında başkent "yeni Taliban"ın eline geçmesinden başka bir anlam ifade etmiyor. Amerikan uçaklarının ve akıllı füzelerinin gölgesi altında Kuzey İttifakı'nın Kabil'e girişi kadınların burkalarını çıkarıp atmaları, erkeklerin sakallarını kesmesi anlamına gelmesi isteniyorsa ABD yeni bir Taliban savaşını başlatacak demektir.

Yeni Taliban savaşı, tıpkı beş yıl önce Kabil'e girişleri gibi çatışmasız şehirleri teslim eden Taliban'a karşı değil ABD akıllı füzelerinin gölgesi altında şehirlere tek bir getirerek giren İttifak askerlerine karşı yapılacak. Hatta gösterilmeye çalışıldığı'nın aksine, bu savaşın Taliban baskısından kurtarılan Afgan halkına karşı yapılacağı bile söylenebilir.

Sakal ve burka ile simgeleşen Afgan savaşının stratejik ve ekonomik boyutları bir yana, temel sorun; bir toplumun medeniyet dönüşümü, değerler sistemi ile yabancı ve güçlü bir gücün sahip olduğu değerler sistemi arasındaki uyumsuzluk ekseninde ortaya çıkıyor. Taliban'a karşı açılan savaşın (en azından bir) amacı Afganların sakal kesme ve burka çıkarma "özgürlüğü"ne kavuşturulmalarıysa, bu savaşın iktidar değişimiyle bitmeyeceği anlamına gelir. Ya yeni iktidarlar eliyle halk adam edilecek, akıllı füzelerin gösterdiği akıl yolunda ilerleyecekler ya da daha önce iktidarı denemiş Taliban kadar "Zealot" sayılması gereken Burhaneddin Rabbani yönetimine karşı yeni cephe açılacak. Savaşın başından itibaren Zahir Şah formülünün gündeme getirilmesi, toplumun "Herodian" yöntemle ele geçirilmesinin öngörüldüğünü ortaya koyuyor.

Zealot ve Herodian Tavır

Ünlü tarih felsefecisi Arnold Toynbee'nin tam bu noktada Afganistan örneğinde yaptığı çözümlemenin medeniyet dönüşümü çerçevesinde Afgan savaşının nereye oturduğunu, en azından, yüzyılın en önemli düşünürlerinden birinin gözüyle Batı açısından ne anlama geldiğini anlamamıza yarayacak kavramlar sunuyor. Toynbee bundan yarım yüzyıl önce Afganistan'ın durumunu Herodian ve Zealot gibi iki temel kavramla açıklamaya çalışıyor.

Zealot tavır, geleneğin içinde hapsolmuş, düşmanına tepkileriyle karşılık veren, bilinmeyenden kaçan bir tepkidir. Aslında Toynbee'ye göre Zealotluk, dış zorlama ile eskinin dirilmesidir.

İngilizler'i iki kere bozguna uğratan Afganların tepkisi bu türden bir tepkidir. Afganlar ya değişimi, yeniliği temsil eden üstün donanımlı düşmanlarının yolunu taklit edecekler ki bu Herodian tavır olarak tanımlanıyor, ya da yok olup gidecekler. Toynbee Batı'nın gözüyle sanki bugünü tarif ediyor gibidir. Ancak tepkici, eskiye sığınmış, yeniliğe kapalı Zealotçuluk'tan vazgeçip Herodian tavrı benimsemek kurtuluş anlamına gelir mi? Temel soru, bu değişimin üstün düşmanın medeniyet havzasında yer almasını sağlamaya yetip yetmeyeceğidir. Bu noktada Toynbee, İslam dünyasında en başarılı Herodian örnek olarak gösterdiği Türkiye için "medeniyet hazinemize ne katkısı olabilir?" şeklinde soru ile cevap veriyor.

Ona göre, "yok olmaktan kurtulan nadir Zealot'un sonu ölmüş bir medeniyetin fosili" olmaktan başka bir şey ifade etmiyor. Herodian tavır ise taklitçi olması nedeniyle, taklit ettiği medeniyetin içinde eriyip yok olmaktan başka bir umut vaat etmiyor ünlü düşünür açısından.

Bu kavramsallaştırmanın Müslüman toplumların durumunu açıklamaya ne kadar elverişli olduğu tartışmalı olsa da belli bir gerçekliğe tekabül ettiği açık.

Ne Fosil ne Mukallit

Bir toplum kendi kültür ve medeniyet havzasının içinde gelişir. Hobsbawm'ın deyiimiyle "geleneğin/i yeniden keşf" ederek yenilenerek başka medeniyetlerle temasa geçmekten ka-

çınmazsa açılım kazanır. Müslümanlar arasında Batı ve modernite ilişkileri açısından Toynbee'nin kavramsallaştırdığı her iki tavrın da örneklerini bulabiliriz. Ancak her ikisinin de başarılı olmadığı açık. Bu anlamda Toynbee haklı.

İslam dünyasındaki dinamizmi bu iki kavramında da izah etmeye yetmediği de bir başka gerçek. Pek çok Batılı'nın da görmediği bir husus, beklentilerin aksine, İslam medeniyetinin sanıldığı gibi ne fosilleştiği ne de "üstün medeniyet"in içinde eriyip yok olmadığıdır.

Afgan operasyonu, Amerika'nın, Taliban gibi donmuş, yaşadığı dünyanın farkında olmadığı gibi İslam medeniyetini kavramaktan aciz bir anlayışı İslam adına temsil makamına oturup, kendi medeniyet krizini buraya taşımasından ibarettir. İslam dünyasının entelektüel anlamda, yaşadığı dünyayı "tanıma ve tanımlama" anlamında kendini ait olduğu jeo-kültürel haritayla sınırlamadan dünyaya ilişkin yeni şeyler söylemeye başladığı dönemde ABD'nin İslamı Taliban örneğine sıkıştırması anlamlıdır. *

Ne içe kıvrık, toptan dışlayıcı tavır ne de kendi değerlerine güveni kalmamış taklitçi tutumlar yeni dönemde İslam dünyasını tanımlamaya yetmiyor. Global McCarthyizm'in yeniden hortlatılmasının ardındaki niyet, kendine güveni olan, yaşadığı çağa ilişkin söyleyeceği olan, Batılı kadar Batı'yı tanıyan Müslüman dünyasındaki yeni oluşumlara karşı duyulan kuşku ve korku olsa gerek.

AMERİKA'NIN SINAVI

Mezar-ı Şerif'ten gelen bir haber, günlerdir endişe ile beklenen muhtemel gelişmelerin ilk işaretini verdi. ABD kaynaklarının resmi açıklamasına göre, Kuzey İttifakı'nın elinde bulunan Taliban yanlısı mahkumların isyan çıkarmaları üzerine yüzlercesi öldürülmüş. İsyanı bastırmaya çalışman Amerikan komandolarına savaş uçakları isyancılara bomba yağdırarak destek olmuş. Bilanço, çoğu yabancı olduğu söylenen (şimdilik) yüzlerce ölü.

Daha savaşın başında Amerikan yetkililerinin yaptığı bir açıklamayı hatırlamadan edemiyoruz. Kunduz'da kuşatma altına alınan ve içlerinde Arap, Çeçen ve Pakistanlı yabancıların çoğunlukta olduğu bildirilen Taliban askerlerinin teslim olmaları durumunda neyle karşılaşacaklarına ilişkin Amerikan yetkililerinin açıklamaları çok netti. "Bölgedeki Amerikan güçlerinin sayısı sınırlı olduğundan, teslim olmak isteyenleri savaş esiri olarak alacak durumda değiliz ve kimseye savaş esiri muamelesi yapılmayacaktır." Ve bir başka açıklama, "yakalanan el-Kaide örgütü mensuplarının esir alınmayarak görüldüğü yerde vurulması" yönünde emir veriliyor. Mezar-ı Şerifte gerçekten bir isyan çıkıp çıkmadığı ya da bu isyan bahane edilerek savaş esirlerinin imha edilip edilmediği henüz belli değil.

Yüzlerce savaş esiri (her nasılsa esir olmayı başarmış) Taliban yanlısının çıkardığı isyanı bastırma yöntemi ile ilgili olarak gelen haberler, Amerikalı yetkililerinin açıklamaları ve emirleriyle bir arada düşünülünce hiç de inandırıcı görünmüyor. Amerika'nın savaştaki en büyük gücünün, medyayı da yedeğine alarak kullandığı propaganda imkanı olduğundan kuşku yok. Ancak bazı gerçekler propagandaya rağmen gizlenemez; gerçeklerin sonsuza kadar üstünün örtülmesi mümkün değildir. Körfez Savaşı sırasında savaşın medyaya yansıyan yüzüyle

gerçeklerin çoğu kez örtüşmediğini zaman geçince tüm dünya öğrendi. Afganistan'ın ve savaşın kendine özgü şartları göz önüne alındığında orada ne olup bittiğini, sıcaklığı sıcaklığına, tam olarak bilmek mümkün değil. Ancak korkulan, Amerika'nın tam bir intikam hissiyle hareket etmesidir. Kuzey İttifakı ile Taliban arasındaki geçişkenlik kısmen bu tehlikeyi önlüyor.

Taliban'ın Afganistan'a hakim oluş şekli gibi şehirlerin hızla elinden çıkması da bunu doğruluyor. Sonuçta etnik kökenleri zaman zaman farklı olsa da aynı dili, dini, aynı ülkenin ortak kaderini paylaşan insanlar arasında toplu saf değiştirmeler kan dökülmesini önleyen temel faktörlerden biridir. Eğer bu geçişkenlik olmasaydı sanıldandan daha fazla kan dökülür ve Kuzey İttifakı'nın, dolayısıyla Amerika'nın işi bu kadar kolay olmazdı. Teslim olan, saf değiştiren komutanlar Burhaneddin Rabbani ile Molla Ömer arasında çok fazla fark görmüyorlar. Sonuç olarak, Afganistan'da yönetimin değişmesi Batı'nın abarttığı kadar günlük hayatı etkileyecek bir öneme sahip değildir.

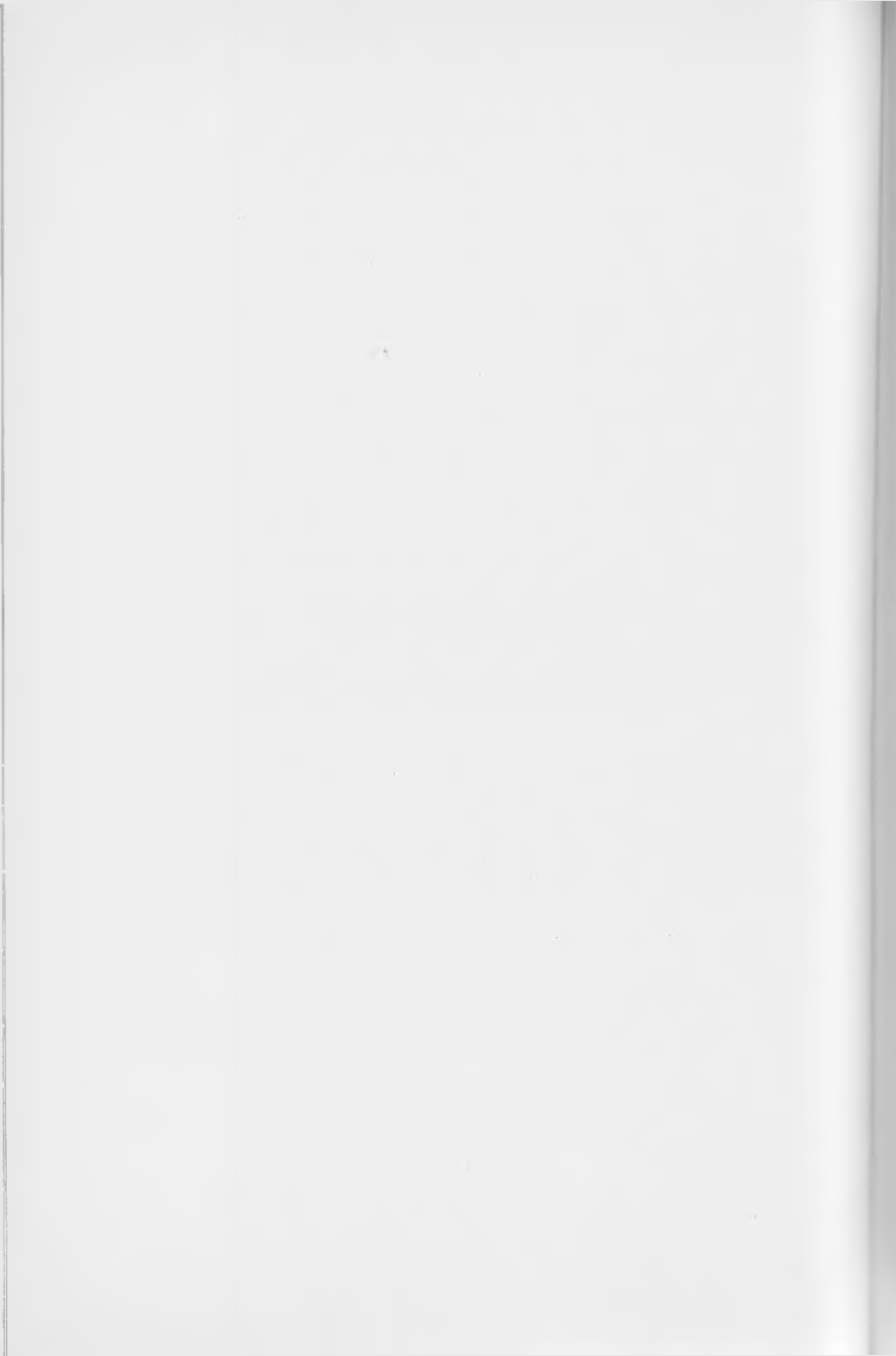
ABD'nin sınavı asıl burada başlıyor ve bu sınav Amerika'nın gerçekten büyük bir devlet olup olmadığını ortaya çıkaracak. Kendi kamuoyunun intikam hislerini yatıştırmak adına savaş şartlarında kolayca ört bas edilebilecek intikam infazlarına başvurursa, bunun sonuçları uzun vadede Amerika'nın aleyhine olur. Amerika Birleşik Devletleri'nin İkiz Kuleler'in yıkılmasına karşı göstereceği tepki, bir dünya devleti olarak gücü olarak kalıp kalamayacağını gösterecektir. Bu sınav, büyük devlet olmayı da aşan ya da onu meşruiyetini tartışmalı hale getirecek olan medeniyet krizi ile doğrudan alakalıdır.

Amerikan yönetiminin şu ana kadar sadece Afganistan'da değil, Müslüman coğrafyasında, hatta Amerika'nın kendi içinde terörle mücadele adına geliştirdiği refleks, onun hiç de büyük devlet olgunluğu ile hareket etme yeteneğinde olmadığına işaret ediyor. Bu yetenek/sizlik, aslında Amerika'nın şahsında Batı'nın içine girdiği medeniyet krizinin saklanamaz boyutlara ulaşmasına işarettir. Bir toplumun medeniyet krizine girişi, en çok bunalım anlarında ürettiği çözümlerde ve diğer toplum/medeniyetlerle ilişkisinde kendini gösterir. Tüm kötülüklerin Müslümanlık ve İslam dünyası ile ilişkilendirildiği bir askeri ve medyatik savaşı başlatan Amerika aslında kendi medeni-

yet krizini dışa vuruyor. Bu “dışavurum”un onu güçlendirmekten çok maliyeti gittikçe taşınamaz boyutlara ulaşan bir “büyük devlet” yüküne dönüşmesi kaçınılmazdır.

Amerika'nın şu ana kadar sergilediği tutuma bakarak, büyüklüğünü taşıyamayacağı bir iddiayı sürdürmek adına kendi krizini dünyanın başka alanlarına ihraç etmeye çalıştığını söyleyebiliriz. Medeniyet krizinin özellikle İslam coğrafyasına taşınmasının nedeni de bizzat İslam medeniyetinin tarihte gösterdiği varlık ve bugün' barındırmakta olduğu potansiyelle yakından alakalıdır. Ne Amerika ve Batı ne de Müslümanlar yaşadıkları krizin ve sahip oldukları potansiyelin farkına varmaksızın bu süreçten çıkılması mümkün olmayacaktır. Bu savaşın yeni bir insanlık trajedisine dönüşmemesi için hem Amerika'ya hem de İslam dünyasına görev düşüyor. İslam dünyasına düşen görev, kendi medeniyetinin/kendinin farkına vararak global bir krizin eşiğindeki insanlığa bir muştu sunacak imkanı diriltmesi, Amerika'ya düşen görev ise, yaşadığı krizi doğru okuyup alternatifsizlikten, dünyayı tek kültüre indirgemek gibi bir gurrudan sıyrılarak, yeryüzünün yarısını kararmasını önlemek olacaktır.

TÜRKİYE
Yitik Hafızalar Ülkesi

MİLLİ GÜVENLİK REFLEKSİ

Türkiye’de en çok konuşulan ve gittikçe en az uzlaşılacak konuların başında milli güvenlik kavramı gelir. Geniş halk yığınlarından kendini en milli sayan güçlere kadar geniş bir yelpazede konuşuluyor olmasına rağmen, bu kadar farklı anlamların çıkartıldığı milli güvenlik konsepti; bir uzlaşmadan çok parçalanmışlığı ifade ediyor.

Her toplumun milli hedefleri, yönelimleri, stratejik hedefleri hatta korku duyduğu düşmanları ve yakınlık duyduğu dost ülkeler/uluslar/kültürler vardır. Bunlar bir günde oluşmazlar. Tarihi hafıza bir toplumun ortak paydasını oluşturur. *The Venture of Islam* (İslam’ın Serüveni, İz Yay.) gibi muhteşem bir eseri 48 yıllık kısa ömrüne sığdıran Marshall Hodgson, *Rethinking World History* (Dünya Tarihini Yeniden Düşünmek, Yöneliş Yay.) isimli kitabında, Batının oluşturduğu modern dünya tanımının Ortaçağ Batı Avrupasının dünya algılamasının bilimsel sunumundan başka bir şey olmadığını belirtirken aynı gerçeğe işaret ediyor. Kaldı ki ‘konsept’ çerçevesinde tartışılan Avrupa Birliği gibi daha somut oluşumlarda bu tarihi hafıza, ortak medeniyet ve kültür değerleri çok daha belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkar. Reel şartlar ve ülke çıkarları farklı politikalar geliştirmeyi gerektirse bile toplumsal hafıza kısa sürede yeniden şekillenmez. Bilakis derin hafıza pratikte atılan adımları biçimlendirir, toplumsal refleks taktik adımlara çeki düzen verir.

Oysa, milli güvenlik tartışmalarının yoğun olarak yaşandığı şu günlerde kendini gösteren temel eksikliğin milli güvenlik refleksi olduğu gözden kaçırılıyor. Milli güvenlik tartışmasını yapan elit kesim başta olmak üzere geniş anlamda, Türkiye’de temel konularda bir ortak/tarihi refleks kaybının yaşandığı apaçık ortada. Bu refleksten mahrum yönetici iradenin Türkiye’yi yarınlara taşıyacak bir hedef çizmesi beklenemez.

Milli güvenlik refleksi dumura uğramış siyaset ehlinin, ya da tüm milliliği kendi bakış açısına/algılayışına indirgeyen, tartışmayı tekeline alma eğilimindeki belli toplumsal ve resmi kesimlerin, toplumu kuşatacak stratejik vizyondan, derinlikten uzak oldukları yaşanan tartışmalarda daha bir belirginleşiyor.

Dünya tarihinin en önemli medeniyet alanlarına yüzlerce yıl hükmetmiş, tüm birikimlerini özümleyerek kendine özgü orijinal bir medeniyet yeşertmeyi başarmış bir toplumun ürettiği “değer”den kopuk seçkinci sınıf ile karşı karşıyayız. Bu zümre, her türlü “oluş”un mümkününü, toplumun kültürel ve tarihi köklerinden kopartılmasında gören bir tür kolonyalist misyoner rolü üslenerek; her türden milli ve güvenli olanın berhavası anlamına gelecek bir siyaset tarzına yapışmış görünüyor. Her türden milli/yerli ve bu topluma ait refleksi dumura uğramış, gücünü ilişki içinde girdiği lobilerden alan, demokrasi, modernleşme, ilerleme, insan haklarına saygı, çağdaş dünya gibi bir dizi geçer akçe kavramların ardına sığınmış bir içeriksizlik söz konusu.

Diğer tarafta kendi sınıfından başka tüm toplumsal kesimlere, ideolojik ve sınıfsal olarak aynı seçkinci zümrelere bile, kuşku ile yaklaşan, sadece güvenlik konularını değil attığı her adımın milli refleksi temsil ettiğine inanan başka bir ayrıcalıklı kesim tartışmaların odağında bulunuyor. Hapsoldükleri dar alanlarından (sosyolojik ve ideolojik anlamda) Türkiye’ye ilişkin her konuyu kendi inhisarında görme (en azından psikolojik olarak) alışkanlığındakilerin Türkiye(yi) anlamları/anlamlandırmaları ile, biraz da kendi varlıklarının anlamı ile eşdeğer görme eğiliminde olmaları şaşırtıcı gelmiyor artık.

Aslında, Türkiye bir toplumsal refleks krizi ile karşı karşıyadır. Bu ülkede yaşayanların ayaklarını toprağa sağlam basmalarını sağlayan şey zor zamanlarda toplumsal refleks gösterbilmiş olmasıdır. Bu refleks, bu toplumun; bu topraklarda bir arada toplu/m olarak yaşama hakkını ve gereğini sağlayan en önemli meşruiyet kaynağı oldu.

Milli güvenlik konseptinden önce, milli güvenlik refleksi canlı bir toplum olduğumuz içindir ki milli güvenlik içinde idik.

Sorun, toplumsal hafızası ve refleksi canlı olduğu/olması gerektiği düşünülen toplumsal kesimlerin bu refleksi açığa çıkaracak hayatiyete; yani siyasi, entelektüel bir çaba ve öneriye sahip olup olmamalarında yatıyor.

YAMANI'DEN YAMAN SORULAR

Türkiye Avrupa Birliği ile kurumsal ilişkilere geçmeye başladıkça derin çelişkiler ortaya çıkıyor. Bu zaman kadar üstü örtülmeye çalışılan sorular kamuoyunun önüne seriliyor. Batı ile ikiyüzlü bir ilişkiyi bu zaman kadar halktan gizleyebilen seçkin tutum, neyin Batıya/ötekine, neyin yerli/bize ait olduğunu gizleyemeyecek duruma geliyor. AB temsilcileri sıkıştırdıkça batılılaşma, çağdaşlaşma, uygarlaşma adına oluşturulan söylemin yaldızı dökülüyor. Bu ilişkiler, Türkiye'nin nereye ait olduğu, yaşamakta olduğu derin kimlik krizini gün yüzüne çıkarmaya yarıyor.

Geçenlerde CNN Türk televizyonunda M. Ali Birand'ın Zeki Yamani ile yaptığı konuşma, resmi Türkiye'yi temsil eden anlayışın sürekli kaçındığı bir soruyu gündeme getirdi. Yamani kendinden beklenmeyen çok basit ama o denli yakıcı bir soru sordu: siz kimsiniz, nereye aitsiniz? Avrupa'ya girmeye çalışıyorsunuz ama girebilecek misiniz? Girseniz bile ikinci sınıf vatanlaş olmayı göze alıyor musunuz?

Buna benzer bir soruyu, İran'ın devrim sonrası ilk cumhurbaşkanı Beni Sadr da sormuştu. Ülkesini terk edip Fransa'ya geçtikten sonra kendisiyle yapılan bir konuşmada "Türkiye önce nereye ait olduğuna karar vermeli." Bunları Beni Sadr ve Yamani gibi Ortadoğu'nun çok farklı ideolojik eğilimlerini temsil eden iki siyaset adamının söylemesi ilginç.

Yamani'ye karşı Birand'ın karşı sorusu aslında Türk intelijansiyası kadar siyaset erkinin AB temsilcileri karşısında farkına varmadan sığınmaya başladıkları ya da kaçınılmaz olarak sığınmak zorunda oldukları yeni bir yaklaşımın tipik bir örneği: Türkiye hem Avrupalı, hem Ortadoğulu, hem Müslüman ama Avrupalı olamaz mı?

Evet Türkiye şu haliyle böylesi bir vizyonu/misyonu yüklenbilir mi, buna sahip çıkabilir mi? Dahası, Birand'ın yaptığı kimlik tarifini Türkiye'nin Osmanlı geçmişiyile alakalandırmadan cevaplamasının mümkünü var mı? Reddi mirasla Osmanlı'yı yok sayarak, bize aidiyet bilincini, ben idrakini veren bir birikim yok sayılarak temel soru(n)ları aşmamız/açmamız mümkün mü? Osmanlı'yı bir hanedan meselesine indirgeyen seçkinlerin/resmi söylemin, tarihi hafızanın küllendirmenin doğurduğu açmazlarını yaşıyor Türkiye. Her yeni soru yeni çelişkileri ve tarihle yüzleşmeyi gerektiriyor. Cevabı sürekli ertelenen ama kaçınılmaz biçimde yüz yüze geldiğimiz soru bu aslında: Bu kadar dar alana sıkıştırılarak oluşturulmaya çalışılan siyasal ve kültürel kimlik tamamlamalarıyla hem Avrupalı hem Ortadoğulu olabilmenin yolu var mı?

Doğu'dan ve Batı'dan gelen bu tür sorular soruldukça kaçınılmaz olarak kendi kendimizle hesaplaşmak durumunda kalacağız. Bir yanda Batılılaşma adına yapılanların gerçekte Batıyı özümsemeden, kaba bir biçimcilikten ibaret olduğu ortaya çıkıyor. Diğer tarafta Batı ile kolonyal ilişkisi olmayan ulusun onurunu kurtarma adına ilginç bir refleks geliştiriliyor. Bu refleks ister istemez tarihi hafızanın yeniden ortaya çıkmasına, tarihi referans sistemimizle ilişki kurmayı gerektiriyor.

Kürt sorunundan, uluslararası sistemdeki konumuna kadar pek çok problem, geçmişle irtibatlandırılmadan çözülemiyor. Hem Avrupalı, hem Ortadoğulu, hem Müslüman hem... bu hemleri çoğaltabiliriz. Ancak (Cemil Meriç'ten ilhamla) bize giydirilen deli gömleği artık dar geliyor.

Söyleşiye dönersek, Yamani'nin, "Ortadoğu'nun efendisi olursunuz" anlamındaki sözüne Birand'ın adeta bilinçaltının dışavurumu gibi oraya çıkan, tarihe gönderme yapan sorusunu tezip eden karşı sorusuna Yamani'nin verdiği cevap resmi Arap söylemini de sorgular mahiyette idi: "Arap rejimleri halkı temsil etmez. Ortadoğu'nun temsilcisi halktır. Halk hala sizi seviyor."

Türkiye AB ile yakın temasa geçtikçe daha çok kendisiyle, tarihiyle ve bölgesiyle yüzleşmek zorunda kalacaktır.

Ortadoğulu devletçikler de.

AVRUPA'NIN RP ALGISI

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nin Refah Partisi'nin kapatılmasını haklı bulan kararını militan laik/çi/lerin nasıl zafer sarhoşluğu içinde karşıladıklarını gazete manşetlerine, köşe yazılarına bakarak bile anlamak mümkün. AİHM'nin RP davasına ilişkin aldığı karar karşısında, ideolojik duruşunu Batılı değerlerle tanımlayan etkin çevrelerde iki farklı değerlendirme öne çıkıyor.

Bir tarafa göre, bu karardan Türkiye'deki laiklik başta olmak üzere pek çok Batılı kurum ve değerlerin yorum ve uygulama biçimini meşrulaştıran bir sonuç çıkartılabiliirdi. Bu sonuca bakarak Türkiye'deki *Bati'ya rağmen Batıcılık* söylemi en azından bu kararın gönderme yaptığı başlıklar açısından suya düşmüş oluyor, kendine münhasır Batıcı/lık uygulamaları meşruluk kazanmış oluyordu. Toplumla yönetici seçkinlerin arasını açan, toplumun tarihi birikimini, ait olduğu medeniyet çerçevesini yok sayan seçkinler zümresinin elinde biçimlenen modernleşme ve bunun terkedilmiş jakoben formunun Avrupa standartları açısından da onaylanmış olduğunu sonucu çıkarılabiliyordu rahatça. Militan laiklere göre zafer kazanılmış, "Siyasal İslam" bir daha geri gelmeyecek şekilde tarihin çöplüğüne atılmıştı.

İkinci yaklaşım sahipleri ise, yine Batı'nın geliştirdiği özgürlük ve demokrasi standartları açısından RP'nin kapatılmasını benimsiyor ancak sonucun fazlaca abartılmaması gerektiği telkinini de yaparken bundan sonra nasıl bir siyaset, hatta nasıl bir Müslümanlık tarzı benimsenmesi üzerine önerilerde bulunmaktan kaçınmıyorlar. Hatta Batı'da mevcut İslam alerjisinin bu kararda etkin olmuş olabileceğini kabul etmekle birlikte, bunun, Türkiye'de Müslüman kimliği ile siyaset yapanların demokratlaşma sürecini etkilememesi gerektiğini özellikle belirtiyorlar. Bu militan demokratlara göre ise, karardan çıkarıla-

cak ders, daha demokrat bir kimlik edinme yolunda ilerlemek gerektiği şeklindedir...

RP mi Türkiye mi?

Aslında alınan bu kararın Refah Partisi'ni aşan boyutu var. Hatta Refah Partisi'nden çok söz konusu parti üzerinden bu toplumun değer, hayat biçimi ve medeniyet algılayışının Avrupa nezdinde nasıl değerlendirildiği, tarihi Avrupa'da oluşan İslam karşıtlığının, kolonyal dönemin izlerini taşıyan bir bilinç altını hâlâ koruduğunu göstermektedir. Bu anlamda kararın muhatabı Refah Partisi ve yöneticileri ile sınırlı değil, bu karar, Batı'nın İslam'la ilişkilendirilecek taleplere nasıl baktığının resmini veriyor. Yani Avrupa'nın Türkiye'ye nasıl baktığının resmidir bu karar.

AİHM'nin kararından Müslüman kimliği ile siyaset yapacaklara ilişkin daha demokratlaşmaları gerektiği türünden iyimser bir sonuç çıkaranların görmek istemediği, bu sürecin nerede duracağıının, hatta Müslüman kimlik ve siyaset ilişkisinin sınırlarını kimin tayin edeceğinin belli olmamasıdır.

Başörtüsü kararının AİHM'den dönmesinin teknik bir karar mı yoksa siyasi bir karar mı olduğu bundan böyle daha iyi anlaşılabilir. RP'nin bizzat kendisinin mi yoksa Türkiye'nin, onu var kılan değerler silsilesinin, birikiminin Batı'da oluşan Müslümanlık algılaması ile eşit muamele görerek mahkum edilmesi mi söz konusudur? Bu algılamanın bire bir RP ve onun siyasi temsilcileri ile örtüşüp örtüşmediği, bu değerleri bu kadroların temsil edip etmediği konu dışı; söz konusu olan tarihi algılamanın bugün nasıl tezahür ettiği. Bu algılamaya bizzat militan laiklerin de dahil olduğu bir bütün halinde Türkiye ve Müslümanlık, İslam dünyası girmektedir.

Batı kendini insanlık tarihinin merkezine yerleştirme, değerlerinin de evrensel olduğunu dayatma alışkanlığından kurtulmadıkça tek kültürlü global toplum indirgemeciliği sürdükçe İslam karşısında önyargıdan, ideolojik tutumdan kendini kurtaramaz. Bu nedenle başörtüsü orada da siyasal simge sayılabilir, RP gibi Müslüman kimliği ile siyaset yapan her oluşum tehdit algılamasına girebilir. RP'nin ve tüm versiyonlarıyla ardıllarının sorunu ise, bu algı biçimini algılama istidadında olmamalarında yatmaktadır.

TÜRKİYE'NİN MİLOŞEVIÇ'İ YOK

Kosova'da yüz binlerce Arnavut'un yurtlarından sürülmesi, binlercesinin hayatını kaybetmesinden; Bosna'da yüz binlerce insanın hayatına mal olan etnik temizlik uygulamasından sorumlu Slobodan Miloşeviç Uluslararası Savaş Suçluları Mahkemesi'ne elleri kelepçeli olarak Yugoslav yönetimi tarafından teslim edildi. Böylece sistem dışına çıkmış bir lider, bir ülkenin cumhurbaşkanı ilk defa olarak cürümünün ve sisteme uyumsuzluğun hesabını mahkemeye verecek. Yugoslav Başbakanı Ciriç, sisteme kafa tutan, yanlış hesap yaparak ülkesini sistem dışına iten liderlerini diyet olarak vererek, görevlerini yapmanın rahatlığı içinde yaptığı açıklama ilgi çekici: "Yugoslavya artık Avrupa Birliği'ne girmeyi hak etmiştir." Hele şu ifadeler bakalım; ne kadar çok aşına olduğumuz bir argüman, sanki tanıdık birileri söylüyor: "Avrupa Birliği'nin dışında kalmamız Avrupa için daha pahalıya mal olur."

Türkiye'de siyasilerden medya mensuplarına, entelektüellere kadar tüm seçkinlerin Avrupa Birliği'nin bizi neden kabul etmek zorunda olduğuna ilişkin geliştirdikleri söylemle Yugoslavya'nın gösterdiği gerekçe arasında ne kadar da üslup benzerliği var.

Türkiye'nin Diyeti

Türkiye'nin Avrupa Birliği karşısında aldığı tavırla Yugoslavya'nın Miloşeviç'i teslim etmesi arasında görünürde hiçbir benzerlik yok. Türkiye ne etnik temizlik yaptı ne de böylesi bir katliama neden olan bir diktatöre sahip oldu. Onun için kelle vererek kurtulacağı, kendini affettireceği bir durum söz konusu değil.

Oysa Türkiye'nin özelde Avrupa Birliği genelde Batı ilişkilerine bakıldığında bir kelleyi kurban vererek kurtulabileceği

türden, sıradan bir ilişki içinde olmadığı ortada. Türkiye'deki elitlerin Avrupa standardına ulaşmak anlamında toplum mühendisliğine fazlasıyla meraklı olmalarını diyet psikolojisi ile izah mümkün ancak. Ülkenin içindeki zararlı otları, pıtrakları temizleyerek, karanlık kellelerin sesini bastırarak sisteme dahil olma gayreti bizim Batılılaşma, modernleşme, Avrupa ile bütünleşme maceramızın temel iç güdüsünü oluşturuyor.

Türkiye'nin Avrupa ile ilişkisinin tek bir kelle verilerek yoluna gir/e/meyecek kadar kolay olmadığını çok iyi bilen elitlerimiz ülkenin geri kalan kelleleri ile hesaplaşmak gibi, iflah olmaz bir *diyet kültürü* üstüne yükselen bir siyaseti yeğledikleri sonucuna ulaşmak mümkün. Son yüz elli yıllık batılılaşma maceramıza bakarak "diyet ver kurtul" psikolojisi siyaset tarzımızın ana eksenini haline getirdi.

Yaşanan siyasal ve sosyal bunalımlar karşısında kimi seçkinlerin tavırlarını meşrulaştırmak için yaptıkları açıklamaları hatırlayacak olursak Yugoslav başbakanının bir kereliğine özgü ödediği diyet karşılığı söyledikleri arasında şaşırtıcı benzerlikler ortaya çıkar.

Biç/implendir/me Siyaseti

Çağdaş demokratik ve laik bir ulus olmanın yolu kurban vermektir, yani kültür diyetini ödemektir geçtiğine inandırılmış bir seçkinler zümresi ile karşı karşıyayız. "Eğer bizi bünyeye almaz, sisteme kabul etmezseniz..." tehdidi, "Türkiye'nin Nazileri" benzetmesi ile "batı standartlarında bir toplum olma" arasındaki ilişkinin doğrudan sonucu "toplumun adam edilmesi"dir. Yani kelle diyeti yerine geçen kültürel biçimlendirme, metaforik olarak başörtüsü, dil, din sömürüsü, gizli amaç gibi tümüyle insan kafasını ilgilendiren "biç/implendir/me siyaseti" yürütmektedir seçkinlerimiz.

Bir toplumu oluşturan bireylerin düşünüşü, yaşayış biçimi kültür diyeti ödercesine biçimlendirilerek değişip değişmeyeceği ayrı bir konu; Yugoslav başbakanının bu açıklamayı yaparken takındığı rahatlamayı bizim seçkinlerimiz hiçbir zaman takınamayacak.

Bizim bir kelle verip kurtulma/kabul edilme şansımız yok. Çünkü Türkiye'nin verip kurtulacağı Miloşeviç'i yok.

ABD KREDİSİ, İSLAM KORKUSU

Türkiye’de merkezin yeniden yapılanmasına ilişkin askeri iradenin dışında belirleyici bir güç mevcut değil. Mevcut siyasi gelenek, kendini yenileme, toplumu daha özgürleştirme, ülkenin imkanlarını daha verimli hale getirme, daha adil bir paylaşımı sağlama gibi yapısal değişime imkan tanımıyor. Bu nedenle sistemi ve toplumu dönüştürecek yapısal kararlar büyük ölçüde dış faktörlerin dayatmasıyla gerçekleşebilmektedir. İşin paradoksal tarafı şu ki, dış faktörlerin devreye girmesine yol açan iç tıkanıklık yani statüko da son ana kadar dış faktörlerin desteği ile ayakta durabilmektedir. Yani kendiliğinden bir değişme imkanı tanınmayan (izin verilmeyen) bir coğrafyada yaşıyoruz. Siyasal kurumların “dış” etkiye bu kadar açık olduğu bir yapılanmada insanların doğal olması, doğallıklarıyla tercih belirtmeleri, kendi tercihleriyle toplum ve siyasete şekil vermeleri beklenemez. Türk toplumunda temel sorun ister resmi ister sivil olsun, insanların doğal davranamamaları ve bunun sonucu da toplumun ve bireyin yabancılaşmasıdır. Bu yabancılaşma olgusu siyasete güçsüz, edilgen, uzun vadeli stratejiler geliştirmekten çok popülist eğilimlere prim veren bir karakter kazandırıyor.

Türk siyasetini belirleyici aktörler genelde merkez sağ ağırlıklı siyasi partiler olmuştur. Tüm önemli yapısal değişiklikler muhafazakar sağ partiler eliyle gerçekleştirilmiştir. Menderes’ten Özal’a kadar uzanan çizgi bunun en iyi göstergesidir. Bu çizginin bir başka özelliği de yukarıda işaret ettiğimiz hususun devamı olarak uluslararası konjonktürün talepleri doğrultusunda yani dış faktörlerin doğrudan etkisi altında siyaset yapmasıdır.

Liberal-Sol Değişim

Derviş'in bakan olarak arz-ı endam ettiği andan itibaren ufkta görünen yapının dış karakterini kimse inkar edemez. Görünen o ki, önümüzdeki dönem; 1980 sonrası Özal eliyle gerçekleştirilen Türkiye'nin "dünya sistemi"ne entegre edilmesini sağlayan operasyona benzer bir değişime tanıklık edecek. Bunun mimarının da Kemal Derviş ya da onun temsil ettiği siyasal çizginin uzantısı marifetiyle gerçekleştirileceğini söylemek artık tahmin olmaktan çıkmış görünüyor.

Bu durumun başka bir anlamı ise; Türk siyasetindeki siyasal değişimi gerçekleştirecek aktörün kimliğinin bu sefer farklı olacağıdır. Yani siyasette yeniden yapılanma, liberal sol bir merkez tarafından gerçekleştirilecek demektir.

Nitekim Kemal Derviş'in gelir gelmez siyasal tercihinin sol karakterine vurgu yapması ile başörtüsü gibi konularda daha özgürlükçü mesajlar vermesi hem geleceğe ilişkin misyonu hem de değişimin karakteri konusunda işaretler taşımaktadır.

Bu noktada kriz sonrası değişimin tekrar muhafazakar sağ merkeze ihale edileceği öngörüsü şimdiden geçersizliğini ilan etmek üzeredir.

Merkez sağı toparlamaya niyet eden onlarca aktörün yanlışlıkları sadece merkez sağın rolüne ilişkin beklentilerde değil şüphesiz. Merkez sağın devre dışı bırakılmasıyla Amerika'nın özgürlükler ve özelde Müslümanlar'a yönelik baskıların kaldırılmasına ilişkin beklentileri konusunda yeniden düşüncelerini gerektirmektedir.

ABD'nin İslam Korkusu

ABD'nin IMF ve Dünya Bankası kanalıyla Türkiye'ye kredi yardımı yapmaya karar verirken göz önünde tuttuğu birinci dereceden öncelikler, postmodern darbe ile global sistemin patronu Amerika arasındaki doğrudan bağlantı tezimizi güçlendiriyor. *The Washington Post* gazetesinde (27 Nisan 2001 tarihli) Steven Pearlstein ve Manny Fernandez'in haber analizlerinde belirttiklerine göre, Bush yönetiminin Türkiye'deki krize el atmasına neden olan en büyük gerekçe potansiyel İslam fundamentalizmi tehlikesidir. ABD dış politikasına yön veren departmanların, ekonomik krizin ülkede İslam fundamentalizmini güçlendireceği

uyarısını yapmaları üzerine 10 milyar dolarlık kredi paketinin açılmasına izin veriliyor.

The Washington Post'un bu analizi üzerine daha farklı yorumlar yapmak, bunu açıklamak mümkün. Ancak, Türkiye'de İslamcılık'la bir yere varılamayacağı kanaati ile muhafazakar sağ ufuklara yelken açmayı düşünenlerle; İslamcıları, kurtuluşlarının ABD önderliğindeki globalleşmeye ayak uydurmak-tan geçtiğine ikna etmeye çalışanların söylemlerini gözden geçirmelerini gerektirmeli. Dahası bu telkinleri içselleştirip yeni bir retorik geliştirmeye çalışanların olup biteni iyi "okumaları" gerekmektedir. En azından fundamentalist İslam gibi 90'lı yılların başından kalma söylemin hâlâ strateji belirlemede önceliğini koruduğu unutulmamalıdır.

ABD'nin Türkiye ve İslam dünyası bağlamında tutumu hakkında iyimser olmamamızı gerekli kılan elimizde bol miktarda örnek var. Amerika'nın fundamentalist İslam tanımı ve buna ilişkin aldığı "önlemler" hakkında yeterince fikir sahibiyiz.

Hem Derviş eliyle gerçekleştirilmesi öngörülen yapılanma modeli hem de ABD'nin İslam'a ilişkin niyetleri; imkanları ve ideolojisi açısından muhafazakar sağcılığa umut besleyenleri şimdiden sükut-u hayale uğratmaya yetmektedir. Derviş'in dillendirdiği özgürlükle ABD'nin İslam fundamentalizmi korkusunu ve bir de 28 Şubat'ın korkularını bir arada düşünmeden yeni dönemi sağlıklı okuyamayız.

Şapka, Ceket ve Miloşeviç

Amerika'nın yeni Yugoslav yönetimine tanıdığı süre bitmeden operasyon tamamlanarak Miloşeviç tutuklandı. Toplam 100 milyon dolarlık yardımın yarısının alınması için Miloşeviç'in tutuklanıp mahkeme önüne çıkarılması şartı yerine getirilmiş oldu. 50 milyon ABD Doları karşılığında ülkesini 13 yıl "yönetmiş" devlet başkanlarını tutuklamak zorunda kaldı Yugoslav yönetimi. Balkanlar'ı kan gölüne çeviren Miloşeviç şimdilik yolsuzluk ve yetkiyi kötüye kullanmaktan suçlanıyor. Ancak bunun arkasında uluslararası gücün Kosova'daki cinayetlerden dolayı aradığı diktatörün başta Bosna ve diğer savaşlarda oynadığı rolden dolayı yurt dışına götürülmesi olabilir.

Kendisiyle yüzleşmeyen bir ülkenin 50 milyon dolar karşılığında adalet gibi kamusal olduğu kadar doğrudan insan vicdanıyla ilgili bir konuda yabancı dayatmasına boyun eğmek zorunda kalmasının; o toplumun hafızasında nasıl derin yaralar bırakacağını tahmin etmek zor değil. Zira şu anda Miloşeviç'i tutuklayan liderler arasında onunla aynı görüşü paylaşan isimler var. Mesela Kostinica'nın Bosnalı Sırpların bağımsızlığından yana olduğu, Miloşeviç'le kişisel olarak mesafeli dursa da aynı politikayı benimsediği biliniyor. Daha düne kadar Miloşeviç politikaları uğruna silaha sarılan, meydanları dolduran kitleler buharlaşmadığına göre bu yaptırımın Sırplar üstündeki etkisini tahmin etmek zor değil. Amerika'nın Balkanlar'daki oynadığı ve dünya sisteminin tek patronu olduğunu açık ve kabaca gösteren bu oyun sadece Sırbistan'la ya da Panama gibi Latin Amerika ülkeleri, Afrika ülkeleriyle sınırlı değil.

Dinç Bilgin'in Ceketı

Dinç Bilgin, Etibank'ın Hazine'ye devredilmesi ve Sabah gazetesinin ilk el değiştirmesinin ardından kendinden emin şekilde "Ceketimi alır giderim" şeklinde bir açıklama yapmıştı. Ceketı alıp gitmekle siyaset hayatımızdaki "şapkayı alıp gitmek" deyimini arasındaki anlamlı ilişkiye dikkat edilmeli. Ceket alıp gitmek aynı zamanda bedel ödemededen geri dönmeye açık bir ifadedir; şapkayı alıp gidenlerin birkaç kez gidip gelmeleri gibi. Nitekim Dinç Bilgin alıp gittiği ceketıyla yine Sabah'ın başına dönmüş, iş ve siyaset dünyamızda şapka ve ceket ilişkisinin hâlâ geçerli olduğunu göstermişti. Ne var ki hemen hemen aynı tarihe rastlayan, Miloşeviç'in tutuklanmasıyla Bilgin'in gözaltına alınma biçimi arasında ister istemez bağlantı kurmak zorundayız. Bu bağlantı, Amerika'nın talebi doğrultusunda, bilmem kaç milyon dolar karşılığında Bilgin'in tutuklanışının gerçekleştiği biçiminde algılanmamalı.

Nasıl Türk siyasetinde şapkayı alıp gitmeye neden olan olaylar salt iç politik mülahazalarla izah edilemezse Bilgin'in ceketini alıp gitmesi de ekonomik mülahazalarla izah edilemez. Bilgin ceketini alıp giderken tekrar geleceğini ima etmişti ve kısa süre sonra da tekrar gazetesinin başına döndü. Üstelik

batırdığı bankayla ilgili olarak hakkında düzenlenen işlemler bir mahalle bakkalı iflasına neden olmak suçundan daha hafif kaldı.

Türkiye'nin Fiyatı

Miloşeviç, uyguladığı politikalar sonucu bir ülkenin dağılmasına neden oldu. Ülkenin siyasal bütünlüğünü koruyamamış (dört ülke ayrılmış, Kosova kargaşaya sürüklenmiş); yüz binlerce insanın canına malolan maceraya sürüklemişti ülkesini. Balkanlar'ın dünya sistemine ayak uydurması ancak bölgede söz sahibi ABD ve Avrupa ittifakının müdahalesi ile mümkün olabilmişti. Ancak her şeye rağmen Miloşeviç ne şapkasını alıp gitmiş, ne de kitleleri peşinden sürüklediği söyleminden vazgeçmişti. Bir bakıma kişisel olarak yaptığı yanına kâr kalmıştı.

Bir ülke siyaseten iflasa doğru gidiyor ve bunun sonucunda bir bölgenin haritası yeniden çiziliyorken Wallerstein'nın tanımlamasıyla "dünya sistem" in bir kenarda oturup seyretmesi beklenemezdi. Ve Miloşeviç'in tutuklanması sembolik olarak bölgede bir dönemin sona erdiğini gösteriyor. Bunun bedeli ise 50 milyon ABD Doları'ndan ibaretti. Bir bakıma Yugoslavya 50 milyon Amerikan Doları karşılığında teslim alınmış oldu.

Türkiye'de ekonomik kriz bankaların çökmesiyle kendini gösterdi. Ondan fazla banka batarak sonuçta halk perişan hale geldi. Bu operasyonun sorumluları sistem içindeki dokunulmazlıklarına sığınarak ceketlerini alıp gitmekle yetindiler sadece. Ancak milyarlarca doların buharlaştığı bir ekonomik bunalmı dünya sisteminin bir kenarda oturup seyretmesi beklenebilir. Ya Türkiye'deki siyasi sistem kendi iradesiyle olayı çözümlenecek, ekonomik yapıya çeki düzen verecek ya da Miloşeviç örneğini hatırlatır biçimde global eko-politik düzen kurallarını dayatacak...

Bu ülkenin düze çıkması kadar nasıl düze çıktığı önemlidir. Ceketini alıp gitmeye dayalı ekonomik yapının, şapkasını alıp gitmeye dayalı siyasetin bitmesi gerekir. Türkiye'nin düze çıkmasının fiyatı yoktur.

KÜRESELLEŞMEYE TAPINMAK

Yaşadığımız krizi ekonomik boyuta indirgeyen, globalleşmeyi her şeyin üstünde mutlaklaştıran bir anlayış tam bir fanatizme dönüşmüş durumda. Daha iyi bir hayat tarzına kavuşmanın, ilerlemenin, yeryüzünde saygın bir ülke olmanın hatta insan olmanın tek şartı olarak önümüze konulan (dayatılan demek daha doğru) küreselleşme taraftarlığı gittikçe dini bir içerik kazanmakta. Nitekim *American Prospect* yazarlarından Robert Kuttner, tapınma olarak tanımladığı bu duruma çağımızın en büyük yanılsaması diyor. Özellikle Rusya ve Malezya krizinden sonra ortaya çıkan serbest piyasa ekonomisinin sınıldığından daha ciddi sorunlar taşıdığını yazan Kuttner, bu tapınmanın öteki dünyalılar için her zaman kurtuluş anlamına gelmediğini, sorunun sistemin kendisi kadar bizzat küreselleşme, piyasa ekonomisi karşısında nasıl bir duruş sergilediğimizden kaynaklandığının altını çiziyor. Yani seçeneklerden bir seçenek olarak değil, tapınma derecesinde saplantılı yaklaşımın bizzat kendisi çözümsüzlüğü, hatta krizi besliyor.

Her türlü alternatif yaklaşımı gericilik, üçüncü dünyacı İslamcılık gibi yaftalarla mahkum etmeye çalışan globalleşme fanatiklerinden ülkemizde ve çevremizde bol miktarda var. Globalleşmenin ne ekonomik ve sosyal şartlarını ne de felsefi arkaplanını kavramaktan acizlerin yaşanan son kriz karşısında ABD'den gelen her işareti hiçbir ön elemeden, eleştiriden geçirmeden adeta küreselleşme militanlığı yaptıkları çok açık biçimde ortaya çıktı.

Oysa Türkiye'deki sorun siyasal sistem ve özellikle ahlaki boyutuyla çok yakından ilgili olduğu halde önerilen çözüm paketleri evrensel anlamda daha büyük ahlaki zaafılar içermekte-

dir. Meksika'dan Malezya'ya kadar uygulanan IMF reçetelerinden yürütülen sanal finans operasyonlarına kadar globalleşme adına önerilen/dayatılan çözümlerin temelde nasıl bir ahlaksız teklif içerdiği ortaya çıkmıştır.

Hiç bir IMF programı o ülkenin ekonomisini düzeltmek üzere hazırlanmamıştır. IMF'nin en büyük karın ağrısı verdiği kredileri ödeyecek bir programın uygulanıp uygulanmamasıdır. Başarısız denilen IMF programları zaten baştan bu amaca yönelik dizayn edilmiş sistematik ahlaksızlıktan ibarettir. Bunun bizimle ilgili boyutu her kredi önerisinin hiçbir uzun vadeli hesaba dayanmadan popülist amaçlara, daha Türkçe ifadeyle *hortumlama* niyetiyle kabul edip istifleyen siyasi yapı ve siyasi ahlakla ilgili oluşudur.

Küreselleşme eleştirisini, sistemin, güçsüzlerin tüm alternatiflerini elinden aldığı, adeta teslim olmayı istediği noktasına yoğunlaştıran David Ransom, Dünya finans sisteminin bizzat krizlerden beslenerek, kriz yaratarak küresel gücünü ayakta tutabildiğini söylüyor. Piyasa ekonomisi, piyasanın "serbest rekabet şartlarından değil piyasayı elinde tutan güçlerin spekülasyonlarından beslenmektedir."

Küresel finans sistemi girdiği ülkede hiçbir riske katılmadan tümüyle spekülasyonla değer üreterek en küçük risk karşısında ülke ekonomisini çökertme pahasına çekilmektedir. Malezya bu nedenle krizle karşılaştı, bir an çekilen yabancı sermayenin yüz üstü bıraktığı Türk ekonomisi krize girdi.

Bu olup bitenlerin siyasal amacının olmadığını düşünmek için ya saf olmak gerekir ya da küreselliğe gözü kapalı tapınıyor olmak gerekir. İşin daha da vahim tarafı bu krizden çıkış için teslim olmaktan başka hiçbir çözümün olmadığını savunmak ve bunu da "dünyayı tanımışlık", "yeniliğe açılmak" görüntüsüyle sunmaktır. Krizden kurtulmak için reçete sunanların bizzat krizin kaynağı olduğunu, gücünü yeni krizlerden almakta olduğunu görmeden krizden çıkılamaz. Aynı krizi yaşayan Malezya örneğinin tartışılmaz oluşunu globalleşme fanatikliği ile mi yoksa başka nedenlerle mi izah etmemiz gerekmektedir? Tüm baskılara rağmen finans hareketlerini kontrol altına alarak kendi programını uygulayan Malezya siyasal anlamda teslimiyet içeren programlar olmadan krizden çıkılabileceğini göstermiştir. Derviş sadakatiyle sarıldıkları küreselleşmenin büyü-

süyle İslamcılarını üçüncü dünyacı ilan etmeye kalkışmak en hafif tabiriyle dünyada olup bitenlerden bihaber olmaktır.

Küreselleşme denen olgu siyasal amaçlarından ayrı düşünülemez. Bu siyasal proje de sanıldığı gibi daha fazla özgürlük, demokratikleşme ve şeffaflaşma anlamına gelmekten çok ülkelerin dinamizmini yok ederek teslim almayı, kuşatmayı içermektedir.

Küreselleşmeye karşı çıkmak kadar savunmak da bir tercihtir. Ancak bunu mutlaklaştırmadan, alternatif çabaları tahkir etmeden. Küreselleşmenin tüm boyutlarını görmeden/göstermeden militanlığını yapmak dürüstlikle bağdaşmaz. Hayatı anlamak, dünyaya sağlam basmak için büyümlü sözlerden daha ciddi önerilere ihtiyaç var.

Globalleşme Havarileri

Globalleşmenin daha iyi bir dünya sunacağına bizi ikna etmeye değil iman etmeye çağırınların istismar ettikleri bir hususu atlamamak gerekir. Türkiye’de yaşanan ekonomik ve siyasal krize neden olan iç aktörlerin günahını küreselleşmeyi dayatan sistemin sevap hanesine yazarak tezlerini tartışmasız hale getirmeye çalışıyorlar. Oysa her tezin sonuçta tartışılabilir boyutu vardır. Tartışıl(a)mayan tez dogmaya dönüşür; hatta yerli globalleşme havarilerinin yaptığı gibi dini bir muhtevaya büründürülerek adeta tezlerine iman etmeniz istenebilir.

Globalleşmeyi dünyalı olmakla eş anlamlı gö(st)renlerin globalleşme adı verilen “dünya sistem”inin varlığını, işleyiş biçimini görmezlikten gelmeleri; ayrıca, içerdeki çöküntünün bundan bağımsız düşünülemeyeceğine dikkat çekenleri komploculukla suçlaması en hafif tabirle saflıktır. Yaptıkları iş de kendi yaklaşım tarzlarına uygun bir adlandırma ile globalleşme havariliğidir.

Şimdi globalleşme dünya kapitalizminin yeni bir aşamasıdır. Bu aşamaya ayak uyduramayanlar ister istemez kendilerini değiştirmeye zorlanacaklardır. Oysa krize neden olan ve bu yeni duruma direnen çevrelerin gücünü de düne kadar bu global sistemden almakta olduğunu kimse atlamamalı.

Dünyaca ünlü *Le Monde* dergisinde 2000 yılına girerken yazdığı yazıda, globalleşmeyi ikinci kapitalist devrim olarak

tanımlayan Ignacio Ramonet'in tespitleri hayli önemli. Globalleşmenin doğasını anlamadan soruyu taraf olmak ya da karşı olmak şeklinde ortaya koymak yanıltıcı olduğu kadar hiç de iyi niyetli değildir. Bu ikinci kapitalist dalganın kolonyal gücünü dünya ölçeğinde büyük sanayi kuruluşları, özel finans şirketleri oluşturuyor. Bunların yarısı kadarı ABD kuruluşlarından diğerleri ise Avrupa ve Japon şirketlerinden oluşuyor. Globalleşmenin temel alt yapısını oluşturan enformasyon devrimi gerçekleşmemiş olsaydı küreselleşmenin insan hayatını bu denli kuşatacak boyuta ulaşması mümkün olmazdı belki de. Yeni kapitalist yayılma kolonyalistlerin yaptığı gibi ülkelerin toprağını işgal etmiyor. Globalleşmenin hedefi topraktan çok o ülkeye ait "değer"leri ele geçirmektir. Ülkelerin toprağından ziyade pazarını elde etmeye çalışan yeni tür yayılmacılık bize globalleşme mavalı ile sunulmaktadır. Ve bunun en kestirme adresi de Amerika'dır. Sanıldığı gibi hiç de muhal ve soyut bir hedef söz konusu değildir.

Sadece ekonomik değil kültürel, tarihi olmak üzere insanlık birikimine ait her türlü oluşumun teslim alınması, değer adına her türlü birikimin yağmalanması söz konusudur. İnsanlık değerler sistemi bakımından tek tipleştirilmektedir. Bu "değerler" globalleşmeye meydan okuyamaz hale getirilebildiği ölçüde tekil olarak hayatını idame ettirmeye, düşünce olarak saygı görmeye hak kazanabilir. Müslümanlık ya da dünyanın herhangi bir köşesinde yerli ve farklı herhangi bir hayat tarzının alternatif olma imkanları berhava edildikten sonra ancak bireysel haklar düzeyinde özgür bırakılmasına izin verilebilir.

Bu anlamda medyada sansür, manipülasyon sanıldığından çok daha etkin ve yaygın biçimde merkezi iradenin emrine verilmiştir bu dönemde. İletişim teknolojisini yedeğine alan küresel rekabet/sizlik sanılanın aksine demokratikleşmenin, çok sesliliğin değil tek tip insan, tek boyutlu kültür inşasına hizmet vermektedir.

Ekonomik olarak gelinen noktada dünya daha yaşanabilir bir yere değil, çok daha sömürülebilir bir duruma doğru evrilmiştir. 1960'larda dünyanın en zengin %20'si ile dünyanın en fakirini oluşturan %20'i arasındaki fark 30 kattı. Bugün bu oran 82'ye ulaşmıştır. Dünyadaki gelişme ve refaha global ola-

rak baktığımızda insanlığa hiç de iç açıcı bir manzara sunmamaktadır.

İletişim tekelini elinde tutan ve sadece kitleleri değil yöneticileri ve karar sürecinde etkin kadroları da manipüle etmede globalleşme havarilerinin işlevi hayli önemlidir. *Le Monde*'daki yazısında I. Ramonet, globalleşme sürecinde, "dünya kültürü" adı altında insanlığın yabancılaşma (alienation) çağına girdiğini ve bu süreçte de iletişim teknolojilerinin görülmemiş biçimde ideolojik rol oynadığının altını çizer.

Globalleşmenin entelektüel ve kültürel boyutları da dahil olmak üzere toplam sonuçlarını tartışmak yerine iç siyasal yapıdaki zaten topluma yabancılaşmış, kokuşmuş unsurların günahını kendi tezlerinin sevap hanesine yazmak da tipik bir Şark kurnazlığıdır. Oysa daha geniş bir perspektiften bakabilenler için sonucu ekonomik kriz olarak gören statüko ile bunun değişmesini, yeni sürece evrilmesini isteyen irade aynı iradedir. Bunun komplo olduğunu iddia etmek belki başka türden bir komplo olabilir.

TÜRKİYE'DEN KİM NE ANLIYOR

Türkiye'nin içine girdiği ve bu ülkede yaşayan her ferdin hayatını ciddi biçimde etkileyen ekonomik krize neden olan sorumlulardan hiç birinin bedel ödemeye niyeti yok. Çünkü sorumluluk sahiplerinde ne bedel ödemeyi en azından bir sorumluluk olarak algılayacak siyasi tutum (ahlak) gelişmiş ne de hesap soracak kamuoyu baskısı var. Krizin siyasi sorumluluğunu taşıyanlar UŞ patentli bir tür "eko-mehdi"nin dayatılmasını bile tam bir şark kurnazlığı sergileyerek "alternatifsizlik"lerini sürdürmenin vesilesi saymaktalar. Memlekette her kesimden insan perişan durumdayken kimi çevreler bir tür mistik teslimiyet içinde ABD'nden kredi kotaracak yeni bir lider tipinin öncülüğünde yarınlarımızın nasıl daha iyi olacağına bizi ikna etmeye çalışıyor.

Teslim mi Alınıyoruz?

Kemal Derviş'in Türkiye'nin yarınları için nasıl bir anlam içerdiği konusunda bizi ikna etmeye çalışan çevrelerin aşırı iyimser beklentilerinin yerini tedirgin bir üsluba bıraktığı hemen fark ediliyor. Zira değil Türkiye'yi kurtaracak, belki biraz nefes aldırması muhtemel dış krediler karşılığında istenilenlere bakıp onlar bile sükutu hayale uğramış görünüyor. Detayları tümüyle kamuoyuna yansımayan taleplere bakıp bir müddettir Türkiye'nin böylesi bir ağa düşmesinin beklendiğini düşünmemek imkansız. Karşı karşıya olduğumuz komplonun sadece ekonomik varlığın bağımlılığı ile sınırlı olmayıp siyasal anlamda teslimiyeti de içermesi istendiği ortaya çıkıyor. Kim ne kadar parlak laf ederse etsin, sunulan reçete bu ülkenin kendi olma

iradesinin kaldırılmaya çalışıldığı, doğrudan kolonyal ilişki biçiminin oluşturulmak istendiği apaçık ortada.

Her ne kadar bu ekonomik modelin kendi siyasal modelini beraberinde getireceğini söylemiş olsak da, birkaç yıl geriye gidildiğinde bu ekonomik krizi doğuran siyasal modeli de görmezlikten gelemeyiz.

Nasıl ki uluslararası konjonktür Türkiye'ye postmodern darbeyi ve onun uygulamalarını dayatmışsa; aynı sistem, şimdi ekonomik sonuçlarıyla karşımıza çıkmaktadır. Yeni ekonomik yapılanma siyasal sistemini de doğuracaktır. Nitekim ABD temasları bunun açık işaretlerini vermiş bulunuyor.

Postmodern darbeyle birlikte uygulamaya konan toplum mühendisliği Türkiye'nin toplumsal talepleri ve toplumsal varlık bilincini, medeniyet idrakini çöktürmeyi amaçlamıştı. Bu proje, en azından içi boşaltılan kurumlar, etkisizleştirilen talepler ve insan kaynaklarının önünün kesilmesi anlamında kısa vadeli hedeflerine ulaşmış görünüyor. Toplumsal yapı ve sonuçta siyasal irade anlamında kemiksizleştirilen ülke manzarası elde edilmiş görünüyor.

Türkiye ne Kadar Önemli?

Clinton yönetimi sırasında Dünya ekonomisinin ilk 20 ülkesi arasına giren Türkiye'nin kendi başına bırakılmayacağı açıktı. Ne var ki kendi başına bırakılmamaktan neyin anlaşılması gerektiği bugünlerde daha netlik kazanmış bulunuyor. Kimilerinin ileri sürdüğü gibi ABD ve batının önemli bir yardımıyla Türkiye'nin ekonomik krizden kurtarılması olarak algılanamayacağı çok açık. Çünkü sorun sadece ekonomik değildir ve ekonomik kriz sadece *iceberg*in görünen kısmını oluşturuyor.

Evet Türkiye gerçekten kendi başına bırakılamayacak önemde ve büyüklükte ülke olduğu içindir ki kurtarılması değil "teslim alınması" söz konusudur. Nitekim verilecek olan en iyimser rakamla 12 milyarlık kredi için dayatılan siyasal şartlar Türkiye'nin kendi ayakları üstünde durarak kurtarılmasını değil; edilgen, sürüngen, kemiksiz bir siyasal yapılanmayı gerektirmektedir. Postmodern darbeyle toplumsal varlık alanları dinamitlenmeye çalışılan ülkenin ekonomik kriz sonrası oluşacak siyasal yapılanmayla birlikte tümüyle teslim alınması a-

maçlandığını söylemek bilmem felaket tellallığı mıdır? İçerde devre dışı bırakılan parlamento ve alternatifsizliğine inandırıldığımız, her alanda başarısızlığı ortaya çıkmış hükümet; Balkanlardan Filistin'e kadar önemli gelişmeler olurken borç para peşinde koşan etkisizleştirilmiş yönetim. İçi doldurulmamış "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar" sloganını hatırlamaya mecali kalmamış bir Türkiye'nin "kurtarılması"ndan ne anlaşılması gerektiği konusunda Amerika yeterince işaret veriyor.

Bu manzaranın ortaya çıkmasını sadece dış güçlere bağlamak gerçeklerden kaçmak olur. Ancak içerdeki ahlak ve idrak yoksunluğu ülkeyi dış dayatmalar karşısında dirençsiz yakalamıştır.

Gerçekten Türkiye kendi başına bırakılmayacak kadar büyük bir ülke. Ama bu, onların anlamasını istediğimiz anlamda değil, ayakları üstünde duramayacak, yeni tür kolonyal bağımlılığa mecbur edilmiş bir Türkiye resmi çiziyor. Bu kısaçattan çıkış yok mu? Daha büyük bir krizden kendi imkanlarıyla, örneğin Malezya'nın nasıl çıktığını hatırlatmak belki yararlı olabilir. Bu örneğe karşı demokratik işleyişi gerekçe gösterecekse-
niz, bize önerilen yeni siyasal modelde buna zaten yer yok; üstelik postmodern darbenin etkisi altındayız hala. Dayatılan ekonomik model siyasal modelini şimdiden oluşturmaya başladı bile.

TÜRKİYE'NİN KRİZLE ARTAN GÜCÜ

Türkiye'nin jeo-stratejik konumu, onu bölgedeki dengeleri belirleyecek aktörlerden biri olmaya zorlamasına sunmasına rağmen, gerek çevresel faktörlerin (dünya sisteminin aktörleri) doğrudan müdahalesi gerekse Türkiye'nin iç dengeleri bu potansiyeli harekete geçirmesine fırsat vermiyor. Ne var ki, Türkiye'nin elini kolunu bağlayan nedenler sadece dış faktörleri indirgenemez. Nasıl Türkiye'nin jeo-stratejik konumu ona kaçınamayacağı sorumluluklar/avantajlar yüklüyorsa, bu imkan ve sorumluluğu tarihle yoğrulmuş jeo-kültürel derinliği/tarihi hafızayı hesaba katmadan bölge politikası geliştirmek mümkün değildir. Bu kendinin farkında olmama hali ya da hafızasızlık üstüne düşen rolü oynayamayan, durağan, içine kıvrık bir Türkiye profili ortaya çıkartmıştır.

Özellikle soğuk savaş şartlarının oluşturduğu statükoya sığınarak jeo-stratejik konumun yaşayan uzantısı jeo-kültürel potansiyelini, değil harekete geçirmeyi onu yok sayarak, statükonun yeni ama yapay dengelerine dayalı kalıcı politikalar üretilebileceği varsayılmıştır. Soğuk savaş döneminde fazla hareket alanı olmasa bile siyaset zihniyetinin uzun vadeli stratejik yönelimleri açısından bu imkan ve sorumlulukları yok saymanın neticesi soğuk savaş sonrası dönemde ortaya çıkan dengelerde kendini gösterdi. Aslında ortaya çıkan beklenmedik yeni dengeler değildi, Osmanlı sonrası Türkiye'nin bıraktığı boşluğun yeniden ortaya çıkışından ibaretti.

Balkanlardan Kafkaslara, Filistin-İsrail ilişkilerine kadar bizi kuşatan tüm alanlarda varlığımızın temellerini hatırlatan gelişmeler yaşandı. Ne var ki bu hatırlatma iradi olmaktan çok

çevre şartlarının zorlamasıyla ortaya çıkan edilgen politikalar sonucuydu.

Türkiye'nin bölgedeki gücü soğuk savaşın üstünden on yıl geçmesine rağmen hala kriz dönemlerinde hatırlanan bir varlık. Demek ki Türkiye tarihi ve coğrafi şartların dışında kendine özgü bir etki, bir varlık alanı açmakta başarılı olamamış.

Bölgedeki Krizin Hatırlattığı Güç

Makedonya'dan Bosna'ya kadar Türkiye hangi durumlarda önemli ülke sayılmış, hatırlanmıştır? Bosna savaşı çıkmadan önce Türkiye'nin Bosna-Hersek üzerinde bir hesabının olduğundan bahsedilebilir mi? Çıkan savaş sonunda ilk defa Türk askeri varlığı Balkanlara (NATO şemsiyesi altında da olsa) girmiştir. Aynı durum Kosova krizi için de geçerlidir.

Makedonya'da iç savaş sinyalleri gelmeye başladığında Makedon cumhurbaşkanının ilk aradığı yerlerden biri Cumhurbaşkanı A. Necdet Sezer olmuştur. Ya normal dönemlerde? Türkiye'nin bölgedeki temsilcilerinin Türkiye'nin bölgedeki varlığını meşrulaştıran, kaçınılmaz kılan Müslüman unsurlarla ilişkisi ne durumdadır acaba? Türkiye'den yardım istemek ihtiyacı hisseden Makedon devlet başkanı Türkiye'nin hangi gücünden dolayı böyle hareket etmektedir? Balkanlardaki demografik ve kültürel uzantılarımız olmasa ilk akla gelen ülkelerden biri olabilir miydi?

Öte yandan Makedonya'nın varlığına, devletin ismine bile paranoyak biçimde karşı çıkan Yunanistan'ın barış döneminde bu ülke ile geliştirdiği ekonomik ve ticari ilişkilerle Türkiye'nin aldığı mesafeyi kıyaslayabilmek mümkün değildir. Örneğin bir çok Balkan ülkelerinde olduğu gibi, özelleştirilen Makedon telecomunun özelleştirilmesinde en büyük payı Yunanistan almıştır.

Bosna'da savaş sonrası dönemde Türkiye hatırlanıyor mu? Veya Türkiye geç de olsa fark etti/irildi/ği gücünün gerektirdiği hangi politikaları izlemektedir? Ekonomik ve kültürel alanda ne gibi varlık sergilemektedir? Hırvatların ayrılarak Bosna'nın yeniden parçalanması, potansiyel yeni bir iç savaş çıkması daha doğrusu Müslümanların iyice etkisizleştirilerek siyasal varlıklarının ortadan kaldırılması ihtimaline karşı ne gibi yatırımlar

yapmaktadır? Bu konuda Türkiye'yi temsil eden zevatin nasıl bir tarih ve kültür bilincinden daha doğrusu Türkiye bilincinden yoksun olduklarını, kendi varlığımızı dinamitleyecek tutumlar sergilediklerini dile getirmiştik.

Aynı durum Kafkaslar için de geçerli. Türkiye'nin ekonomik çıkarları açısından hayati önemi bulunan bölge kültürel olduğu kadar askeri ve siyasi anlamda sıcak temasları gerekli kılmaktadır. Bölge istikrarının korunması Türkiye'nin doğrudan müdahalesi ile mümkün hale gelmektedir neredeyse. Azeri-Ermeni sorunundan petrol boru hattına kadar bir stratejik konuda yol ayrımına gelmiş bulunuyor Türkiye.

Ortadoğu'da, barış döneminin aldatici sessizliğini gerçek zanneden tüm kozlarını İsrail üzerine oynayan Ankara'nın hesaplarının yanlış olduğu hemen ortaya çıktı. Barış sürecinde hesaba katılmayan Türkiye'nin varlığı yine kriz döneminde hatırlandı. Bu hatırlanmada Türkiye'nin aktif politikalarının sonucu olduğunu söylemek mümkün değil. Sadece jeostratejik konumu ve bundan da önemlisi tarihi ve kültürel varlığından dolayı taraflarca dikkate alınmaya başlanmıştır. Türkiye'ye düşen görev kriz zamanlarında kendisine hatırlatılan önem ve misyonunu kalıcı etkiye dönüştürecek gerçek politikalar üretilebilir.

Türkiye'nin Gerçek Krizi

Bu kriz politikası dış politikayla sınırlı değildir. Krizler, bunalımlar derin hafızayı ortaya çıkaran fırsatlardır ve çoğu kez kalıcı şekillenmeler bu dönemlerde gerçekleşir. Türkiye'nin siyasal ve toplumsal yapılanması ve buna bağlı olarak ekonomik istikrarı da nereden güç alması gerektiğini kriz dönemlerinde hatırlatabilir. Toplumun sosyal temellerinin hala çok sağlam oluşunun hatırlanması için derin ekonomik krizin ortaya çıkması gerekiyor. Dışardan bakabilenlerin fark ettiği Türkiye'nin sağlam yanı yine dışardan birinin (Kemal Deriş'in ilk demeçlerinde biri bu yödedir) hatırlatmasıyla ortaya çıkıyor.

Türkiye'nin krizi, gücünü sadece krizlerde fark eden bir siyasal erke sahip olmasıdır.

Türkiye Gerçekten Önemli midir?

Türkiye'nin önemini anlamak için ne tür kriterlere bakmak gerekir? Özellikle kriz dönemlerinde Amerikalı ya da Batılı büyük ülke temsilcilerinin Türkiye'nin önemi hatta vazgeçilmezliği konusunda söyledikleri alabildiğine yuvarlatılmış ifadeler bazı Türklerin yüreğini kabartmaya yetebilir. Hatta bu kadar ucuzlatılır ki İngiliz başbakanının mektubunda *dear* ifadesini kullanması bile, bir zamanlar başlığının altında "Türkiye Türklerindir" yazan gazetenin Türklüğünü hatırlatacak kadar sevindirici olabilir.

Türkiye her ne açıdan bakılırsa bakılsın büyük ve önemsenmesi gereken bir ülke. Ancak buradaki sorun Türkiye'yi hangi bakımdan büyük ve önemli sayıyor olmanızla ilgilidir. Örneğin 27 Şubat 2001 tarihli *The New York Times* gazetesinde Robert D. Kaplan'a göre Türkiye IMF'in eline bırakılmayacak kadar önemli bir ülke. Hatta yazar somut örnekler vererek Türkiye Asya krizinde benzer ekonomik sorunlarla karşılaşan Endonezya gibi ülkelerle karıştırmamak gerektiğini özellikle belirtiyor. Yaşanan krizini jeopolitik boyutu ekonomik boyuttan daha önemlidir.

Peki, Türkiye'yi bu denli önemli kılan unsurlar nedir?

Şüphesiz bu Ortadoğu uzmanı yazar için krizin Türk halkı için ne anlama geldiğini, buna ne türden çareler bulunması gerektiğini konusunda kafa patlatması beklenemez. Ancak, Türkiye'nin jeostratejik önemi ve önemli olduğu varsayılan unsurların sıralanışı ile bu tür krizlere neden olan siyasal yapıya ilişkin değerlendirmeler iyi analiz edilmeli.

Robert Kaplan'a göre Türkiye'nin askeri gücü büyük Ortadoğu (greater Middle East) projesinin en önemli siyasal unsurudur. Dicle ve Fırat gibi su kaynaklarının, demokrasiye geçen Kafkas ülkelerinin ekonomik damarlarının Türkiye'ye bağlı olması gibi nedenlerle, bu ülkenin zayıf düşmesi, I. Dünya Savaşı'ndan beri değişmeyen ve yapay olarak çizilmiş Suriye-Irak sınırında yeni sorunların çıkmasına neden olabilir. Burada yapay sınır göndermesi aslında Türkiye'ye verilen önem kadar Türkiye'ye gönderilen bir tehdit olarak da yorumlanabilir.

Dahası Türkiye İsrail stratejik ittifakının 90'ların sonlarından itibaren Suriye'yi barış konusunda zorlayıcı bir unsur olduğu da unutulmamalı... Halen gündemde olan Saddam'ı de-

virme stratejisinin ya da Irak operasyonlarının Türkiye olmadan gerçekleştirilmesi düşünülemezdi.

Tüm bunlardan sonra gelelim sorunun yapısal nedenlerine. Huntington'a başvurularak, hızlı modernleşme sürecindeki toplumlarda görülen yolsuzluğun yaygınlaşması türünden bir çöküş olduğu tespiti yapılarak kuramsal temel tamamlanmış oluyor. İhtiyaca karşılık vermeyen bürokratik yapının yerine başka sektörlerin devreye girdiği bir yolsuzluk dengesi üzerine kurulu siyasal yapı söz konusu.

Askerler zaman zaman yaptıkları çıkışlarla siyasal sistemin olgunlaşmasını engellediği, bir tür kefalet altında tuttuğu; siyasal sorumluluktan kaçındığı gibi bir görüş savrulduktan sonra; Türkiye'nin elinden kimin tutacağı sorusu soruluyor? Bu kadar önemli ve büyük bir ülkenin bir IMF memurunun insafına terkedilebilmesi düşünülemezdi ne de olsa. Türkiye bir Tayland değildi sonuçta. İşte bazı Türklerin gururunu okşayan anahtar ifadeler. Türkiye IMF'in insafına bırakılmayacak kadar büyük bir ülke.

Yazara göre, içerde siyasal irade kalmamış, yönetim doğrudan askerlere verilemeyeceğine göre yapılması gereken ABD Başkanı Bush'un olaya doğrudan el koyması. Bir tür yeni kolonyalizm. Ne de olsa sıradan bir IMF memurunun emrine girmekten iyidir!

Sonuçta savunulan bu görüşlerin bir makaleden ibaret olduğunu düşünüp fazla önemsemeyebilirsiniz. Ancak bir makale yazısı olmaktan çok, burada ileri sürülen fikirlerin Türkiye'de nasıl karşılık bulduğu daha önemli. Eminim ki, "Türkiye Türklerindir" diyen pek çok kimse, Türkiye'nin böylesi gerekçelerle önemli sayılmış olması nedeniyle mutlu olmuştur. Türkiye'nin büyüklüğüne dair ABD kaynaklı yeni kanıtlar bulmuş olmanın dolayı kendine güveni gelmiştir. Artık, krizlere alışarak krizleri aşabiliriz.

Türkiye gerçekten büyük ve önemli bir ülke. Fakat, büyük olmanızın gerekçeleri büyüklüğü nerede aradığınızda saklıdır.

STATÜKOCU REFLEKS

Bir devletin yönetim biçimi, rejimi zamanla değişikliklere uğrasa, hatta devrim çapında köklü alt üst oluşları yaşasa bile değişmeyen özelliklere sahiptir. Bu durum, özellikle devlet ve siyaset geleneği olan toplumlar için daha belirgindir. Çarlık Rusyasını devirip Sovyet sistemini getiren Bolşevik devrimi sadece Çarlık Rusyasının toprak mirasını devralmadı; ideolojisi farklı da olsa siyaset ve devlet geleneğini de devraldı. Sovyetlerin yıkılmasıyla ortaya çıkan Rusya Federasyonunun, kapitalist dünyaya yönelse de Sovyet döneminin reflekslerinden, Çarlık Rusyasından bu yana aktarılıp gelen devlet geleneğinden kopmuş iddia edilebilir mi?

Aynı durum, İran devrimi için de geçerlidir. Binlerce yıla uzanan İran devlet geleneğinin Şah'ın kaçmasıyla tümüyle ortadan kalkmasının mümkün olmadığını zaman göstermiştir. Sistemin ideolojik eğilimleri değişse bile siyasal erkin devraldığı siyaset geleneği, tutum ve davranışları bir tür devlet genetiği şeklinde gelecek nesillere aktarılacaktır. Bu durum devlet geleneği olan her siyasi varlık için geçerlidir.

Türk dış politikasının uluslararası ilişkilerde yönünü, tercihlerini belirleyen ideolojik tercihlerinin mirası üzerine kurulduğu Osmanlı sisteminden çok farklı olduğu tartışma götürmez bir gerçek. Ancak dış politikada, diplomatik ilişkilerde geliştireceği tavırlarda hariciye geleneğinin belirleyici olmadığı da iddia edilemez. Türk hariciye geleneği, Osmanlıdan bugüne gelişen diplomatik refleks; devlet geleneği ve sistemin kendi dışındaki siyasal varlıklarla ilişkilerini belirleyen devralınmış algılayış tarzından bağımsız değildir.

Özellikle son iki yüz yıllık sürekli gerilemenin getirdiği küçülme, parçalanma, güvenlik gibi korkular Osmanlı devlet a-

damlarının siyaset tarzını belirledi. Bu, korku algılamasının Cumhuriyet döneminin dış politikalarına da (sadece dış politika da olsa yine iyi) damgasını vurduğunu gelişmelere bakarak söyleyebiliyoruz. Güvensizliğin beslediği değişik korkular, Osmanlı'nın son zamanlarından itibaren devlet adamlarında, özellikle hariciyecilerin tutumunda statükoyu korumaya yönelik refleks geliştirdi. Türk hariciyesinin (mesleki anlamda çok profesyonel, kurumsal ve geleneği olan bir hariciye olarak bilinir) en büyük zaafı (ve en büyük başarısı) statükoyu korumada gösterdiği performanstır. Statükoyu koruma refleksi özellikle Cumhuriyet döneminin en belirgin özelliğidir. Bu statükocu dış politika dengelerin yerli yerinde olduğu dönemde Türkiye'nin işine yaramıştır. Örneğin soğuk savaş dönemi izlenen politikalar statükoculuğun altın yıllarıdır Türk hariciyesi açısından.

Yeni durumlar karşısında yeni açılımlar, stratejiler geliştiremeyen statükoculuk, değişen şartlarda genellikle başarısızdır. Türk dış politikasının en karakteristik özelliği olarak ortaya çıkan, adeta kemikleşen statükoyu koruma alışkanlığı soğuk savaş dönemi sonrasının ortaya çıkardığı şartlara adapte olmakta çok zorlandığı bir başka gerçek. Tipik bir örnek olarak Türk Dışişleri Kıbrıs sorununu, tüm uluslararası baskılara rağmen soğuk savaş döneminin dengeleri içinde çözüm üretmeden statükoyu sonuna kadar koruyabilmiştir. Ancak şartlar değişmiş, yeni dış politikada yeni parametreler ortaya çıkmış, statükodan çok yeni stratejilerin üretilmesi gerekmiştir.

Aynı durumu, Kafkaslardan, Balkanlara kadar geniş coğrafyada aynı statükocu refleksin yeni şartlar karşısında nasıl yetersiz kaldığını, dahası hazırlıksızlığın bu bölgede izlenen politikalara nasıl yansıdığını hep birlikte izledik. Örneğin Kosova kaynaklı Türkiye'nin hala Yugoslavya'nın bütünlüğünü savunmak gibi statükoyu korumaya yönelik (gizli) politikaları gelişmeleri arkadan izlememize neden oldu. Kafkaslarda Rus kartına oynanmasının (başka pek çok nedenini yanı sıra) bir nedeni de Dış işlerimizdeki statükocu tutumdur.

Avrupa Birliği güvenlik kimliği ile ilgili tartışmalardan NATO içindeki Türkiye'nin alması gereken tavırlara kadar güncel konularda izlenen politikaları amatör bir izleyici gözüyle bakanlar bile statükocu refleksimizin sonuçlarını rahatlıkla tespit edebilirler. Dış işlerinin, Avrupa Savunma Gücünden

dışlanma karşısında NATO vetosundan başka bir şey üretemeyen, başkalarının geliştirdiği pozisyonlar karşısında edilgen tavırlar almaktan öteye gidememesinin (bir) nedeni de bu.

Diplomasi sadece reaksiyoner tepkilerden ibaret değildir. Atina'nın Rum soykırımını gibi pazarlık payını artıracak adımların, açılımların önceden planlanması, stratejilerin geliştirilmesini gerektirir. Türkiye bu anlamda tepkileri, tedbirleri geriden gelen bir tutum sergiliyor.

Şimdilerde gülüp geçtiğimiz Atina'nın ortaya attığı "Rum soykırımını"nın tek başına değil, bununla beraber gelişecek kampanyalarla birlikte, bundan sonra atacağı adımları göz önüne alarak değerlendirmek gerekir. Zamanla savunmacı, statükocu tavrımız bu yalanı atlatmakla uğraşırken, karşı taraf bundan vazgeçmek karşılığında sizden taviz koparmayı, en azından pazarlık şansını artırmayı deneyecektir. Ermeni meselesinden, Avrupa Birliği ilişkilerine, Ortadoğu'dan Kafkaslara bizi doğrudan ilgilendiren alanlarda stratejik bakış açısından çıkmış bir politika izlendiği intibamı edinebiliyor muyuz?

EVRENSELLİK HASTALIĞI YA DA SOYKIRIM

İngiliz parlamentosunda ilk defa soykırım anma töreni düzenlendi. İtalya, İsviçre gibi Avrupa ülkelerinden sonra İngiltere'nin böylesi bir girişimde bulunması Avrupa'nın alacağı yeni şekil ve bu gelecek içinde söz sahibi olmak isteyen güçlerin kendini göstermesi olarak yorumlanabilir. Bu tür anma toplantılarının yaygınlaşacağını kestirebiliyoruz şimdiden. Bir yanda Avrupa'nın kendi geçişini sorgularken diğer tarafta geliştirdiği "evrensel" ölçülere yaslanarak, güç sahibi ülke güç dengesi içinde, yeni Avrupa oluşumunda söz/iddia sahibi olmanın meşrulaştırıcı aracı olarak kullanmaya çalışıyor. Tıpkı insan hakları, demokratik normlar gibi soykırım kanunları...

Aslında Avrupa ülkelerinden teker teker yükselen soykırım iddialarını anlamlandıracak anahtar kavram evrensellik iddiasıdır. Avrupa kendi içinde ortaya çıkan ve zaman zaman tarih olarak insanlık suçuna dönüşen zaafalarını ortadan kaldırmak ya da bu ayıptan kurtulmak için evrensel ölçüler geliştirmeye çalışıyor. İnsan hakları, soykırım gibi alt alta sıraladığımızda uzun bir evrensel ilkeler listesi. Bunların pek çoğu Batı medeniyetinin daha özgül anlamda modern Batının kazandırdığı değerler olarak gündemimize oturdu. Ancak insanlık ayıbı sayılan suçların önlenmesini hedefleyen ölçülerin ortaya çıkmasına neden olan bir de evrensel ayıplar-suçlar/zaafılar söz konusudur. Batı uygarlığı evrensel değerler üretip bunları insanlığın malı haline getirmeye çalışırken diğer tarafta bu değerlerin/ölçülerin ortaya çıkmasına neden olan ve pek çoğu sadece Avrupa'ya özgü zaafalarını da evrenselleştirmek gibi bir paradoksu beraberinde getiriyor. Avrupa Birliği ölçüleri, Batı Avrupa ve Amerikan toplumunun talepleri ve toplum vicdanının ortaya çıkardığı ölçüler, zaaflarıyla birlikte evrenselleştirilmektedir.

Başka toplumlarda görülmeyen, karşılığı bile bulunmayan tarihi kırılmalara neden olan Batı toplumlarına özgü toplumsal/ahlaki zaafılar da “öteki” konumuna itilen batı dışı toplumlara değerlendirmek/yargılamak için evrensel geçerliliği olan kıstas haline getirilmiştir. Nitekim modern ve ideolojik anlamda milliyetçiliğin, ırkçılığın neden olduğu soykırım kavramının, tarihte yaşanmış acılara rağmen neden Avrupalının anladığı/tanımladığı biçimiyle batı dışı toplumlara özellikle bize uygulanamayacağını anlamak istememelerinin nedeni burada yatmaktadır. Soykırım gününde Yahudilere ağlayan, geçmişinden utanarak yüzleşmeye çalışan Avrupalının bu erdem gösterisine neden olan yüzlerce yıllık tarihin birikimiyle gelen antisemitizm hastalığının da evrensel olduğunu varsayması bunun tipik örneğidir.

Bu nedenle Avrupalının, Hıristiyan dünyanın *godkiller* olarak gördüğü, antisemitizmi besleyen, dolayısıyla şartlar elverdiğinde soykırımı meşrulaştıran kültürel arkaplanın Müslüman toplumlarda oluşmadığını anlamaları mümkün değildir. Bu anlamda Yahudilerin de Hıristiyanlar’ın da İslam toplumunda ehli kitap olarak (Ermeniler de dahil) ayrıcalıklı bir yere sahip olduğu bile söylenebilir.

Kendi kültürel/geleneksel kodlarını evrenselleştirme hastalığı Avrupalıyı tüm insanlığı kendi sosyo-kültürel ve tarihi perspektiflerinden bakmaya, yargılamaya itmekte; dahası buna hakkı olduğuna inanmaktadır...

Türkiye’de ve İslam toplumlarında antisemitizm olmadığı gibi antiermenizm de yoktur. Savaş sırasında başta Rusya ve Batılı müttefiklerin kışkırtmasıyla yaşanan trajediyi bazı acı sonuçlarına bakarak soykırım tanımına sokmaya çalışmalarının nedenini Batının evrensellik hastalığında aramak gerekir. Nitekim son anda, İngiltere soykırım anma toplantısında Ermeni soykırımının anılmasının listeden çıkarılmasına tepki gösteren Stephen Smith, (Beth Shalom Holocaust Centre direktörü) tarihi gerçekler, konjonktür gereği yaptığımız yorumlamalardan daha büyüktür, diyerek Ermeni soykırımının bir gün mutlaka tanınacağını belirtiyor. Gerçekten Türkiye hala bu konuda genel olarak suçlanmamışsa bu, Batı toplumlarının buna inanmamalarından değil, siyasi konjonktürün henüz buna elvermemiş olmasındandır. Ermeni sorunuyla ilgili Batıda en fazla hassasiyet gösteren ülke o zaman İngiltere olmuştu. Şimdi bizim yanımızda görünmesinin sebebinin konjonktürel olduğunu söylemeye gerek yok. Gözü dönmüş Müs-

lüman “fanatiklerin elinde rehin tutulan” Ermenilerle çatışmanın çıkmasını, o zamanki (ve şimdiki) batı toplumlarının kültürel/sosyal kodlarıyla okuduğunuzda soykırımdan, kan banyosundan başka bir çağrışımı olmadığı muhakkak. Sorun bu algılayışın evrenselleştirilmesi ve her topluma uygulamaya kalkışılmasıdır.

Tarih Neyin Cevabıdır?

Anlaşılan o ki, Ermeni meselesi etrafında Batı’da (sadece siyasiler düzeyinde değil) koparılan fırtına daha başka sahilleri de vuracak. Tarihi olarak “Türk düşmanı” olarak bilinen Rusya’nın, Yunanistan’ın tavrının “Batılı dost”larımız tarafından da benimseniyor oluşu karşısında, Türkiye’nin resmî düzeyde gösterdiği tepkiler ve savunma refleksinin ortaya çıkış biçimiyle bu topraklarda yaşayan herkesin suçluluk duygusuna kapılmaması mümkün değil. Bu nasıl bir savunma biçimidir ki, kendinizi savunurken bile, tarih karşısında gizli bir suçluluk duygusuna yuvarlanıyorsunuz.

Yöntem olarak Ermeni soykırımı iddiasında somutlaşan yaklaşım, gizliden Osmanlı tarihini suçlu sayarak modern Türkiye’yi aklamaya çalışma tavrı bize özgü Şark kurnazlığının tarih yorumuna uyarlanmasından başka bir şey olmasa gerek. Oysa, tarihle hesaplaşmakla tarihi Şark kurnazlığı yöntemiyle yorumlamak arasında derin bir mahiyet farkı var.

Modern Türk elitinin tarihini reddetmiş olması, reddettiği tarihin yükünü atması, ondan azade olması anlamına gelmedi. Hatta tarihi reddettikçe tarih ondan intikam aldı. Hele üye olmaya heveslendiği yeni dünya kulübünün kapısında geçmişini/kimliğini hatırlatan not karşısında zaman zaman aşağılansa bile uyanmadı. Tarihe, özeleştiriye de içeren bir bütün olarak değerlendirip hesaplaşmak yerine beğenmediği taraflarını üstünden sıyrıp atarak kurtulunabilecek bir nesne ucuzluğuyla yaklaştı. Bir yanda efsanelerin diğer tarafta tümüyle karanlığa, utanca terk edilen bir tarih yaklaşımı kaldı elde.

Niçin ve Nasıl?

Tarih bilimi “nasıl”a cevap arar; tarih felsefesi ise “niçin”i kurcalar. Tarihe bakışımız, tarihle kurduğumuz ilişki biçimi

sadece “nasıl”larla sınırlı olduğu için bize miras kalan tarihin “niçin-neden”leri üzerinde fazla düşünmeyiz. Bu nedenle de tarihle kurduğumuz ilişki biçimi, tarihi anlamaktan çok yargılamaya yöneliktir.

Ermeni olaylarını hem toplumsal hafızamız açısından bir sorgulamaya tabi tutma hem de tarihin gerçeklerini anlamaya çalışma açısından çok az yazı çıktı. En cesur yazılar bile bu iddiaların gerçek olup olmadığı açmazından ileri gidemedi. Büyük kısım ise hamaset yüklü bir tarih yorumundan ibaret. İnkâr edilen tarih, bir anda, yeni iddialar karşısında tutunacağımız dal haline gelmişti nasıl olmuşsa. İlber Ortaylı'nın geçtiğimiz günlerde NTV Tarih Dergisi'nde yayınlanan yazısı popüler bir dille de olsa “nasıl ve niçin”e bir arada cevap arayan, son günlerde yayınlanmış kayda değer ender yazılardan biri olarak dikkat çekiciydi.

Ermeni olaylarının yaşandığı yılda bile Ermeni nazırların görev yaptığı Osmanlı siyasi sistemi ile Ermeniler neden bu denli kanlı bıçaklı olmuştu? Ermeniler arasında Katolikliğin yaygınlaşması Batılı devletlerin Ermeniler arasında etkisini artıran en önemli faktör olmuştur. Rusya ve İngiltere hatta Amerika gibi güçlerin Hıristiyan tebanın haklarını koruma adına başta Ermeniler olmak üzere değişik azınlıkları silahlandırdığı biliniyor. Ermeni isyanının önderliğini yapanların stratejik hatalarını sıralayan Ortaylı, tehcir kararının Almanlar'ın telkinleriyle İttihatçılar'a aldırıldığına dikkat çekiyor.

Sorun, beş-yüz-altı yüz yıl bir arada yaşayan, hatta Osmanlı yönetimine en yakın Hıristiyan azınlık olarak bilinen Ermenilerle Müslüman Türk ve Kürtler arasında yaşanan acı verici olayların neden bu boyutlara ulaştığıdır. Hatta bunca yıl birlikte yaşayan tarafların ne kültürlerinde ne de tarihlerinde soykırımın karşılığı olmadığı halde bu çamurun Osmanlı tarihine sıçratılmış olmasıdır.

Bu konuda, soykırım iddialarının temelinde sosyo-psikolojik boyutun sanılandan daha fazla ağırlık kazandığını düşünüyorum. Yahudilere yaptıkları soykırımın bedelini, sorunu Ortadoğu'ya taşıyarak Müslüman Araplara tahvil eden Batı nasıl bu yolla tarih karşısında günah çıkartmışsa; Ermeni sorunu vesilesi ile vicdanını rahatlatmanın yolunu arıyor. Yahudilere, en son Cezayirli'lere yaptıkları karşısında duyulan bir vicdan azabının

tezahürü. Fransız vicdanı, Türkiye'yi, kendisinin işlediği türden bir ayıpla itham ederek, bir tür suç ortağı aramaktadır.

“Soykırım”ın Kültürel Sonuçları

Ermeni tasarısının Fransız Parlamentosu'nda kabul edilmiş olması karşısında Türkiye'de gösterilen tepkiler daha çok kararın politik sonuçlarına ilişkin kaygılara yönelikti. Yüzeysel bir bakışla, alınan kararın politik bir karar olduğu ve tepkilerin de kararın politik sonuçlarına ilişkin olmasının doğal olması gerektiği ileri sürülebilir.

Bundan böyle, Türk-Fransız ilişkilerini alınacak boykot kararlarına indirgeyerek geçiştirmeye çalışan yaklaşımla; Ermeni katliamı suçlamasını Osmanlı döneminin İttihatçı kadrolarının yaptırdığı, dolayısıyla Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendirmeyeceğini savunan tarih yaklaşımının sığılığı arasında ilginç bir örtüşme var. Zaten Fransızlar arasında Türkiye'yi küstürmek istemeyen ama katliam suçlamasından da geri adım atmak istemeyen “sağ duyulu” çevreler de aynı türden argümana sığınıyorlar: “Ermeni katliamı konusunda Türkiye Cumhuriyeti için alınacak bir şey yok. İmparatorluk döneminde işlenmiş bir suç.”

Hele hele Türk aydınları arasında, Fransız hükümetinin neden bu tasarımı engellemek istemediğini açıklamaya çalışan, biraz da zorlayarak ifade edersek, meşrulaştırıcı refleks hemen satır aralarında okunuyor. Hükümet geç kalmış, seçim dönemi olduğu için Ermeni lobisini kırmak istememişler vs. Oysa kendi seçim bölgelerinde Ermeni oyu bulunmayan milletvekillerinin, oylamaya gelmeseler bile karardan yana durdukları biliniyor.

Normal bir Fransız'ın, İngiliz'in, Ermeni konusunda hiçbir şey duymasa bile Türklere ilişkin, tarihe ilişkin ön kabulleri, şartlanmaları gereği böylesi bir tartışmada tarafsız olamayacağı açıktır. Eğer bu zamana kadar böyle bir tasarı yasalasmamışsa bunun tek nedeni politik dengeler elvermediği içindir; kamuoyu düzeyinde yeterli kanaat, nefrete varan şartlanmalar toplumsal bilinç altında canlı durmaktadır. Toynbee'nin deyimıyla “unspeakable Turk” (iğrenç Türk) tabirinin karşılığı hemen her Batılı dil ve kültürde mevcuttur. Politik şartlar elverdiğinde tarihten beslenen bu aşağılamayı, dışlamayı içeren Batılı bakış açısı, buna benzer kararların alınmasını destekleyecek kadar hâlâ güçlüdür.

Fransa'da alınan kararın ve bunun ardından diğer Avrupa ülkelerinin sıraya girdiğini görmemek mümkün değil. Soğuk savaş döneminin galibi blokta beraber olduğumuz ülkeler gali-biyetin politik ve ekonomik sonuçlarını, mağlup ülkelere (Doğu Bloku) kadar hatta daha fazlasını bize de tahvil ediyorlar. Oysa, Türkiye 50 yıl boyunca Batı Bloku içinde Avrupa'nın güvenliği riskini yüklenerek, tüm enerjisini bu alana kaydırarak yeterince bedel ödemişti. Takınılan "...ortaklık bozuldu" tavrına karşı Türkiye'nin edilgen dış politikasının cesaret verdiğinde kuşku yok.

Olayın sıcaklığı gidip, günübirlik öfkelerimiz yatışınca bu kararın unutulmuşluğa terk edileceği muhakkak. Ne devlet düzeyinde ne de aydınlar, medya organları düzeyinde eskilerin fikri takip dedikleri türden, gelişmeleri takip ederek stratejik bir bakışla olayın peşini bırakmadan, tutarlı politikalar geliştirecek bir irade görünmüyor.

Ancak bu konuda Fransızlara tepki gösteren tüm çevrelerin atladığı bir nokta var. Bu kararın pratikte politik sonuçları ne olursa olsun bundan daha derin ve iz bırakıcı sosyo kültürel sonuçları üzerinde durmamız gerekir. Bazı çevrelerce dillendirildiği gibi fazla bir yaptırım olmayan bir karar diyerek geçiştiremeyeceğimiz kültürel boyut benim dikkatimi çekiyor. Uzun vadede başta Fransa olmak üzere sokaktaki insan için bir Türk, (ismi ne olursa olsun) etnik ve kültürel olarak farklı bir gruba/ulusa karşı soykırım uygulamış bir ulusun çocuğu anlamına gelecektir. Bir Türk'ün çağrıştırdığı anlam, daha dün Boşnakları katleden Sırp'la, Yahudi kıyımını yapan Alman Nazizmi ile eşanlamlı olacaktır. Eğitim sisteminde zaten var olan ön yargının bulandırdığı Türk imajı, bu tasarı ile resmileşerek, katliam yapan bir ulusun çocuklarını, barbarlığı çağrıştıracaktır.

Batı'yla gittikçe entegre olan Türk insanın turist olarak bile gittiği Fransa'da, ya da iş yaptığı, yerleştiği herhangi bir Avrupa ülkesinde böylesi bir suçlama ile aşağılanması gelecek nesiller üzerinde politik sonuçlarından daha derin zararlar verecektir.

Pax-Ottoman'ın getirdiği barış ortamını, dahası bunu besleyen dinamikleri görmezlikten gelerek, kültürel anlamda bir reddi miras anlayışının katliam suçlaması karşısında tutarlı bir savunma yapması mümkün değildir. Bu tür suçlamalardan kurtulmanın yolu sanıldığı gibi Osmanlı yükünü atarak değil, yüzlerce yıl onlarca etnik ve kültürel kimliği bir arada yaşatan Osmanlı mirasına sahip çıkarak mümkündür.

Tarih, (sadece) tarihçilere bırakılmayacak kadar bizi doğrudan ilgilendiriyor, etkiliyor çünkü.

Toynbee, Ermeniler ve Tarih

Tarih ne şimdiki hiç etkilemeyen bir geçmiş ne de tümüyle geçmişe ait bir yükür. Her şeyin tarihçisi Braudel, tarihi şimdiki anlamak için geçmişi seferber etmektedir diye tanımlar.

Türkiye'deki resmi tarih söyleminin temel sorunu, tarihi ihmal etmesi daha doğrusu yok saymasıdır. Bu yaklaşım, geçmişin anlaşılmasını engellediği gibi bugünü de anlaşılmasız kılmış, her türlü farklılıklar arası ilişki bir kör döğüşü halini almıştır. Tarihe ak ve kara gözlükle bakmaya yatkın yaklaşım tarzımız bugünü, olmakta olanı ve olacakları aynı gözlükle değerlendirmektedir.

Ermeni soykırım tasarısı nedeniyle tarihle barışmaktan sıkça söz edilir oldu. Tarihle barışmaktan, daha çok, soykırım olmasa bile Ermenilere karşı yapılan haksızlıkların itiraf edilmesinin kastedildiği açık.

Tarihi, yargulamadan önce anlamaya çalışmak gerekir. Ünlü tarih felsefecisi Arnold Toynbee Ermeni meselesi ile çok yakından ilgilenmiş biridir. Ermenilerin vahşice katledildiğine inanmaktadır. Bu olaylardan Türk halkını doğrudan sorumlu tutmasa da İttihat ve Terakki yöneticilerine ağır ithamlarda bulunur. Hatta bu konuda Lord Bryce ile birlikte bir dosya, Blue Book hazırlar. Açıktan bir taraf olduğu halde Toynbee, Osmanlı yönetiminin Ermenilere yönelik uyguladığı tehcir politikasını anlaşılır bulmaktadır. Osmanlı yönetiminin, Rus işgaline karşı Ermenileri 5. Kol gibi kullanabileceğini düşündüğünü belirten Toynbee, benzer uygulamayı Amerikan yönetiminin Pearl Harbour baskınından sonra Amerikalı Japonlara karşı uygulayarak, onları Pasifik bölgesinden çıkarıp Misisipi vadisine yerleştirdiğini belirtir. (Acquaintances, Oxford, U.P. 1967)

Türk resmi tarih tezi bir tür talihsizlikten ibarettir. Kendi tarihimizi mümkün olduğu kadar unutmaya, yok saymaya, sahiplenmeye üzerine kurulmuştur. Tarihi anlamaya çalışmak yerine belli konuların yasal yollarla konuşulmasının, araştırılmasının yasaklandığı, yüzleşmekten kaçınıldığı bir tarih anlayışıdır. Bu tavır işlerin iyi gittiği dönemlerde sorun çıkarmamış görünse de kritik zamanlarda bizi sıkıştıran açmazlara sokan bir tarihçiliktir.

Sözgelimi Osmanlı'nın 700. Yılı'nı hatırlayamız var mı? Bu konuda ciddi bir tarih çalışması yapılmış mıdır? Tıpkı İstanbul'un fethinin 500. Yılında olduğu gibi, birilerini üzmemek adına kutlamaktan bile kaçınılmıştır.

Aynı duyarsızlık Balkan Savaşı'nda, Birinci Dünya Savaşı'nda topraklarından koparılan, katledilen milyonlarca Müslümanın, Türkün araştırılmasını gün yüzüne çıkarılmasını engellemiştir. Balkanlardaki varlığımız, buradan koparılışımız, uğradığımız katliamlar bir ulus devlet anlayışı oluşturma adına hafızalardan silinmeye çalışıldığı bir gerçek. Hafızasız bir toplum ortaya çıkardık. Misak-ı Milli sınırları dışında Türk ve Müslüman tanımayan bir anlayış empoze edildi yıllarca.

Ermenilerin Batılı güçler ve Ruslar tarafından nasıl silahlandırılarak, tahrik edildiğini yüz binlerce Müslümanın (Türk, Kürt) yine Ermeniler tarafından katledildiğini müttefiklerimize hoş görünmek adına yok saymak sorunu çözmiyor. Ermeni tasarısında olduğu gibi olayları sonuçlarından hareketle savunmaya kalkışmak yeterli olmuyor. Bir iç savaşı başlatarak, hayatını kaybeden Ermenilerin iddialarına utanarak, tarihi yaşanmamış sayarak karşılık veremezsiniz. Eğer uğradığımız katliamları, yaşanan acıları en azından tarih olarak hatırlayabilseydik, soykırım iddialarını üstümüze yapıştırma cesaretini bulamazlardı. O zaman yapılan yanlışların yanlış olduğunu söyleme cesaretimiz de olurdu.

Osmanlı arşivlerini Ermeni iddiaları gündeme geldikçe hatırlayarak, soykırım iddiaları savunulamaz. Osmanlı arşivlerinin tasnifi için istihdam edilen personelin büyük kısmı neden tasfiye edilmiştir? Hızla giden tasnif çalışmaları neden yavaşlatılarak durma noktasına getirilmiştir? Dünyanın en düzenli ve en eski birkaç arşivinden birine sahip olmamıza rağmen tarihten bu kadar kopuş içinde olmak herhalde bize özgü bir durum.

Evet tarihle yüzleşmek zorundayız. Ama önce tarihi anlamaya çalışarak. Amerikalılardan, Avrupalılardan önce bizim, kendi tarihimize barışmamız, tarihi anlamaya çalışmamız gerekir. Hepsinden önemlisi 700 yıllık bir Osmanlı geçmişimiz olduğunu hatırlamak zorundayız. Bunu Osmanlılık yapmak için değil, yaşadığımız topraklara ayaklarımızı daha sağlam basmak için yapmamız zorundayız.

FETHULLAH HOCA'NIN OKULLARI, KISKANÇLIK HİSTERİLERİ

Cumhurbaşkanı Necdet Sezer'in Orta Asya'ya yaptığı ilk seferin ardından bölgedeki Türk okulları tekrar gündeme geldi. Olay köşe yazılarına, manşetlere kadar taşındı. Diplomatik ve ticari anlamda neler kazandığımızdan ya da nelerin eksik kaldığından çok kimi hazım sorunu çeken çevrelerce bölgede faaliyet gösteren okullar gündeme getirildi. Bu okulların yapılanma ve önerdiği insan tipi anlamında eleştirilerimi saklı tutmakla birlikte şu gerçeğin altını çizmek gerekiyor. Bu okulları Türkiye Cumhuriyeti'nin kendi tarihinde dış politikada gerçekleştirdiği (gerçekleşmesine izin verdiği) belki de tek stratejik kültürel hamle olarak kabul etmek gerekir. Türkiye ilk defa bu kadar geniş ölçekli, stratejik bir operasyonu gerçekleştirme başarısını göstermiştir. Bunu yaparken de ülkenin yerli potansiyeli harekete geçirilerek jeo-kültürel bir hinterland oluşturulmaya çalışılmıştır. Devlet, hem insan potansiyeli hem de mali kaynakları açısından yapamadığını, yerli/sivil birikimlerin harekete geçmesine en azından izin vererek; çok daha etkin bir varlık ortaya konmuştur.

Ancak Türkiye'de öyle bir kesim hem de etkin/azınlık var ki, ideolojik taassupları ve sınıfsal çıkarları yüzünden ülkenin sorunlarına bütüncül bakmayı bir türlü beceremezler. Bu kesim sınıf dayanışmasını ülkenin bütünlüğüne, ideolojik bağınazlıklarını memleketin önüne yeni ufukların açılmasına tercih ederler.

Cumhurbaşkanı'nın ziyareti nedeniyle Özbekistan'daki okullar tekrar gündeme geldi. İslam Kerimov'un değil sadece Fethullah Hoca'nın okullarına resmi Türk okullarına bile izin vermediği, Türkiye adına her türlü teşebbüsün önü kesildiği bir dönemde, bunun hesabını sormaktan çok Kerimov'un yanında yer almayı tercih eden kesimin tavrı hiç de yeni bir tavır değil. Stalinist eğilimli sözde demokrat diktatörlerden yana durarak, hoş gidecek birkaç söz karşılığında işbirlikçilik yapmanın han-

gi psikolojik temellere dayandığını gayet iyi anlıyorum. Bu okulların irtica yuvası olduğundan şikayet eden Kerimov'dan yana çıkanlar neden resmi okulların kapatıldığını gündeme getirmezler? Türk iş adamlarına olmadık zorlukların çıkarılmasının yani Türkiye'nin bu ülkeden kovulmasının anlamını kavrayamayacak kadar aşiret körlüğüne düşmüş sözde aydınlarla kuşatılmış durumdayız. "Türkiye İran gibi Orta Asya'ya gerici-lik mi ihraç edecek"miş... "Laik Türkiye, İran'ı İslam Devrimi'ni ihraç etmeye kalkmakla suçlarken, kendisi Özbekler tarafından aynı nedenle suçlanıyor!.."muş.

Beyler utanıyormuş Türkiye'nin bu hale gelmesinden. Oysa, Sovyet sonrası kurulan tüm ülkeler demokratik yapılanmaya geçerken Türk cumhuriyetlerinin başına geçen, ömür boyu başkanlıklar ihdas eden, dikta rejimlerine destek vermekten hiç utanmadılar. Aynı çevrelerin 28 Şubat sürecine de alkış tutması hiç de tesadüfi değil.

Memleketin nereye gittiği, gücü, halkın hayat standardı onların umurunda değil. Zaten standartları her zaman yüksek olmuştur.

Özellikle Özbekistan'da okulların kapatılması bu okullarda verilen eğitimin muhtevasından çok Türkiye'nin bölgedeki varlığına yönelik bir tavır olarak okunması gerekir. Cumhurbaşkanı ile bölgeye giden resmi heyet, zaten kapatılmış olan tüm okullardan hiç olmazsa birkaç resmi okulun açılmasına izin verilmesi için talepte bulunmuştur. İşin teknik detayı bir yana, hakim söylemi dillendiren (indoktrine eden) entelijansyanın Fethullah Hoca çevresine ait okullarının kapatılması karşısında duydukları memnuniyetin arkaplanında yatan zihinsel yapının, daha doğrusu patolojik olayın iyi deşifre edilmesi gerekir.

Bu zamana kadar ülkeyi içine kapatan, kendine güveni olmayan, aşağılık komplekslerini aşırı milliyetçi bir söylemle bastırmaya çalışan resmi entelijansya kendi dışında birilerinin Türkiye adına iş başarmış olmasını bir tür kıskançlık histerisiyle engellemeye çalışıyor. Velew ki bunlar bizzat devlet desteği ile gerçekleştirilmiş proje olsa bile.

Okulların kapatılmasından duyulan sevinç aşiret anlayışına özgü bir dar görüşlülüğün, kıskançlığın somut göstergesinden başka bir şey değildi. Söylemlerini ne kadar çağdaş, ileri gibi sıfatlarla takviye ederlerse etsinler Türkiye'ye ve dünyaya bakışları pek farklı değil.

Son dönemde Türkiye’de kimi otoritelerce dillendirilen söylem aslında gizliden gizliye, yarı örtük biçimde hep var olan bir davranış kalıbının dışavurumundan başka bir şey değil. Bu söylemin belli kesimlerce bu kadar hızla kabul görmesi, ne hukuk ne de öykünülen uygarlık düzeyinin isterlerini unutmış görünmeleri; bastırılmış gibi duran zihinsel formatların çok da gizli köşelerde olmadığını gösterdi.

Ne hukukun üstünlüğü ne de İslamcısından solcusuna kadar her kesimin sığındığı demokratikleşme arzuları bu kesimi fazla ilgilendirmiyor, hatta etkilemiyor. Zaten eğreti duran demokrasi, hukuk gibi lüksleri taşımaktan vazgeçmek hiç de zor olmayacaktı bu kesim için.

Bu zihin yapısındakilerin ortaya koydukları reflekslerde, çevresel şartların başka tür insanlarınkinden daha belirleyici olduğunu düşünüyorum. Bu tiplerin sosyo-psikolojik yapılarında mültecilik olgusunun ağır bastığını söylemek hiç de güç değil. Yerli olanla mülteci olan düşünce ve davranış tarzı yakın tarihimize damgasını vuracak kadar belirleyici bir fenomendir aslında.

Siyasal yapılanmaya gittikçe rengini vermeye başladığı söylenen tarzı McCarthyizm olarak yorumlayanlar farkında olmadan bu mültecilik olgusuna işaret ediyorlar aslında. Mülteci olanla yerli olanı ayıran temel duruş McCarthy’nin kendisinden çok McCarthyicilerde ortaya çıkıyor.

Elia Kazan 4 yaşındayken Kayserili bir ailenin çocuğu olarak ABD’ye göçtü. Babasının halı mağazasında çalışmak yerine tiyatroculuğa merak saldı. Ve dönemin en ünlü sinemacılarından biri oldu. *Cennetin Doğusu* gibi filmlere imza attı. 1930’lu yılların ortasında komünist partisine girdi.

2. Dünya Savaşı'nın bitimi Amerika'da, komünizmin her görüldüğü yerde ezilmesi gereken bir unsur gibi algılanmaya başlandığı dönemdir. Zira Truman'ın deyişi ile komünizm "tanrı tanımaz" bir ifsat ideolojisiydi. McCarthy'nin işbaşındayken yönetimin komünist paranoyası ile yatıp kalktığı dönemin yine de bir şeyleri korumaya matuf tutucu/yerli/konservatif bir yanından söz etmek mümkündür. Tanrı tanımazlığa karşı toplumu korumak için şüpheli herkes cezalandırılmalıydı.

Ancak bir McCarthyist kişilik olarak Elia Kazan'ın mülteci kimliği hemen öne çıktı. Bir zamanlar gizli toplantılar yaptığı Hollywood'daki sanatçı arkadaşlarını komünist oldukları gerekçesiyle ihbar ederek ünlü *blackliste* (kara liste) girmelerine neden oldu.

Kaybedecek fazla bir şeyi yoktu ama kazanacakları çok büyüktü. Tipik bir mülteci tavrı. Hukuktan bahsedilmesine, birini suçlamak için delil gerektiğinden bahsedene istihza eden tavırla bir zamanlar birlikte olduğu arkadaşlarını bile ihbar eden ahlak/duruşun kesiştiği ruhsal durum açısından aynı şeye işaret eder. Zihnen, kültürel olarak bu toplumla ilişkisini mülteci bir duruşla sağlayabilenleri bu ülkede McCarthyicilikte kimse geçmemiştir.

Türk medyasındaki McCarthyistlerle Elia Kazan'ın mültecilik/sığıntılık psikolojisi arasında duruş farkı olduğu söylenebilir. Şu farkla ki Elia Kazan dış şartları açısından göçmen olmasına rağmen yaptığı filmleriyle Amerikan kültürünün en iyi örneklerini verecek kadar yerli duruşa sahipti; bizimkilerse fiziksel bağları tartışılabilir en azından duruşlarıyla hiçbir zaman yerli olmak gibi bir kaygı taşımazlar. Göçmenlik önce zihinlerinde başladı ve iflah olmaz biçimde sürüyor. Sevinçlerinin kaynağı buradan geliyor.

Göçmenliğin prim yaptığını iyi biliyorlar.

Ama Elia Kazan bir ömür bu lekeyi alnından silemedi. Yazılarında muhbirliğine gerekçeler bulmak, kendini savunmak zorunda kaldı daha sonra.

McCarthy'lerden çok McCarthyistlerden çekti ne çektiyse çekenler.

LAİK BOSNA'DA LAİKÇİ ELİT

Başta ABD olmak üzere Batılı müttefiklerin Bosna'da kurduğu siyasal denge Bosnalı Müslümanları politik olarak zayıf bıraktı. Bir bakıma soykırımdan yargıladıkları Sırları ödülendiren bir yapıya razı olmaları için Boşnaklar ikna edildi. Burada asıl korkunun Boşnakların dîni ve etnik kimliklerinin iç içe olduğu ulus tanımından hareketle Avrupa'nın ortasında Müslüman bir siyasal gücün çıkmasından duyulan korkunun önemli bir rol oynadığı inkar edilemez bir gerçek. Oysa, Müslümanlıklarıyla etnik kimlikleri (eski Yugoslavya'da Müslüman demek aynı zamanda etnik olarak Boşnak anlamına gelir; dinin etnik kimliği tanımlaması anlamında Ernest Gellner'in değerlendirmesini burada zikretmekte yarar var) birbiriyle iç içe olan Boşnaklar hiçbir zaman dîni esaslara dayalı bir devlet kuracaklarını söylemediler. Bağımsızlıklarını ilan ettikleri tarihten beri çoğulcu, demokratik bir Bosna'nın kurulması için sonuna kadar direndiler.

Mustafa Çeriç Avrupalı Müslüman kimliğinden daha ileri adım atarak yeni bir Avrupa tanımı yapıyor. Avrupalılık kimliğinin temelleri üzerine konuşurken Müslümanlığın Avrupa için hiç de yabancı bir unsur olmadığını, nasıl Hıristiyanlık, Yahudilik Avrupalı kültürün temel taşları ise İslam'ın da Avrupa kimliğinin önemli bir parçası olduğunu savunuyor. Bunu geniş entelektüel birikimiyle temellendirmeye çalışıyor. Belli ki, Boşnaklar Avrupalı bir İslam kimliği oluşturmak istiyorlar. Bu izlenimi Bilge Kral Aliya İzzetbegoviç'le yaptığım görüşmede de edindim. Avrupa kültürü ile İslam geleneğini biraraya getiren Avrupalı İslam kimliğini kendilerine yakın görüyorlar: Boşnak toplumunun Yüzü Avrupa'ya dönük, kökü İslam medeniyetine

ait. Bunu Avrupa konteksi içinde anlamlandırabilmek için de İslam ile Avrupa kimliği arasında uzlaşmazlıktan çok Avrupalılığın aynı zamanda kaçınılmaz olarak İslamlık demek olduğunun altını çiziyorlar. Mustafa Çeriç, “Nasıl Avrupa kültürünün temelini oluşturan Hıristiyanlık ve Yahudilik doğudan gelmişse, İslam’ın doğulu olduğu için Avrupa kimliğinin dışına itilemeyeceği”ni savunuyor. Bunları kabul edip etmemek farklı bir şey olsa da kesin bir şey var ki Boşnaklar Avrupa’da Avrupalı bir Müslüman kimliği oluşturmaya/tanımlamaya/ispatlamaya çalışıyorlar. Çeriç, Bosna’nın gerçek anlamda laik bir devlet olduğunu belirtiyor. “Devlet dîni esaslara göre yönetilmiyor ama devlet de bizim işlerimize karışmıyor. Dîni otorite tamamen özgür biçimde seçimle belirleniyor. Ben bu zamana kadar devlet başkanı olarak Aliya İzzetbegoviç’ten dîni işleri tanzim konusunda en küçük talimat aldığımı hatırlamıyorum. Ve Bosna tarihinde ilk defa hutbede hiçbir siyasi otorite için dua edilmiyor.” Avusturya-Macar imparatorluğu döneminde Bosna’nın ünlü din adamlarının bile korkudan imparatora dua ettiklerine atıf yapıyor.

“Laikçi” Diploması?

Bütün bunlara Türkiye’de laikliği savunanların diyecek bir şeyi olabilir mi? Ancak bazı laikçi çevreler için bu kadar laiklik aşırı sayılıyor, örneğin Türkiye Büyükelçisi’nin bazı uygulamaları, Çeriç gibi sakin, entelektüel bir ilim adamını bile çileden çıkarmış. Onu ilk defa bu kadar kızgın buldum. “Koloni valisi gibi davranmaktan vazgeçsin, bizim nasıl bir İslam’a inanacağımıza, örtü konusunda ne düşündüğümüze biz karar verelim.” Anlaşılan Türkiye’den edindikleri bazı alışkanlıkları başka bölgelere de taşıyor bizim yetkililer. Çeriç’in verdiği örnekler gerçekten düşündürücü, Bosna Diyanet İşleri’nin davetine Türkiye’yi temsilen özellikle gönderilen bayan görevlinin toplantıya yanında viski şişesi getirmek gibi inanılmaz tavırların hangi zihni arka plana dayandığını biz anlayabiliyoruz ama yeni Avrupalı kimliği gibi iddialı konu üzerine kafa patlatacak entelektüel cesareti olan Çeriç’in anlaması, hele hele kabul etmesi mümkün değil. “Müslümanlık bu halkın kimliği demektir ve sırf bu kimliğimizden dolayı yüz binlerce şehid verdik. Türk

Büyükelçisi Türkiye'deki uygulamaları buraya taşımaya kalkmasın." Savaş döneminde her kesimin takdirini kazanan Türk Büyükelçinin temsil ettiği Türkiye imajı ile şimdiki elçinin çizdiği imaj arasında büyük bir uçurum var. Üstelik sadece Boşnaklar tarafından değil bölgeyi çok iyi bilen Türk gazeteciler dahil pek çok çevreden Bosna'nın gerçek sorunlarına kayıtsız bir elçilikten duyulan rahatsızlıklara şahit olmasam, Çeriç'in şikayetlerini önyargılı karşılayabilirdim.

Bir yanda Avrupa'yı değerler sistemi olarak kabul eden ama Müslüman kimlikleriyle Avrupalı olunabileceğini ve buna dayalı bir kültür oluşturulabileceğini ispatlamaya çalışan Boşnaklar; diğer tarafta kerameti kendinden menkul laikçiliğimizi tepeden bakan bir eda ile buraya taşımaya kalkışan, laik kimlikleriyle başka bir ülkenin insanların din anlayışına biçim vermeye kalkışan anlayış sahipleri. Aynı anlayışın, Müslüman bir ülkede Ramazanda iftar vakti, örneğin çok değerli devlet sanatçılarımızdan birine piyano resitali verdirek ülkeyi tanıtmak gibi gariplikler yaptığını bilmesem söylenenleri abartılmış bir öfke zannedebilirdim.

Diplomasi, ideoloji taşımaktan çok karşı tarafı anlayarak çözüm üretme sanatıdır. Karşı tarafı anlamadan, ideolojik tercihlerini karşı tarafa dikte ettirmeye dayalı diplomasi Sovyet tipi, modası geçmiş propaganda diplomasisidir ki, hâlâ Türkiye adına kimi temsilciler bu geleneği sürdürüyor. Türkiye'nin, laikçi ideolojik tercihleriyle başta Orta Asya Türk Cumhuriyetleri olmak üzere Balkanlar'da gösterdiği diplomatik başarıdan ne kazandığı ortada. Kendi adıma Bosna'da sergilenen (kişisel olduğunu umduğum) diplomatik tavırdan ait olduğum kimlik, tarih ve kültür adına utandım. Bu tavır, Batı'ya rağmen Batıcılığın, yüzyıl öncesinden kalma pozitivizmin hiçbir diplomatik süzgeçten geçirilmemiş jakoben psikolojisini yansıtıyor.

KAZAKISTAN VİZENİZ VAR MI?

Kazakistan da Türkiye'ye vize uygulamaya başlaması hayli düşündürücü. Daha önce Türkiye'ye vize uygulama kararı alan Orta Asya ülkeleri arasına Kazakistan da katılmış oldu. Dışişleri Bakanlığı ise Kazakistan'ı aldığı bu karardan vazgeçirmeye uğraşması boşuna. Bu girişimin sonuçsuz kalacağını söylemek için kahin olmaya gerek yok. Çünkü Orta Asya'da Türkiye'ye karşı esen tatsız rüzgarın Asya steplerinden beslendiği anlaşılıyor. Demirel'in ismiyle özdeşleşen, ilkesiz bir "Türk kardeşliği/birliği" politikalarının içi boş bir retorikten ileriye geçmediğinin simgesi olarak algılanmalı bu vize kararları. Türkiye'nin Orta Asya politikasının neden bu noktaya geldiğini bir kez daha düşünmek gerekir. Geline bu noktada, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan beri ilk defa sınır-ötesi vizyon gerektiren politikalara yöneldiği alanda başarısız kaldığını, en azından geliştirdiği retorikle çelişen bir sonuçla baş başa olduğu rahatlıkla söylenebilir. Büyük fırsat değerlendirilemedi.

Tekrar tekrar nerede hata yapıldığı üzerinde düşünmek gerekir. Türk dış politikasını belirleyen çevrelerin statükocu refleksleriyle yeni cumhuriyetlerin başındaki Sovyet alışkanlıklarının beslediği statükoculuğun işbirliği bizi buraya kadar getirebilmiştir. Türkiye'nin gücünü aşan uluslararası faktörlerin etkisini göz ardı etmeden şu rahatlıkla söylenebilir; Türkiye, son on yılını siyasi ve ekonomik olarak somut karşılığı olmayan bir retoriğe bel bağlayarak harcamıştır.

"Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar" uzanan Türk dünyasının liderliğine oynayan Türkiye'nin, yetersiz insan malzemesi ve siyasal risk alma cesaretinden yoksun politikalara geldiği noktanın, Demirel'in yürek kabartan sözlerinden farklı olduğu ortada. Bölgede konuşulan dilleri bilmeyen diplomatlar ve her

alanda yetersiz insan malzemesiyle Sovyetlerin ideolojik ve siyasal mirasını taşıyan liderlere bel bağlayarak, statükoculukla nereye kadar gidilebileceğini Türkiye görebilmeliydi.

Cumhurbaşkanı Sezer'in Esenboğa Havaalanı'na iner inmez yaptığı açıklama, Demirel'in tarzından çok farklı bir üslupla olmakla birlikte iyimser olmamızı gerektirecek yeni bir vizyon, boyut içermeyen bir konuşmaydı. Bu bile Rus etkisinin en az olduğu varsayılan Azerbaycan'la Türkiye ilişkilerinin, dolayısıyla Demirel dönemiyle sembolize edilen Orta Asya politikalarının geldiği tıkanma noktalarını göstermektedir.

Sovyet statükoculuğuna yaslanan Orta Asya liderlerini üzmemek adına muhalefet liderlerinin kurban verilmesi bile postmodern dönemin premodern/ilkel diktatörlerini memnun etmemize yetmedi. İsrail'den Batı Avrupa ülkelerine kadar Batılılar büyük ihaleleri alarak pastayı paylaşırken, Türkiye diktatörleri destekleyerek her türlü özgürlük taleplerini bastırma-ya yönelik projelere kafa yormakla meşguldü.

Sonuçta Demirel dönemi bitti ama Türkiye'nin Orta Asya macerası da bu çerçevede hüznle sona ermiş gibi görünüyor. En azından artık Adriyatik'ten Çin Seddi'ne kadar uzanan bir dünyanın liderliğinden, kardeş ülkelerin birliğinden bahsedilmeyecek. Türkiye'nin ilk sınır-ötesi açılım politikaların ne kadar içe dönük ve statükocu olduğu, uluslararası dengeler ne kadar değişirse değişsin zihin yapımızın, dünyaya bakışımızın gerçekte değişmediğini anlamış olduk.

ELÇİBEY VE DEMİREL'İN DÜNYASI

Sovyetlerin dağılmasından sonra ortaya çıkan tabloya bakıp bir Türk dünyasından bahsedilebilir mi? Bu soruya, bağımsızlığına kavuşmuş Türk cumhuriyetlerine ve barındırdığı nüfusa bakarak olumlu cevap verilebilir. Ancak tanımlama gereği olması gereken siyasi, kültürel hatta ekonomik alanda, en azından dayanışmacı bir birliktelikten bahsetmek için kendimizi hayli zorlamamız gerekecek.

Ebulfeyz Elçibey, hiçbir bedel ödemedi, Sovyetler'in adeta sırtından atmasıyla bağımsızlığını kazanan Türk Cumhuriyetlerinin bağımlı liderleri arasında en azından ufuk olarak bağımsız bir halk lideriydi. Azerbaycan bağımsızlık aşamasında özgürlüğünün bedelini kanla ödeyen tek ülke oldu. Savunduğu görüşlerin realpolitik anlamda rasyonalize edilmesinin ne kadar mümkün olduğu ayrıca tartışılabilir; ancak samimi olarak kendini Türk dünyası idealine adanmıştı.

Azerbaycan'dan Elçibey gibi idealist bir Türkçünün çıkması tesadüfi değildir. Tarihi olarak da Azerbaycan'daki Türkçülük hareketinin temelleri hayli eskilere dayanır. Türkçülük akımı her zaman için güçlü olmuştur Azerbaycan'da. Orta Asya cumhuriyetlerinde modern anlamda bir ulus olma bilinci daha geç gelişmiş, bunun yerine Sovyet etkisiyle Özbek, Kırgız, Türkmen vs. esasına dayalı bir kimlik inşa edilmeye çalışılmıştır.

Dengelerin her bakımdan yeniden kurulduğu postsovyet dönemde Elçibey fazla tutunamadı, tutunamazdı da. Bir kere kişisel olarak realpolitik şartları hiçbir zaman gözetmeden dengeleri ürküttü. Kendisine destek vermesi gereken Türkiye bile Rusya unsurunu gözeterek Haydar Aliyev'den yana ağırlığını koydu. Bu politikada Demirel'in her zaman için Rusları gözetten statükocu/ürkek politikası belirleyici oldu.

Türkiye'nin yalnız bıraktığı, büyük Azerbaycan hayaliyle İran'ı karşısına alan Elçibey, enerji rekabetinin tüm hızıyla sürdüğü bir coğrafyada devlet başkanlığı yaptığını unutmuş gibiydi. Ermeni sorununu halletmeden büyük Azerbaycan'dan bahsetmenin anlaşılabilir bir yanı olamazdı.

Realpolitik Bu mu?

Elçibey'in tutumunu romantik bulmak ve görüşlerini gerçekçi olmamakla (ki bana göre de öyledir) suçlamak, Türk dışişlerine hakim olan zihniyetin Azerbaycan'da izlediği politikayı aklamaya yetmiyor. Hariciyedeki statükocu tutum yanlılarının ne Türkiye adına ne de Azerbaycan adına mesafe kat ettikleri söylenebilir. Azerbaycan topraklarının yüzde yirmisi hala Ermeni işgali altındadır. Bakü-Ceyhan boru hattıyla ilgili gerçekçi hiçbir ilerleme sağlanamamıştır. Rusya AKKA'yı delerek Kafkaslar'da daha etkin hale gelmiş, Çeçenistan'ı tekrar işgal ederek bölgede en etkin güç olduğunu göstermiştir.

Buna karşılık Türkiye, Çeçenistan'ın işgaline göz yumarak hatta destek olarak Rusların bölgeye tekrar dönmelerine razı olmuştur. Elçibey yerine dengeleri kollama adına Aliyev'in temsil ettiği çizgide bir siyaset yürütmek ne Rusları tatmin etmiştir ne de bölgeyi Rus tehdidinden emin hale getirmiştir.

Elçibey hassas dengelerde siyaset yürütemeyecek kadar kendi adına idealist ve duygusal biriydi ama o çizginin yerine ikame edilen stratejilerin de çok rasyonel olmadığı ortada.

Sovyet tarzı antidemokratik diktatörlükleri Orta Asya'da destekleyen Demirel için Elçibey fazlasıyla hayalci, hatta tehlikeli biriydi. Çünkü, sonuçta politbürodan değil halk cephesinden geliyordu. Demirel'in dilinden hiç düşürmediği "Adriyatikten Çin Seddine kadar" dediği Türk dünyası, yine onun temsil ettiği anlayışın desteği ile ayakta duran politbüronun elinde Rus Cumhuriyetlerine dönmek üzeredir.

Kafkaslar'da Bir Demirel Klasığı

Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel Gürcistan'a gidiyor. Rusların Çeçenistan'da sürdürdüğü insanlık dışı katliamı Rusya'nın iç sorunu olarak ele alan Türk yaklaşımının iflası anla-

mına gelen bir ziyaret yapıyor Cumhurbaşkanı. Bayramda Ankara'ya gelen Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev'in ülkesini ciddi biçimde Rus baskısı altında hissederek bir askeri ittifak kurma teklifinde bulunduğu biliniyor. Aynı Rus tehlikesi daha çok Gürcistan'da hissediliyor. Kafkaslar'ın NATO sınırları içine alınmamış olması Türkiye'yi Rusya ile karşı karşıya bıraktı. AKKA anlaşmalarında da Türkiye'nin Batılı müttefikleri tarafından silah indirimi konusunda yeterli desteği vermemiş olmaları Rusya'yı Kafkaslar'da istediği gibi at oynatacağı bir alan haline getirdi.

Oysa Bakû-Ceyhan boru hattının, Türkmen doğalgaz hattının bu bölgeden geçecek olması Batı'nın ihtiyacı olan enerjiyi taşıyacak boru hatlarının ve kaynakların güvenliğini ciddi biçimde tehlikeye sokuyor. Ancak bu tehlikeyi göğüsleme riski de Türkiye'ye verilmiş gibi görünüyor. Hem Bakû-Ceyhan'a destek vereceksiniz hem de Türkiye'yi bu hattın bulunduğu bölgenin Rus tehlikesine karşı güvenliğini sağlama konusunda yalnız bırakacaksınız. Ortaya çıkan somut manzara bu.

Ancak Türkiye hemen her konuda olduğu gibi iradesi olan bir devlet gibi davranarak kendi stratejik çıkarlarına uygun siyaset üretme konusunda yanlış adımlar attı. Enerji kaynaklarından ekonomik ve siyasal ilişkilere kadar günü birlik taktiklerle bela savmaya çalıştı. Oysa içinde bulunduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu Türkiye'nin çok daha uzun vadeli stratejiler geliştirmesini zorunlu kılıyor. Bu stratejileri üretmeye zorlayan tarihsel gereklilikler kadar aktüel ihtiyaçlar da Türkiye'yi hep gerçek rolünü oynamaya zorluyor.

İmza aşamasındayken Amerika'dan son anda gelen bir işaretle apar topar kaldırılan İran doğal gaz anlaşması daha sonra imzalanabilmiş ancak bu sefer de boru hattının inşası Türkiye tarafından geciktirilmiştir. Enerjide alternatifleri teker teker tüketen bir politika geliştirilmiştir.

Aynı durum su meselesinde de geçerli. Yine Demirel tarafından hiçbir garantisi olmadan Manavgat suyunu ihraç etmek için yapılan tesisler bugün ortada kalma riskiyle karşı karşıya. Demirel tarafından su fakiri olduğu ilan edilen Türkiye'nin (ki dünya standartları bakımından sanılanın aksine su fakiridir) aslında temel amacı İsrail'e su satmak için yapılan Manavgat tesisleri; İsrail'in Suriye ile barış imzalaması durumunda İsrail

için ikincil bir alternatif haline gelmiş ve Türkiye'nin elinde kalma durumuyla karşı karşıya kalmıştır.

Sadece ekonomik değil politik vizyon eksikliği Türkiye'nin temel sorununun kendisi olamamasından, kendisi gibi davranmamasından ve kendisinin farkına varamamasından kaynaklandığı apaçık. Şu Öcalan ve dolayısıyla Kürt meselesinde bile temel yanlışlıklardan ders almak gibi bir tartışma gündeme bile getirilmiyor. Hangi toplumsal ve tarihsel süreçten geçtiğini kavramadan Batı'da çıkan ulus devlet modelini körü körüne adapte ederek tek bir ulus "yaratma" gayretleri Batıcılık sayılırken, bu politikaların sonucunda yine Batılılar tarafından parya muamelesi görmekteyiz. Aynı türden bir Batıcılık Türkiye'yi iki ay öncesine kadarki politikalarını tekzip etmeye zorlamaktadır. Bundan daha önceki politikaların olumlu olduğunu söylemek istemiyoruz; ancak, siyasi iradeden yoksun bir yönetimin kendi gibi olamamasının doğurduğu derin çelişkilerin faturasını toplum olarak ödemekteyiz. Ülkenin huzuru, kardeşliği neredeyse Abdullah Öcalan'ın iki dudağı arasından çıkacak talimatlara emanet edilmiş gibi duruyor.

Kendi konumunun farkında olmayan, gelecek hedeflerinin/projelerini gerçekçi ihtiyaçlara göre kurmayan, bunu toplumsal ve tarihsel birikimiyle beslemeyen politikaların geldiği noktaya en iyi örnek Türkiye'dir. Ve bunlara rağmen aynı başarısız, vizyonsuz liderlerin hâlâ iş başında olabildiği ender "demokratik" ülkelerden biridir.

Çeçenlere karşı Rusya ile terörle mücadele anlaşması yapan, Çeçen katliamını Rusya'nın bir iç sorunu gibi algılayan yönetim anlayışı, şimdi tedirgin biçimde Gürcistan'la askeri işbirliği imkanlarını araştırmaya bölgeye gidiyor. Grozni'yi savunamayanlar Bakû'yü nasıl savunacak, Bakû-Ceyhan'ı nasıl gerçekleştirecek? Tüm bunlar, daha stratejik hazırlıklarla bu noktaya kadar gelmeden aşılabilecekken, ağır bedeller ödüyoruz.

Clinton'ın Osmanlı Vizyonu

Her ne kadar Osmanlı'nın 700. kuruluş yıldönümü çok sönük geçmiş olsa da Türkiye'nin bugününün ve yarınının şekillenmesinde Osmanlı gölgesi daha doğrusu izi gittikçe kendini

hissettiriyor. Çünkü Osmanlı'yı 20. yüzyılın başında şekillenen dünya sistemi siyasi varlık olarak ortadan kaldırmışsa da bir medeniyet olarak izlerinin silinmesi kolay olmamıştır. Osmanlı Devleti'nin, İslam medeniyeti çerçevesinde siyasi bir varlık alanı olarak kapsadığı jeo-stratejik ve jeo-ekonomik alanın en kilit noktasını devralan Türkiye'nin bu izi daha doğrusu mirası reddetmesi mümkün değildi. Türkiye Cumhuriyeti her ne kadar söylem düzeyinde reddi miras üzerine kendi varlığın meşrulaştırmaya çalışsa da Osmanlı gölgesi onu hep takip etmiştir. Bu gölge kimi zaman ona ayak bağı olduğu gibi kimi zaman da üzerinden atamadığı bir genetik özellik olarak davranışlarının, politikalarının belirlenmesinde etkili oldu.

ABD Başkanı Bill Clinton'ın Türkiye'nin geleceği ve Osmanlı'ya ilişkin yakınlarda söyledikleri Amerikan geleneği ile Avrupa geleneği arasındaki farkı da ortaya koyuyordu. Avrupalılar Osmanlı konusunda ve dolayısıyla Türkiye konusunda tarihsel bilinçaltında yatan hatıralardan hiçbir zaman kendilerini kurtaramadılar. Türkiye ile Osmanlı arasında hiçbir zaman olumlu anlama gelecek bir ilişkinin kurulmasına tahammül etmeleri mümkün olmadı. Bu yaklaşım Türkiye'nin gelecek vizyonunu, Batı ilişkilerini belirleyen bir gölge olarak üzerimize düştü. Cumhuriyet eliti de kendini bir türlü bu komplekslerden kurtaramadı.

ABD'liler ise tarih konusunda daha rahat davranıyorlar. Doğrudan tarihî öç duygusu gibi bir deneyimi yaşamadıkları için daha objektif olabiliyorlar. Ayrıca Osmanlı'nın bir imparatorluk olarak sahip olduğu siyasal ve toplumsal modeli kendi deneyimi açısından anlaması daha kolay.

Türkiye'ye Biçilen Rol

Gelelim Clinton'ın Türkiye ile ilişkili söylediklerine. Clinton'ın, gelecek yüzyılı belirleyecek temel unsuru Osmanlı mirasıyla bağlantılı olarak görmesi, Osmanlı etkisinin daha fiziki varlık olarak stratejik öneme sahip olduğunun bir itirafından başka bir şey değildi. Diğer taraftan bu, stratejik ilişkiyi Türkiye üzerinden çözmeye yönelik bir tespit değerinden öteye de fazla bir anlam da taşıyor. Zira uluslararası bir rol biçil-

mese bile ideolojik olarak zaten Türkiye'nin Ortadoğu ve İslam dünyası için bir örnek olması istenmişti.

21. yüzyıla şekil vermeye çalışan tek güç olarak ABD'nin Türkiye'ye ilişkin olarak stratejik bir görev yüklüyor olması bir bakıma Türkiye'nin ne yaparsa yapsın kendinden, daha doğrusu tarihinden ve bu tarihi coğrafyadan kopamayacağını fark etmesi açısından önemlidir. Eğer Türkiye, istese de istemese de bu tarihi geçmişini üstünden atamayacağını, reddi miras gibi bir lüksünün olamayacağını fark ederse hem Batı'yla olan ilişkilerinde hem de Osmanlı hinterlandı içine giren Ortadoğu ülkeleriyle olan ilişkilerinde daha da farklı hareket edecektir. Aksi takdirde, devraldığı tarihi miras onun elini ayağını bağlayan bir yük olmakla kalmaz, ayrıca sıradan bir ülke olarak kalma şansını bile yitirebilir.

Bu vizyondan uzak olmanın bedeli bölgenin en yapay ve yabancı ülkelerinin arkasına takılarak varlık gösterme garabetine itilmek şeklinde ödenir. Aksi durum ise, Clinton'ın söylediği biçimde yeni dünya düzeninde, Türkiye'nin kendi misyonunun terk edip onu, taşeron ülke olma konumuna inmeye götürür.

Tarihe bakılmadan geleceğe yürüyebilmek yine tarihi doğru yorumlamakla mümkündür. Clinton konuşmasında "gelecek yüzyılın büyük ölçüde Türkiye'nin kendisine biçeceği rolle belirleneceğini" söylerken bir zamanlar sahip olduğu misyonu yüklenmesini kastetmediği apaçık belli. Bu geleceği belirleme misyonu aslında Ortadoğu'nun, Orta Asya'nın misyonu ve bu fiziki ve kültürel coğrafyanın 21. yüzyılın şekillenmesinde alacağı rolle doğrudan bağlantılıdır. Eğer Osmanlı hinterlandına dahil ülkeler ve onun bakiyesi unsurlar 21. yüzyılın şekillenmesinde jeoekonomik ve jeostratejik bir rol oynayacak bir öneme sahiplerse Türkiye'nin burada kilit rol oynaması kaçınılmazdır. Eğer Türkiye Amerikan değerlerini ve stratejik çıkarlarını taşıma rolünü üstlenir, kendine özgü politikalar geliştirme peşinde koşmaya kalkmazsa bu oluşumda yerini ,alabilir demek isteniyor. Osmanlı'nın varlığını sona erdiren Avrupalıların başını çektiği dünya sisteminin sahiplerinin söylemekten kaçındıkları ideolojik role karşılık ABD daha açık dille ve daha genişletilmiş bir stratejik rol teklif ediyor. Ve bu rolü Yunanistan vizesine bağladığını da açıkça belirtiyor.

Bu Rol Yakışıyor mu?

Bu rol Türkiye'ye ne kadar yakışmaktadır? Sorulması gereken soru budur. Osmanlı ilişkisinden pek hazmetmeseler de pek çok kimsenin bu role şimdiden şapka çıkaracağını tahmin etmek zor değil. Bu rol, bazı hazır imkanlar sunuyor gibi görünse de bu ülkenin kendisi olmak iddiasını terk ettiğinin, kendi başına bir varlık olamayacağını ilanından başka bir şey olmayacaktır. Türkiye'nin yapması gereken dünya siyasetinin getirdiği realpolitik ilişkiler ile uzun vadeli çıkarları arasında çelişkiyi ortadan kaldıracak stratejiler geliştirmesidir. Bu da Türkiye'nin medeniyet krizini aşmasıyla doğrudan bağlantılıdır.

1 MİLYAR DOLARIN ANLAMI

ABD Başkanı Bill Clinton'ın beş gün gibi bir süre Türkiye'de kalacak olması, her ne kadar AGİT toplantısı da bu süreye dahil olsa da Türkiye için önemli sayılıyor.

Clinton'ın, Çankaya Köşkü'nde yaptığı konuşmayı dikkatle dinleyenlerin hemen fark edeceği gibi, Demirel'in konuşmasında hemen hemen tamamında stratejik işbirliğine vurgu yapan üslubunun aksine depremden zarar gören Türk halkının yanında olduklarını öne çıkardı. Amerika'nın deprem felaketinde ve terör konusunda olduğu gibi Türkiye'ye elinden gelen yardımı yapmaya devam edeceğini söyledi. Konuşmanın sonunda Demirel'in duymak istediği türden Türkiye'nin Batıyla, Avrupa'yla bütünleşmesini desteklediklerini söyledi. Gerçi bu kadarı bile Amerika'nın Türkiye'ye ilk defa bu denli açık biçimde destek verdiğinin ve stratejik işbirliği yapmak istediğinin işareti olarak algılanıyor gün görmüş hariciyeciler tarafından.

Milyarlık Dostlar

Bu stratejik işbirliğinin boyutunu gösteren esas gösterge ise bir sürpriz olarak çantadan çıkardığı 1 milyar dolarlık Eximbank kredisi. Her ne kadar diplomatik olarak açık biçimde söylenmese de Amerika'nın dostları ikiye ayrılır. Amerika'nın dostluk göstergesi verdiği yardımların miktarıyla somut olarak ölçülebilir: Milyar doların üstünde yardım alan dostlar ve milyar doların altında yardım alan dostlar. Amerika'nın milyar doların üstünde yardım yaptığı iki ülke var. Bunların başında İsrail geliyor. Onu Mısır takip ediyor. İsrail'in neden milyarlarca dolar yardım alabildiğinin sebepleri belli. Mısır'a verilen

cömert yardım ise İsrail’le barış yapmasının karşılığıdır. Böylece Amerika’nın Ortadoğu’da en önemli stratejik tercihi olan İsrail’le barış yapmanın, onu güvenlik içinde rahatlatmanın karşılığı dünyada milyar dolar sınırını aşan ayrıcalıklı ülke konumuna yükselmek anlamına gelmektedir. Her ne kadar Mısır bunun karşılığında yıllarca Araplar’dan tecrit edilmiş olsa da sonunda kârlı çıktığını düşünüyordur.

Clinton’ın geçenlerde George Town Üniversitesi’nde yaptığı konuşmada çok açık biçimde Türkiye’nin gelecek yüzyılı biçimlendirecek ülkelerden biri olabileceğini söylemesi ve bunu da tarihi mirasıyla ilişkilendirmesi ile ardından daha uçaktayken Denктаş’ın başlamadan skandala dönüşen dolaylı görüşmelere katılacağını açıklaması arasında doğrudan bir bağlantı olsa gerek. Türkiye’nin, Batı ile İslam ülkeleri arasındaki bağı kuraçak ve bölgenin stratejik konumunu koruyacak ülke olduğu nitelmesi yapılırken bunun vizesinin Yunanistan’la anlaşmazlığın çözümüne bağlanması anlamlıdır.

ABD’nin ilk defa tam 1 milyar dolarlık yardım paketini açıklaması Türkiye’nin Amerika açısından hangi stratejik değere sahip olduğunun (Mısır kadar olmasa bile) göstergesi sayılabilir.

Çankaya Köşkü’ndeki görüşmelerden sonraki basın toplantısında söylenenler de bunları teyit eder tarzdaydı. Özellikle Türkiye’nin, Avrupa Birliği’ne üyeliği konusunda “akşam evinize gittiğinizde önümüzdeki 15-20 yıl içinde bu bölgede Batı’nın, Avrupa’nın güvenliğini tehdit edecek muhtemel krizlerin çözümünün Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne üyeliğinden geçeceğini görecektir” demesi hayli ilginç olsa gerek. Bunun için Türkiye’nin adaylığını desteklemeye devam edecekti Clinton ama Yunanistan’la sorunlarını da halletmesi gerekiyordu. Bu önemli şartlardan biriydi.

Clinton Türkiye’ye tarihi misyon yükleyen konuşmasında bir takım “if’ler yani “şayet”ler de belirtmişti. Demirel’in konuşması da bu şayetlere birer cevap gibiydi. İnsan hakları, hukukun üstünlüğü, demokrasi gibi kavramlara bol bol yer veren bir konuşma. Özellikle İslam-laiklik-demokrasi ilişkisine yapılan vurguyu Clinton da paylaşmış görünüyordu ki bu, Türkiye’nin gelecek 15-20 yıllık süre içindeki Batı’yı tehdit edebilecek

güvenlik sorunlarıyla yakından alakalı... Bu “güvenlik sorunları” Türkiye’yi İsrail’in peşinde sürüklemeye götürmesin?

Türkiye’nin dış politikadaki yönelimleri açısından tarihinde Amerika’yla bu denli örtüştüğü dönem çok az olmuştur. İstese de istemese de pek çok konuda Amerika ile yan yana yürümek durumunda. Ancak Ankara’da Clinton’la görüşmelerin yapıldığı sırada Avrupa Konseyi Avrupa’nın savunma kimliğini tartışmak üzere toplanıyordu. Ve bu toplantıda Avrupa savunmasının Amerika’ya bağımlılıktan çıkarılıp, Amerika sonrası için şimdiden en az 100 bin kişilik acil müdahale yapabilecek bir ordunun kurulması görüşülüyordu.

Türkiye Amerika’nın ve Avrupa’nın güvenliği için gerçekten önemli olabilir ve nitekim öyledir de. Ancak bu önem Türkiye’nin uzun ve kısa vadeli yönelimleri daha doğrusu milli çıkarları açısından ne anlama gelmektedir? Tartışılması gereken, bazı adımlar atılmadan önce düşünülmesi gereken konu budur. 1 milyar dolar barajına takılıp kalmış Eximbank kredisi Türkiye’nin stratejik yönelimlerini karşılamaya yetecek mi?

AMERİKA'NIN 28 ŞUBAT POLİTİKASI

Siyasal katılıma duyarsız Amerikan vatandaşlarının çok az bir oy farkıyla seçtiği Amerikan Başkanı Bush'un en çok dış politikada neler yapacağı merak ediliyor. Bir dünya gücü olarak ilk yaptığı atamanın dış politika ile ilgili olması bu önceliğin yönetim tarafından nasıl algılandığını da ortaya koyuyor. Oy vermese de dünyanın hemen her yeri seçimlerin sonucu ile kendi geleceğini yakından ilgili görüyor.

Genelde Amerika'nın uluslararası politikalarının iktidarlara göre fazla bir değişim göstermediği, Beyaz Saray'a kim gelirse gelsin temel politikalarda büyük bir sapmanın olmayacağı varsayılır. Seçim kampanyası sırasında bazı ülkelerin ismini bile telaffuz edemeyecek kadar dış politika birikiminden yoksun Bush'un Başkanlık koltuğuna oturmuş olması karşısında, "Yarın ne olacak?" sorusuna kimilerince verilen cevaptır bu.

ABD'nin izleyeceği uluslararası politikanın iktidar değişiklikleriyle temelden etkilenmeyeceği varsayımı; ne yaptığını bilen, değişen iktidarlara göre şekil almaktan ziyade devlet politikası belirlenmiş bir sistemin varlığını kabul eden bir yaklaşım. Örneğin kim iktidara gelirse gelsin İsrail ABD yönetimlerinin öncelikli ve temel tercihleri arasındadır. İsrail'in güvenliğini ve stratejik konumunu sarsmamak şartıyla Filistin-İsrail ilişkilerine yönelik çözüm arayışları iktidarlara göre değişebilir.

İslam Tehlikesi Sürüyor mu?

Soğuk savaşın sona ermesiyle birlikte İslam karşıtı kampanyaların odağı olarak Amerika başı çekti. Soğuk savaşın bitimiyle birlikte yeni dünya düzenini, 'istikrarı' tehlikeye atacak baş aktörlerden biri olarak İslam fundamentalizmi gösterildi.

Bu algılayışın teorik temelleri bile çizildi. Bu algılayışın somut göstergesi Körfez Savaşı'nda kendini gösterdi; Saddam'ın cezalandırılması bölgesel düzeyde kriz çıkartabilecek, yeni dünya düzenine kafa tutması muhtemel odaklara verilmiş mesajdı. Afganistan ve Sudan'ın bombalanması ise en azından sembolik olarak potansiyel İslamcı 'teröre' karşı verilmiş gözdağı olarak algılanmalı.

Bu arada, Türkiye'de hem aktörleri hem de mağdurları açısından dünya düzeninin aldığı biçimi tersten okuyan gelişmeler yaşandı. 28 Şubat süreci irtica ile mücadeleyi hedefe koyarak Siyasal İslam'ın sistemi tehdit ettiği öne sürülüp adeta bir sürek avı başlatıldı.

Tam bu noktada 28 Şubat'ın mağdurları kendilerini koruması için Amerika'dan gelecek işarete gözünü dikerek, hatta siyasal meşruiyetlerini bile Amerika tarafından 'tanınma'ya bağlayacak bir zemin ve zihin kaymasına uğradılar. Oysa kimilerine göre, İslam karşıtı olarak algılanan uygulamaların global stratejilerden ayrı düşünülmesi mümkün değildi ve ABD'nin desteği olmadan da yürütülemezdi. Amerika mağdurların hem hedefi hem sığınağı haline gelmişti.

Bir yanda Amerikan tipi laiklik isteyen ve Türkiye'deki uygulamalara zımnen de olsa dur demesini bekleyenlerle, başlarına gelen tüm belaları Amerika'nın başını çektiği stratejik konseptte bağlayanların aynı uygulamanın mağdurları olmaları ilginçti.

Diğer tarafta bir tür McCarthyçiliğe soyunanların uygulamalarını temellendirdikleri argümanların 90'lı yılların başlarında ABD'nin geliştirdiği düşman tanımından ileri gitmediği, en azından bundan cesaret alarak gecikmeli bir uygulamayı yürürlüğe koydukları başka bir boyut. Oysa medeniyetler çatışması ile teorik temelleri atılan anlayış tümüyle olmasa bile değişime uğramış, yeni tanımlamalar ve stratejiler gelişmişti.

İşte bu noktada, dış politika ile iç politikanın neden bizi yakından ilgilendirdiği veya ilgilendirmesi gerektiği sorusuna bir kez daha vurgu yapmak gerekiyor.

Türkiye'deki gelişmeler, içinde bulunduğumuz Batı ittifakının stratejik yönelimlerinden ayrı düşünülmesi de, aktörlerin kendi konumlarına ilişkin öncelikleri ve statüko kaygıları, "Türkiye'nin özel şartları" nedeniyle farklı biçimler alabiliyor.

Oysa yeni anlayış, siyasal etkinliği kırılmış ama tümüyle de yok edilmemiş, daha 'soft' İslam anlayışına hayat alanı tanınmasını önceleyen bir yaklaşımı öngörüyor. Bakalım bu yeni dalga Türkiye'deki uygulamaları ne zaman etkileyecek?

OKUYUCUSUZ GAZETENİN DIŞ POLİTİKASI

Medya-siyaset-sermaye ilişkisi Türkiye'nin gündemini belirlerken medyanın temel zaafı bir kez daha ortaya çıktı. Özellikle gündemi belirleyen gazetelerin hiçbirini gücünü okuyucusundan almamakta, ekonomik varlıklarını okuyucu desteğinden bağımsız oluşturmaktadır. Bunun tercümesi, yayın organları temel yayın politikalarını belirlerken okuyucusunu dikkate almak zorunda kalmamaktadır. Okuyucunun/izleyicinin beklentilerinden, duyarlılıklarından çok medya patronlarının siyasal ve ekonomik ilişkileri yayın politikasını belirliyor. ANAR'ın yaptığı kamuoyu araŐtırmasında Türkiye'de güvenilirlik açısında iki kurum en alt sırayı işgal ediyor: Medya ve YK. Araştırma raporuna göre medyaya güvenmediğini bildirenlerin oranı yüzde 60, YK'e gvenmeyenlerin oranı ise daha yüksek: yüzde 63... Başörtüsü ile SS sınavına girme yasağına karşı olduğunu açıklayanların oranı yüzde 71,2'yi buluyor.

Özellikle YK'n hiç kimseye hesap verme zorunda olmadan yrttğı politikaları ile, her gün okuyucu karşısına çıkan medyanın güvenilirlik/onaylanabilirlik oranlarının birbiriyle aynı olmasının ortaya çıkardığı paradoksal görüntü düŐündürücüdür.

Medya ve Filistin

ANAR'ın ortaya çıkardığı ilginç sonuçlardan biri de dış politika ile ilgili. Filistin konusunda araŐtırmanın muhataplarına sorulan sorular medyada oluşturulmaya çalışılan atmosferin hiç de gerçekleri yansıtmadığını ortaya koyuyor. Özellikle Ortadoğu'daki gelişmelerle ilgili olarak kimi köşe yazarlarının da katıldığı bir kampanya ile İsrail'in işgal bölgelerindeki uygula-

malarını meşrulaştırıcı, en azından Filistin halkına Türkiye'nin desteğini en aza indirmeyi amaçlayan bir kampanya yürütüldü. Bazı gazete yönetmenleri, köşe yazarları adeta aynı merkezden işaret almış gibi benzer argümanlarla İsrail cinayetlerini onaylayan, Türk halkını, devleti bu tür cinayetlere ortak olmaya çağıran kampanyalarını ibretle izledik. Bu kampanya sırasında Müslüman ülkelerin teknolojik olarak geri olması gibi gülünç argümanlara bile başvuruldu, yani neden füze değil de taş atıkları sorgulandı. Atatürkçülüğü elden bırakmayan bu kesim nedense birdenbire Türk Kurtuluş Savaşı'nın mazlum milletlerin istiklali için örnek olduğu gibi ilkokuldan beri öğretilen sloganı Filistinliler söz konusu olunca birden unutmuş göründüler. Türkiye'yi ikinci bir Cezayir ayıbını işlemeye teşvik ettiler adeta. İsrail'i meşrulaştırmak için kullanılan kriter teknolojik ve ekonomik gelişmişlik düzeyi ise Güney Kıbrıs'ın KKTC'den daha zengin ve İsrail'in en sadık müttefiki olduğunu ve en önemli askeri desteği İsrail'in sağladığını da unutmuş göründüler.

Böylesi bir kampanya sonucunda medyanın muhatabı olan okuyucu ve izleyiciler tarafından nasıl karşılanacağı kaygısı bile duyulmadı. Bu tabansızlık medyanın en zayıf tarafı. Halkın, gücünü okuyucudan almayan gazetelerin yürüttüğü kampanyaya rağmen Filistin sorunu ile çok yakından ilgili olduğu bu araştırmada ortaya çıkıyor. Araştırmaya katılanlara sorulan "Savaş çıkarsa Türkiye kimi desteklemeli?" gibi çok uç bir soruya verilen cevaplar yürütülen kampanyayı yalanlıyor: İsrail'in yanında savaşmalı diyenlerin oranı yüzde 2,7, savaşmadan destek verilmesi gerektiğini düşünenlerin oranı ise 1,3'lerde kalıyor.

Savaş durumunda Filistinlilerin yanında savaşa girmesi gerektiğini söyleyenlerin oranı yüzde 15'i buluyor. Bu bir bakıma başkası adına savaşa evet demek anlamına geliyor ki, halkın bu konudaki duyarlılığının derecesini göstermesi bakımından hayli yüksek bir oran. Türkiye'nin savaşa girmeden Filistinliler'i desteklemesi gerektiğini savunanların oranı daha yüksek: 38,5.

Bu araştırma bile, Türkiye'nin Ortadoğu politikasının iç dengeler gözetilmeden kurulamayacağını; Ermeni tasarısının bile fazla ilgi alanına girmediği (Ekim ayının en önemli olayı olarak görenlerin oranı yüzde 3,8'le yedinci sırayı işgal ediyor) göz önüne alındığında Türkiye'nin stratejik ilgilerine, Filistin

konusunda hassasiyetlerine karşı duyarlı bir kamuoyu olduğu gerçeği çıkıyor. Dışışlerindeki bürokratların ve dış politika konusunda uzman sayılan etkin kişilerin 'İsrail'i desteklese kimse karşı çıkmaz' görüşünü ısrarla empoze etmeye çalıştıkları bilinen bir gerçek. Ancak Türkiye'nin bilinen ama dikkate almak zorunda olduğu başka gerçekleri de var. ANAR araştırması bu bakımdan hayli önemli.

Nüfuz Casuslarının Uçağı

Filistin-İsrail çatışmasının ya da Filistin intifadasının boyutlarının daha önce yaşananlardan farklı boyutlarının olduğu bir gerçek. Filistin'de yaşanan dram sadece Filistin-İsrail barış sürecini değil, başta Arap ülkeleri olmak üzere bölge ülkelerini de etkileyecek bir potansiyeli barındırıyor. Çatışmanın boyutları genişledikçe, şiddet derinleştikçe bölge ülkelerini de içine çekecek bir derinlik boyutu kazanmaya başlıyor.

Bunun iki nedeni var; ilki, olayların meydana geldiği bölge tarihi ve kültürel olarak bölge ülkelerinin doğal uzantısı. Dahası yarım kalmış, zamana terk edilerek unutulmaya bırakılmış bir çarpıklık bölgenin beynine batan bir kıymık gibi rahatsızlık vermeye başlamıştır yeniden.

İkincisi, hiç bir bölge ülkesi taraflar arası çatışmayı stratejik zorunluluklar nedeniyle kenardan seyretme lüksüne sahip değil. Bu ülke hele hele Türkiye gibi hem tarihi ve kültürel bağları, hem de derin stratejik bağımlılığı olan bir ülke ise, gelişmeler bizi daha yakından etkileyecek demektir. Türkiye'nin bölgeyle olan jeostratejik ve jeoekonomik bağı İsrail'le kurulan stratejik askeri işbirliğine indirgenemeyecek kadar çok yönlüdür. Türkiye'nin bölgeye ilişkin alacağı hiçbir karar, başka faktörler göz önünde bulundurulmaksızın sonuca vardırılamaz. Su meselesinden Kuzey Irak'taki gelişmelere, ekonomik ilişkilerden askeri ittifaklara kadar hiçbir alan diğer faktörlerden bağımsız, diğer ülkelerle ilişkileri göz önüne almadan kendi başına düşünülemez. Türkiye'nin Ortadoğu ilişkileri günübürlük siyasi retoriklere, dıştan empoze edilen, Türkiye'nin çıkarları ve gerçekleriyle örtüşmeyen, aslında yapay stratejik işbirliklerine emanet edilemez.

Son gelişmeler üzerine Türkiye'yi, tarihinden, bölgesinden, en önemlisi hayati çıkarlarından koparmaya itecek ilişkilere yönlendirmeye çalışan "nüfuz casusları"nın sergiledikleri en azından ahlaken malül argümanlar gün geçtikçe geçerliliğini yitiriyor. Taş atan çocukları cepheye sürmekle Filistinlileri suçlayanların, duvar diplerinde babalarının kucağında can veren çocukları öldüren namludan yana duruşlarını örtmeye, işlenen cinayetleri masumlaştırmaya çalışırken hangi ahlaki kriterlere başvurduklarını merak ediyorum.

Türkiye'nin durumu, taş atan çocuklara ahlak dersi vererek geçirtililecek türden yüzeyselliklere izin vermeyecek kadar ciddiyet arz ediyor. Zira hala Filistinlilere ateş açan askeri gücün savaş uçakları Türkiye toprakları üzerinde eğitim uçuşları yapıyor.

Statükocu Refleksin Zaafları

Bir İran uçağının teröristlere silah götürdüğü şüphesi üzerine indirilmesinin bazı basın organlarında neredeyse savaş naraları atılarak verilmesi nüfuz casusluğunun kamuoyunu etkileme adına işi nerelere kadar vardırıldığının iyi bir göstergesidir. Gelen bir ihbar üzerine sivil uçağın indirilmesine kadar varan hassasiyet(!) halen çocukların üstüne bomba yağdıran İsrail uçaklarının Türkiye'de uçurulmamasını isteyecek kadar dürüstlük gösterebilir mi?

Türkiye tam bu noktada iyice sıkışmış bir görünüm sergiliyor. Bir yanda İsrail'le süren stratejik askeri işbirliği diğer tarafta Filistin ve Filistinlilerin arkasında duran koca bir bölge. Sızan bilgilere göre Türkiye İran'a diplomatik bir göz dağı vermek için haftada üç gün yapılacak charter uçuşlarının ilkinde İran'a bir göz dağı vermek istedi. Hatta bazı kaynaklara göre bizzat hariciye, uçak daha Tahran'dan kalkmadan İranlı yetkililere uçağın indirilip aranacağını bildirilmiş. Eğer böyle ise bunun anlamı nedir?

Bir yanda Türkiye ile İran'ı karşı karşıya getirmek için özellikle en kalıcı ve de uzun sınırimız olan İran sınırında uçuş yapmak isteyen İsrail'le arayışı bozmama politikası yürütülüyor. Diğer taraftan da danışıklı dövüş oynayarak İran'a diplomatik göz dağı vermek istiyor. Bu duruma en çok sevinenler malum

nüfuz casusları oldu: Gelen haberlerin aksine neredeyse savaşın eşiğinden dönülmüş gibi bir kıskırtıcılık yapıldı. Türkiye'nin İran'la veya herhangi bir bölge ülkesiyle savaşması hangi stratejik çıkarlara hizmet edeceği sorusu sorulduğunda nüfuz casusluğunun misyonu ortaya çıkıyor. Ve tabii İsrail'in stratejisi de. Mümkün olduğu kadar bölgesel ihtilafların çoğalmasının İsrail'den başka kimseyi rahatlatmayacağı çok iyi bilinmeli.

Statükoyu koruma refleksi Türk dışişlerinin en gelişmiş özelliğidir. Ancak her zaman statüko korunarak kendinize yeni alanlar açamazsınız. Değişen durumlar karşısında yeni manevra alanları açmanız gerekir.

Türkiye hem İsrail'i ve hem bölgeyi memnun ederek, hem cinayetlere göz yumarak hatta dolaylı eğitim desteği vererek hem Filistinlilerin yanında görünerek statükoyu koruyamaz. Gelişmeler tırmandıkça yol ayırımına yaklaşacaktır: kendi çıkarlarından, derin stratejik bağlarından ya da dayatılan yapay askeri işbirliklerinden yana tavır almak zorunda kalacaktır.

BALKANLAR
Paylaşılamayan Miras

MAKEDONYA'DA BALKANLAR YENİDEN ŞEKİLLENİYOR

Makedonya'daki Arnavut gerillalarla Makedon güçler arasındaki çatışmaların seyri hayli ilginç bir grafik çiziyor. Hem, Makedon hükümetinin tavrı hem de, Arnavut gerillaların gerginliğin başladığı andan itibaren izledikleri taktik ne tipik bir gerilla savaşının özelliklerini taşıyor ne de topyekun savaşın. Tırmanan gerginliğin, zaman zaman şiddeti artan çatışmaların ve arada yoğun diplomatik görüşmelerin ne anlama geldiği iyi okunabildiği takdirde, Türkiye'nin Balkanlar'a, özelde de Makedonya'ya yönelik, nasıl bir politika izlemesi gerektiği daha iyi ortaya çıkıyor.

Kontrollü Gerginlik

Bundan hareketle, söylediklerimizi biraz daha açmaya çalışalım. Arnavut gerillalar, çok zayıf görünüm veren Makedon güçleri karşısında, istedikleri an istedikleri bölgede boy gösterebileceklerini ispatlamış bulunuyorlar. Karşılarında, Kosova'da olduğu gibi, Milosoviç'in savaş deneyimli, Avrupa'nın üçüncü büyük ordusu yok. Fakat, Makedon güçlerinin de var olan askeri gücünü kullanmakta tereddüt eder bir tavır sergilediği açık.

Arnavut gerillaların gerek lojistik destek, gerekse insan kaynakları bakımından doğrudan NATO denetimindeki Kosova'dan besleniyor olması önemli bir nokta. NATO, istediği an, gerillaların Makedonya'ya giriş yollarını da lojistik hatlarını da kesebilir.

Buna karşılık, Arnavutlar da, çatışmalar ne kadar tırmanırsa tırmanсын, gerilimi belli bir noktada tutup geri çekiliyorlar. İstedikleri an başkent Üsküp'e kadar yaklaşabiliyorlar.

Bunun karşısında, Makedon güçlerinin sınırlı operasyonu ve askeri gücü gerillalara karşı noktasal vuruş yapmaktan ileri gidemiyor. Hem gerillalar hem de Makedon güçleri belli bir sınırı aşmamaya özellikle gayret gösterdikleri izlenimini veriyorlar.

Gerilimin en üst düzeye tırmandığı noktada diplomasi devreye giriyor. Zaten, hükümetin ortağı olan Arnavut partilerinin temsilcileri adeta gerillalar adına hükümetle pazarlık yapıyorlar. Amerika ve Avrupa Birliği'nin iki taraf üzerinde baskı uyguladığı açıkça görülüyor.

Arnavut tarafı, gerillaların diplomatik dengeyi kendi lehlerine çeviren askeri gücün avantajını kullanarak, pazarlık masasına otururken; Makedon tarafı içinde buldukları kısıktan en az zararlı çıkmanın hesabını yapıyor. Ancak, açıkça görünen şu ki, Batılı güçlerin desteği olmadan Arnavut gerillaların bu kadar rahat hareket etmeleri mümkün değil.

Diplomatik alanda açıkça Arnavutlarla anlaşmaları yönünde hükümete baskı yapan Batının Makedonya'nın siyasi yapısını yeniden şekillendirmek istediği söylenebilir. Bu yeniden yapılanmanın harita değişikliğine kadar gidecek, Balkan dengelerinin yeniden kurulmasıyla sonuçlanacak bir yapısal değişimi hedefleyip hedeflemediğini şimdiden söylemek çok zor. Ancak, Arnavut gerillaların her geçen gün siyasi ve askeri açıdan pozisyonlarını daha da güçlendirdikleri çok açık şekilde görülüyor.

Balkan Politikası Gözden Geçirilmeli

Türkiye'nin bu gelişmeleri takip edip etmediği, geleneksel Balkan ve özelde de Makedonya politikasını bu duruma göre yeniden gözden geçirip geçirmediği belli değil. Ancak, gerek medyaya gerekse resmi söyleme hakim olan Makedonya'nın bütünlüğü ve Türk azınlığın hakları gibi klasik tavrın gelişmeler karşısında geçerliliği daha da tartışmalı hale gelmektedir. Türk diplomasisi Makedonya'daki gelişmeleri iyi değerlendiremediği takdirde oluşmakta olan yeni Balkan dengesi içinde, bir çevre ülkesi konumuna itilebilir. Türkiye yeniden yapılanmanın harita değişikliğini bile gündeme getirebileceğini göz önüne alarak yeni politika oluşturmak zorundadır.

Bu yeni politika oluşturulurken dikkat edilmesi gereken husus, aslında daha önceden de gözden kaçırılmaması gereken, Türk ve Arnavut unsurlarla Türkiye'nin ilişkisinin hangi düzeyde olması gerektiğidir.

Türkiye, Balkanlar'da kaderini büyük ölçüde kendisine bağlı gören Müslüman unsurları gözetken bir politikayı kesinlikle ihmal etmemelidir. Bu unsurların Türkiye'ye olan ihtiyacının yanı sıra Türkiye'nin Balkanlar'da, geleceğin Avrupa Birliği üyesi ülkelerde, yaşayan Müslüman unsurları esas alan bir politika izleyerek pozisyonunu güçlendirmesi gerekmektedir. Bu hem tarihi miras açısından hem stratejik imkanlar açısından kaçınılması ve kaçırılması mümkün olmayan temel faktördür.

Bu bağlamda, Türkiye'nin sadece Türk azınlığa vurgu yapan bir söylem yerine tarihi ve kültürel mirası esas alan doğal etki alanını öne çıkarması gerekmektedir.

Türkiye'nin Makedonya'da stratejik tercihini resmi rakamlara göre 80 bin kadar Türk üzerinden yürütmeye çalışması kendi eliyle pozisyonunu zaafa uğratması anlamına gelmektedir.

Türkiye'nin, Makedonya'da yaşayan sadece Türk azınlık üzerinde değil Arnavut, Boşnak, Çingene ve diğer müslüman unsurlar üzerinde de sorumlulukları vardır ve bunlarla ilgilenmesi uluslararası hukuk açısından da doğal hakkıdır. Makedon devleti ile diplomatik ilişkiler geliştirirken bu unsurları arkasına alarak, bu unsurların doğal ve tarihi temsilcisi olmanın avantajını diplomatik alana taşımalıdır. Böylece, Batının açıkça desteklediği görülen Arnavutlarla birlikte Türklerin de hakları gündeme getirilmiş olur; bu unsurların durumu güçlü hale gelir. Aksi takdirde, Türklerin küçük bir azınlık olarak seslerini duyurmaları mümkün değildir.

Arnavutlara verilecek stratejik destek Arnavut milliyetçilerinin Türk karşıtı argümanlarını da ellerinden alacaktır. Bunu gerçekleştirdiği an Türkiye'nin, bir NATO üyesi bölge ülkesi olarak, Balkanlarda etkinliği daha da artacaktır.

Sonuç olarak, Türkiye, Balkan stratejisini sadece Türk azınlık üzerine inşa edemez, kendi hareket alanını kısıtlayamaz ve ayrıca bu sorumluluktan da kaçamaz.

BALKANLAR'DA "MİRAS SORUNU"

Sancak Müslümanları'nın lideri, Dr. Süleyman Uglanin, Karadağ'la Sırbistan arasında paylaşılmış bir halkın dramını anlatıyordu. Sancak'ın parçalanmışlığı aslında bu yüzyılın başında oluşan Balkan jeopolitiğinin mikro düzeyde tezahüründen başka bir şey değildi. Bosna'dan, Osmanlı'nın buradan ayrılmasıyla koparılan Sancak Müslümanları, Yugoslavya sınırları içinde de parçalanarak asimile edilmeye çalışılıyor. Eğer, Karadağ Sırbistan'dan ayrılırsa, Sancak fiilen ikiye bölünecek ve Müslüman Boşnakların kültürel, siyasi haklarını elde etme imkanları tümüyle ortadan kalkacak.

Bu dram Balkanlar'ın hemen hemen her köşesinde yaşanıyor. Eğer silahlı bir çatışma yoksa dünya kamuoyu böyle bir sorunu, ilkelerini çığneme pahasına yok sayıyor. Sancaklılar, Yugoslavya'nın geleceğine ilişkin tüm uluslararası kuruluşlarda, görüşmelerde taraf olarak (Türk Dışişleri'nin bir başarısıdır) katılmalarına rağmen, *de facto* durum devam ediyor; gücü elinde tutan kendi şartlarını dayatıyor. Çünkü Sancaklı Müslümanlar silaha sarılmadılar, şiddete başvurmadılar... Onların ayrımcılık talepleri de yok; istedikleri federe bir yapı içinde kültürel ve siyasi haklarının tanınması.

Şiddetin Mantığı

Bu durumda, Makedonya'da yeniden tırmanan şiddet olaylarının mantığını anlamak daha kolaylaşıyor. Makedonya'nın bağımsızlığından bu yana eşit vatandaşlık statüsünü elde etmek için demokratik yolları deneyen Arnavutların sesini duyan olmadı. Ta ki Arnavut gerillalar silaha sarılana kadar.

Kosova'dan sonra Makedonya'ya sığırayan gerilla faaliyetleri olmasa, sanırım Makedonya, Balkanlar'ın en eşitlikçi ve huzurlu devleti olarak algılanmaya devam edecekti.

Makedonya'da yaşayan Türklerin durumuyla Sancaklı Boşnakların durumu birbirine çok benziyor. Makedonya'daki Türkler de "kurucu ulus" olmalarından dolayı anayasal vatandaş sayılmaları gerekirken, silaha sarılmadıkları için bugün onların haklarından bahsetmek kimsenin aklına bile gelmiyor. Oysa kaybedilmiş haklarını almak için demokratik yollardan seslerini duyurmaya çalışıyorlar. Buna benzer örnekleri Balkanlar'ın her köşesinde bulmak mümkün. Bu tabloya bakıp Balkanlar'da çatışmanın, başta ABD olmak üzere Batılı büyük devletlerin çifte standart uygulamalarından kaynaklandığını söylemek hiç de abartılı bir yaklaşım değil artık. Şiddet ve kan dökülmeden uluslararası normlara uygun hak arayışının hiçbir karşılığı yok.

Soğuk savaş sonrası Balkanlar'daki yeni oluşum ile Osmanlı'nın buradan tümüyle çekildiği Balkan Savaşı sonrası ortaya çıkan siyasi yapı arasında çatışmayı besleyen karakteristik bir benzeşim var. Osmanlı'nın bıraktığı vakum hâlâ doldurulmuş değil. Bu siyasi vakumu dolduracak siyasi perspektif geliştirilemedi hâlâ. Soğuk savaş döneminde görece bir sessizlik hüküm sürmüş olsa da bunun sorunların çözümünden çok dondurmasından ibaret olduğu bugün daha iyi anlaşılıyor.

Siyasal Model Sorunu

Osmanlı fiili olarak Balkanlar'dan çekilmekle birlikte, Osmanlı mirası birçok boyutlarıyla varlığını sürdürmeye devam etti. Zaman zaman katliam boyutlarında yaşanan dramatik olaylarla demografik yapı değiştirilmeye çalışılsa da doğrudan Osmanlı kimliğine sahip, bakiyesi Müslüman bir nüfus varlığını korudu. Osmanlı mirasını sadece demografik bakiye ile sınırlı tutmak Balkanlar'ın anlaşılmasını güçleştiren bir bakış açısıdır. Bu nedenle hayatın pek çok alanında kendini gösteren bu etki silinmeye çalışıldığı oranda Balkanlar'da çatışma potansiyeli beslenmiş oldu. Ve ilk fırsatta ortaya çıkarak savaşlara, iç çatışmalara yol açtı. İki dünya savaşı sonlarında ve soğuk savaş dönemi sonrası içinde yaşadığımız dönemde karşı karşıya kal-

dığımız sorunlara bu açıdan yaklaşıldığında hep benzer nedenlerin uç verdiği görülür.

Balkanlar'da tek bir etnik ve kültürel kimliğe dayalı ulus devlet modeli inşa edilemez. Böyle bir model dayatıldığı takdirde büyük bir kesimin kelimenin her anlamıyla tasfiyesini ya da uygun fırsatta çatışmayı, kaosu hesaplamanız gerekir. Tek etnisite üzerine kurulu devletler diğer unsurlara tahammül etme olgunluğunu hiçbir zaman gösteremedi.

Günlük dilde kullanılan kelimelerden yemek kültürüne kadar pek çok alanda varlığını sürdüren Osmanlı mirasının "siyasi kültür" anlamında ulus-devlet/cik/lere bir etkisinin olmaması çatışmaların kaynağını oluşturuyor. Balkanlar'daki yapılanmalar, siyasal anlamda Osmanlı'nın reddi ve siyasal bir kopuşun sonucu olduğu için ne kurumsal ne de siyasal kültür anlamında bir mirasın devri söz konusu olmamıştır. Batı Avrupa'yı örnek alan siyasal modeller bölgenin etnik, kültürel ve coğrafi çelişkilerini daha da derinleştirmiştir. Amerika'nın ise, Makedonya örneğinde olduğu gibi, Batı Avrupa tecrübesinden farklı çok kültürlü, çok uluslu siyasal modeli bölgeye yansıtmak yerine, çelişkiler ve çatışmalar üzerinde oynayarak, Balkanlar'a yerleşmeyi planladığı görüntüsü her geçen gün pekişmektedir.

MAKEDON SORUNU MU, ARNAVUT SORUNU MU?

Makedonya'da yaşananlar her şeyden önce bir Arnavut sorununun olduğunu gösterdiği kadar bir Makedon sorununun da var olduğuna işaret ediyor. Arnavut militanların, Makedonya içinde kendilerine daha fazla hak verilmesi için savaştıklarını açıklıyor olmaları, aynı zamanda, Makedonya'nın politik ve etnik olarak ne kadar zayıf ve tartışmaya açık temeller üzerine kurulu olduğunu göstermektedir.

Makedonların ve Makedonya'nın statüsü iyi anlaşılmadan Arnavutların ne istediğinin, neden silaha sarıldıklarının anlaşılması mümkün değil. Makedonya, dağılan Yugoslavya'yı oluşturan cumhuriyetler içinde, en kansız biçimde bağımsızlığını kazanan ülke oldu. Bu aldatıcı barışçı sonuç, gerçekte ülkenin etnik, kültürel ve siyasal anlamda ne kadar hassas dengeler üstünde durduğunu gizlemeye yetmiyor.

Bir kere siyasal olarak Makedonya; Bulgaristan'ın, Sırbistan'ın ve Yunanistan'ın aynı anda hak iddia ettiği jeopolitik dengeler üstünde kuruldu. Etnik olarak Makedon ulusunu kendilerinin bir uzantısı gören Bulgarlar, bu ülkeyi de Bulgaristan'ın doğal bir parçası olarak görme eğilimindedir. Zaten tarihsel olarak, Bulgarlardan ayrı bir Makedon ulusunun oluşturulması projesi, tümüyle büyük devletlerin, Osmanlı Balkanları üzerindeki hesaplarıyla alakalıdır. Dil ve ırk olarak, Bulgarların bir parçası olan Makedonlar, devletlerini oluşturmadan ayrı bir ulus kimliği oluşturulmuştur. Bu arada, tarihçi Stefanos Yarasimos'un tespitiyle, Osmanlılar zamanında, Vardar koridorundan Selanik Limanı'na, Avrupa ticari mallarının emin bir şekilde ulaştırılması planının ayrı bir Makedon kimliğinin ve

ülkesinin oluşmasında önemli bir etkisi vardır. Bulgarlar, Makedon etnik kimliğini değil Makedonya devletini tanımaktadır.

Yugoslavya döneminde, Bulgar etkisine karşı ayrı bir Makedon kimliğinin oluşmasına gayret gösterilmişti. Hatta bir komünist yönetim altında bağımsız Makedon Ortadoks Kilisesi kurulmuştu. Tito döneminde güneyli Slav kimliği empoze edilen Makedonlar, bugünkü şartlarda Sırbistan için, tekrar Sırp etnik kökenin bir parçası sayılmaya başlamışlardır. Ve Makedonya, her an Sırbistan'a katılması gereken, yitik toprak parçasıdır.

Yunanistan için, Makedonya devletinin değil ama Bulgar etnik ve kültürel kimliğinden ayrı bir Makedonya halkının tanınması, stratejik hesaplarına uygun düşmektedir.

Bu derin çelişkiler aşlında Makedon kimliğinin de siyasal varlığının da, bölge ülkeleri ve Balkan ulus yapısı içinde, ne denli sorunlu ve temsil kabiliyeti sınırlı bir varlık olarak ortaya çıktığını gösteriyor. Yugoslavya döneminde, Makedonya Federal Cumhuriyeti'nde kurucu ulus olarak üç unsur kabul edilmişti: Makedonlar, Arnavutlar ve Türkler. Bağımsızlık sonunda Makedonlar sadece kendilerini anayasal kurucu unsur olarak kabul edip ülkenin gerçek sahibi olduklarını ilan ettiler. Ancak anayasaya göre sayısı % 24'e ulaşan etnik gruba anayasal vatandaşlık statüsü tanınması öngörülüyor. Makedon resmi makamları, Arnavutların sayısını % 23 olarak gösteriyor. Dolayısıyla Arnavutların anayasal vatandaşlığı yani Makedonlarla her alanda eşit statüye kavuşmaları engellenmiş oluyor.

Avrupa'nın Talibanları mı?

Sayıları birkaç yüzü bulan Arnavut gerillaların eylemlerinin çok kısa sürede ve hem de beklenmedik biçimde etkisini göstermesinin temelinde Arnavutların on yıldır karşılanmayan beklentileri yatmaktadır. Her ne kadar, Kosova Arnavutları'yla kıyaslandığında, Makedonya'daki Müslüman Arnavutların daha iyi durumda olduğu bir gerçekse de, karşılanmayan beklentiler, başka yöntemlerle bu beklentilerin elde edilmesi ihtimalini kuvvetlendirmektedir.

Gerilla faaliyetinin, bir anda halk tabanında en azından sempati toplamasının iki önemli faktörü bulunmaktadır. İlki, Arnavutların çatışmalarda üstün, Makedon askerlerin ise ciddi

bir zafiyet içinde görünmeleri. Bu durum tarihsel olarak karşı karşıya gelmiş iki etnik ve kültürel unsurdan birinin diğerine karşı kazanılmış bir üstünlük duygusunu beslemektedir. Zira Osmanlı'nın çöküşünden bu yana belki de ilk defa Arnavutlar, Makedonlara karşı avantajlı duruma geçtiklerini düşünmektedirler.

Her ne kadar, Arnavutlar mevcut Makedon hükümetinde koalisyon ortağı olsalar, parlamentoda temsilcileri bulunsa da haklarının yenildiğini, egemen Makedon unsurun politik oyunlarına kurban gittiklerini düşünmektedirler. Arnavut bölgelerinde seçilen her parlamenterin alması gereken oy ile Makedonların çoğunlukta olduğu bölgelerdeki oy sayısı arasındaki büyük fark buna örnek olarak gösterilebilir. Bu durum, Arnavutların beklentilerini daha da kamçılmasının yanı sıra, siyasal sistemi elinde tutan Makedon unsurun kendini ne kadar zayıf hissettiğini de göstermektedir. Nitekim, devlet başkanının gelişmelerden Batılı ülkeleri sorumlu tutarak "Avrupa'nın ortasında yeni bir Taliban üretilmektedir" demesi, politik kültürün arkaplanını açığa vurmaktadır.

Arnavutların demokratik yollarla on yıldır alamadıkları haklarını zor kullanarak alabilme umudunun doğmuş olması çatışmaları beklenenden hızlı bir şekilde yaygınlaştırabilir. Çatışmaların yaygınlaşması, Bosna'da olduğu gibi, bir iç savaş ve katliamları da beraberinde getirebilir. Üsküp'ten bize ulaşan haberlere göre, sivil Makedonlar silahlandırılmakta, Arnavut gençler, bir tür rehin olarak, Makedon makamlarınca askere alınma adıyla toplanmaktadır. Her gün otobüslerle Türkiye'ye doğru akrabalarının yanına yola çıkan binlerce kadın, çocuk ve yaşlıların sayısı Arnavut halkın gelişmeleri nasıl algıladığının işaretidir.

Makedon kimliği ve Makedonya sorunu çözülmeden bu ülkede yaşayan Arnavutların, Türklerin sorunu çözülmez.. Türkiye'nin belli bir stratejiden yoksun, toprak bütünlüğüne saygı politikasının daha ne kadar geçerli olacağı ise kuşkuludur.

İKİ MAKEDONYA: BEN VE ÖTEKİ

Makedonya'da bulunduğum süre içinde Türkiye'deki gelişmelerden bir süre uzak kaldım. Türkiye'den uzak kalmamın nedeni biraz da gittiğim yerin Türkiye'ye olan yakınlığı idi. Bu yakınlık coğrafi olduğu kadar hatta ondan daha çok kültürel bir yakınlıktı. Orada karşı karşıya geldiğim insan manzarası ile o kadar aşına idik ki neredeyse kendimi Anadolu'nun bir köşesinde hissetmeye başlamıştım bile. Oranın sorunlarıyla ilgilenmek biraz da Türkiye ile ilgilenmek gibi bir şeydi aslında.

Makedonya'daki Müslümanların durumunu görmek, biraz da Türkiye'nin içinde bulunduğu kültürel çarpılmışlığın resmini ortaya koymak için, hayli yarayışlı geldi. Vardar Ovası'nı çevreleyen, Türk ve Arnavutların yaşadığı irili ufaklı köyleri, Kalkandelen, Gostivar gibi şehir merkezlerini gezerken orada yaşayan kültür mirasının, daha doğrusu Osmanlı'nın bakiyesi Müslüman unsurların, yabancılaşma karşısında takındıkları tavırlara bakarak, Türkiye'de neyin eksik kaldığını ortaya çıkarmak daha kolay oluyor.

Makedonya'da yaşayan Müslümanların tabanda diğer Balkan ülkelerine göre çok daha kimliklerine bağlı hatta muhafazakar bir yapıya sahip oldukları ilk bakışta anlaşılıyor.

Bu açıdan bakıldığında Bosna ile bir karşılaştırma yapmak bizi ilginç sonuçlara ulaştırabilir. Örneğin, özellikle Boşnak Müslümanların elit kesiminin İslami duyarlılık açısından, entelektüel birikim açısından hayli ileri olduklarını söylemek aşırı bir iddia olmasa gerek. Boşnak Müslümanların elit kesimi ve entelektüelleri arasında İslami bilincin sağlam örgülerle örüldüğü verilen son sınavda ortaya çıktı.

Makedonya’da bulunan gerek Müslümanların çoğunluğunu oluşturan Arnavutların, gerekse Türklerin, tabanda dini hayat ve dini kimliklerine, tarihi birikimlerine sahip çıkma açısından beni şaşırtacak kadar sağlam durduklarını söyleyebilirim. Ne var ki, Müslümanlar arasında aynı duyarlılığı paylaşan entelektüel bir kesimin oluşmaması veya entelektüel geleneğin sürdürülememesi büyük kayıp olarak kendini gösteriyor. Taban, diğer bölgelere göre çok daha muhafazakar bir tavır sergilerken, genel olarak elit kesime ve entelektüellere aynı duyarlılığın yansımaması bölgenin kültürel çelişmesini oluşturuyor.

Üsküp gibi Osmanlı döneminin ve hatta son zamanlara kadar İslam kültürünün en canlı merkezlerinden birinde azınlık durumuna düşen Müslümanlar yeni konumları karşısında ilginç bir tavır sergilemiş. Bir yandan, devraldıkları kültürel kimliklerini kendi içlerine kapanarak korumaya çalışırken diğer yandan, “öteki” olarak gördükleri dıştan gelen dayatmayı ve değişimi reddetme yolunu seçmişler.

Yani, öteki olarak tanımladıkları yabancı kültürün çözücü etkilerinden korunmanın yolunu bir yanda onu dışlarken, diğer tarafta kendi içine kapanmada, hatta bir tür içe kıvrık tutum sergileyerek bulmaya çalışmışlar.

Kültürel kimliklerinin farkında olan toplumların normal şartlarda ortaya koymaları gereken toplumsal ve bireysel düzeydeki tavırları “ben ve öteki” sorununu, çözümleyerek diğer kültürlerle ilişkiye geçmiştir.

Karşı kültürle ilişkiye geçen yerli kültürlerin sağlıklı bir ilişki biçimi geliştirebilmeleri için, ilkin, kendi olanı tanımlaması gerekir. Ancak, yerli, kendine ait olanla, yabancı, dıştan olanı yani ötekini tanımlayarak ilişkiye geçerse sağlıklı bir kültürel kimlik oluşabilir.

Türkiye’deki temel sorun kültürel dönüşüm açısından yerli olanla yabancı olanın birbirine karıştırılmasıdır. Pek çok dayatma yerli bir görüntü verilerek sunulduğu için kültürel kimlik sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum kimileri için modernleşme, çağdaşlaşma adına kolaylaştırıcı bir çözüm olarak alkışlansa bile, uzun vadede toplumsal bilincin ve onu ayakta tutacak kimlik oluşumunun temellerini dinamitleyeceği için çözülme kaçınılmazdır. Bu durumun adı, siyaset sosyolojisi açısından değişik türden bir kolonileştirmedir.

Türkiye'nin doğrudan kolonileşme deneyiminden geçmemiş olması, bu noktada, değer yargılarının karışmasına neden olmaktadır. Bu açıdan bakılınca, Makedonya Müslümanları'nın içe kıvrık kalmanın zaaflarıyla birlikte kimlik tanımı ve kimliğin canlı tutulması ile yabancı olanı toptan dışlayıp ondan gelen her türlü değişime kapalı kaldıkları bir toplum manzarası sergiliyor olmaları, Türkiye'nin modernleşme süreci açısından ilginç bir resim vermektedir.

Gelir gelmez, Anayasa tartışmalarına dalmış bir Türkiye manzarası karşısında, yerli olanla evrensel olan arasında yatan fark ve bütünlük konusunda, hafızamda yeni olan, Makedonya izlenimleri ilginç ipuçları verebilir.

TALİBAN YA DA ALİYA

Türkiye —resmen haberi olmasa da— önemli bir siyasi kişiliği hiç de siyasi olmayan bir ortamda konuk ediyor. Şair devlet başkanlarına, sanatçı siyasetçilere pek düşkün aydınlarımızın pek hatırlamak istemediği bir bilge devlet adamı Konya'ya geliyor.

Bilge kral Aliya İzzetbegoviç'in özel bir program için Konya'da olacağını öğrendik. Tam da onun "Konuşmalar"ını okuduğum sırada gerçekleşen bu ziyaret vesilesiyle belki bazı notlar aktarmam yararlı olur.

1994 yılında Saraybosna kuşatma altında... Lideri olduğu SDA'nın kongresinde konuşma yapması için kürsüye çağrılan Aliya İzzetbegoviç, söze şöyle başlıyor. "Salonda resmimin asılı olduğunu yeni fark ettim. Bir tevazu gösterisi olarak algılamayın ama resmimi lütfen indirin. Bu tür şeylerin bizim 'adet'imizde yeri yok."

Konuşmalarından birinde de, her yeri kaplayan şehid mezarlıklarına sahip çıkılması gerektiğini vurgulayarak, 'adet'imizde yok ama diyor, bu şehitliklere fazla gösterişli olmasa da birer anıt yapılmasını öneriyor: "Bu ülke için verilen savaş unutulmamalı."

Karizmasının en üst noktada olduğu dönemde, sivil bir siyasetçi olduğu kadar savaşan bir ordunun da komutanı olarak, bu sözlerin anlamı ancak bilgelikle açıklanabilir.

Aliya hakkında yapmakta olduğum bir çalışma nedeniyle görüştüğüm savaş dönemi Boşnak Genelkurmay Başkanlarından Rasim Deliç'in söylediklerini önemişiyorum. "Askeri konularda bize itibar eder, tekliflerimize genelde uyardı ama Boşnak ordusunun kuruluş konseptinin temeli sivil otoriteye bağlı olmasıydı. Son söz daima sivil otoritenindi."

Aliya'nın "Bilge kral"lığı olur olmaz yerde çok kullanıldı ancak onu bilge yapan kişiliği, düşünceleri, onu doğuran toplumsal ve kültürel çevre hakkında çok az şey yazıldı Türkiye'de. Entelektüel birikimini yansıtan "Doğu Batı Arasında İslam" isimli kitabı onun bir siyasetçi olmasından önce bir düşünür olduğunu ispatlamaya yetiyor. Bu kitabından dolayı yıllarca hapis yattıktan sonra Yugoslavya dağılmış, mizacına uymasa da ülkesinin geleceği için siyasi ve askeri sorumluluğu omuzlamak zorunda kalmıştı.

Bırakın siyasetçilerimizi, şair, entelektüel, yazar siyasetçilere pek düşkün olan aydın çevreler, Aliya'dan pek hoşlanmadılar. Aliya'nın savaş döneminde zaman zaman köktendinciliği gündeme getirilse de konjonktür gereği buna fazla itibar edilmedi. Ama resmî çevreler gibi resmî aydınlar da mesafeli durdular. Oysa, çöken Doğu Bloku'nda, dağılan Yugoslavya'dan, Sovyet sonrası Türk Cumhuriyetleri'ne kadar ortaya çıkan yeni siyasi liderler arasında Aliya hariç, eski rejimin günahına bulaşmamış, işbirliği yapmamış tek lider yok. Siyasi ve diplomatik başarısının yanı sıra entelektüelliği aşan bilge duruşuyla ulusunun sergilediği direnişte onun rolü çok önemliydi. Eğer Aliya olmasaydı, muhtemelen, Boşnaklar askeri ve siyasi baskılar karşısında bugünkü durumda bile olamayacaklardı. Boşnaklar, Aliya gibi bir önderleri olduğu için cezalandırıldılar. Aliya gibi bir önderleri olduğu için de kurtuluş savaşını kazandılar.

Dino Merlin gibi ünlü sanatçıların adına şarkılar bestelediği, Henry Levi gibi dünyanın en önemli entelektüellerinin savaş dönemi, kuşatma altındaki Saraybosna'sında aylarca onunla aynı kaderi paylaşmaktan onur duyduğu bir lidere Türkiye'nin resmî aydınları duyarsız kaldı. Tıpkı, kendi toplumlarına yabancılaşmaları gibi tarihi ve kültürel olduğu kadar siyasi anlamda da bizi alınının akıyla temsil eden 'Bilge kral' görmezlikten gelindi.

Adaletsiz bir barış olan Dayton Anlaşması'nın mimarı Holbrooke'un, Saraybosna Havaalanı'nın altından geçen, "Boşnakların Çanakkalesi" diyebileceğimiz ünlü tüneli gezerken, söylediklerini bizim medya hiç duymadı: "Aliya gibi bir bilge devlet başkanını tanımış olmaktan dolayı kendimi ayrıcalıklı biri olarak görüyorum." Aynı Holbrooke, Dayton Anlaşması'nın mimarı olarak Bosna'nın bölünmesini sağlayan ve Boşnak aske-

rî ilerlemesinin önünü kesmek için Boşnaklar'a da tıpkı Sırp lar gibi bombalanabilecekleri tehdidini yapan isimdi.

Aliya, Bosna gibi mikro alanda ortaya koyduğu tavırla makro planda İslam Dünyası'na ve dünya geneline önemli mesajlar veren bilge bir siyasetçiydi. O, İslam dünyası için yeni lider tipine örnek olarak gösterilebilir.

Aliya, dünyaya çok kültürlülüğü, tüm barbarlıklara rağmen bir arada yaşama idealini ve iradesini gösterebilen ve bunu da İslam medeniyetinden aldığını açıkça ilan eden kökü derinde bir liderdi. Yine konuşmalarından birinde, "Boşnakların elindeki savaş bölgelerinde Ortodoks ve Katolik dîni mekanların tahrip edilmediğini gördüm. Halkımın barbarlara benzemediği ve intikam duygularıyla hareket etmediğini gördüğüm için şükrettim" diyor.

Tarih, İslam medeniyetini Taliban'la değil Aliya ile yargılayacak.

BOSNA'DA NELER OLUYOR?

Bosna'da görev yapan NATO'ya bağılı askerler, Bosnalı Sırpların en önemli liderlerinden birini daha yakaladılar. Savaş suçlusu olarak aranan Momcilo Krajisnik, Sırpların Başkenti Pale'de yakalanarak, yargılanmak üzere götürüldü. Doğrusu buna yakalamak demek pek mümkün değil; çünkü zaten diğer savaş suçluları gibi Krajisnik de elini kolunu sallayarak geziyor, nerede olduğunu herkes gibi NATO'da çok iyi biliyordu.

Önemli olan zamanlamanın neden bugüne denk getirilmiş olduğudur. NATO Bosna'da sadece savaşı durdurmakla yetinmedi. Bosna'daki siyasi yapılanmadan sosyal ve kültürel hayata kadar tüm alanları yeniden şekillendiriyor, değiştiriyor. Bir bakıma sosyal ve siyasal mühendislik uyguluyor. İstedığı bakanı görevden alıyor, milli marş değiştiriyor hatta Boşnakların bayraklarını bile değiştirebiliyor. Yeni Zelanda hükümetinin dahiyane buluşuyla, dünyada eşi görülmemiş bir biçimde, Alman Markı'na ayarlı bir para birimi piyasaya sürüldü.

Bosna savaşına taraf olan her üç grubun da savaşta iş başında olan, siyasal liderliğini etkisiz duruma getirmek NATO'nun öncelikli hedefi idi. Ve bu hedef uyarınca, en azından resmi düzeyde, savaş politikasını benimseyen Sırp liderler devre dışı bırakıldı. Hepsi yakalanmasa da etkisiz hale getirilerek nüfuzlarının silinmesi zamana bırakıldı. Ama politik yapılanma tümüyle yeni kadroların elinde. Aynı senaryo Hırvatlar için de uygulandı.

Boşnak tarafında birkaç kez denenen bu planın tümüyle başarılı olduğu söylenemez. Aliya İzzetbegoviç'in temsil ettiği çizgi bu zamana kadar direnebildi. Hemen her seçim dönemi yapılmak istenen parçalama operasyonu tutmadı. Ancak, iktidardaki, İzzetbegoviç'in partisi, SDA hayli yıpranmış durumda.

Savaş sonrası ülkenin yeniden yapılanması onlar için hayli yıpratıcı oldu. Yapılan acemiliklere dış müdahaleler de eklenince beklentilere cevap veren bir yönetim sergileyemediler. Bu nedenle eski güçlerinde olmadıkları söylenebilir.

Yapılan operasyonların yakında yapılacak olan seçimlerle doğrudan ilgili olduğunu söylemek hiç de kehanet değil. Seçimlere katılımı teşvik etmek için kampanya düzenleyen Avrupa temsilciliğinin Bosna'yı donattığı afişler oyunun ne kadar açık oynandığını gösteriyor: Değişim için oy ver...

Boşnaklar için değişim sloganı SDA'ya muhalif sosyal demokratlara doğrudan gönderme yapan bir slogan. Muhtemelen, bu seçimlerde Müslüman kesimde bir operasyon yapmak için nabız yoklanacak. Türkiye'nin özellikle bu duruma seyirci kalmaması gerekir. Zira muhalefet seçimi kazanırsa, Bosna'nın, Türkiye ile olan ilişkileri bugünkü kadar yakın olmayabilir. İç politikaya gömülen Türkiye'nin bu konuda aktif tavır alması gerekir. Kıbrıs Rum Kesimi'ni tanıma nedeniyle çıkan kriz, hassas dengelerdeki ortak yönetimde ağırlığın nereye kayabileceğinin işareti sayılmalı. Seçimlerde istenmeyen bir sonucun alınması Türkiye'nin, Balkanlar'dan tümüyle silinmesi anlamına gelebilir. Arnavutluk deneyimi ortada duruyor. Yunanistan'la ezeli düşman olan Arnavutluk bugün, Türkiye'nin edilgen politikaları nedeniyle Yunanistan'ın etkisi altına girmiş durumda.

Sırp katilin yakalanması da tümüyle etkisiz hale getirilemeyen Karadzic ekibine gönderilmiş bir mesaj olarak algılanmalıdır. Her kritik dönemde bir savaş suçlusu yakalanarak Sırbistan yanlısı Bosna Sırpları'na bir mesaj veriliyor. Türkiye seçimleri iyi takip etmeli, uluslararası oyunlarla Bosna ile bağını kaybetmemelidir. Bu konudaki duyarsızlık, hem Türk halkına karşı hem de Bosna halkına karşı tarihi bir vebali yüklenmektir.

Bosna: Romantizmin Sonu

Saraybosna'ya geldiğim günden beri sürekli yağan yağmur kara dönüşünce Başçarşı'nın alçak çatıları beyaz bir örtüye büründü. Şehri kuşatan tepeler, silüetini oluşturan minareler-kubbeler beyaz kar altında; bir şehir için fazlasıyla duygusal

imajlar çağrıştırmaya yetiyor. Başçarşı'nın kendine özgü, geçmiş hatırlatan taş döşeli sokaklarında kar altında yapacağınız bir yürüyüş; hüznle karışık geçmiş zaman anılarının zihninize dolmasına yetiyor.

Ne var ki Bosna, Saraybosna ya da Sareyevo, Başçarşı nostaljik, romantik duygusal çağrışımlardan ibaret değil. Bosna her gün kendi gerçeği ile yüz yüze geliyor, onlarla mücadele etmek, ayakta kalmak, yaşamak; hepsinden önemlisi gelecek için umutlu olabilmek için direniyor. Bosna'nın yüz yüze olduğu gerçekler, Başçarşı'da içeceğiniz lokumlu Boşnak kahvesi kadar tatlı değil ne yazık ki. Bizim gibi kısa süreliğine Saraybosna'ya gelenler için romantizm bitmeli artık. Geçmişten kopmadan bugünün, yarının gerçeklerini görmek, yüzleşmek, hayatı doğru okumak zorundayız.

Bosna, eski Yugoslavya'dan ayrılan devletlerden bir Slovenya, Hırvatistan hatta Makedonya kadar güvenle bakamıyor geleceğe. Onlar kadar ekonomik ve siyasal anlamda bir atılım da gerçekleştiremedi. Hâlâ, ekonomik sıkıntı, aşmak zorunda olduğu temel sorunların başında yer alıyor. İşsizlik, hayat pahalılığı Bosnalıların hayattan bezdiriyor.

Siyasi istikrarsızlık, pamuk ipliğine bağlı dengeyi tehdit ediyor. Seçimlerin üzerinden bunca zaman geçmesine rağmen henüz hükümet kurulamadı. Bir gazeteci dostum kendisine yönelttiğim "peki, ülkeyi kim yönetiyor bu boşlukta?" sorusuna hiç tereddüt etmeden "yüksek temsilci" cevabını yapıştırıverdi. Gerçekten de hükümet kurulu olduğunda bile ülkede ekonomik, siyasi, idari tüm alanlarda belirleyici organ, uluslararası güç yani AGİK temsilciliği. Adeta Bosna'nın derin devleti.

Söz konusu temsilcilik bu tavrını açık biçimde en son seçimlerde SDA (Demokratik Eylem Partisi) aleyhine kampanya yürüterek belli etti. Seçim sonrası SDA'yı dışarda bırakacak bir hükümet oluşumu için özellikle Haris Sladziç'e baskı uyguladı.

Hırvatlar, Boşnaklarla ipleri germek, Hırvatistan'la birleşmek için açık tavır almaya başladı. Parlamentonun çalışmasını engelleyerek, sistemi işlemez hale getirmeye çalışıyorlar.

Evet Bosna, romantizmin bittiği yer. Türk insanı bunu fark etmeli. Bosna yeni bir "savaş" veriyor ve bu savaşın silahları ise çok farklı.

ABD'nin, Bosna'da multi-etnik bir yapıya dayalı siyasal ve kültürel oluşumu gerçekleştirmek adına Müslüman etkinliğini her alanda zayıflatmaya çalıştığı açıkça gözlemlenebiliyor. Dayton'da suçluyu ödüllendiren tavrın uzantısı yeni yapılanmada devam ediyor. Bu, tarihte eşi görülmemiş Amerikan tarzı çok kültürlülüğün sıradan bir Boşnak'ın hayatına yansımaları, büyük marketlerde domuz etinin de görülmeye başlamasıdır. Bunu anlatan Boşnak gençle cafebarda kahveyi yudumlarırken gözüme ilişen duvarda asılı levha umutla korku arası dehşetli dengenin en iyi göstergesi oldu. Fatih Sultan Mehmet'in Bosnalı Hıristiyanlar'a her türlü ibadet ve yaşama özgürlüğü veren ferman. Çerçevesini duvara asılı bu fermanı Türkiye'de hangi cafebarda görebilirsiniz?

CEVDET PAŞA'NIN LATİNLERİ

Eski Yugoslavya'da yani Sırbistan'da seçimler bu hafta yapılıyor. Avrupa Birliği Milosoviç'i devirmeleri halinde Sırbistan'a uygulanan ambargonun kaldırılacağını ve ekonomik yardım paketinin açılarak NATO harekatı sırasında tahrip olan tesislerin onarılmasına katkıda bulunacağını açıkladı. Açıklamayı duyunca *Kükreyen Fare* filmi hatırlamadan edemedim. Film, Amerika'nın kendisiyle savaşıp ve yenilen ülkeleri ihya ettiğini düşünen küçük, unutulmuş bir Orta Avrupa ülkesinin ekonomik sıkıntılardan kurtulmak için Amerika'ya savaş ilan etmesini anlatır.

Nedense Yugoslavya için rahatlıkla uygulanan bu model örneğin Sudan için, Irak için uygulanmaz. Burada Irak'ın jeoekonomik ve jeostratejik durumu ile Sırbistan'ın durumunu aynı değerde saymanın rasyonel olmayacağı itiraz yapılabilir. Ve bu itiraz haksız da sayılmaz. Ancak burada sorulması gereken temel soru, Saddam'ın neden çağdaş bir Hitler'den daha çok Müslüman bir diktatör gibi algılanması için Batılı medya kanallarının yoğun çaba sarf etmekte olduğudur? Hatta bir Hitler neden bir Hıristiyan diktatör değil (ki doğrusu böyle ele alınması gerekir) de sadece bir lanetli bir diktatördür? Ya da bunca kan döken Milosoviç neden Ortodoks fanatizminin temsilcisi Hıristiyan bir diktatör olarak değil de kötü/oyun bozan bir diktatör olarak sunulmaktadır? Sorun Hitler'in, Milosoviç'in (dini motifleri, sembolleri, dini öfkeyi alabildiğine kullandığı halde) nasıl takdim edildiklerinde değil, Saddam'ın, Kaddafi'nin neden İslam'la bütünleştirilerek Müslüman bir diktatör olarak takdim ediliyor olmasında yatmaktadır.

Bu soruya doğru cevap verilmedikçe ya da Batı bizzat kendi argümanlarını yeniden gözden geçirmedikçe Müslümanların Batı'nın samimiyeti hakkında şüpheleri devam edecektir.

Ahmet Cevdet Paşa'nın *Tezakir*'inde Bosna'ya ilişkin ilginç notlar vardır. Müfettiş olarak gittiği Bosna ve Hersek bölgesinde merkezi idarenin yetersizliğinden kaynaklanan bazı sorunlarla karşılaşır. Bunların çözümü için önemli çalışmalar yapar. Bazı Latin (Katolik) köylüler çocuklarını eğitim görmeleri için Mostar'a gönderirler. Ancak bu Hıristiyan çocukların yaşlarına ve eğitim düzeylerine uygun okul yoktur. Yaşlarına ve eğitimlerine uygun tek okul ise Müslüman çocukların devam ettiği sibyan mektebidir. Cevdet Paşa "mekatib-i sibyaniyye-i islamiyyede dahi ecza'-i kur'aniyye ve ilm-i hal okuna-gelip Hıristiyan çocuklarına Kur'an ve ilm-i hal okutmak dahi münasib olamayacağını" belirterek bunlar için ayrı okul açtırır. Bir yanda devlet mekanizmasının çürümeye yüz tuttuğu, diğer tarafta Hıristiyan halkın isyana tahrik edildiği günlerde bile böylesi bir ahlaki tavrın gösterilmesi bu medeniyetin ötekine bakışını, çoğulculuk gibi kavramların bu topraklara ait köklerini gösterir.

Sadece Müslümanlar için değil Batı Avrupa için bile düşünceleriyle, liderliği ve oluşturduğu çok kültürlü-demokratik yapı ile örnek teşkil eden Aliya İzzetbegoviç ve onun hareketi hâlâ fundamentalizm yaftasından kurtulabilmiş değil. Batılı zihnin geri planında, Aliya'nın potansiyel olarak Milosoviç'ten daha tehlikeli görülmediğinden emin değiliz.

Milosoviç binlerce kişinin katili olduğu ve katliamlarını meşrulaştırmak için Ortadoks birliğine, tarihi Ortadoks öfkesine sığınmaktan çekinmediği halde o, tarihin gördüğü binlerce kötü adamdan sadece biridir. İzzetbegoviç (ve hareketi) canlarını ve namuslarını korumak uğruna katledilen binlerce insanı temsil ettiği halde fundamentalist bir tehlikedir. Saddam, Milosoviç gibi herhangi bir kötü adam değil, İslamcı fundamentalist tehlikenin habercisidir.

Siyasi gerekçeler ve evrensel değerler konusunda geçirdiği evrime rağmen Batı'nın elinde tuttuğu politik güç, hâlâ ön yargılardan beslenmektedir. Bosna örneği Batı için sınav alanı olmaya devam ediyor.

Ahmet Cevdet Paşa örneği bu toprakların potansiyel olarak ne tür bir fundamentalizmi barındırdığının işaretidir.

YUNANİSTAN'IN DOSTLUK STRATEJİSİ

Yunanistan Dışişleri Bakanı'nın Taksim Toplantıları'nda yaptığı konuşma ve sorulara verdiği cevaplar aslında yeni Yunan stratejisinin ipuçlarını da veriyordu. Her ne kadar Yunan Bakan'a soru soran kimi ayrıcalıklı dinleyiciler, iki ülke arasında esen dostluk rüzgarının ardından Bakan'ın söyledikleri karşısında hayal kırıklığına uğradığını belirtse de konuşmadan çıkan sonuç Yunan tarafının bizimkiler kadar romantik ya da saf olmadığıdır.

Oldum olası, Türkiye'nin yürüttüğü Yunanistan parantezi-ne sıkıştırılmış dış politikayı bir türlü hazmedemediğimi belirtmem gerek. Bu duruma, Türkiye'ye biçilmeye çalışılan eskimiş dünya sistemi içindeki rol ve buna razı olan yönetim anlayışları neden olsa da bunun temelde bir perspektif sorunu olduğunu belirtmek gerek. Hedeflediğimiz çağdaş uygarlık düzeyine atlayabilmemiz için Yunan vizesi almak gerekiyordu. Bu durumun bu günkü dile tercümesi Avrupa Birliği'ne Yunan engelidir.

Yunanistan kaynaklı çıkan haber ve yorumlar iyi incelendiğinde, özellikle Yunan Dışişleri'ne yakın kaynakların oluşturmak istediği havanın diğerlerinden farklı bir strateji üzerinde yoğunlaştığı görülür.

Kabaca bu yorum ve haberlerde Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne adaylığı konusuna sıcak bakıldı, Yunanistan'ın sorun çıkararak, ilişkilerin gelişmesini tıkayan ülke görünümü vermek istemeyen bir tablosu çizilmeye çalışıldı.

Yunanistan ve Türkiye tarafında esen dostluk rüzgarının Yunanlılar açısından nasıl bir stratejik avantaja dönüştürüleceğinin hesabı iyi yapılmış gibi görünüyor.

Amerika, Türkiye'yi yumuşatacağı varsayımına dayanarak, Türkiye'den taviz koparma temeline dayanan geleneksel dış poli-

tika yerine Avrupa Birliği'nden tavizler almayı amaçlamaktadır. Böylelikle Türkiye'nin karşısına sadece Yunanistan değil Avrupa Birliği çıkmış olacak. Yunan Dışişleri Bakanı'nı ise hemen hiçbir temel tezlerde yumuşama anlamına gelecek, dostluk rüzgarı denilen romantizmin içini dolduracak ifade, yaklaşım tarzı sergilemedi. Bilinen Yunan tezlerini daha sempatik görüntüyle savunarak Türkiye ile dost kalmak istediklerini belirtti.

Bunun anlamı, artık bu talepler, Türkiye'den koparılarak değil, AB adaylığı konusunda Türkiye'ye taviz vermiş olmanın avantajı kullanılarak Avrupa Birliği'nden istenecektir. Hem Kıbrıs'ın Avrupa Birliği'ne giriş süreci de böylece hızlandırılmış olurken Türkiye ile olan kimi sorunların da uluslararası platforma taşınması kolaylaşacak demektir.

Türkiye'yi bir kere sistemin içine, Avrupa Birliği'ne giriş sürecine dahil ettikten sonra istediği her aşamada adım adım bilinen blokajlarını devreye sokması mümkündür. Sonuçta, Türkiye'nin sadece adaylığı konusunda itirazı kaldırmış oluyor ve üyeliğe geçiş için daha çok engellerden geçmesi gerekeceğini en iyi Yunanistan biliyor.

Bu arada Yunanistan iyi komşu, dostluk elini uzatan taraf rolünü oynamanın avantajını Avrupalı ağabeyleri nezdinde kullanacaktır. Nitekim bu konuda Yunan Dışişleri hayli deneyimlidir. Yunanistan, reel gücünün çok üstünde pazarlık yapmasını bilen ve hak ettiği kadar çok fazlasını, uluslararası şantaj yöntemleriyle almasını beceren bir ülke olduğunu göstermiştir. Türk tarafının bu yeni durum karşısında romantik Yunan dostluğunu aşan ne gibi stratejiler belirlediğini, gerçekten böyle bir hesaplarının olup olmadığını zaman gösterecek.

BALKANLAR'DA DERİN MİLLET

Geçtiğimiz günlerde Makedonya'dan gelen bir grup yayıncı ve entelektüel grupla Balkanların kültürel kimliği üzerine konuştum. Hepsi genç, entelektüel birikimi olan, dünyayı tanıyan, İslam dünyasının sorunlarını yakından takip eden Müslümanlar. Bölgeyi kasıp kavuran milliyetçilik ilkeliliğini aşmış, Müslüman duyarlılığı taşıyan Arnavut, Türk kökenli aydınlar. Yugoslavya dağıldıktan sonra kültürel anlamda önemli adımlar atıldı. Verdikleri örneklerden biri oluşumun derinliği açısından önemli. Yayınevlerinden sadece birinde yayınlanan kitapların toplam tirajı 2 milyona ulaşmış. Makedonya'nın nüfusunun 2 milyon civarında olduğu, bunun yarısını da Müslüman olmayan Makedonların oluşturduğu düşünülecek olursa bu rakamın ne anlama geldiği anlaşılır. Hele hele nüfusu 65 milyona ulaşan Türkiye'de bir kitabın basım adedinin ortalama 1500 gibi bir utanılacak rakamlarda seyrettiğini bilenler için bunun anlamı büyük.

M. Watt'an S. Hüseyin Nasr'a, İsmet Özel'den Ali Bulaç'a kadar uzanan entelektüel zenginliği yayınlayabilen duyarlılık Balkanlar'daki birikimin ipuçlarını veriyor. Kalite ve kemiyet açısından Balkan Müslümanları'nın kökleriyle kuracağı sağlıklı bağ, geniş entelektüel ilgilerinin diriliği bölgenin geleceği açısından daha umutlu olmamıza yetiyor.

Osmanlı sonrası etnik ve kültürel asimilasyona tâbi tutulan Balkan Müslümanları'nın tarihleriyle buluşmaları, kimliklerini yeniden bulmaları anlamında bu gelişmeler gerçekten önemli. Ancak Balkanlar'daki sevindirici ya da üzücü anlamda herhangi bir gelişmenin Türkiye'nin hakim pozisyonda olmasa bile ilgisi dışında olması da o kadar endişe verici. Resmi Türki-

ye bu gelişmelerden, kültürel canlanmadan neredeyse rahatsızlık duymaktadır. Türkiye'nin Balkanlar'da yatan bu derin ilişkiyle barışmadıkça ayağını sağlama alması mümkün değildir.

Balkan ulus devletlerinin hemen hemen tamamı asimilasyon üzerine inşa edilmiştir. Bunun sonucunda Ernest Gellner'in teorisini doğrularcasına, sanılanın aksine olarak, önce ulus devlet kurulmuş arkasından asimilasyona dayalı ulusçuluk yeşertilmiştir. Örneğin Bulgar devleti kurulduğunda Bulgar nüfusun toplam nüfus içindeki oranının yüzde 50'den az olduğu biliniyor. Modern Yunanistan'ın önemli ölçüde, Yunanca konuşmayan Arnavut, Slav, Ulah hatta Türkçe konuşan Ortodoks unsurların asimilasyonuna dayandığı başka bir gerçek. Örnekleri çoğaltabiliriz ancak vurgulanması gereken başka bir husus da, bu asimilasyon sürecinde birinci derecede, fizik olarak Müslüman unsurların etkilendiği gerçeğidir. Osmanlı bakiyesi Müslüman unsurları Avrupa'dan sürüp çıkarmak için her türlü yöntem sergilenirken kalanların da tarihleri ve kimlikleriyle bağlarını koparmak için sistematik programlar yürütülmüştür.

Türkiye Nerede Duruyor?

Türkiye bu sistematik kültürel-temizlik uygulamasına karşı kurulu sistemlerle işbirliği yapmayı seçerek, kendi temellerini dinamitlemiştir adeta.

Soğuk Savaş sonrası Balkan politikalarında da kültürel bir stratejinin varlığından söz edilemez.

Sadece askeri düzeyde kurulan ilişkilerin getirdiği sonuç Arnavutluk'un Yunanistan yörüngesine girmesiyle sonuçlanmış, kurduğumuz askeri ittifak siyasi dengeyi lehimize dönüştürmeye yetmemiştir. Elinde 4 tankından başka silahı olmayan Makedonya'ya verdiğimiz zırhlı personel taşıyıcıların (Kalkandelen/Tetova'daki çatışmalar örnek gösterilebilir) kriz anında Arnavut Müslümanlar'a karşı kullanılması, nasıl bir Türkiye imajı oluşturulduğunu gözler önüne seriyor. Oysa Makedonya'nın değil varlığına, ismine bile tahammül edemeyen Yunanistan bu ülkeyle birlikte Balkanlar'da etkinlik alanları oluşturarak önemli avantajlar kazanmıştır.

Özellikle Türk Dışişleri temsilcilerinin bölge ülkelerindeki Müslüman unsurlarla ilişkileri son derece rahatsız edici boyut-

tadır. Zaman zaman sergilenen yabancılaştırıcı tutumlar Türkiye'nin sahip olduğu prestij ve avantajı tersine çevirmektedir.

Tarih bilinci ve devraldığı medeniyet birikimini bir araya getirebilen Balkanlar'daki Müslüman unsurlar yeni bir açılım kazanmaya adaydır.

Balkan Müslümanları'nın (resmi Türkiye görmezlikten gel-se bile) tarihi ve kültürel miraslarıyla kuracakları sağlıklı ilişki biçimi bölgenin kültürel ve entelektüel birikimi açısından da yeni bir açılım anlamına gelir.

Gelenek nokta bile, bunca yıl asimilasyona direnebilen Balkan Müslümanları'nın varlığının ne derecede köklü olduğunu göstermeye yetiyor.

KOSOVA'DA LİDERLİK SORUNU

Kolonyalizm sonrası ortaya çıkan onlarca bağımsızlık hareketinin ortak özelliklerinden biri şu idi: Bağımsızlık hareketlerinin öncülüğünü yapan kadroların bir şekilde eski efendileriyle bağımlılık ilişkisini sürdürüyor olmaları. Bu bağımlılık tarzı, en hafif tabiriyle kültürel bağımlılıktı. Kültürel bağımlılık devam ettikçe tam bağımsızlığın sağlanmasını beklemek muhal olacaktı ve nitekim ortaya çıkan sonuçlar bunu teyit etmektedir. Bu durumun en güncel örneği olarak, Sovyetler'den kopan Orta Asya cumhuriyetlerinin yönetimini elinde tutan kadroların ne kadar bağımsız tipler olduğu gösterilebilir.

Kosova'da verilen bağımsızlık mücadelesinin kendine özgü çok özel şartları olsa da, liderlik düzeyinde kültürel bağımlılık anlamında söz konusu durumla benzeşen yanları var.

Zihin ve ideolojik bağımlılık düzeyinde Kosovalı Müslüman Arnavutların lideri İbrahim Rugova bu tiplerin son örneklerinden biri olarak karşımızda duruyor. İlginç biçimde Abdullah Öcalan'la benzer özellikleri paylaşıyor. Her ne kadar Rugova eğitim, hayat tarzı bakımından çok daha rafine, içselleştirdiği Batılı özelliklere sahipse de, Rugova ve Öcalan adına konuştukları toplumun değer yargıları karşısındaki duruşlarıyla ortak özellikleri paylaşıyorlar. Ve asıl bu yönleriyle paradoksal biçimde dış çevrelerde destek görüyorlar.

Kosovalı Müslüman Arnavutların hareketi özellikle Rugova çerçevesine sıkıştırılmak isteniyor. Öyle bir bağımsızlık hareketi ki, Balkan uzmanı Tim Judah'ın ifadesiyle düşmanı bile liderini destekliyor. Bunu biraz açalım.

İbrahim Rugova İkinci Dünya Savaşı'nın bittiği yıl olan 1944'te doğmuş. Dedesi ve babası Yugoslav komünistleri tara-

findan katledilmiş. Bu olay ve dünyaya geliş tarihinden itibaren ülkesinde yaşanan tarihi kırılmalar onun tüm hayatını belirleyecek ana unsurlar olacaktır.

Gençliği Sırp komünistlerin Arnavut Müslümanlar'a uyguladığı acımasız baskılar altında geçer. Sonunda Paris'e gider. Sorbon'da linguistik okur ve Arnavut edebiyatı dalında üniversitede ders vermeye başlar. Bu arada üyesi olduğu Yugoslav Komünist Partisi'nden atılır. Gerekçe, Sırp Anayasası'nda değişiklik talep ediyor olması.

Çok partili hayata geçilmesiyle birlikte Kosova Demokrat Birliği'nden Kosova'ya başkan seçilir. Böylece Kosova'da ilk defa komünist olmayan biri yönetici seçilmiş olur. Arnavutların federe cumhuriyet statülerini elde etme mücadeleleri Miloşeviç'in tutumu nedeniyle tam bağımsızlık savaşına dönüşecektir zamanla.

Kosova Demokrat Birliği sürgünde hükümet oluşturarak kabinesini kurar. Yurtdışına dağılmış geniş Arnavut kitlesinden toplanan paralar eğitim, sağlık gibi hizmetlere harcanır. Sürgündeki hükümet, 1989'dan itibaren artarak devam eden Miloşeviç baskısı sonucu işinden, yurdundan olan Arnavutlar için bir tür sosyal yardımlaşma kurumu gibi çalışmaktaydı.

Ve bu durum Yugoslav idaresini pek de rahatsız etmemektedir. Miloşeviç, İbrahim Rugova'yı bu haliyle kabul etmeye dünden razı durumda idi.

Sonuçta, onun yerine daha sert unsurlar liderliği eline geçirirse Arnavut hareketi kontrolden çıkmış olacaktır.

Nitekim Kosova Kurtuluş Ordusu ilk silahlı mücadeleye başladığında, Rugova bunu, Sırp polisinin provokasyonu olarak yorumlamıştı. Zaman bunun ne derece yanlış olduğunu gösterdi.

Boynundan ipek fularını hiç çıkarmayan Rugova'nın, Kosova Kurtuluş Ordusu'nun eylemleri arttıkça popüleritesine gölge düşmeye, liderliği tartışılmaya başlayacaktır. Hatta, kontrol ettiği yurtdışından toplanan paralar da artık ona akamaya başlayacaktır. Giderek artan pasiflik suçlamaları karşısında zor durumda kalacaktır.

Kosova Kurtuluş Ordusu'nun etkinliği ne kadar artar, hakim olduğu bölge ne kadar genişlerse Rugova'nın hakimiyet alanı da o kadar daralmaktadır.

Boynuna sardığı ipek fularıyla tanınan İbrahim Rugova'yı halkına karşı yabancılaştıran sadece mücadelenin yöntemine

ilişkin tutumu olduğunu söylemek mümkün değil. Müslüman bir halkın bağımsızlık mücadelesine öncülük eden bir lider olarak, bir Fransız gazeteciye verdiği beyanat şöyle: Annem babam Allah'a inanıyordu ama ben Müslüman değilim.

Aslında Rugova'yı Sırp'ların bile desteklemesi, özellikle Batı Avrupa'da tutuluyor olmasında bu beyanatın altında yatan esprinin ve yüklendiği misyonun payı büyük. Neyse ki Rugova'nın yıldızı gittikçe sönmektedir.

Dini hayatın çok daha güçlü olduğu Türkiye'deki Müslüman Kürtler adına özgürlük savaşçısı rolüne soyunan Öcalan'la Rugova'nın örtüştüğü nokta da tam burası. Hareketini neredeyse Müslüman bir kavmi dini bağlarından koparma projesine dönüştürmüş olmasının, tepedeki pozisyonunu korumasıyla yakından alakalı olduğunu düşünmemek mümkün değil.

Özellikle Batılılar tarafından desteklenen Öcalan ve Rugova; özgürlük mücadelesinden çok kültürel kolonyalizm projesine daha çok yakışmaktadırlar.

BULGARİSTAN: KÜL ALTINDA KALANLAR

Bulgaristan'da gezdiğim süre içinde göze ilk batan nokta ekonomik sıkıntıların sıradan insanın hayatını belirleyecek boyutlara varmış olmasıdır. Büyük umutlarla yeni döneme giren ülke, son Avrupa Birliği'ne adaylık sürecini saymazsak hemen hemen hiçbir beklentisi karşılanmamış durumda.

Bu düş kırıklığı sıradan Bulgar insanı için geçerli olduğu kadar "azınlıklar" için de geçerli. En katı Stalinist yöntemlerle tarihi, kültürel, dinî ve etnik aidiyetlerine yabancılaştırılan Müslümanlar ve özellikle Türkler, yeni bir tanımlama ve durumlarını konumlandırma ihtiyacı içindeler.

Osmanlı Bulgaristan'ı, izleri bugüne kadar gelen kültürel çalışmaların yurdu olmasına rağmen günümüzde Türkler sistematik olarak "mahrumlaştırma" politikaları sonunda her bakımdan öncüleri/önderleri olmayan bir yığın konumuna itilmiş durumda. Mevcut aydın kesimin de ilk fırsatta Türkiye'ye geçmesi Türkler'i ülkenin "zencileri" konumuna itmiş.

Şimdilerde "Türklük"ünü fark etmeleri siyasi katılım açısından ayrı oluşuma götürdü. Ancak demokrasiye ya da Batı dünyasına uyum sağlama sürecinde, eski siyasi reflekslerini kullanarak Türklerin öncülüğüne soyunanlar, "hak ve özgürlük"leri elinden alınmış bir halkın haklarını savunmaktan çok, çoğu kez politbüro şefi tavrıyla halka yaklaşmışlar. Bu da ciddi bir "temsil" sorunu doğuruyor.

Diğer taraftan Bulgaristan'da yaşayan kimine göre 2 milyondan fazla Müslüman arasında Türklerin, eski dini kimliği de kapsayan Türk tanımı yerine modern anlamda Türklük'e sarılmış olmaları önemli zaafolar ortaya çıkarıyor. Türkçülüğün tek başına Türklerin ayakta kalmasına yetecek bir kimlik olması zor. Bölgede yaşayan Müslüman Pomak ve Müslüman

Çingenelele yönelik misyoner faaliyetleri sistematik biçimde yürütölüyor. Bilhassa Pomaklara yönelik olarak Bulgarlaştırma, Hıristiyanlaştırma çalışmaları daha "ince" metotlarla yürütölüyor. Pomak köylerine açılan kiliselere Bulgar resmi temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştiriliyor.

Bosna ve Makedonya'daki Müslümanların geçirdikleri deneyimlerden çok farklı olarak ne halk düzeyinde ne de elit kesim düzeyinde kendi kimliklerini tanımlayacak, bir şekilde bağılı olduğu medeniyetin unsurlarını temsil ve yaşanır kılacak elemanlardan yoksun durumdalar.

Bir yanda tarih bilinci yeniden inşa edilirken diğler taraftan Müslümanların tümünü kucaklayacak bir kimlik oluşturulmalı; daha doğrusu kül altında kalanlar yeniden alevlendirilmeli.

Görüştüğüm kimi Bulgar bilim adamları Osmanlı tarihine ve Müslümanlar'a yönelik olarak 100 yıllık Bulgar tarihi boyunca geliştirilen söylemi sorgulamaktalar. Osmanlı düşmanlığı üzerine oluşturulan Bulgar kimliği bile sorgulama aşamasına gelmişken Müslümanların tarih bilincine yönelmeleri zorunluluk arz ediyor.

Aksi halde Müslüman varlığı yeni politik mozaikleşmenin ve çağdaş asimilasyonun bir unsuru haline gelebilir...

"Tepkisel Kimliğin" Tükenişi

Bulgaristan 1999 yerel seçimlerinin ikinci tur sonuçları belli olduğunda *24 Casa* (24 Saat) gazetesinin attığı manşet durumu özetlemeye yetiyor: "Demokratlar Varna'yı, Hak ve Özgürlük Kırcaali'yi kaybetti." Demokratik sisteme geçildiğinden beri yaklaşık 10 yıldır Türklerin elinde bulunan tek belediye başkanlığı kaybedilmişti. Seçime katılma oranının yüzde 30'larda seyrettiği Bulgaristan'da doğrusu komünistlere alternatif olarak çıkan güçler halkın umutlarını çabuk tüketmiş benziyorlar. Bir başka gazete sandıktan çıkan ilginç bir oy pusulasını olduğu gibi fotoğraflayarak aslında halkın siyasilere nasıl baktığını gösteriyor; oy pusulasının üstüne iri harflerle MASKARALAR (Bulgarca aynı kelime kullanılıyor) yazılmış.

Seçmenin içinde bulunduğu psikoloji ve beklentiler açısından bakılınca aynı durum Türkler için de geçerli sayılabilir. Konuştuğumuz Türklerin çoğu yerel yönetimlerde olsun, par-

lamentoda olsun kendilerini temsil etme durumunda olanların, Müslüman ve Türk azınlığın haklarını yeterince savunmadıklarını düşünüyorlar. Eğer Türkleri temsil etmek için parlamento-ya gönderilenler, hizmet için yerel yönetimlerin başına getirilenler daha kararlı olsalardı Türklerin ve diğer Müslüman azınlığın çözülmeyi bekleyen kimi temel sorunlarının halli konusuna daha ileri adımların atılabileceği kanaatindeler. Geçen on yıllık süre bir bakıma azınlık psikolojisiyle Türklerin oylarını garanti gören siyasi temsilcilerin, verilen bu primi kötü kullandıklarını gösteriyor.

Yeni Kimlik Tanımı

Seçim sonuçlarına yansıyan durum aslında özellikle Türklerin yaşadığı “kimlik” bunalımıyla yakından ilgili. Soğuk Savaş döneminde Stalinizm’in en katı yöntemlerle uygulandığı Bulgaristan’da göçten geriye kalan Türklere yönelik tam bir asimilasyon uygulandı. Dinî ve kültürel kimliklerine yönelik yıkıma karşı “göç”ten başka verilecek karşılık kalmamıştı. Geride kalanlar da zamanla duruma uyum gösterdiler. Zaten geleneksel olarak sıradan bir Bulgar’la Türk arasındaki ilişkiyi tanımlayan anahtar kelime “komşu” olmuştur. Bu “komşu” yakınlaşması siyasi dayatmalar, sistematik olarak kültürel çözülmeyi beraberinde getirmesiyle sonuçlandı.

Ne zaman ki, daha önce Pomaklar’a karşı uygulanan isim değiştirme kampanyası 1984’ten itibaren Türklere de uygulanmaya başladı, o vakit sorunsuz giden asimilasyon kesintiye uğradı. Filibeli bir Türk’ün deyimiyle; Türkler milliyetçiliği keşfettiler. Dinî kültür bilgi ve pratik anlamında çok gerilerde kalmıştı ama ilk elde uyanan bilinç, “Türklük”lerini hatırlamak oldu. “O zaman, Bulgarlara ait benimsediğimiz ortak değer adına ne varsa hepsini reddederek, aradaki bağların tümüyle kopmasına yol açıldı.”

İşte on yıldır siyasete yansıyan, bu tepkisel kimliği uyanışının sonuçlarıdır. Artık ne bu siyasiler bu şekilde siyaset yaparak Türklerin oyunu alabilirler, ne de Türkler salt etnik tepkiyle kendilerini Bulgar toplumu içinde anlamlandırabilirler. Türkler ve diğer Müslüman azınlıklar için daha kuşatıcı, içi doldurulmuş kültürel tanımlamalar, kimlikler gerekiyor.

“Çarpık Tarih”in Modern Kurbanları

Bulgaristan’da bulunduğum süre içinde Ecevit’in Bulgaristan ziyareti dışında iç politikadaki gelişmeleri hemen hemen hiç takip edemedim. Türkiye’ye gelir gelmez siyasette yaşanan depremi fark etmek için geçmiş günlere ait gazete manşetlerine şöyle bir bakmam bile yetti. Ama son deprem Ermenistan’da yaşanan baskınla ilgiliydi.

Ermenistan’da Başbakan’ın öldürülmesiyle sonuçlanan baskın aslında sürekli olarak millî kin duygusundan beslenerek oluşturulmaya çalışılan ulus bilincinin geldiği açmazların sonucudur. Her ne kadar Karabağ sorunu öne çıkarılmamaya çalışıl-sa da baskının temel nedenlerinden birinin Azerbaycan’la Ermenistan arasında Karabağ konusunda anlaşma sinyallerinin gelmiş olmasıdır. Bir zamanlar Türklerin büyük çoğunluğunu oluşturduğu Karabağ’da Rus işgalcilerin zorunlu göç politikalarıyla demografik dengeyle oynayarak burada Ermenilerin çoğunluğu sağladıkları biliniyor. Bunlar tarihin karanlığında kalmış kimi olaylara yaslanarak ulusal kimlik bilincinin ve buna bağlı olarak kurulan ulus devleti ayakta tutma politikalarının kaçınılmaz sonuçlarıdır. Bir ulus, varlık nedenini ulusal kin üzerine kuruyorsa; ne devlet olarak ne de bir ulus olarak ayakta kalabilir.

Ermenistan’a göre çok daha eski bir geçmişe sahip olan Bulgaristan bile hâlâ aynı politikalara yaslanarak ulusal ideolojisini belirlemeye, varlık nedenini bir tür kinle soslanmış ayrımcılığı (apartaieit) çarpık bir tarih yorumuna dayandırmaya çalışmaktadır.

Bulgar Milli Kütüphanesi’ni gezerken ellerinde bulunan binlerce Osmanlı belgesine rağmen resmi tarih yorumunun bir tür ulusal ideolojiye dönüştürülerek nasıl bir ulus kimliğinin oluşturulduğunu düşünmeden edemedim. Aynı türden bir tepki ideolojisinin uzantısı olarak, Osmanlı evraklarını vagonlara doldurup hurda kağıt niyetine Bulgarlara satan cumhuriyet bürokratlarının tavrı ile bu evrakları çarpık tarih yorumuna alet eden Bulgar ideologları arasında fazla bir fark bulunmuyor.

20 yıldır bu belgeler üzerine çalışan Bulgar araştırmacı Zorkar İvanaov kimileri karşı çıksa da diyor: “Bu 1 milyonu aşkın belgelere bakınca Osmanlı dönemi Bulgar tarihiyle ilgili beyaz sayfaları bulabiliyorum.”

Bu tarih yorumu devletin, Müslüman ve Türk azınlığa bakışın, belirlediği gibi dış politikasının temel çizgilerini de belirliyor. Bulgar devletinin bu unsurlarla ilişkisini belirleyen hakim bakış açısını güvenlik ve ihanet gibi temalar belirlemektedir hâlâ.

Demokratikleşmeye rağmen Türklerin sosyo-ekonomik olarak belli noktalara varmaları, dini ve kültürel kimliklerinin farkına varıp asimilasyonu tersine çevirecek varlık haline gelmeleri çoğu devlet erkanı için hâlâ ciddi tehdit unsuru olarak görülmektedir. Aynı türden güvensizlik ortamının Ermeniler için daha da şiddetli bir psikolojiyi beslediğini tahmin etmek zor değil.

KEHANET POLİTİKASI

Türk-Yunan ilişkilerinin hangi psikolojik zemin üzerinde yükseldiğini tespit etmek bir çırpıda kestirilip atılacak cinsten değil. Ancak Yunanistan'da bulunduğum süre içinde gözlemlediğim bazı ayrıntıların, iki ülke arasındaki çelişkilerle dolu, aynı zamanda da çok yalın biçimde kendini ele veren psikolojinin büyük ölçüde belirleyici olduğu ilişki biçimini aydınlatmaya bir katkı sağlayacağını düşünüyorum.

Sultan İkinci Abdülhamid'in İttihatçılar tarafından sürgüne gönderildiği Selanik'te kaldığı Alatini Köşkü'nün girişinde bekliyoruz. Şu anda valilik makamı olarak kullanılan bu tarihi yapının içine girmek için gerekli izini beklerken kapıda görevlilerle sohbet ediyoruz. Zaten burada Türk olduğunuzu öğrenen herkes size özel ilgi gösteriyor. Yardımcı olamasa bile bildiği birkaç kelime Türkçe kelimeyi tekrarlayıp iletişim kurmaya çalışıyor. Hiç Türkçe bilmeyenler ise, kendi takımları galip gelmiş gibi sevinerek elini havaya kaldırıyor ve "Galatasaray..." diyor.

Kapıdaki resmi görevliler artık Türk-Yunan ilişkilerinin düzeldiğini, bu durumdan kendi hesaplarına ne kadar memnun olduklarını tekrarlıyorlar. Her kesimden bu kadar çok insan tarafından paylaşılan dostluk hislerine rağmen, bu iki devlet nasıl olup da bunca yıl sertlik politikalarına dayalı bir ilişkiyi sürdürebilmişti?

Öyle ya, Yunanistan'da bu kadar barışa istekli bir ulus var; buna karşın bir de bu ulusta karşılığını bulan resmi sertlik/düşmanlık politikaları. Bir görevli bina hakkında bilgi vermeye başlıyor. Abdülhamid'in burada kaldığını hatırlatıyor ve anahtar cümleyi söylüyor: Abdülhamid bir yorgancı gibi kaçtı buradan...

Abdülhamid'i düşüren İttihatçılar, onu hareketin doğduğu yere, hatta bir ara başkent yapmayı düşündükleri Selanik'e getirmiş, bahçesine bile çıkmasına izin vermedikleri Alatinî Köşkü'nde yaşamaya mecbur etmişlerdi. 1912 yılında Yunan orduları ilerlemeye başlayınca İstanbul'a geri getirmişler, şehri, tek kurşun atmadan teslim etmişlerdi.

Abdülhamid'in yaptırdığı İdadi'yi, yani şimdiki Selanik Üniversitesi'nin Felsefe Fakültesi'nin bulunduğu binayı gezdikten sonra, insanı bayıltan sıcakta serinlemek için caddenin kenarındaki büfelerden birine yönelerek İngilizce olarak su istiyorum. Bu arada belki anlamaz diye su kelimesini ayrıca Türkçe olarak tekrarlıyorum. Büfeyi işleten hanım "su"yu duyunca çok güzel kullandığı Türkçesi'yle sohbet başlıyor. Türkçe konuşan tüm Rumlar gibi bunlar da anne ve babalarından öğrenmişler Türkçe'yi, çünkü diyor, onlar Rumca bilmiyorlardı ve hiçbir zaman da öğrenmek istemediler.

O sıra söze karışan orta yaşlarda bir Selanikli kadın Rumca olarak "Biz Türkler'i çok seviyoruz. Siz de bizi sevin..." diyor. Gösterdiği sıcak ilgiye karşı "Türkler de sizi seviyor" türünden bir karşılık veriyorum. Verdiği cevap Yunanistan'ın Türk politikasını özetlediği gibi bu politikaların nasıl bir psikolojiden beslendiğini ele veriyor: Bizi seviyorsanız neden kilisemizi (Ayasofya'yı) açmıyorsunuz?

Yunan resmi politikasının, Avrupa Birliği ilişkileri dahil olmak üzere, Türk-Yunan dostluğunu en azından mevcut statükonun kabulünü esas almaktan çok Türkiye'den koparılacak taviz üzerine kurulu olduğu söylenebilir. En azından bunun toplamda karşılığının olduğu açık.

Türkiye'nin uyguladığı geleneksel Yunan politikası ise, hiç de 500 yıl patronluk yapmış bir ülkenin mirasçısına yakışır biçimde kendinden emin bir tavır değildi. Adeta dünyaya Yunanistan vizyonundan bakan bir perspektif hakim gibiydi. Yunanistan'ın bizim dengimiz olması bir yana ezeli düşman muamelesi görmesi Türkiye'yi de küçültücü, çapını ve rolünü daraltıcı bir politikanın sonucuydu. Türk Konsolosluğu'nda bir görevliye ilişkilerde görülen yumuşamayı halkın nasıl karşıladığını sorduğumda, verdiği cevap bizim resmi duruşumuz kadar Rum halkının psikolojisini de yansıtıyor: "Bir yanda 60 mil-

yonluk bir ülke. Adamlar korkuyor ve durumun normalleşmesinden rahatlayıp, seviniyorlar.”

Şimdi esen barış havasında ise realiteden uzak, içi boş bir romantizm ağır basıyor. Sanki her şey hallolmuş, Yunanistan'ın göz kırpmasını bekleyen sevdalı gibi tavır sergileniyor. Bu yıl Türkiye'den Yunanistan'a 400 bin Türk turist gitmesi bekleniyormuş.

Yunanlılar'da bir Türk kompleksi olduğu kesin. Selanikli bir doktorun hâlâ İstanbul'un alınıp alınmayacağını hangi düzeyde tartışıldığını aktarırken verdiği örnek çok ilginçti. Televizyonda tartışma programına katılan din adamı 17. yüzyılda yaşayan bir azizin kehanetlerini tartışırken coşku ile İstanbul'un tekrar alınacağını aktarıyor ve konuklar da bunun gerçekçi olup olmadığını tartışıyorlar. Emekli bir general sonunda dayanamayıp, “Her şey iyi güzel de İstanbul'da Yunanistan'ın nüfusu kadar Müslüman Türk'ün yaşadığının farkında mısınız?” diye sorar. Papazın cevabı efsanelerin nasıl rasyonalize edildiğine örnek olabilir. “Kehanete göre” diyor din adamı, “üçte biri öldürülecek, üçte biri sürülecek, kalanı Hıristiyan olacak.”

Bu görüşün rasyonel bir karşılığı olmasa da bilinç altında saklı durduğu, gerektiği zaman kitleyi kontrol eden aygıtlarca açığa vurulduğu da kesin. Her toplumda buna benzer duygular olabilir. Yunan politikacıların farkı şu ki; bu duyguları diri tutup, gerektiği zaman kullanarak milli siyaset üretmeleridir.

KOSOVA ÜSTÜNE SORULAR

Bir yıl aradan sonra NATO'nun Kosova operasyonu üzerine Batılı medya organlarında yeni yeni eleştiriler çıkmaya başladı. Bir yanda bölgede kalıcı olacağı görüntüsü veren Amerika, diğer tarafta Sırları dize getiren NATO'nun Kosova'daki küçük bir kasabada tırmanan çatışmayı engelleyememesi... Gerçi ABD öncülüğündeki bu operasyona ve Kosova'da oynanan oyunlara ta başından beri Chomsky gibi sisteme muhalif olarak bilinen isimler kökten eleştiri getirerek sitemi sorgulamaktaydılar; ancak bunlar fazla yankı bulmadı. Bombardımanın tozu dumanı içinde muhalif sesler kısılmak istendi.

Eleştiriler, Sırp milliyetçiliğinden kaynaklanan vahşeti savunmaya yönelik olmaktan çok Amerika'nın ve Avrupa'nın takındığı tavırla ilgili ahlaki bir eleştiriden ibaretti. Bosna'da yaşanan ahlak krizinin bir tekrarıydı başka bir şey değildi aslında.

Yaşananlar Fransız düşünür Baudrillard'ın söylediklerini doğrulamaktaydı; "Bir etnik temizlik aracı olarak Sırlar, Avrupa inşasının ön cephesini oluşturuyorlar. Ak pak olmuş, (kendi içinde) bütünleşmiş, ekonomik ve ahlaken arınmış gerçek bir Avrupa'nın inşası için gerekli olan araç..."

Stratejik çıkarlar kadar hatta ondan daha öncelikli olarak yeni Avrupa kimliği tanımlaması için gerekli moral takviyenin sağlanma aracı olarak kullanıldı. Sırlar. Yoksa bir Miloseviç'in ırkçılığı, Hırvat Tuchman'dan daha yumuşak değildir.

Avrupa kendi kimliğini yeniden tanımlarken ihtiyacı olan "öteki"ni kendi içinde üretmiştir. Bir bakıma Avrupa'nın içinde Avrupa'nın ötekisi icat edilmiştir. Osmanlılığı çağrıştıran Balkanlık yeniden anlamlandırılarak ona, Sovyetlerin yerine ikame edilecek bir öteki rolü oynatılmıştır. Bu anlamda soğuk

savaş sonrasında Saddam'ı ile Milosoviç'i arasında fazla bir fark yok. Avrupa'da çıkan savaşlar ulusların ya da modern anlamda ulus devletlerin savaşları olduğu halde son savaş kurumların savaşı olmuştur. Avrupa güvenliği adına girilen bu savaşta Kosova'yı kurtaran ittifak, nasıl olmuşsa hala küçük bir kasabadaki gerilimi dindirememektedir.

Roland Barthes'in yazarın ölümü (the dead of the author) dediği türden yazarı olmayan bir senaryoya ya da Avrupa denilen, Batı denilen kolektif bilincin ortaya çıkardığı/ürettiği bir senaryoya dönüşmüştür. Bu kolektif bilinç, Avrupalılık adına başka güçlerin Kosova'ya karışmasına izin vermemiştir. Bu anlamda Bosna'da yaşanan deneyim ile kıyaslandığında Avrupa dışı "kardeşlerinin" yardım elinin kesilmesi, Kosova'yı farklı bir medeniyet havzasına aktarma projesinin final sahnesini oluşturdu. Kosovalı Arnavutlar bundan böyle mensubu olmakla övünülen, Müslümanlığı oraya getirmekle şerefle(ri)nen, kurtulan/hidayete er(ri)nen, dünya ve ahiret saadeti vaad eden bir inancın takipçisi, ümmetin parçası olmakla ne kadar övünebilecekler?

Müslüman Arnavutlar, eski Marksist ya da liberal ateist liderliğe teslim edildikten sonra kendilerini hangi dünyaya ait sayacaklar? NATO ile birlikte kendilerini kurtarmaya çalışan Türklerin atalarının ait olduğu dünyaya bağlı olacaklar mı hala? Bunlar bir yıl sonra bile hiç sorulmayan sorular. Cevabından korkulduğu için mi yoksa sorunun yakıcılığından çekinildiği için mi hala gündemimizde değil?

Avrupa'nın 600. Yıl İmtihani

NATO'nun yaptığı açıklama Kosova sorunu için yeni bir dönüm noktasına geldiğini gösteriyor. NATO gerekirse güç kullanacağını açıkça belirtti. Daha doğrusu her iki tarafa birer ultimatoma verdi.

Ültematomun her iki tarafa, Belgrad yönetiminin yanı sıra Kosova Kurtuluş Ordusu'na da verilmiş olması bazı şeylerin daha da belirginleştiğini gösteriyor. Nitekim altı üyeli Temas Grubu'nun aldığı karar, Kosova'nın geleceği konusunda Avrupa'nın ne düşündüğünü daha net olarak ortaya koyacak nitelikte: Kosova'yı Yugoslavya sınırları içinde tutacak bir otonom

yapı oluşturmak. Bunu sağlamak için de gerekirse kara birliklerinin devreye sokulması gündemde. Bu amaçla Belgrad ve Arnavutlara temsilcilerinin masaya oturtulmalarını sağlayacak ultimatoma veriliyor. Ancak burada Arnavutlar açısından temel sorun hala aşılabilmiş değil. Her ne kadar Temas Grubu, temsilcisi olarak İbrahim Rugova'yı muhatap alsada KKO'nun temsil edilmediği bir barış görüşmesinden çıkacak kararların uygulama şansının ne kadar olduğunu söylemeye gerek yok. Zaten askeri çözüme hiç sıcak bakmayan Rugova'nın bu teklifi hemen kabul etmiş olması beklenen bir şeydi. KKO ise, işin aceleye getirilmemesi gerektiğini söyleyerek çözümün hiç de kolay olmadığını mesajını vermiş oldu.

Özellikle Fransa ve İngiltere'nin Kosova'ya asker gönderilmesi konusunda hayli istekli davranmaları dikkat çekici. Her ne kadar Clinton yönetiminin 2 bin ila 5 bin arasında bir kara birliğini göndermeye niyetli olduğu yönünde haberler gelse de resmen bir açıklama yapılmadı. Almanya da Fransa ve İngiltere gibi Kosova'ya asker gönderebileceğini açıkladı.

Amerika ve İngiltere'nin Körfez'e müdahale etmelerine sıcak bakmayan, hatta bırakın katılmayı, karşı çıkan Fransa'nın Kosova konusunda bu denli istekli durmasının açıklanabilir bir tarafı olmalı.

Bosna katliamına beş yıl boyunca seyirci kalan Avrupalı büyüklerin Kosova konusunda daha aktif tavır takınıyor görünmelerini etik kaygılarla izah etmek mümkün müdür? Evinin içindeki Bosna sorununu çözemeyen Avrupalılara bir tür ders verircesine üç yıl sonra duruma el koyan ABD'nin öncülüğü olmadan Avrupa'nın bu işi halletmesi pek mümkün görünmüyor. Zaten Amerika'nın içinde olmadığı bir müdahaleyi Avrupalıların tek başına gerçekleştirmesini beklemek zor.

Varılacak bir anlaşmayla Sırbistan içinde otonom bir Kosova'yı yeniden oluşturmak ve buna işlerlik kazandırmak için en azından 30 bin asker gerekiyor. Otonomi konusunda Kosova Kurtuluş Ordusu'nun ikna edilip edilmeyeceği şu an için belli değil. Temas Grubu'nun bu konuda İbrahim Rugova çizgisine oynayacağını kestirmek güç değil. Ancak KKO'nun geldiği noktaya bakılırsa *de facto* olarak bağımsızlık konusu daha fazla gündeme gelebilir. Bunu KKO'nun silahlı gücü kadar siyasi kararlılığı belirleyecek.

İngiltere ve Fransa'nın Kosova konusunda müdahil olmak için bu denli istekli görünmesine gelince; bunun etik kaygılardan çok stratejik hesaplarla yakından ilgili olduğu izlenen politikarlardan rahatlıkla çıkarılabilir. İki ülke kısa bir süre önce Avrupa Birliği'nin askeri kanadını oluşturmak üzere ortak harekete geçmişlerdi. Askeri oluşumun temel hedefi ise, Avrupa'nın savunmasıyla sınırlı tutulmayı gerektiğinde Avrupa dışında bile operasyonlar yapabilecek bir yapılanmaya gidilmesi olarak ortaya konulmuştu. Bu açıdan bakılınca Avrupa, Kosova'yı önüne çıkmış bir şans olarak görmektedir.

Kosova krizi Avrupa açısından İngiltere ve Fransa'nın öncülüğünde oluşturulmaya çalışılan askeri gücün kendini gösterme fırsatı olarak algılanmaktadır.

Eğer KKO, Arnavutlar arasında gittikçe artan etkinliğini koruyabilirse Avrupalı müttefiklerin dizayn edeceği manda yönetimini aşma şansını elinde bulundurmaktadır. Bugün Amerikan yönetiminde bile bağımsızlığı tanıma eğilimi tartışılır duruma gelebilmişse bu, KKO adına bir başarı sayılmalıdır. Avrupa açısından ise, bağımsızlıkla birlikte ortaya çıkacağını düşündükleri Büyük Arnavutluk projesine sıcak bakmadıklarından, Kosova halkını istedikleri çizgiye getirmek adına Müslüman Arnavut kanının akıtılması karşısında bildik tavırları sergileyebilirler.

Kosova Meydan Savaşı'nın 600. yılı nedeniyle topladığı 1 milyona varan Sırp vatandaşa karşı yaptığı konuşma, Miloşeviç'in nerede durduğunu gösteriyor: Böylesi bir yenilgiyi bir daha tatmayacağız.

600 yıl sonra Kosova Savaşı bizim için, hele hele Sırlara gizli destek veren hariciyemiz için ne anlam ifade ediyor?

Arnavutlardan Kosova Savaşı'nın rövanşını almaktan bahsedersen Sırbistan'a karşı Avrupa nerede duruyor? Avrupalı değerler retoriğine rağmen Avrupa, katliamla sınavını burada verecek.

Türk'ün Arnavut'la İmtihanı

Arnavutlarla bizi bir yapan, kardeş olmamıza vesile olan Osmanlı'nın kuruluşunun 700. yılını kutlamaya hazırlanırken toplum olarak biz de tarihi bir sınavdan geçiyoruz. Bu sınav en az Osmanlı'nın verdiği sınav kadar önemli.

Kosova'daki gelişmeler Türkiye'nin uyguladığı politikalar açısından bir yol ayrımına doğru yaklaştığını gösteriyor. Sadece tarihi ve kültürel bağlardan dolayı değil, jeostratejik zorunluluklar nedeniyle Türkiye'nin burada doğrudan taraf olmayı ertelemesi zorlaşmaktadır.

Resmi Türkiye, Kosova'yla ilgilenmez, hatta neredeyse Sırp yanlısı politikalar izlerken, Türk halkının Bosna konusunda gösterdiği duyarlılığı, desteği Kosova için göstermediği, burada insanlık dramına maruz kalan Arnavut Müslümanlar'a aynı desteği vermediği de açık bir gerçek. Oysa Boşnaklar kadar Arnavut nüfusa sahip olan Türkiye'deki kamuoyunun en az Bosna'da yaşananlara karşı gösterdiği tepkiyi buradaki kardeşleri için de göstermesi beklenirdi.

Kosova konusundaki kamuoyunun ilgisizliğini etkileyen pek çok iç faktör var. Ancak bizzat Kosova'daki hareketin kendisinden kaynaklanan nedenlerin de en az diğer faktörler kadar belirleyici olduğu muhakkak.

Bosna ile Kosova'yı karşılaştırdığımızda, kamuoyu desteğini belirleyen en önemli unsurun liderlik sorunu olduğunu söyleyebiliriz. Kosova'daki Müslümanların bir bilge kralları yok henüz. Bosna'da yaşananların, gerek olayın boyutları, konjonktürel şartlar, gerekse verdiği mesaj bakımından Türk halkının duyarlılıklarıyla çok örtüşen bir yanı vardı.

Liderlik konusunda yapılacak bir karşılaştırma Bosnalı Müslümanların bu konuda ne kadar şanslı olduklarını gösterecektir. Bunca yıl süren savaş boyunca Aliya İzzetbegoviç gibi bir lidere sahip olmak Boşnakların sahip oldukları en büyük avantajdı.

Entelektüel birikim sahibi, kendine ve toplumuna güveni, tarihi ile barışık; geçmişiyle kompleksiz bir ilişkiye girerek geleceğe yönelen bir liderlik söz konusuydu.

Aliya İzzetbegoviç, çizdiği liderlik profili açısından sadece Boşnaklar için değil, İslam dünyası için de örnek teşkil edecek yeni bir liderlik prototipini ortaya koydu.

Arnavut Müslümanların için başlangıcında böylesi bir lidere sahip olamamaları büyük bir talihsizliktir. Ancak, Arnavutların zamanla bu tür unsurları elimine ederek, gerçekten temsil yeteneği olan bir liderlik çıkaracağı konusunda umutlu olmak için yeterli gerekçelerimiz mevcut.

Özellikle hareketin içine girdiği geri dönülmez süreç, Rugova'nın temsil ettiği pasif direniş yanlılarının etkisini kırmaktadır. Şüphesiz Arnavutların temel sorununun, hareketin nasıl bir yöntem izlemesi gerektiği olması kadar, Arnavutların geleceğini belirleyecek olan liderliğin ideolojik yapısı da önem kazanmaktadır. "Anne ve babam Allah'a inanıyordu ama ben kendimi Müslüman saymıyorum" diyen bir liderliğe, en büyük destekçisi olması beklenen Müslüman Türk halkının soğuk durması bir dereceye kadar normal bir tepki olarak karışlanmalıdır. Ne var ki, Arnavutların Müslümanlara daha sıcak temas kurabilecek bir liderlik çıkartabileceklerinin işaretlerini verdikleri an, ilgisiz duruşu aşabilecekleri açıktır.

Şurası da unutulmamalıdır ki, Kosova'da can verenler, kışın evlerini terk ederek karlı ormanları aşmak zorunda kalanlar, ölen binlerce bebek, onların sözcülüğüne soyunanlar ne olursa olsun yardım beklemektedir.

Türk halkı, bu konuda tercihini yapmıştır. Resmi Türkiye'nin tavrı ne olursa olsun, şu anda Arnavutların önünde görünenleri tasvip etse de etmese de, tarihi zorunluluklar onları Arnavutların yanında olmaya çağırıyor. Büyük vahşetlerin kapıda beklediği şu sıralarda, Kosova için yeni şeyler yapmak gerekiyor. Bu, 700 yıl sonra Türk'ün Arnavut'la imtihan edilmesidir.

Kosova NATO'yu Şekillendiriyor

NATO'nun Amerika öncülüğünde Kosova'ya müdahale edip etmeyeceği veya ederse müdahalenin sonuçlarının ne olacağını belirleyecek olan, Amerika ile Avrupa ilişkilerinin yeni dönemde alacağı şekildir. Soğuk savaş sonrasında Avrupa'nın ortasında çıkan Bosna krizi göstermiştir ki, Avrupa hâlâ Amerika'nın müdahalesi olmadan kendi iç sorunlarını çözecek durumda değildir.

Fakat aradan geçen süre her iki tarafın da yavaş yavaş farklı eğilimlere doğru yönelmekte olduğunun işaretlerini vermektedir. Avrupa, Rusya tehdidi zayıfladıkça kendini Amerikan güvencesine daha az bağımlı hissetmeye başlayacaktır. Bu bakımdan Kosova sorunu karşısında alınacak ortak tavır, NATO şemsiyesi altında Amerika ile Avrupa ilişkilerinin alacağı yeni şekil açısından önemli işaretler verecektir.

Her şeye rağmen NATO Amerika Birleşik Devletleri ile Avrupa arasındaki en önemli kurumsal bağ olma özelliğine sahip. NATO, ortak düşmana karşı bir savunma sistemi olarak algı-lansa bile Atlantik'in iki tarafını birleştiren kurumsal yapı olma özelliği bu dönemden sonra daha da belirginleşecektir.

Her ne kadar Avrupa'nın artık güvenlik sorunlarından zi-yade ekonomik çıkarlarını önceleyen hedefler peşinde koşması beklenirse de Amerikan yönetiminin de eskisi kadar müdahil güç olma konusunda kendi kamuoyundan destek bulması zor görünüyor. Bir bakıma Willsoncu fikirlerle Richelieu kavramla-rı yarışacak. Yani, Henry Kissenger'in deyişiyle, "çıkart esasına dayalı dış politika ile mutlak uyumu esas alan diplomasi" ara-sındaki gerginlik uzun vadede Atlantik'in iki yakası arasındaki ilişkilerde öne çıkacak.

Ancak, bu çelişki sadece iki taraf arasında değil, Ameri-ka'nın geleneksel dış politika yönelimleri arasında da bir gerilimin yaşanması beklenmelidir. Zira Amerika her ne kadar tek süper güç olarak dünya egemenliğini sürdürüyor görünse de 1991 Körfez müdahale günlerindeki pozisyonda olmadığı açıktır. Bu durum Amerika'yı, sürdürdüğü Willsoncu ideallerle çeli-şen biçimde, dış politika geleneğinde hiç yer vermemeye çalıştığı ancak uygulamak zorunda kalacağı "realpolitik" yaklaşımın gerilimleri politikalarını belirleyecek gibi görünüyor.

Yani dünya barışı ve demokratik değerler adına meşrulaş-tırdığı müdahaleleri ciddi meşruiyet sorunu ile karşı karşıya kalacaktır. Realpolitik zorunluluk onu sürekli, görünüşte bile olsa, gözetmeye çalıştığı etik anlayışı zorlayacak hatta terkettirecektir. Veya İkinci Dünya Savaşı sonrası bir bakıma zoraki olarak üstlendiği süper güç rolünü daha geriye çekip biraz daha içe kapanmaya zorlayacak kamuoyu baskısıyla karşı karşıya kalabilir.

Bunun tipik örnekleri Kosova krizi nedeniyle Senato'da ya-pılan tartışmalarda işaretlerini vermeye başladı. Senato'da yük-selen en önemli itiraz, Kosova gibi küçük bir bölge için neden maceraya atılmaları gerektiği konusundaydı. Bu, uzun süredir Amerika'nın uyguladığı Willsoncu politikaların tersine bir eği-limdir ve Senato dengeleri açısından marjinal bir eğilim olmak-tan çıkmış görünüyor. Clinton'nun Avrupa'nın stabilizasyonunu

sağlamak zorunda oldukları şeklinde geliştirdiği argüman bile bu konuda yeterli sayılmamakta, inandırıcı gelmemektedir.

Amerikan yönetimi bir yanda hâlâ, kendisi olmadan Avrupa'ya çekidüzen vermenin mümkün olmayacağı konusundaki iddiasını Avrupalılara ispat etmek isterken, diğer tarafta kendi kamuoyunu buna inandırmakta, ikna etmekte güçlük çekmeye başlamıştır. Bu eğilim hem Avrupa -Amerika ilişkilerinin yakın gelecekte nasıl bir zemine oturma eğilimi gösterdiğinin ipuçlarını vermekte hem de Amerika'nın kendi iç dengeleri ve dinamikleri açısından daha çıkarıcı (realpolitik) bir dış politika yaklaşımının ağır basmaya başladığını göstermektedir.

Tüm bunlar olup biterken Avrupa'nın Kosova gibi bir soruna hâlâ tek başına çözüm bulma yeteneğine sahip olmadığı açıkça görünüyor. Çünkü ne Fransa'nın siyasi liderliği ne de Almanya'nın ekonomik ağırlığının ortaya çıkardığı fiili durum kendi içinde dengelenmiş değil. Bu arada her iki tarafın da "evrensel" dedikleri değerler Avrupa coğrafyasında çığnırmaya devam ediyor. Hiç kimse Kosovalı "İbrahim"ler ya da "Adem"ler adına ikinci bir Vietnam yaşamak istemeyecektir. Rusya ve Sırbistan'ın, NATO kara birliklerinin doğrudan müdahalesi halinde buranın bir Vietnam olacağı tehdidini savurmalarının sanılanın aksine etkili olma ihtimali yüksektir.

Batılı başkentlerde hâlâ sorulan soru şu: Havadan müdahale etkili olmazsa gerçekten NATO askerleri Sırp saldırılarını engellemek için Kosova'ya girecek mi? Kosova Avrupa-Amerika ilişkilerinin alacağı yeni şekil açısından çok önemli bir dönüm noktası olacağı benziyor. Ya eski tarz ilişki bir müddet daha sürdürülecek ya da yeni bir sayfa açılmış olacak. Dileğimiz arada Kosovalı Arnavutların heba olmaması.

Kosova Niçin Kurban Edildi?

Kosova trajedisinin 21. yüzyıla bir kala bu boyutlarıyla ortaya çıkması modern dünya sisteminin temel kurum ve kavramlarının da bir yönüyle tartışılmasına neden olurken bir diğer yönüyle de 21. yüzyılda muhtemelen gündeme gelecek kavramların ve sistemlerin habercisi oldu. Bir başka deyişle 21. yüzyılı şekillendirme iddiasını sürdüren, bu yüzyıla bir iddia ile

girmeye çalışan güçlerin geliştirdiği kavramlar şimdiden tartışılmaya başladı Kosova vesilesiyle.

Amerika Avrupa'ya belki de son kez çeki düzen vermeye çalışırken, Avrupa ise Miloseviç'in Amerika eliyle de olsa sisteme dahil edilme operasyonuna itiraz etmiyor. Önümüzdeki yızyılda dünyanın en önemli güç merkezlerinden, kimi kuramcılara göre ortaya çıkacak altı büyük güçten biri olarak Avrupa'nın sosyalist eskisi bir zorbanın ilkel ulus devlet inadını kırması gerekiyordu.

Kosova nedeniyle insanlığın en büyük evrimlerinden ve evrensel siyasal gelişiminin örneği olarak gösterilen ulus devlet modeline karşı birleşik devlet modellerini meşrulaştırıcı, kaçınılmazlığını ispatlayıcı bir imkan olarak bakılmaya başlandı. 20.yüzyılda yapılan savaşların yaklaşık 111 milyon insanın hayatına mal olduğunu belirten Kai Bird (*The Color of Truth* ve *Brothers in Arms* kitaplarının yazarı) Amerika'nın önemli dergilerinden *The Nation*'ın son sayısında, ulus devlet modeline karşı, artık daha beynelmilelci ve postnuclear bakış açısıyla yaklaşmak gerektiğini ileri sürüyor. Eğer diyor Kai Bird, ulus devlet, uluslararası hukukla sınırlandırılmazsa insan soyunun devam etmesi muhaldir.

Buna örnek olarak nasıl Pinoşe'yi İngiltere insanlık suçu işlediği için yargılayabilmişse, Miloseviç'in de Lahey Adalet divanında yargılanabilmesi gerektiği ileri sürülüyor. Ulus devlet modelinin kutsiyetine sığınarak bu yüzyılda hiç kimse insanlık suçu işleme hakkını kendinde bulmamalıdır.

Bu yaklaşım, Amerika'nın ve onun başı çektiği NATO'nun dünyaya şekil verme misyonunu gelecek yüzyılda da sürdürmesine meşruiyet kazandıracak bir argüman ise, artık Amerika'ya ihtiyacı olmadığını ve kendi başına bir göç odağı olduğunu ispatlamak isteyen Birleşik Avrupa için de geçerli bir tezdır.

Osmanlı'nın Bakiyesi

Teorik tartışmalar ne düzeyde seyrederse seyretsin bu arada Balkanlar'ın karışık ve acı tarihinden bir sayfa daha çevriliyor. Osmanlı'yla birlikte 600 yıldır İslam toprağı haline gelen Balkanlar'da bu yüzyılın başından itibaren Müslümanlara karşı uygulanan Avrupa'dan atma siyasetinin son perdeleri oynan-

maktadır. Sorunun bu noktaya kadar gelmesinde Avrupa'nın Müslümanlara karşı tarihi önyargılarının önemi kadar Amerikan yönetiminin tarihsizliği önemli rol oynamıştır. Balkanlar'da Müslüman kıyımına ilişkin geçen yıl, aynı adla yayınlanan akademik bir çalışmanın dışında hiçbir eserin bulunmaması evrensel değerlerin yerel sınırlarını çizmektedir. Sonuç olarak Kosova'da gerçekte Osmanlı'nın son bakiyeleri temizlenmektedir. Son on yıla bakıldığında ortaya çıkan rakamlar bunun ne anlama geldiğini göstermektedir. Bulgaristan'daki Müslüman Türklere karşı uygulanan asimilasyon ve yüz binlerin Türkiye'ye göçe zorlanması, Bosna'da yüz binlerce Müslüman'ın katledilmesi ve milyonun yurtlarından sürülmesi... Şimdiden milyona yaklaşan Kosovalı Müslüman'ın anayurtlarından sürgün edilmeleri... Başta Almanya olmak üzere Batı Avrupa'daki özellikle Müslümanlara karşı ırkçılığın sosyal karşılık bulması... Tüm bunları yan yana koyunca Avrupa'nın hala Müslümanlar'la birlikte yaşamaya tahammülü olmadığı görülmektedir. Oysa tarihi boyunca Müslümanlar farklı din ve uluslarla iç içe hukuki çerçeveye oturtulmuş bir ilişki kurabilmiş, birlikte yaşamayı başarmışlardır. Ve bunu sağlayan da İslam medeniyetidir.

Kara Harekatı mı?

Ve artık Amerika ve İngiltere başta olmak üzere kara harekatı ciddi biçimde tartışılıyor. Pazar günü ABD Senatosu'nda bu konu ciddi biçimde tartışıldı. Kosova'nın hiçbir zaman Vietnam'la aynı olamayacağı, İttifakın prestijinin ancak bu yolla kurtulabileceği ve evrensel değerlere bağlılıklarını göstermeleri gerektiği konuşuluyor Avrupa'da ve Amerika'da. Ama neden şimdi? NATO önünü göremeyecek kadar plansız mı? Eğer bir saplantı olarak algılamazsanız ben bunu tek kültürlü Avrupa refleksinin Müslüman tahammülsüzlüğü olarak izah etmekten yanayım. Tarih herkesten daha net şeyler söylüyor çünkü.

Sonuçta, Avrupa Amerika eksenli güç geriliminin gelecek yüzyıla yönelik olarak tarihin kalın çizgilerle hep belirlediği çerçevenin bedeli Kosova'ya ödetiliyor.

Ulus devlet öldü yaşıyor post modern imparatorluk(!)

Kosova'ya Türk Askeri?

Kosova krizi çıktığı günden itibaren yabancı basında yeralan haber ve yorumlarda gözümden kaçmayan bir ayrıntı var: Hemen her yazıda, bir şekilde 1389 tarihine gönderme yapılıyor. Yani güncel gelişmelere ilişkin bir haber arasında bile 1389'da Sırplarla Osmanlı ordusunun yaptığı Kosova meydan savaşında Türklerin Sırpları yenip beş yüz yıl boyunca burayı işgal ettikleri hatırlatılıyor.

Bu ayrıntıyı burada hatırlatmamın nedeni, diplomatik kulislere konuşulmaya başlanan Kosova'ya Türk askeri gönderilmesi ihtimalinin ne kadar mümkün olabileceğine ışık tutmak içindi.

Türkiye'de eni boyu okumuş, yazmışlarımız için bile 1389 tarihi bir şey ifade etmezken, bırakın Sırpları, Batılı muhabirler bile geçtikleri haberlere bu ayrıntıyı sıkıştırmayı ihmal etmiyorlar.

Diplomatik kulislere fısıldanan senaryoya göre, eğer NATO Sırpları hava bombardımanıya dize getiremezse karagücünü devreye sokmak zorunda kalacak. Aksi takdirde NATO'nun daha doğrusu Amerika'nın yenilgisi söz konusu olabilir... Hatta Amerika'nın Avrupa'yı dizayn etme projesi suya düşeceği gibi NATO'nun dağılması bile söz konusu olabilir.

Başta Amerika olmak üzere NATO ülkeleri böylesi bir hezimeti göze alamayacaklarına göre bu savaştan mutlaka zaferle çıkmak zorundadırlar. Ancak sorun da tam bu noktada düğümleniyor zaten. Eğer karagücü devreye girecekse Sırplarla göğüs göğüse çatışmaya kim girecek? Daha açık bir ifadeyle Kosovalı müslümanlar için hangi ülke evladını ölüme gönderecek? NATO uçakları 5 bin metre menzilin altından bile uçuşu göze alamazken Batılı ülke askerleri gözü dönmüş Sırp canilerle çatışmayı göze alabilecek mi?

New York'a Londra'ya tabutlar gelmeye başlayınca yönetimlerin halk desteği arkalarına alabilmeleri mümkün mü? Amerikalı anaların yeni bir Vietnam sendromu yaşamaya hazır olduklarını kimse düşünmüyor. Kulislere konuşulan husus, kimin ölmeye hazır olduğu noktasında. Kore'de olduğu gibi ilk akla gelen de Türk askerinin tümüyle olmasa bile ağırlıklı olarak Kosova'da savaşacak kara gücünde görevlendirilmesi. Böylece NATO adına ölecek birileri rahatlıkla bulunabilir. Hem

savaş deneyimi hem de Batı'dan tümüyle kopma noktasına gelen Türkiye'nin kendini ispatlama gayretleri bu işe razı olmasını kolaylaştıracağı düşünülüyor. Kore savaşında da Türkiye, Amerika'nın gözüne girmeyi ve NATO'ya üye olmayı beklediği için bu fedakarlığı göze almıştı.

Ama Kore'de Türk askerinin ölmesi, ağırlıklı bir konumda bulunmasının hiçbir sakıncası yoktu. Zira Kore, Türkiye'ye o kadar çok uzaktı ki, Kore, Türkiye'nin üzerinde hesap yapmayı hayal bile edemediği bir coğrafyanın adı idi.

Oysa Kosova'da durum farklı. Her haberde 1389 tarihine gönderme yapan tarih bilincinin Türk askerini Kosova'da görmeye tahammül edeceğini düşünmek çok zor. Nitekim Bosna savaşında bunun tezahürlerini görmüştük. Barış gücü adına bile Türk askerinin Bosna'ya girmesine son ana kadar engel olmaya çalıştıklarını hep birlikte şahit olmuştuk.

Tüm bunlar göz önüne alındığında Kosova'da etkin ve belirleyici olacak bir Türk askeri gücüne izin verileceğini bekleyemeyiz. Yukarıda belirttiğimiz kaygılardan dolayı belli miktarda askerin orada bulundurulmasına izin verilse bile Türkiye'nin belirleyici olmasını engelleyecek biçimde sınırlandırılacağından şüphe yok. Kosova'da yapılacak olası bir kara harekâtında etkin olan, ağırlık kazanan bir Türkiye'nin bölgesel ağırlığı da peşinen artacak demektir ki buna hiçbir Avrupalı devletin tahammül edebileceğini düşünmüyorum.

Ancak, her şeye rağmen cevapsız kalan bir soru havada asılı duruyor: Kosovalı Müslümanları kurtarmak için kim ölecek?

Müslümanları kurtarmak için kim ölecek?

YENİ DÜNYA DÜZENİ
Hayal ve Gerçek

YÜZ YILLIK YENİ DÜNYA DÜZENİ

Amerika'nın dünya siyaset sahnesine çıkışı çok iddialı oldu. Bu yüzyılın başına kadar Avrupalı büyük devletlerin kendi aralarındaki rekabete karışmak istemeyen Amerika biraz da zoraki olarak sahnede yerini aldığıında alışılmamış bir tarz getirdi. Öne sürdüğü sloganlar daha sonra başat duruma geçti.

Avrupalı siyasetçilere *selfdetermination* kavramını ilk tanıttıran Amerikalılar oldu. Geleneksel olarak daha çok güç dengesi, realpolitik gibi Avrupalı devletlerin dış politikalarını belirleyen kavramların yerine Amerikalılar yeni bir yaklaşımla *selfdeterminasyon* (ulusların kendi kendilerini idare etmeleri), barışın korunması gibi yeni kavramlarla dünya siyasetine çıktılar.

Bu kavramların uluslararası ilişkilerde gündeme getirilip, yürürlüğe konma tarihleri Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarına kadar gider. Klasik Avrupa siyasetçilerinin alışık olmadığı bu kavramları ABD Başkanı Wilson, Birinci Dünya Savaşı'ndan galip çıkan ülkelere ilk defa dikte ettirmeye kalktığı zaman Avrupalı galiplerin kabul etmeleri pek kolay olmamıştı. Ancak, savaşın mağlupları kadar zayıf düşen galiplerin (özellikle İngiltere ve Fransa) Amerikan desteğine ihtiyaçları vardı ve itiraz edecek mecalleri kalmamıştı. Yeni bir dünya düzeninin bu kavram ve prensiplerin ışığında kurulmasını kabul eder gibi görünüyorlardı. Zira Fransa, her ne kadar yenilmiş olsa da Alman tehdidini tepesinde hissediyordu.

I. Dünya Savaşı sonlarına kadar Avrupalı sömürgeci ülkelerin kendi aralarındaki çatışmalara katılmamak için gayret gösteren ABD böylece uluslararası sisteme ağırlığını koyuyordu. Ve yeni dünya düzeni kurmak iddiasıyla geliyordu.

Amerikalıların bu çerçevede ortaya attığı temel anlaşma maddeleri arasında dikkat çeken hususlar olarak şunlar öne çıkıyordu. Balkan ülkelerinin (çoğu Osmanlı yönetiminden yeni kopmuşlardı) bağımsızlıklarının tanınması; İstanbul ve Çanak-kale Boğazlarının kontrolünün uluslararası denetime verilmesi; Osmanlı'dan koparılan bölgelerin *selfdeterminasyon* haklarının tanınması.

Söz konusu *selfdeterminasyon* ilkesi Osmanlı'dan koparılan toprakların dışında Avrupa'da bulunan etnik azınlıklar için pek uygulanmadı.

Birçok ülke, büyük oranlarda azınlıklara sahip ulus devletler olarak şekillendi. Bu maddelerin hemen hepsi barış görüşmelerinde kabul ettirildi.

Ancak Osmanlı'dan koparılan bölgelerin (yani Arap ülkelerinin) bağımsızlıklarının tanınması ilginç bir yöntemle rafa kaldırıldı. İlk defa uygulamaya konulan bir yöntemle Arapların bağımsız devlet olmaları neredeyse yarım yüzyıl ertelendi. Avrupalılar tarafından bu halkların bağımsızlığa geçiş sürecinde yardımcı olunmak gerekçesiyle manda yönetimi ihdas edilerek sömürgeci ülkelerin yönetimine devredildi. Ve bunların bağımsızlığa kavuşmaları koloniler kadar zaman aldı.

Aradan hemen hemen bir yüzyıl geçti ve Amerika tekrar yeni bir dünya düzeni şekillendirmeye çalışıyor. Aradan bunca yıl geçmesine rağmen Amerika'nın dünya politikasına ilişkin geliştirdiği argümanları hala geçerliliğini koruyor. Ancak inandırıcılığını koruduğunu aynı kesinlikte söylemek mümkün değil.

Avrupalı sömürgeci ülkelerin güvenilirliğini yitirmiş politikalarına karşın yeni bir söylemle dünya siyasetine çıkan Amerika, bugün klasik dönemdeki sömürgeci uygulamalarla örtüşen bir sürece girmiş gibi görünüyor.

Desteğine ihtiyaç duyduğu için Amerika'nın uygulatmak istediği yeni yaklaşım tarzına doğrudan karşı çıkmak yerine onları bir şekilde manipüle etmeye çalışan İngiliz dışişleri de bugün yine Amerika ile yan yana duruyor.

Gücünün zirvesinde görünse de artık yüzyılın başındaki Avrupalı ülkelerin konumundan çok farklı değil Amerika. Artık dünyanın kritik bölgelerini Washington'dan idare etmesi mümkün değil. Amerika artık klasik dönem sömürge politikalarını uygulayarak askeri güç kullanmak zorunda kalıyor.

Ne var ki artık *selfdeterminasyon* için parçalanacak çok uluslu imparatorluklar yok. Aksine çok uluslu yeni birlikler oluşturuluyor. Avrupa Birliği'nin Amerika Birleşik Devletleri gibi bir birliğe dönüştürülmesi tartışılıyor. Tarihsel olarak Amerika'nın küçülmelerden pek çekinmediği bir gerçek. Avrupalılar kendi topraklarına yakın bölgelerde küçük parçalar arası rekabetin kıvılcımlarından hep korkmuştur. Amerika jeostratejik konumu itibariyle bundan çekinecek durumda olmadı hiçbir zaman. Parçalanma fobisi ile yaşayanların Amerikan tarihini de iyi bilmeleri gerekir.

Sonuçta, dış siyaseti belirleyen en önemli iki nokta tarih ve coğrafyadır.

Bir zamanlar beğenmediği Avrupalıların durumuna düşerek politikalarını askeri güç kullanımıyla uygulamaya çalışıyor.

Barışın korunması gibi argümanlarla giriştiği operasyonlar samimiyetini tartışmalı hale getirmiş bulunuyor. Yeni dünya düzenini takdim eden Sam Amca'nın yüzü ise hayli eskimiş ve yıpranmış.

GLOBAL KÖYÜN HOROZLARI

Amerika'nın dünya siyasetine yön veren aktörlerinin beslendiği siyaset felsefesine şöyle bir göz atanlar, Amerikalıların aslında dünyanın iyiliği için çalışan bir ulus oldukları kanaatine varır. Amerika dünyada demokrasinin, insanca bir dünyanın kurulmasından yana bir siyasi sistemin oluşması için çalışıyor ve bunun için de Amerikan vatandaşlarının vergilerinden milyarlarca dolar para harcıyor.

Amerikan siyasi düşüncesinin temelinde yatan bu iyilik misyonunu dünya sahnesinde belirleyici güç olarak çıkmaya başladığı tarihlerde izlediği politikalarda da görmek mümkün. En azından Amerika'nın Avrupalı büyük devletler gibi sömürgeci bir geçmişi olmadı. Hatta İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiltere'nin dağılmasında dolaylı rolü oldu. ABD; İngilizlerin kolonyal geçmişlerinin günahını üstlenmek istemedi vs...

Buraya kadar her şey iyi; ancak, hür dünyayı tehdit eden komünizm gibi, hür dünyanın vazgeçilmez enerji kaynaklarının korunması gibi stratejik gerekçeler yüzünden ABD istenmeyen (!) operasyonlara başvurmak zorunda kaldı. Vietnam'da olduğu gibi yüz binlerin canına malolsa da bu faturayı göze almaktan çekinmeyecekti hür dünyanın savunucuları.

Bu operasyonların en önemli ayağı medya ilişkileri olmuştur. Hepimiz, özellikle CIA'nın uluslararası operasyonlarda çoğu Amerikan merkezli dünyanın önde gelen saygın basın kuruluşlarını manipüle ederek, kimi yazarları satın alarak onları nasıl kullandığı hakkında bir şeyler duymuşuzdur.

The New York Times gazetesinde İran'da 1953 yılında Musaddık yönetimine karşı CIA nin nasıl darbe yaptığını yine bu örgütün belgelerine dayanarak açıklayan uzun bir yazı çıktı. Yazının en ilginç noktası ise basının bu operasyon sırasında

nasıl kullanıldığının su yüzüne çıkmasıydı. Medya darbeye hiç de küçümsenmeyecek bir rol oynamıştı. Hatta CIA belgelerine göre darbe şans eseri başarıya ulaşmış. *The Associated Press* gibi uluslararası haber ajanslarının gerek darbenin oluşum aşamasında, gerekse kaderini belirleyen kritik aşamalarda yayınladıkları haber ve kullandıkları dil açısından belirleyici rol oynadıkları anlaşılıyor. Kimi gazeteciler (*The New York Times*'in muhabiri de bunlar arasında) farkında olmadan ama bir kısmı da aktif olarak CIA ile işbirliği yaparak hür dünyanın stratejik çıkarlarına hizmet etmişler.

Bu yüksek çıkarlar ve tehdit algılaması her dönemde ismi değişse de sürekli olarak meşrulaştırıcı bir unsur olarak karşımıza çıkıyor. Hatta operasyonu planlayan görevliler Rıza Şah'ın, referandumda yüzde 90'ın üzerinde halk desteğini sağlayan Başbakan Musaddık'a karşı harekete geçmesi için öne çıkmasını istediklerinde "Ben maceraya atılmam" demesi üzerine kullanılan ikna edici argümanlar ilginçtir. Eğer Şah operasyonu destekleyip ülkesine dönmeye razı olmasa İran ya komünistlerin eline geçecekti ya da bölünmüş Kore gibi olacaktı. Oysa Musaddık'ın tek suçu İran petrolünü millileştirerek Anglo-İran Petrol Şirketi üzerinden ülkenin servetinin hortumlanmasına son vermesiydi.

CNN ve Asker İlişkisi

Bu olayın üstünden yaklaşık elli yıl geçti. Soğuk savaş dönemi kapandı ve komünist tehlike de kalmadı. Globalleşen dünya sisteminde askeri bloklar değil, bilgi ve enformasyon akışı ve bu akışın aygıtları olan medya kurumları öne çıktı. Ancak global medya ağlarının çalışma yöntemleri, bağımsızlıkları, gizli servis ilişkileri gibi soğuk savaş dönemine ait ilişkiler hâlâ gündemde.

CNN gibi dünya kamuoyunu oluşturmada etkin rol oynayan medya aygıtları sanılanın aksine, neredeyse daha açıktan oynayarak bu tür ilişkilere girmekteler. Her ne kadar komünizm tehdidi kalmasa da yeni tehditler üretilmiş ve bu yeni tehlikelerin global köyün sıradan insanların zihninde diri tutulması için medya aktif biçimde kullanılmaya başlanmıştır.

Medya Körfez Savaşı'ndan, İslami terörizm tehdidine kadar yeni dönemin sanal tehlikelerini üretmekte üstüne düşeni yaptı.

Alexander Cockburn'un bir yazısı CNN ve asker ilişkisinin post-Sovyet ya da soğuk savaş sonrası dönemde bile ne boyutlarda olduğunu sergiliyor. San Jose Mercury News'te yazdığı yazıda CNN'in özellikle haber merkezinde, Amerikan ordusunun Psikolojik Harekat Dairesi'nde görev yapmış general rütbesinde elemanları istihdam ettiğini isim vererek açıklıyor. Üstelik CNN yönetiminden Eason Jordan (CNN haber dairesi başkanı), bunu reddetmediği gibi bu durumun hükümetlerin resmi politikalarından bağımsız olmaları ilkesini zedelemeyeceğini belirterek medya-asker ilişkisini meşrulaştırıyor. Yani Amerika'nın fakir Sudan'da ilaç fabrikasını bombalarken burasının nasıl kimyasal silah üreten bir askeri hedef olduğu CNN ekranından bu tür süzgeçlerden geçerek veriliyor; tabii bunun teknik ayrıntılarıyla birlikte.

CNN gibi bir kurumun böylesi bir sırrının açığa çıkması yöneticileri çok rahatsız etse de naklen savaş yayını yapan bir kurumun sahip olduğu şöhret ve etkiye başka türlü ulaşması da düşünülemez. Tıpkı bir zamanlar hür dünyanın savunması için kurulan ilişkileri meşrulaştırmak, halk desteğini almak için bazı argümanlar geliştirildiği gibi, global dünyayı bekleyen fundamentalist terörden korumak için de psikolojik harp daire başkanlarına ihtiyaç duyan bir medyatik dünya kuruldu bile.

“İKİ DÜNYA” SAVAŞI

Altmış yıl önce yani 1 Eylül 1939 tarihinde Alman ordularının Polonya'ya girmesiyle II. Dünya Savaşı resmen başlamış oldu. Bu tarihle birlikte, sadece dünya tarihinin gördüğü en büyük trajedilerinden biri başlamış olmadı, aynı zamanda, Batı medeniyetinin yaşadığı krizin global ölçekte bir insanlık krizine dönüşünün startı verilmiş oldu.

Aslında Batı medeniyetinin dünya ölçeğinde yükselişiyile birlikte kendi içinde yaşadığı medeniyet krizlerinin sonuçları, değil bu medeniyetin rakibi olanları, havzanın dışında kalan tüm insanlığı etkiledi. Milyonlarca insanın hayatına malolan iki dünya savaşı doğrudan Batı medeniyetinin kendi ürettiği krizin sonucuydu.

Son iki yüz yıl içinde ortaya çıkan ve kitlesel katliamlara dönüşen tüm savaşlar ya doğrudan doğruya Batılı güçlerin kendi aralarında yaptıkları savaşlardır ya da Batılıların neden olduğu savaşlardır. İkinci Dünya Savaşı Avrupa'da patlak vermesine rağmen kısa sürede dört kıtaya yayıldı ve tam 61 ülke doğrudan savaşa dahil oldu. Sadece altı yıl içinde 50 milyondan fazla insan hayatını kaybetti.

Batı medeniyetinin dünya tarihinde pek çok ilki başlatmış olduğu ve dünyayı etkileyen pek çok temel dönüşümlerin yine Batılılar eliyle meydana geldiği doğrudur. Ancak başarısı kadar zaaflarının da büyüklüğü kendinden önceki hiçbir medeniyetin neden olmadığı trajedilerin doğmasına yol açtı.

Belki bu zaafaları nedeniyledir ki Batı medeniyetinin insanlığa kazandırdıklarıyla kaybettikleri yan yana getirildiğinde sonuç sürekli tartışılır olmuştur.

Batı medeniyetini bu denli tartışmalı, şaibeli kılan kimi özellikler var ki Batı'nın kendi içinde geliştirdiği kimi ilkeleri bugün de tartışmalı hale getiriyor.

Din ve Metafizik

New York Times'tan Lauric Goodstein'in yazdığına göre 2000 yılında yapılacak ABD başkanlık seçimlerinde adayların tümünün konuşmalarında ve yürüttükleri kampanyalarda dini muhtevaya ağırlık vermeleri dikkati çekiyormuş. Hemen hepsi kiliseye girerken ya da dini bir liderle birlikte görünmeyi, resimlerinin medyada bu şekilde yansıtılmasını istiyorlarmış. Kimileri bu durumu kirlenmiş kişiliklerin ve toplumsal yapının üstüne çekilen bir cila olarak yorumlarken, kimine göre insanların manevi boşluklarını doldurma arayışlarının politikaya yansımından ibaret bu durum.

Bunlar arasında ikinci görüşü destekleyenlerin somut delilleri var. CNN'in Gallup'la birlikte yaptıkları bir kamuoyu araştırmasına göre Amerikan halkının yüzde 58'inin ahlaki ve manevi sorunları bulunuyormuş. Sadece politikacılar değil şüphesiz dine yakınlaşanlar. "İnsanların mistik arayış içinde" olduğunu söyleyen Madonna, Yahudi mistizmi diyebileceğimiz Kabala'ya ilgi duymaya başlamış, şarkıcı Lauryn Hill'in İncil'i artık toplu yerlerde bile okuduğunu bilmeyen yok. Artist Harrison Ford ise Budist rahip Dalai Lama'nın yönettiği meditasyon seanslarına katılıyor.

Batı Ders Aldı mı?

Tüm bunlar olurken hayat genel çerçevesiyle devam ediyor. Hayata ilişkin bir değişim yaşanmıyor. En dindar Batılı'nın dinle ilişkisi katıldığı ayınle sınırlı olmaktan öteye gitmiyor. Bu noktada din ve metafizikle ilişkili olanın içtenlikli olmasıyla ikiyüzlü olması arasında görünüşte bir fark yok.

Batı medeniyetinin temel krizinin Sezai Karakoç'un ifadeyle metafizik ürpertiden yoksun oluşundan kaynaklandığı en azından materyalist olanlarca kabul edilmese bile, tüm zamanlarda ikiyüzlülüğün genel karakter olarak belirdiği genel kabul görür.

Gerçekten Batı sebep olduğu iki dünya savaşından ders almış mıdır? Yoksa dünyaya yaklaşım biçimini değiştirmeden, geliştirdiği yeni stratejilerle dünya savaşına neden olmadan aynı sonuçları almak peşinde midir? Yani barış meleği kesilen Amerikan Willsonculuğu'nun geri gelmesi Batı medeniyetinin dünyaya bakışını değiştirdiği anlamına hiç gelmiyorsa her an aynı sonuçları doğuracak bir iki yüzlülükle karşı karşıyayız demektir.

AVRUPA'NIN AVRUPALILAŞMASI

Avrupa Birliği'nin ortak para birimi *euroya* geçmesiyle birlikte, gelecekte Avrupa'nın nasıl şekilleneceğine ilişkin sorular daha canlı olarak tartışılmaya başlandı. Gerçi bunun teorik temelleri uzun süredir tartışılıyor olsa da, bizde sorun, AB'ye girmek ya da girmemeye kilitlendiği için pek takip edilmedi.

Bugünkü Avrupa'yı iki farklı model şekillendirdi. İlki *nation state*, yani ulus devlet modeli. Bu daha çok, belli düzeyde ulusçuluk temeli üzerine yükselen modern ulus devlet modelidir. Bunun tipik örneği olarak İtalya ve Almanya gösterilebilir.

Bir diğer biçim ise Ernest Gellner'in ulusçuluğun ulus devletin bir sonucu olduğu tezini destekleyen formülasyondur. Bjorn Hettne'nin (Göteborg Üniversitesi'nden) *state nations* dediği türden, yani, daha önceki modelin tersi olarak devlet ulus formülü. Bu formüle en iyi uyan Batı Avrupa ülkeleri arasında İngiltere, Fransa ve İspanya gösterilebilir.

Şimdi sorun, *euroyla* birlikte ekonomik anlamda entegrasyon yolunda önemli bir adım atan Avrupa'nın bundan sonra nasıl şekilleneceğidir. Zira İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana değişik aşamalardan geçerek en son Avrupa Birliği aşamasına gelen birlik, her aşamada farklı yaklaşımlara göre şekillenmiştir. Her ne kadar Birleşik Avrupa hayali zaman zaman dillendirilmişse de tarihi ve kültürel çelişkileri buna elvermemiştir. Aksine Avrupa modern dönem itibarıyla, insanlık tarihinin gördüğü en kanlı iki savaşı kendi içinde boğuşarak vermiştir. Yine de tüm acı deneyimlerden sonra Avrupa'nın geldiği nokta küçümsenecek bir nokta değildir.

Eğer Avrupa globalleşme sürecine paralel olarak kedi için de bir globalleşmeyi gerçekleştirirse aşması gereken temel bazı

sorunlarla karşı karşıya kalacaktır. Biçimlenecek olan yeni Avrupa, daha önce ulus ötesi (postnation state) şeklinde tanımlandığımız devlet ulus (state nations) modeline daha çok yaklaşmaktadır.

Bu anlamda, modern Avrupa değeri olarak ortaya çıkan sivil toplum modellerinin yerini, globalleşmeyle birlikte daha özel çıkar gruplarına terk etme eğiliminin öne çıktığı; etnik temele dayalı ulus kavramı yerine ekonomik aidiyetlerin daha bağlayıcı olmaya başladığı gözlemlenmektedir. Avrupa'nın globalleşme süreci karşısında hangi değerleri üreteceği önemli bir sorun olarak durmaktadır.

Öte yandan, entegrasyona doğru giden Avrupa Birliği'nde yeni aidiyetler ortaya çıkarken buna zıt bir süreç olarak tarihi çelişkileri de beraber taşımaktadır. Bu tarihi çelişkilerle entegrasyon sürecinin çatışmaması mümkün değildir. Örneğin, Almanya'nın Avrupa tarihi içindeki özel konumu her zaman için ciddi bir sorun olarak durmaktadır. Hem Almanların kendilerine bakışları, hem de Avrupalı ulusların Almanlara karşı kuşku-cu tutumları biçimlenmekte olan Avrupa'yı etkileyecek boyuttur. Burada, Almanya'nın mı Avrupalılaşacağı, yoksa Avrupa'nın mı Almanyalaşacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu sorun gelecekteki Avrupa Birleşik Devletleri hayalinin sonucunu belirleyecek ciddiyettedir.

Avrupa, gelecekteki siyasal haritası ne olursa olsun, ortak para birimine geçmekle, 21. yüzyılda dünyada oluşacağı öngörülen altı nüfuz bölgesinden biri olacağını şimdiden göstermiştir. Ve bu Birleşik Avrupa'nın da Amerika'ya rakip güç merkezlerinden biri olacağı şimdiden ileri sürülebilir.

Ancak Avrupa Birleşik Devletleri modeli için aynı şeyi şimdiden rahatlıkla söylemek mümkün değildir. Avrupa'nın iç çelişkileri, Birleşik Avrupa hayalinin, Amerika Birleşik Devletleri'nin kurulması kadar kolay olmadığını göstermektedir. Avrupa'nın bunu aşabilmesi, aşınmaya uğrayan, modern dönemde ürettiği kavramların yerine yeni kavramlar üretip üretmeyeceğine bağlıdır. Uzun süredir, yarınlara iz bırakacak çapta düşünür yetiştiremeyen Avrupa düşüncesinin bu tıkanıklığı aşması kolay değil.

AB ÜZERİNDEN SİYASETSİZLİK

Büyük kırılmaların eşiğindeki toplumlarda pek çok şey anlamını aşan bir boyut kazanıyor. Olağan mecrasında yol alan toplumlarda olması gereken anlam alanı ile kırılmaları yaşayan toplumların anlam çerçevesini belirleyen renklerin tonları hayli farklı. Türkiye de, bir yanda kırılmalara zorlanmanın diğer tarafta olağanı yakalamanın uç noktasında gidip geliyor.

Pek çok şey gibi günlük siyaset dili de, siyasetin amacını ve çerçevesini aşan anlamlar yüklenerek tüketime sunuluyor. Siyasi farklılaşma parçalanmışlığı besleyen, bizzat siyaseti de tabulaştıran bir gerilimin ifadesi haline geliyor. Yine siyasetin kendisi kolaylıkla bir manipülasyon aracı olarak kullanılabilir. Tüm bunlar genel davranış kalıpları, zihinsel biçim, hatta ahlak haline gelince ortada siyaset adına bir siyasetçilik kültürü üretilmiş oluyor. Gittikçe daha yayılan bu siyasi ahlak(sızlık) kişiler, gruplar, eğilimler arasında samimi yaklaşımı engellediği gibi çözümsüzlüğü mümkün kılan bir sınıfsal, ideolojik kilitlenmeler şeklinde günlük pratiğimize yansıyor.

Sözgelimi bir Avrupa Birliği'ne girip girmekten çok Avrupa Birliği'nin kendisi bir tabu haline getirilerek bunun üstünden siyaset yapılması, bizi, Avrupa Birliği'ne girmenin getirisi ile götürüsünü tartışmaktan alıkoyuyor. Dahası bizzat kutuplaşmaya dayalı, parçalanmışlıktan beslenen bir söyleme sıkı sıkıya sarılıyoruz.

Avusturya'daki milliyetçi (kimine göre faşist) Özgürlük Partisi'nin hükümet ortağı olmasına karşı Avrupa Birliği'nin takındığı tavır Türkiye'deki siyasi gruplar açısından kendi söylemlerini haklılaştırma anlamında bulunmaz fırsatlar sağladı.

Karşı tarafı mahkum etmeye kilitlenmiş bir siyaset anlayışı/ahlakı, Avrupa Birliği üzerinden kendi ilkesizliğini haklılaştıran, içi boşalmış bir söyleme dönüştü. Yani bu içi boşalmışlık hali, tartışmayı, Avrupa Birliğini mutlaklaştıran, dogmaya dönüştüren bir algının gelişimine hizmet eder hale getirdi.

Özgürlük Partisi'ne karşı Avrupa Birliği'nin aldığı tavır iç politikada en çok Avrupalılaşmakla militaristleşmeyi at başı götürmeyi etik sorunu olarak görmeyen kesim için can simidi gibi yetişti. Avrupa Birliği, sorgulamayı düşünmedikleri tabularına hizmet eden bir araca dönüştürülerek siyaset yapmanın aracı oldu. Öte yandan referans alınan AB anlamını aşan bir mutlaklık düzeyine çıkarılarak söylemin aşkın (transandantal/müteâl) bir çağrışım kazanması sağlanmış oldu.

Bu duruma bir başka örnek de, Avrupa Birliği'ne girilmesinden yana olup da Fazilet gibi bir kamburdan kurtulmayı amaçlayanlar için de, Avrupa Birliği'nin meşrulaştırıcı bir argüman olarak sürüme sunulmakta gecikilmemesiydi. Hem AB'ye girilecek hem de yaban otlarının temizlenmesi meşrulaşmış olacaktı. Pragmatizm kokan bu tavır, aynı zamanda Avrupa Birliği'ni mutlaklaştırırken diğer taraftan onu gerçek anlamından saptıracak, içeriğinden boşaltıp sadece kendi doğrularına hizmet veren sahte bir üst anlam alanına yerleştirmiş olacaktı.

Bu durum, farklı nedenlerle Avrupa Birliği'ne karşı çıkan taraflar için de elverişli bir konu haline geldi. Avrupa Birliği'ne girmekle statülerinin sarsılacağından, dogmalarının zarar göreceğinden ürkenlerle Avrupa/Batı ile medeniyet bağlamında bir ilişki geliştirmek anlamında karşı tavır sergileyenlerin zimmen buldukları paradoksal alan ortaya çıktı. Kutsal ve mutlak olan adına AB'ye karşı çıkanlarla, dünyeviliği kutsayanların Avrupa Birliği üzerinden bunu siyasete dönüştürenler arasında bir paralellik söz konusu. Aslında sonuçları itibariyle ortaya çıkan bu paralellik, profanlaşırken bile mutlaka, ayarlı bir algılayışın hakim olduğu kültür coğrafyasına özgü tezahürlerinden ibaret. Sonuçta içi boşaltılmış, bağlamından koparılmış bir tarz-ı siyasettir sürdürdüğümüz.

İrkçılık, Din/cilik, Ayrımcılık

Avusturya'da, milliyetçi Özgürlükler Partisi'nin hükümet ortağı olmasının ardından durum Avrupa Birliği'nde yoğun biçimde tartışıldı. Avrupa Birliği ilkeleri açısından ırkçı bir partinin iktidar olması ya da olmaması, buna karşı alınacak tedbirler/yaptırımlar çerçevesinde, neticelenmemiş bir tartışma alevlendi. Kimi Avrupa Birliği üyeleri daha da ileri giderek Avusturya'ya ultimatolara sayılabilecek mesaj bile gönderdiler.

Bir Avrupa Birliği üyesi olan Avusturya ise şu ana kadar geri adım sayılabilecek bir tutum takınmadı. Heider'in istifası ise ortamı yumuşatmaya yönelik taktik bir adım olarak algılanıyor. AB standartları çerçevesinde ırkçı bir partinin iktidara gelmesi durumunda takınılacak tavır net olmadığı gibi en sert çıkış yapan ülkelerin (örneğin İngiltere) sergilediği tepkiler ise, ilkelerden çok o ülkenin Avrupa ilişkilerinin bir yansımasından ibaretti.

Ancak Avrupa dışında Avusturya'ya en sert tepki İsrail'den geldi. Hatta denilebilir ki İsrail'in tepkisi bazı Avrupa Birliği üyelerinin tavrını da etkilemiş benziyor. İsrail, Avusturya ile ilişkilerini dondurmaya kadar varacak sert bir tutum sergiledi. Sonuçta Nazi faşizminin izlerini taşıyan, Yahudilere karşı ırk ayrımcısı bir programa sahip partinin hükümet ortağı olduğu ülke ile ilişkilerini sürdürmesi mümkün görünmüyordu İsrail için. Bu da tarihe bakınca bir ölçüde anlaşılabilir bir tutum.

Tam bu tartışmalar henüz sona ermemişti ki, İsrail'de başlayan bir tartışma kimsenin dikkatini çekmeden sessiz sedasız devam ediyor. İsrail'de iş başında bulunan İşçi Partisi'nin başını çektiği koalisyon hükümeti muhalefetin itirazlarına rağmen barış sürecini neticelendirmek için ısrarlı bir politika izliyor. Barış sürecinin en kritik dönüm noktalarından biri olan Suriye görüşmeleri başlamış ama nihai adımın atılması için ulusal bir konsensüsün temini gerekmişti. Sorun şu noktada düğümlendi, İsrail, Suriye ile barış yapıp sınırlarının meşruiyeti adına Golan tepelerinden tümüyle çekilmeli miydi? Temel sorun burada yatıyordu. Bunun için referandum yapılması gündeme geldi. Hatta, meclis desteğini yitiren Barak, politikalarını uygulamak için parlamentonun değil halkın onayını aldığını söyleyerek rakiplerine meydan okudu.

Buraya kadar her şey normal gibi görünüyor. Ancak referanduma kimlerin katılacağı sorusu, ırk ayrımcılığı konusunda en hassas tavır sergileyen İsraili politikacıların çifte standartlı politikalarını su yüzüne çıkardı. Teklif şöyle: Golan tepelerinden tümüyle çekilip çekilmeme konusunda yapılacak bir referanduma İsrail vatandaşı sayılan Arapların katılmaması gerekir. İşgal statüsünde bulunan Batı Şeria'daki, Gazze'deki Araplardan söz etmiyoruz.

Vatandaş statüsüne sahip, seçimlere katılan hatta İsrail parlamentosunda temsilcileri bile bulunan İsraili Arapların normal vatandaşlık haklarının gasp edilmesi/ayrımcılık söz konusu. Avusturya'da belli görüşlerinden dolayı iktidara gelen bir partiye bu denli şiddetle karşı çıkan İsraili politikacıların "kendi vatandaşları"na karşı takındığı ayrımcı tavrın hiç tartışma konusu bile yapılmaması ilginç değil mi?

Bu arada, tartışmanın Türkiye'deki yansıması ise, Avrupa Birliği'ne karşı olan kesimlerde bile gerektiğinde irticacı bir partinin kapatılabileceğine icazet olarak yorumlandı. Hatta bu tartışma o kadar ileri götürüldü ki, hariciyeci köşe yazarlarımızdan Gündüz Okçin *Radikal*'deki köşesinde birkaç gün, tarifini kendinin yaptığı irticanın da ırk ayrımcılığı gibi Birleşmiş Milletler kararınca insanlığa karşı işlenen suçlar listesine alınmasını önerdi.

Uluslararası ilişkileri ve uluslararası hukuku meslekten gelen bir diplomat olarak iyi bilen Okçin ne yazık ki, irticayı "insanları inanan ve inanmayan diye ikiye bölen" şeklinde tanımlarken din konusunda, hele mensubu bulunduğu toplumun dini konusunda hiçbir şey bilmediğini ortaya koydu.

Dış politikasını İsrail'e endekslemiş Türkiye'nin (yarı) resmi görüşlerini savunan, devletçi yanı hep öne çıkan, ama konusuna vukufiyetiyle her zaman ciddiye alarak takip ettiğim Okçin'in zorlama teklifindeki tanımlamanın içine İsrail politikalarının (ayrımcılığının) da girip girmediğini merak ediyorum doğrusu.

Din gibi insanlığın varoluşuyla aynı anlama gelen temel düşünüş, inanış ve yaşayış biçimini, ırkçılıkla aynı kategoriye koyarak, zorlama bir yorum ve günübürlük siyasi mülahazalardan yola çıkarak, insanlığa karşı işlenmiş suç sayılması teklifi ancak bizim seçkin zümrelerden çıkacak bir garabet olabilirdi.

Yaptığı irtica tanımlaması ile, kraldan fazla kralcılıkla, ileride Avrupa Birliği'nin başına bela olmaması için şimdiden tedbir almasını öneren hariciyeci yazarımızdan Avrupa Birliği'nin ve Birleşmiş Milletler yetkililerinin ne kadar istifade edeceğini merak ediyorum. Kendi adıma, Türkiye'de inanç özgürlüğüne karşı yapılan kısıtlamalar karşısında, bir Kürt sorunu konusunda gösterdiği duyarlılığın en az yarısını bile göstermeyen Avrupa ülkelerinin böylesi diplomatik ve entelektüel katkıya (!) bigane kalacaklarını da zannetmiyorum.

Şimdi olmasa bile ileride, fundamentalizm fobisinin irticaya tercüme edildiğine şahit olursak bunda Türk aydınlarının katkısı büyük olacak! Böylece ortak Avrupa değerlerinin yükselmesinde, yasak konusunda da olsa, bizden bir katkının sağlanması Batılılaşma seyrimizde ilk orijinal girişim olacak herhalde.

RAMAZAN HİLALİNDE AB YILDIZI

Ramazan hilali yine ufkumuzda belirdi ve Ramazan orucuna başladık. İç ve dış politikanın alabildiğine tartışmalar ve heyecanlı beklentilerle yüklü ortamında “asli” gündemi işaret edercesine, göksel bir işaret olarak üstümüzde parlıyor bu hilal.

Ne var ki beliren Ramazan hilalini gözleyenler sadece Müslüman Türkler değil, gök de sadece bizim gök kubbemiz değil. Almanların ARD televizyonu Avrupa Birliği’ni oluşturan yıldızlardan biriyle hilali birleştiren bir logo eşliğinde Türkiye’nin AB adaylığına ilişkin haberlerini vermiş. Bir zamanlar, Avrupa Türkiye farklılığı, birbirine karşı öteki oluşları hilal ve salip ile sembolize edilirdi. Şimdi ise, Avrupa’nın kendi amblemini saliple sembolize etmemesi gibi hilale iliştilenenin de salip değil AB yıldızı olması önemli.

Buradan hareketle, Avrupa Birliği bayrağına eklenen hilalin yıldızla buluşarak aldığı şekil Salip’in Avrupa’nın ufkundan kaynaklandığı sonucu çıkarılabilir mi? Bu, Hilal’i Avrupa yıldızıyla birleştirip AB bayrağına iliştilenen anlayışın salip ruhunu terk ettiği anlamına mı gelir; yoksa, Salip’i daha derinlerde bir yerlerde gizledikleri anlamına mı? Bu soru hiç sorulmadı. Yoksa, Türkiye adaylık sürecinde sınavı başarıyla geçer, üyelik hakkını kazanırsa Hilal’le Salip’in buluşması o zaman gerçekleşecek mi demek isteniyor? Yoksa Hilal’in yıldızla değil de, gerçekte Salip’e eklemeneceği anlamını mı çıkarmamız gerekiyor?

Türkiye, eğer AB’ye giriş sürecinde üye ülke statüsüne geçerse, bunun pratik sonuçları bir yana, resmen yeni bir medeniyet halkasına eklenmiş olacak. Ait olunacak bu medeniyet halkasında Salip’in ağırlığı ve yerinin ne olduğu ile bizim, hilali ne

kadar parlatabileceğimiz sorusu arasında çok yakın ilişki mevcut. Bu süreci, bir toplumun bir medeniyet havzasından başka bir medeniyet havzasına dönüşümü açısından, sosyolojik olduğu kadar medeniyet dönüşüm modelleri bakımından titizlikle ele almakta yarar var. Bu tür tartışmalar, bizde ya politikacıların polemiklerine ya da medya dünyasının sabun köpüğü soslu, derinliksiz yaklaşımlarına kurban edildiği için toplum, tarihsel ve varoluşsal dönüşümüne ilişkin en temel soruyu sormaktan uzak tutuluyor. Toplumun kreması durumunda olması gereken entelijansiya da bu tür meseleleri kafa yormadan ya da magazin yorumcularına havale ederek geçiştirmeyi yeğlemektedir. Son günlerde birkaç köşe yazarının ele aldığı *ben* ve *öteki* bağlamında Avrupa Birliği adaylığı tahlilleri gayetle tıkız ve cılız sesler olmaktan ileriye geçemedi. Bir köşe yazısı çerçevesinde medeniyet tahlili yapıp tarihsel dönüşümle ilişkin tartışma halledilmiş oldu. Hilalin ek(lem)lendiği Avrupa gerçekten Salip'in sembolize ettiği Orta Çağ Avrupası mı? Avrupalılık kimliğini oluşturan üçlü saç ayağı Atina, Roma, ve Kudüs haritadan kalktı mı? Aramızda, Avrupalılar Atina'yı, Roma'yı, Kudüs'ü unuttuklarını ama Avrupa Birliği'nin de bilinen anlamda eski Avrupa olmadığını ileri sürenlerimiz var. Bu durumda, Avrupa'daki Hıristiyan Demokratların toplantısında "Türkiye'nin dini ve kültürel olarak Hıristiyan Avrupa'dan farklı" oluşunu adaylık reddi için gerekçe gösteren zihniyeti nereye koyacağız? Modernite bağlamında Avrupalı toplumların aşamayı iyi tespit etmesi medeniyet dönüşümü açısından da önemlidir; bu tespit, Türkiye'nin Avrupa'ya niçin alınmak istendiğini açıklamak açısından da ayrıca açıklayıcı olabilir. Evet, özellikle Batı Avrupa söz konusu olduğunda modern toplumlar, Hilal ve Salip bağlamında geleneksel toplumlar değildir. Ancak modern toplumlar geleneği olan toplum modelleridir. Belki de tüm eleştirel, çözücü, hatta yıkıcı tavrına rağmen modernitenin Postmoderniteyi de içselleştiren bir kapsam alanı oluşturabilmesinin bir nedeni bu gelenektir.

Türkiye, Avrupa Birliğine girerken hangi geleneğinin farkında olarak bu tercihi yapmaktadır? Hangi geleneğini beraberrinde taşıyarak ya da terk ederek (eğer mümkünse) bu siyasal ve kültürel oluşuma dahil olmaktadır. Kendi modernliğini üretmeden, batılılaşma/modernlik gibi iki yüzyıllık tartışmaları

kendi güvenli alanı içinde tartışmadan globalleşmeyle yüz yüze gelmesi Türkiye'nin açmazı olarak duruyor. Bu sorun, uzun vadede Avrupa Birliğine girilse de kimlik sorunu olarak ortaya çıkacak, her yıl Ramazan hilalini gözleyen bir toplum olarak farklı bir deneyim yaşanacak. Sivilleşme, demokratikleşme, insan hakları gibi kriterlerdeki göreceli iyileşmeler Türkiye'nin bu kimlik kriziyle karşı karşıya kalmasını, kendisiyle yüzleşmesini ortadan kaldırmayacaktır.

Bir Postmodern Kehanetçilik Olarak AB

Avrupa Birliği'ne entegrasyon sürecinde yol aldıkça Türkiye'nin atacağı her yeni adım, içerde siyasal ve toplumsal gerilmelerin artması anlamına geliyor. Türk siyaset geleneğinin refleksleriyle, sahip olduğu tutucu tavırla, ulaşmak istediği Avrupalılık durumu arasında bir gerilim alanı ortaya çıkıyor. Bir türlü kurtulamadığı ama kurtulmak istediği Doğulu/Müslüman/yerli karakteri ile siyasal/bürokratik/entelektüel elit kesim arasındaki ilişki, bu gerilimi daha da artıracak bir nitelik gösteriyor. Yıllarca yakın/uzak, iç/dış tehlike tanımlamaların formatlanmış zihin yapısının çözülme ile direnme sürecini aynı anda yaşayışına tanık oluyoruz. Bu sürecin ortaya çıkardığı gerilimin toplumsal yansımalarını, sancılarını daha şiddetle hissedeceğiz.

Avrupa Birliği temsilcilerinin koloni valisi tavrıyla teftişe çıkmalarından pek çok kimsenin rahatsız olduğu açık. Bu durum, olmak isteyip olunamamış Batılılığın, içselleştirilmemiş, kendi şartlarında yeniden üretilememiş, dönüştürülmemiş Batıdışı modernleşme projelerinin kaçınılmaz sonucudur. Eğer Türkiye'de Batılılaşma ile modernleşme projeleri birbirleriyle bu denli aynileştirilmeden, özgün bir forma kavuşturulmuş olsaydı ya da bu projelerin öncülüğünü yapan Türk entelijansiyası böyle bir zihin formatına sahip olsaydı AB'den kriter dersleri almaya, sınav kağıdı imzalamaya ihtiyacı olmayacaktı.

Öte yandan, olanca Batılılığına rağmen modernleşme projelerini taşıyan kadroların en azından iş tutuş, kavrayış anlamında Doğulu tarzlarının modernleşme maceramızın formatını belirlediği, gösterilen tepkiden ortaya çıkıyor. "Batıcılığın bu Doğulu formatı" yerli olmayan, içselleştirilmemiş, kendine özgü

yeniden inşa/üretme gibi hiçbir cehdi içermeyen kaba *biçimsel Doğululuktur*.

Olmak isteyip de bir türlü olamadığımız Batılılığın bizden istediği bedeli ödemeye niyeti yok siyasi erkin. Bir türlü zihni, entelektüel ve metafizik tembelliğin nimetlerinden vazgeçmek istemiyor. Bunun sonucunda da direniyor. Doğululuğun en kaba tarafından vazgeçmeden Batılılar arasında sayılmak istiyor.

Bu noktada temel soru, Türkiye'deki dominant siyasi yapının, vatandaşla devlet ilişkisi, birey ve toplum ilişkisi gibi bir dizi temel konularda koloni valisi edasıyla gelen AB baskısı olmadan, kendini yenileyecek, yozlaşmış yapıyı dönüştürmeyi sağlayacak bir siyasal kültüre sahip olup olmamasıdır. Mevcut siyasal gelenek ve siyasal kültürün böylesi bir dönüşümü gerçekleştirilmesini mümkün görmüyorum.

AB'ye ilişkin zaman zaman ortaya koymaya çalıştığımız çekişmelerle tutucu elitist çevrelerin ortaya koyduğu AB direnişi arasında temel fark burada açığa çıkıyor. Onlar Batılılaşma adına Batı'yla yüzleşme cesareti göstermeden kendi mavallarını, sahte yenilikçi maskelerini gizlemeyi başardılar.

Bu toplumun son iki yüz yıldır içine girdiği modernleşme macerasının açmazları Batılılaşmaya indirgenmeksizin, Batı'yla medeniyet bağlamında ciddi bir hesaplaşmaya girilerek aşılabılır. Bu hesaplaşma, kesinlikle kendinden olmayanı yok sayarak ya da tümüyle ötekini dışlayarak geçirilecek bir süreç değildir. Bu toplumun varlık ve aidiyet bilincini oluşturan medeniyet birikimi, hiçbir komplekse düşmeden tüm farklı oluşumlarla yüz yüze gelme/hesaplaşma ve sonuçta sentezlere ulaşma yeteneğine sahiptir. Bürokratik ve entelektüel elitin, kendini toplumun değerlerinin üstünde tutan ve onun birikimlerine yabancılaşmaktan haz alan tavrı siyasal yapıyı da yozlaştırmış, ayrıcalıkları korunma mekanizması haline dönüştürmüştür. Toplum, gittikçe zorlaşsa da doğal haline bırakıldığı, yerli/özgün olanla barıştığı sürece alternatif üretebilme potansiyeline sahiptir.

Ne bazı ortodoks Kemalist aydınların komplekslerinden beslenen AB karşısında güvensiz, kuşkucu ve de tutucu tavırları; ne de hiçbir hesaplaşmaya girme cesaretini göstermeyen eski tüfek aydınlanmacıların yeni *Kâbe'si Kopenhag'ın* sağlayacağı suni teneffüs bu toplumu ayakları üstünde durdurabilir.

Bu toplumun önünü tıkayan, yüzleşmekten korktuğumuz Batı'nın kaba biçimselciliğinden beslenen siyasal kültürün yeni versiyonu olarak; AB'ye girince her şeyin düzeleceğini beklemenin adı, olsa olsa postmodern kehanetçilik olur.

AB'ye Nasıl Girilir?

The Economist dergisi Türkiye ile ilgili geniş bir dosya hazırladı. Özellikle Avrupa Birliği bağlamında Türkiye'nin sosyal, ekonomik ve kültürel görünümünü ortaya seren geniş kapsamlı bir çalışma.

Bu dosyada, Türkiye'nin Osmanlı geçmişinden devraldığı "hastalıklı" unsurlarla Batılılaşma yönünde attığı "güven verici adımlar" kıyaslanarak bütüncül bir resim elde edilmeye çalışılmış.

Öne çıkan başlıklardan bazıları; Kürt sorunu, din, ekonomi ve askerlerin yönetimdeki etkisi. Dosyada altı çizilen ilginç bir nokta, ayrılıkçı Kürtlerden fundamentalist İslamcılara, Batıcı laiklerden askerlere kadar her kesimin Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesinden yana olması.

Hedefleri farklı farklı olan, hatta çoğu zaman birbiriyle çatışan bu grupların, Avrupa Birliği ile ilgili düşüncelerinin aynı olması ve Türkiye için bu yönde bir umut telkin etmesi ilginç bir olgu. Dergi, askerlerin Türkiye'nin Batı ile bütünleşmesi için AB'ye girişini desteklediklerini de belirtmekte.

Avrupa Birliği konusunda toplumda gerçekten bu kadar yaygın bir beklenti var mı? Varsa bu beklentiyi oluşturan unsurlar nelerdir? İslamcılarını insan yerine bile koymayan kimi laiklerle kimi "İslamcılar" nasıl oluyor da Avrupa Birliği'nin kendi projelerini gerçekleştirme imkanı sunacağını düşünebiliyorlar? AB'nin elinde nasıl bir sihirli değnek var ki, dünya görüşleri bu kadar zıt grupların her biri kendi kurtuluşlarını burada bulabiliyor?

Yoksa şöyle mi düşünmeliyiz: Avrupa Birliğinin gerçekten her derde deva bir dünya cenneti olarak algılanması, kendilerini şu ya da bu şekilde ifade eden sosyal ve ideolojik grupların gerçekten içini doldurabilecekleri bir projeye sahip olmamalarından kaynaklanıyor. İşin tuhaf yanı, şu ya da bu dünya görüşünün takipçisi görüntüsü vererek kendilerine varlık alanı aç

maya çalışan gruplar sadece Avrupa Birliği konusunda değil globalleşme, pazar ekonomisi, tüketim toplumu, demokrasi, liberalizm gibi içeriğinden bihaber oldukları güncel değerler konusunda da bir konsensüs sağlamış görüntüsü veriyorlar.

İslamcı çevreleri ele alalım: Dergide belirtildiği gibi onlara göre Türkiye eğer AB'ye girerse din ve vicdan özgürlüğü garantiye alınacak. Başörtülüler üniversitelere girebilecekler. Parlamentoda istedikleri gibi kendilerini ifade edebilecekler. İmam Hatip Okulları'nın kapatılması gibi yüz kızartıcı durumla karşılaşmayacaklar... Bu listeyi uzatabiliriz.

İspanya'nın AB'ye Girişi

Özgür bir insan olmanın temel şartlarından birkaçı olarak sıralanabilecek bu taleplerin, bireysel olarak Avrupa Birliği ülkelerinde çoğunlukla sorun olmaktan çıktığı söylenebilir. AB'ye bakıp insanların iyimser olmamaları için bir neden yok gibi görünüyor.

Oysa Avrupa Birliği siyasi birlik olduğu kadar bir medeniyet projesi olarak yeni bir toplum ve zihniyet inşa projesidir. Bu birliğe alınacak ülkelerin coğrafi olarak Avrupa'da bulunuyor olmaları yetmiyor.

AB'nin bireysel düzeyde bu hakları tanıyor olması, her şeyden evvel toplumun dönüştürülmesi ve toplumun artık kimi tehlikelerden uzak olduğu kabulü ile yakından ilgilidir. Örneğin Katolik İspanya AB'ye girmeden evvel üstü örtük bir toplum mühendisliği çalışmasına tâbi tutuldu. Bizdekine benzer biçimde, Avrupa standartlarında hayli yüksek olan dini okul ve öğrenci sayısı uygun rakamlara indirildi. Bugün Avrupa'da Katolik Kilisesi'nin en güçlü olduğu ülkelerden biri olan İspanya, dini eğitim alan öğrenci sayısını 10 bin civarına çektikten sonra AB'ye girişi garantiledi.

Bu nedenle *The Economist* bir yanda askerlerin siyasetteki etkisinden dolayı gizliden gizliye Türkiye ile istihza ederken diğer tarafta Türk modernleşmesi ve Batılılaşmasındaki rolü nedeniyle askerleri alkışlayan bir üslup takınıyor. Ve bu üslup Batı entelijansiyasının sahip olduğu bakış açısını da çok iyi yansıtıyor.

AB'DE LİNGÜİSTİK SAVAŞ

Almanya Başbakanı'nın, Avrupa Birliği dönem başkanlığını devralan Finlandiya'dan Almanca'nın da Birliğin resmi dili olarak tanınmasını istemesiyle ortaya bir 'savaş' çıktı. Alman Başbakanı sadece istekte bulunmakta kalmadı, yapılacak ilk toplantıya katılmama tehdidinde bulundu.

Almanya'nın talebi şu: Fransızca ve İngilizce'nin yanı sıra Almanca'nın da Avrupa Birliği toplantılarında resmi dil olarak kabul edilmesi. AB'deki uygulamaya göre, her iki dilin yanı sıra birliğin dönem başkanlığını yürüten devletin resmi dili oturma odalarında anında çevriliyor. Bu çıkışla, Avrupa Birliği'nin en büyük finansörü durumundaki Almanya, Avrupa Birliği içinde siyasi ağırlığının da giderek artacağını göstermiş oldu.

Çok teknik bir ayrıntı gibi duran bu dil krizinin gerçekte derin bir kültürel hatta hakimiyet savaşını yansıttığını söylemeye Türkiye'de artık "gerek var." Bir toplumun iddia sahibi ve saygın olmasıyla dilinin kullanımı ve yaygınlaştırması arasında doğrudan ilişki olduğu tartışmasız kabul edilecek bir realite olsa da, Türkiye'deki sözüm ona aydınlar için bu, bir iddia olmaktan öteye geçmemektedir.

Diplomasi her şeyden önce dile dayanan stratejik mücadelenin adıdır. Bu savaşta kullanacağınız "dil" ile araç olarak kullanacağınız dile hakimiyetiniz kadar ağırlığınız var demektir. Bunun etkili devlet olmanın olmazsa olmaz şartı olduğuna tarih yeterince örnekler vermektedir. Diplomasi dili ile, araç olarak kullandığımız dile olan hakimiyetiniz ya da kendi dilinizin diplomatik/uluslararası ilişkilerdeki ağırlığı ile ülkenizin ağırlığı arasında doğrudan ilişki bulunmaktadır.

Bırakınız uluslararası platformlarda Türkçe'nin iddialı hale gelmesini, günlük kullanımda bile kirlenen bir dille karşı

karşıyayız. Geçtiğimiz yıllarda Fransa'da çıkarılan bir kanunla Fransızca olmayan kelimelerin medyada, işyeri isimleri veya marka ismi olarak kullanılması yasaklanmıştı.

Bir balıkçı adasına sığınmış olan İngiltere'nin uluslararası platformlardaki gücüyle İngilizce'nin yaygınlığı arasında doğrudan ilişki olmadığı söylenebilir mi? Ya da emperyal gücü kalmamasına rağmen, Fransızca'nın hala pek çok üçüncü dünya ülkesinde resmi dil olarak kullanılıyor olması ve uluslararası ilişkilerde resmi dil olarak kabul görmesinin Fransa'nın ağırlığına katkıda bulunmadığı iddia edilemez. Almanya'nın ekonomik olarak bu kadar öne çıkmasına rağmen Almanca'nın henüz uluslararası ilişkilerde tanınmamış olması Alman etkisinin yetersiz kalmasına işaret etmez mi?

Türkiye'nin, ekonomik ve askeri anlamda, zikredilen ülkelerin gücüne sahip olmadığı ortada. Ancak, sahip olduğu potansiyelin farkında olmadığı da bir gerçek. Veya bunu kullanmakta aşırı derecede ürkek davrandığını söylemek abartılı olmasa gerek.

Prizren'e giren Türk askerine karşı gösterilen coşkunun altında yatan stratejik avantaja Kosova'ya giren NATO askerlerinden hangisi sahip? Şüphesiz dil tek başına belirleyici değildir ama varolan gücün de göstergesidir. Değil yabancı ülkelerde, Türkiye'nin ev sahipliği yaptığı hatta Türkiye'ye ilişkin konuların tartışıldığı uluslararası politik, bilimsel toplantılarda bile Türkçe'yi horlayan, ihmal eden bir yaklaşım sahiplerinin ağırlıklarının olmasından bahsedilebilir mi?

AVRUPA BİRLİĞİ ÜSTÜNE İKİ SORU

Avrupa Birliği'ne katılım sürecinde Türkiye için bir tür "akıl defteri" işlevi görmesi beklenen "Katılım Ortaklığı Belgesi" (KOB) üzerinde daha çok tartışma yapılacak. Beğenmediğimiz her uygulamayı yakışıksız bulduğumuz her "duruş"u mahkum edecek sihirli formül elimizde artık.

AB ile Türkiye ilişkileri görünürde "geri dönülmez" bir noktaya gelmiş, bir zamanlar "karşı oldukları" söylenen siyasi grupların da dahil olduğu geniş bir konsensüsten bahsedilmeye başlanmış olsa da, "siyasi irade"nin gerçekten Avrupa Birliği'ne tam üyelikten yana olduğuna dair ciddi kuşkular var. Avrupalıların bir müddet sonra "siz gerçekten üye olmak istiyor musunuz?" türünden bir sorusu ile muhatap olmak kaçınılmaz görünüyor. Oysa düne kadar "bizi gerçekten istiyor musunuz?" sorunu soran Türkiye idi.

Varolduğu söylenen ya da oluşturulan "konsensüs"e rağmen hala "siyasi irade" ile "siyasilerin görüşleri" gibi ikilemin varlığı bile, Türkiye'nin üyelik sürecinin temelde "siyasal kültür" sorunu olduğunu ortaya koyuyor. Sonuçta, AB taraftarı olanlarla taraftarmış rolü oynayanların, kendilerine taraftar olmaları telkin edilen ve bu yüzden kafası hayli karışık hale getirilen kesimlerin yüzleşmekten korktukları temel soru şu: AB'ye girmekle kazanılacağı varsayılan siyasal, sosyal ve kültürel normları üretecek siyasal kültür Türkiye'de mevcut mudur?

Avrupa Birliği'ne girip girmemeyi dert edinen herkes öncelikle bu sorunun cevabı üzerine kafa yormak zorunda. Siyasal kültürü şekillendiren siyasal irade denilen belirleyici çekim gücünden böylesi sonuç istihsal etmek zor görünüyor. AB dışında kendi varoluş alanı içinde özgün bir siyasal kültür oluşturma

iddiası ile AB'ye çekince koyanlar siyasal irade ile siyasal kültür arasındaki çelişkiyi çözmedikçe "katılım ortaklığı" dışında bir referans üretmeleri, en azından seslerini duyurmaları zor görünüyor.

Yine, AB bağlamında sorulması gereken bir soru daha var: Avrupa Birliği, Türkiye'yi içine sindirecek bir siyasal kültüre (siz buna siyasal, toplumsal olgunluk da diyebilirsiniz) ulaşmış mıdır?

Avrupa Birliği üyelerinin resmi açıklamalarındaki romantik görüş birliğine rağmen "derin irade"nin Türkiye'yi kabul edecek kadar tarihi bağlamdan koparak değerlendirme yaptığından emin olmak için elimizde çok az gösterge var. AB'de siyasi iradeyi belirleyen "derin irade" Türkiye konusunda iç barışıklığa, çoğulcu kültüre sahip olup olmadığı Türkiye'de yaşayanlar kadar Avrupalılar da emin görünmüyor.

Hem Türkiye'ye, hem Avrupa Birliği'ne yönelik iki soru balarına çok önyargılı gelse de iki taraf için ilişkileri belirleyen, dipten gelen bir "kuşku dalgası" varolmayı sürdürecektir.

Azınlık Hakları

Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girip giremeyeceğini temelde değerler/kavramlar belirleyecek. Türkiye'deki mevcut siyasi kültür, daha doğrusu siyaseti belirleyen ve kendi siyaset kültürünü üreten ve dolaşıma koyan seçkin çevrelerin kavramsal çerçeveleri ile Avrupa Birliği'nin siyasi kültürünün, bir başka deyişle Avrupa kimliğinin uyuşup uyuşmayacağı sıkça tartışılıyor.

Bu noktada Türkiye'de tüm toplumsal ve siyasal çerçevesiyle birlikte siyasi kültür üretimini tekelinde bulunduran iradenin kavramsal dünyası ile Katılım Ortaklığı Belgesi ile somutlaşan Avrupa Birliği normları arasında perspektif kırılması olduğu bir kez daha ortaya çıktı.

Oysa bir toplumun siyasal kültürünün, (diğer kültür ve kavramsal algılayış biçimlerinde olduğu gibi) tarihi hafızasından, bağlı bulunduğu medeniyet havzasından, kimliğini oluşturan temel öğelerden soyutlanarak oluşması düşünülemez. Ancak içinde bulunduğumuz ortamda Türkiye'de, bu topraklarda yaşayan insanların kendi kültürel kotlarına yabancılaştığı ka-

dar Avrupa Birliği'nin kültürel çerçevesine de yabancı olduğu, adaylık kapısında beklerken bile karşımıza çıkan bir gerçek. Temel algılama düzeyinde ve kavramsal çerçevesini doldurmadığınız bir medeniyet havzasının değerlerini kopyalayarak ya da kendi kültürel/tarihi birikiminin şekillendirdiği kavramsal çerçeveyi, kültürel kodlarınızı deforme ederek yeni bir algılayış/kavrayış biçimi oluşturmak kolay olmasa gerek. Türkiye'de siyasal kültürü biçimlendirmede kendilerini tekel sahibi gören çevrelerin sathiliği göz önüne alındığında elde edilen hasılanın, içi boşaltılmış biçimsel ve kaba bir doğrulukla, içselleştirilmemiş ve hep geriden takip etmeye mahkum bir batı/cılıktan başka bir şey olmadığı ortaya çıktığında. "Doğulu" tarzlarıyla siyaset yapma ve iktidarı elde tutma biçimlerinden vazgeçmeden Batılı olmanın, medeniyet değiştirmiş olmanın mümkün olmadığı anlaşılmış görünüyor.

Selanik Yahudilerine Ödül

Bunca sözü etmemin nedeni geçenlerde Selanik'te verilen bir ödülde başka bir şey değil. Tam da Katılım Ortaklığı Belgesi açıklandığı bir zamana tesadüf eden bu tören pek çok Yunan dostu kadar İsrail dostlarının da dikkatinden kaçmış bulunuyor. İspanya Büyükelçisi Selanik Yahudi cemaatinin başkanı Andreas Sefiha'ya devlet madalyası verdi. "İspanyol Yahudi kültürünü yaşatma ve koruma"larından dolayı Selanik Yahudilerine, Sefardin cemaatine İspanya devleti adına bu nişan verildi. Bugün sayıları 1500'e kadar inmiş olan Selanik Yahudilerinin kökeni İspanya'dan sürülen Yahudiler oluşturuyor.

Buraya kadar her şey normal. Ancak, İspanya'dan kovulan Yahudilerin önemli bir kısmını Selanik'e yerleştiren Osmanlılar burada belki de ilk defa bir Yahudi toplumunun oluşmasına imkan sağlamıştı. Selanik'te, Osmanlı'nın elinden çıktığı 1912 tarihinde 50 binin üzerinde Yahudi yaşıyordu. Selanik'te gördüğüm Yahudi tarihçi Alberto Nar, Osmanlı Selanik'ini tam bir Yahudi cenneti olarak niteliyor ve şöyle diyordu: "Dünyanın her tarafında Yahudiler ancak belli mesleklerle uğraşabilirlerdi. İlk defa Selanik'te hamaldan bankere, tüccardan fırıncıya kadar bir toplumu oluşturan piramidin tüm unsurları oluşmuştu."

Yahudi cemaatin lideri Sefihe ise Osmanlı döneminde kendilerine nasıl ayrıcalıklar tanındığını, dini ve kültürel özgürlükler sağlandığını, Yahudilerin, Osmanlı Selanik'ini oluşturan Müslüman ve Hıristiyanlarla yan yana, gettolara sıkışmadan nasıl yaşama hakkını bulduklarını anlatmıştı.

Osmanlının Selanik'ten çekilmesinden 15-20 yıl sonra buradaki Yahudi cemaatin varlığından eser kalmamıştı.

Buradaki Yahudilerin Nazi toplama kamplarına götürülmeleri sayılarının azalmasının temel nedeni olsa da, modern ulus devlet anlayışı diğer azınlıklara olduğu gibi Yunan vatan-daşı Yahudilere de hayat alanı bırakmadı.

Siyasal varlık olarak Osmanlının tarihe karıştığı muhakkak. Ancak onun yüzlerce yıl içinde oluşturduğu siyasal kültürün bir yansıması olan bir arada yaşama, kültürel hak, azınlık hakları gibi kavramların bizim zihin yapımızı etkilemediğini, kavram dünyamızın oluşmasında tümüyle etkisiz olduğu söyle-nemez.

Bu tarihi arka planı yok sayarak yeni bir siyasal kültür oluşturmanın imkansızlığını ispatlayan bir kavşak noktasında Türkiye. Ya kendi referanslarına dönecek ya da ulaşmak istediği Batının, Avrupa Birliği'nin kriterlerine (eğer mümkünse) tümüyle çekincesiz uyacak.

Selanik Yahudilerine ödül veren Avrupa Birliği üyesi İspanya'nın verdiği ödülün gerçek adresi Osmanlı ve onun kavram dünyasından başkası değil. Türkiye'de azınlık tanımında bile anlayamayan, var olan tanımı görmezlikten gelen, teklif edilen normları da içine sindiremeyen bir siyasal elitin İspanya'dan, Yunanistan'dan insan hakları, azınlık kültürüne saygı dersi almaktan başka seçeneği kalmamış görünüyor.

Derin Avrupa, Resmi Avrupa

Avrupa Parlamentosu genel kurulundan, Türkiye'nin Ermeni soykırımını kabul etmesini isteyen kararın çıkması, Türkiye'de daha Katılım Ortaklığı Belgesinin içeriği anlaşılmadan, ilgiyi tümüyle başka alana çekti. Aslında bu durum, Avrupa ile ilişkilerin, hiç de derin hafızaya sünger çekerek yürümeyeceğinin, her an bu tür kazaların olabileceğinin bir işareti sayılmalı. Bu anlamda Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girişi macerasının

sadece soyut ilkeler düzeyinde ele alınamayacağını, alınmaması gerektiğini bir kez daha önümüze koyuyor. Ermeni tasarısının onaylanmasının, Avrupa Birliği kriterlerine ayak direyen resmi çevreler tarafından iyi bir fırsat olarak değerlendirileceğinden kuşku yok.

Kaldı ki, Avrupa Birliği'ne giriş sürecine ve katılımı soyut anlamda Avrupa siyasal tarihinin geliştirdiği siyasal kültüre, Türkiye'nin toplumsal ve siyasal anlamda uyum sağlaması, kendine çekidüzen vermesi gözüyle bakıldığında bile ciddi sorunlar var. Avrupa'nın ilkesel temellerini oluşturan tarihsel süreci görmeden, toplumsal ve kültürel dinamiklerini ele almadan, bu temellerle ciddi bir yüzleşmeye girmeden uygulamaya konacak dönüşüm projeleri her an yeni sürprizler çıkarabilir.

İki yıl öncesine kadar Türkiye'nin adaylığını reddeden Avrupa Birliği karar mekanizmaları, stratejik bir dönüşümle Türkiye'nin tam üyelik için adaylığını kabul etti. Bu resmi tavır Avrupa bilincini/kimliğini oluşturan temel faktörlerin Türkiye'ye yönelik tutum ve reflekslerinde bir değişiklik olduğu anlamına gelmez. Stratejik olarak, Avrupa Birliği'nin Türkiye'nin adaylığına kapı araladığı bu süreci iyi tahlil etmek gerekiyor.

İki Farklı Strateji

Dikkat edilirse Avrupa Birliği'nin oluşum aşamasında iki farklı stratejik tercih birbiriyle yarışmaktadır. Birliğin derinlemesine kurumlaşması için çaba gösteren ülkelerle yatay olarak yaygınlaşmasından yana olan ülkelerin politikaları zaman zaman birbiriyle çatışmaktadır. Başını Almanya ve Fransa'nın çektiği Avrupa Birliği'nin derinlemesine kurumlaşması ve Birleşik Avrupa yolunda mesafe kat etmesini isteyen ülkeler, Türkiye'nin katılımının bu türden bir yapılanmayı olumsuz etkileyeceğini düşünmektedirler. İngiltere gibi Avrupa Birliği'nin güçlenmesini kendi stratejik öncülleri açısından zararlı gören ülkeler, derinlikli bir güçlenme yerine birliğin yeni üyelerle yaygınlaşması ve bu sayede birlik sürecini yavaşlatmaktan yana bir politika takip ediyor. Özellikle İngiltere'nin Türkiye bağlamında tavrını bu açıdan anlamlandırmak mümkündür. Geçen yüzyılın güçler dengesi politikası mimarı İngiltere ile

realpolitik'in mimarı Almanya yine hemen hemen aynı çerçevede Avrupa Birliği üzerinde yarışıyor.

Bu arada Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne girmesine hararetle destek olan Amerika'nın tavrı da önemli. Amerika Türkiye'nin adaylığına tam destek vererek hem bir müttefikinin Avrupa denklemi içerisine girmesini sağlamış olacak hem de Birliğin derinlemesine kurumlaşmasını elden geldiğince ertelemiş olacaktı. Ayrıca, oluşan yeni Balkan dengesi içinde Türkiye'nin konumu hayli önemliydi ve Alman etkisi karşısında Avrupa Birliği içinde Türkiye ile bir tür denge kurmayı planlıyor. Zaten bölgedeki fiili askeri varlığı ile Balkanları yeniden dizayn etmeye çalışan Amerika kendi yanında yeni bir ağırlık merkezi oluşturmuş bulunuyor.

Ancak, ABD ağırlığı, son noktada Avrupa Birliği için yeterli olmayabilir. Nitekim *The Washington Institute*'den Makovski'nin, raporunda da belirttiği gibi, Amerika, son sözü Avrupa Birliği'nin söyleyeceğinin farkında olmalı.

Ana hatlarıyla stratejik boyutunu verdiğimiz tablo karşısında, Türkiye'den istenen kimi siyasal ve sosyal düzenleme taleplerinin, stratejik oyunda zaman zaman baş vurulacak argüman olmaktan öteye gitmediği görüntüsü çıkıyor karşımıza. Bu argümanlar her ülkeye göre değişir. Örneğin Bulgaristan her bakımdan Türkiye'den geri olduğu halde onlar için gösterilen en önemli engellerden biri sahip olduğu nükleer santraldir ve güvensiz olduğu gerekçesiyle kapatılması şart koşulmaktadır.

Bu noktada muhtemelen Avrupa Birliği Türkiye'yi dışarıda tutmaktansa, uğraşmak zorunda olduğu temel sorunları, tam üye yapmadan aday statüsünde mümkün olduğunca uzun süre bekletmek suretiyle halletmeyi tercih etti. Örneğin Kıbrıs, Ege ve Ortadoğu'ya yönelik muhtemel politikalarında, Türkiye'ye gerekli biçimi vermeyi amaçlamış olduklarını söylemek komploteorileriyle geçiştirilemeyecek kadar ciddiyet içermektedir.

Son noktada, Türkiye'ye önerilen Katılım Ortaklığı Belgesinde iki konunun atlanmış olması ilkelerden çok stratejik kaygıların öne çıktığını gösteriyor. Bunlardan ilki, her türlü siyasal ve toplumsal sorun mercek altına alınarak, Alevilerin dini haklarından Kürtlerin kültürel haklarına kadar "çözüm önerileri" metne geçerken inançlarından dolayı mağduriyete uğrayanların temel haklarına ilişkin hemen hiç bir maddenin belir-

tilmemiş olması tesadüfi olamaz. Örneğin, eğitim hakkı engellenen, yargısız infazla kamu görevinden mahrum bırakılanlardan söz edilmemektedir.

İkinci olarak, bir yandan Türkiye'ye yapması gereken say-falarca ev ödevi verilirken diğer yandan Avrupa Birliği'nin ekonomik anlamda vaat ettiklerini yerine getirmemesi dikkatlerden kaçmamalıdır.

Sonuç olarak, bir yanda resmi Avrupa kriterlerine ayak direyen, katılmakta isteksiz resmi Türkiye; öte yanda, resmi olarak kabul etmeye hazır görüntüsü veren resmi Avrupa'ya rağmen, Avrupa parlamentosunun son Ermeni kararında olduğu gibi, karşı tavrını gizlemeyen derin Avrupa var.

Birbirini kabullenmekte çok da istekli olmayan, iki tarafın sahneye koyduğu bir gölge oyununu seyrediyoruz.

RESMİ ADAY EŞİT ADAY FARKI

Avrupa Birliği'nin 2010 yılına kadarki gelişme sürecinde aday ülkelerden sadece Türkiye'yi dışarıda bırakmasının Türk aydınları ve seçkinleri üzerinde en azından psikolojik yara açtığı ortada. Ancak, tuhaf bir şekilde, kimse bu yaranın ismini koymak bir yana varlığından dahi bahsetmek istemiyor.

Türkiye olanca aşağılanmalardan sonra resmi aday statüsüne geçmeyi başarmıştı sonuçta. Batılılaşma yolunda geline merhale, Gümrük Birliği'nden sonra Türk seçkinlerinin en önemli başarılarından biri sayılabilirdi. Eğer ortaya çıkan bu durum olmasaydı seçkinler eliyle yürütülen Batılılaşma girişimlerimizin bu minval üzere sürdürüleceğinden kuşku duyulmayacak, neredeyse seçkinlerimizin gelecekteki Türkiye projeleri, daha doğrusu sahip oldukları Batı tasavvuru kamu vicdanında meşruiyet kazanmış olacaktı. Türk seçkinlerinin onulmaz yalnızlığı bir nebze giderilmiş olacaktı.

Türkiye'de hemen herkes Avrupa Birliği'nin bize bakışını (kategorik anlamda) değerlendirmekte ne kadar yanıldığını yeni anlamış oldu. Avrupa Birliği'ne resmi aday olmakla eşit aday olmak arasında derin bir muhteva farkı olduğu ortaya çıktı. Tartışmaların muhtemel üyelik ve buna ilişkin hazırlıklar üzerine yoğunlaştığı bir dönemde resmi aday olmakla eşit aday olmanın aynı şeyler olmadığı pek fark edilmedi. Daha Avrupa kapılarına adım atmadan dünkü bakiyemiz olan devletçiklerden geride tutulmak reddedilen mirası hatırlattı. Henüz Avrupa'nın zencisi olmadan, Bulgaristan gibi Osmanlı bakiyesi ülkelerin zencisi olma durumuna düştüğünü fark eden seçkinlerimiz, bu ülkede kendi konumlarının ayırdına varmış değiller. Zor gelen, konuşulmaması gereken, üstü örtülüp geçirilmeye çalışılan nokta da burası. Yoksa Avrupa'nın bu yaptığı, ne ilk

ne de son. Milli hisleri biraz kaşırsanız, hamaset edebiyatıyla kitleleri yatıştırarak mümkün.

Ancak dünyanın en yalnız aydını olmak gibi bir ayrıcalığın dayanılmaz boşluğu bazen tahammül sınırlarını zorluyor.

Sadece Avrupa Birliği'nin tutumu değil bizim seçkinleri yaralayan. Henüz kendini yeterince yenileyememiş ama güç ve iktidarı hala ellerinde tutan, başının her derde girdiğinde kapısını çaldığı etkin kurumların/kadroların kendilerini yalnız bırakmaları da yaralıyor onları. Yalnızlıkları bu zamana kadar fazla sorun olmamıştı. Konumlarını, projelerini beğenmeyen, adam edilmeye mahkum kitlelere karşı tek sığınakları ile araları açıyordu; işte gerçek yalnızlık burada başlıyordu. Ya yalnızlığı göze alıp yol ayrımına geldiklerini ilan edeceklerdi, ki bu güç ve iktidar paylaşımında kaybedecekleri (şimdilik) belli olan bir biçimde mütteliklerine savaş açmak demektir.

Bu şövalye ruhlu bir kişilik hiçbir zaman onlarda olmadı. Ne zaman değişim bayrağını ellerine alsalar diğer taraftan gelen rüzgar karşısında hemen indiriverdiler bayrakları. Değişim, çağdaşlık, yeni kimlikler, globalleşme, liberal eğilimler adına üstlenecekleri risk statükoyu karşılıklarına almaya değecek kadar değil henüz. En ateşli değişimcilerimizin bile değişimciliği statükodan beslenmekteydi. Yani statükoyu temsil edenlerin izin verdiği kadar değişimcilik oynanabilirdi.

Ecevit'in 'Avrupa Birliği aile fotoğrafı'nda mahcup bir şekilde kayboluşunun semiyolojik göndermelerinin açıklanması bile, genelde Batı, özelde AB ile girdiğimiz ilişkilerin şifrelerini çözmeye yeterdi. Ne tuhaf, aynı saatlerde Türkiye'den Avrupa Birliği'ne gönderilen mesaja karşı küçük değişimlerin dışında bir karşılık, bir eleştiri gelmedi. Ne kadar zarif, naif ve de hafif eleştiriydi öyle. Bu açıklamanın AB üyeleri arasında siyasal yapımıza ilişkin kuşku ve doğmasına neden olabileceği ileri sürülüyordu. Statükoculuk giyinilmeye çalışılan yeni kimlikle çatıştıyordu ve seçkinlerimiz bu riski göze almaları halinde konumlarını yitirecek yalnızlıklarını gerçek hale getirecek bir korumasızlığa düşebilirlerdi. Bunu göze alacak şövalye kişilik yoktu aralarında.

Sonuçta Türkiye'de hiç kimse, idealleri uğruna statükodan vazgeçmeyi göze alacak lükse sahip değil. İdealler de birer lüksten ibaret çünkü. Onun için herkesin korunacak bir statükosu var.

AB, ALMANYA, TÜRKİYE

Fransa ziyareti esnasında Alman başbakanı Gerhard Schroeder'in ve Fransız Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın birlikte yaptıkları ortak açıklama, Avrupa Birliği üyelerine Helsinki toplantısı öncesi bir çağrı yapıyor ve Avrupa Birliği ortak savunma konseptinde somut adımlar atılması yönünde gelişme kaydedici kararlar almaya çağırıyordu. Şu anki Avrupa'nın biri ekonomik diğeri siyasi devî olarak görünen iki devletin bu çağrısının ardından ABD savunma bakanı William Cohen adeta Almanya'ya kızan bir uyarı yaptı. Sanıldığı'nın aksine bu uyarı Almanya'nın askerî ve savunma alanında fazla ileri gitmemesi yönünde değil, Almanya'nın savunma bütçesini kısma yönünde temayüllerinin ortaya çıkmasını eleştiren bir açıklamaydı. Geçen ay, Alman Başbakanı yaptığı bir açıklamada, Alman savunma bütçesinin bıçak sırtında olduğunu belirterek Avrupa savunmasına yönelik olarak NATO'ya katkılarını artıramayacağını ima etmişti.

ABD Savunma Bakanı Alman komutanlara yaptığı konuşmada, Amerika ile Avrupa savunma kapasiteleri arasındaki açıklık arttığı müddetçe Avrupa'nın kendi güvenliğini sağlamanın tehlikeye girebileceğini söyleyerek, Almanlara dolaylı bir uyarıda bulunmuş oldu. Yani, Amerika her zaman sizin imdadınıza yetişmeyebilir, veya ABD'nin katılmak istemediği bir kriz anında siz kendi kaderinizle baş başa kalabilirsiniz...

Bu açıklama aslında, kısa vadede, Almanları da askerî yükü paylaşmaya çağırma anlamında okunabileceği gibi, uzun vadede, stratejik açıdan Amerika'nın Avrupa ilişkilerini de ele veren bir açıklama olarak okunmalıdır. Amerika Avrupa'yla ilişkilerinin soğuk savaş döneminde olduğu gibi bir himaye ilişkisi içinde yürümeyeceğini, bunu yürütmeye Amerika'nın da

fazla istekli olmadığını göstermiş oluyor. Artık Avrupalılar kendi evlerinin önlerini kendileri temizlemeliler. Onun için özellikle ekonomik gücü elinde tutan Almanlar, üzerlerine düşen sorumluluğu yerine getirmeliler.

Bu misyon Avrupalılar için sürekli bir çelişki ve güven sorununu bünyesinde barındırıyor olsa da, bunun Amerika için mantıksal ve tarihsel bir dayanağı bulunmaktadır. Avrupalılarda tarihsel olarak bir Alman korkusu hep var olagelmıştır. Alman Birliği'nin sağlandığı 19. yüzyıldan beri gerek Fransa, gerekse İngiltere değişik politikalar ve ittifaklarla Alman gücünü dengelemeye çalışarak, onu sınırlamaya çalıştılar. Bu politikaların tutmadığı her dönemde de Almanlar Avrupalıların korkularını haklı çıkararak geç kalmış emperyalist heveslerini gerçekleştirmeye çalıştılar.

Her iki girişimde de Avrupalıların imdadına Amerika'nın yetişmesiyle Almanlar durdurulabildi. Amerikanın o anlamda Almanlara karşı korkuya dayalı duygusal ilişkileri olmadığı gibi, aksine psikolojik olarak bir rahatlığı var. Amerika'nın Kara Avrupa'sına özgü komplekslerinin olduğu söylenemez.

2000'lerde Amerika-Avrupa

Amerika, 2000'li yıllarda bir yanda Avrupa'nın kaçınılmaz yükselişini, diğer yanda kendi gücünün sınırlarını görerek Atlantik'in diğer tarafıyla ilişkilerine yeni bir biçim vermeye çalışıyor. Kendi açısından bakıldığında tek başına dünya gücü olmanın da bir sınırı olduğunu görerek yeni durum öncesi stratejik düzenlemeleri yapmaya çalışıyor. Almanya'ya yüklenen misyon da bu stratejik düzenlemelerle ilgilidir.

Amerika bir yandan Ortadoğu'da, Balkanlar'da, Orta Asya'da stratejik düzenlemeleri şimdiden kurumsallaştırırken; diğer yandan kendi ayakları üstüne basan, kendisine bağımlı olmayan ama uyumlu bir biçimde işleyen Avrupa ilişkisini dizayn etmek istiyor. Bu yeni dönemde Amerika, Avrupa-ABD ilişkisinin en doğal ve organik kurumu olarak NATO gücünü korumak arzusunda. Bu noktada, diğer Avrupalıları korkutsa da Almanya'yı ekonomik olduğu kadar askerî olarak da sorumluluk alanına çekiyor. Belki Almanya, Avrupalılardan bulamayacağı güven ve desteği ABD'den almış olarak başka türden bir ABD

etkisi/üstünlüğü sürdürülmüş olacak. Bu nedenle Amerika sürekli olarak Almanya'nın NATO'ya katkısının artmasını istiyor.

İki Almanya'nın birleşmesi sonucu ortaya çıkan dev Avrupa gücü karşısında ürken Fransızlar, Almanların bu güce ulaşmasının nedeni olarak, soğuk savaş sırasında Almanların askeri harcamalar yapmayıp tüm kaynaklarını ekonomik gelişmeye aktarmış olmalarını, Sovyetlere karşı tüm savunma yükünü diğer Avrupalıların çekmiş olmasını göstermişlerdi. Bu tezde haklı bir taraf olsa da Alman yükselişini bu gerekçeye indirgemek politik bir yaklaşım olur. Paradoksal biçimde Avrupalılar da hem Alman büyümesi ve etkinliğinden korkuyor, hem de Almanya'nın askeri harcamalara daha fazla kaynak aktararak, yükün altına girmesini sağlayıp, görece bağımsız bir Avrupa gücünü birlikte kurmayı hedefliyorlar.

Türkiye'nin Seçenekleri?

Bu manzara karşısında Türkiye'nin ABD ilişkilerini yeniden gözden geçirmesi gerekir. ABD'nin Türkiye'yi stratejik partner seçmesi tüm yolların açıldığı anlamına mı geliyor yoksa; göreceli olarak daha kabuğuna çekilmiş bir Amerika karşısında kendi evinin içine düzen verme gücüne ulaşmış Avrupa'yla karşı karşıya kalmak anlamına mı geliyor? Amerika eğer başarabilirse, Avrupa-Amerika ayrımı esasından çok, Avrupa ile birlikte bir tür partner ilişkisi içinde gücünü/ilişkisini sürdürmek istiyor. Türkiye'nin AB'ye alınması için ısrarı da bu ilişki biçimiyle yakından alakalıdır.

Avrupa ne derse desin, Amerika bize yeter anlayışı ile "İslam dünyası da bölgesel ilişkilerimiz de kültürel bağlarımız da uzak dursun, bize Batı yeter" diyen azat kabul etmez bağımlı zihniyet arasında muhteva olarak pek fark bulunmamaktadır.

Türkiye tarihî ve coğrafi olarak AB'den kopamayacak kadar Avrupa ile iç içedir. Zaten istese de bu kadar büyük bir ülkeyi Avrupa'dan yalıtılmış, kapılarını kapatmış olarak kendi başına bırakamaz. Türkiye, Avrupa ve Amerika ne kadar bastırtsa da (en azından) tarihî ve coğrafi olarak kendi bölgesinden, İslam dünyasından uzaklaşamaz. Türkiye'nin sorunu, kendini nerede gördüğüne karar vererek, bu iki dünya ile kuracağı ilişki biçiminde yatıyor.

AGİT'TE BÖLGE OYUNU

AGİT zirvesine damgasını vuran madde Ruslarla yaşanan Çeçenistan sorunu idi. Aslında Çeçenistan üzerinden Rusya ile AGİT arasında yeni bir diplomatik oyun sahnelenmektedir. Diplomasi biraz da sembollere dayalı bir savaş oyunudur. Clinton ve Yeltsin arasında ekranlara taşan restleşmenin arkaplanında, Çeçenistan üzerinden Rusya ile başka bir türden oynanan bir oyun yatmaktadır.

AGİT ilk kurulduğu dönemde, soğuk savaş şartları altında Sovyetler Birliği'ni yumuşatmayı hedefliyordu. Kendini Sovyet tehdidi altında hisseden Batı Avrupa ile Doğu Bloku'nun lideri Sovyetler arasında bir tür saldırmazlık ortamının oluşmasını hedefliyordu. Soğuk savaş dönemi sona erdikten sonra ise bu hedef Rusya'yı Batı sistemine entegre etmek şeklinde karşımıza çıktı. Dağılan Sovyet imparatorluğunun yerine geçen ve hâlâ büyük bir güç olan Rusya'nın bir tür ehilileştirilmesi fonksiyonunu yüklenmişti AGİT.

1990 sonrası, Rusya'nın ekonomik ve siyasal olarak Batı'ya bağımlı hale (siz buna entegre/uyum da diyebilirsiniz) getirildiği bir süreci yaşadı. Bugün artık AGİT çatısı altında ABD ve Avrupa'nın hedefi biraz daha farklı görünüyor.

Her ne olursa olsun önümüzdeki on yıl içinde şimdiki konumundan çok daha iyi durumda olacağı, hatta süper güçlerden biri olacağı kesin gözüyle bakılan Rusya'nın kendine gelmeden bir müddet daha bağımlılık halinin ya da entegrasyon sürecinin uzatılması öngörülmektedir. Clinton'ın, AGİT toplantısında, "Çeçenleri öldürün ama incitmeyin" anlamına gelecek türden bir çıkış yapmasının ve bunu tüm Batı Avrupalıların desteklemesinin arkasında yatan saik budur.

Uluslararası ilişkileri, hatta uluslararası hukuk denilen ve evrenselliği sık sık tekrarlanan kuralları çoğu kez “güç” belirlemektedir. Batı demokrasilerinin ulus devlet ötesi, sınırları yok sayan globalleşme konsepti eğer bir güce dayanmıyorsa bunun bir yaptırımı olmayacağı gibi meşruluğu olmayacaktır. ABD'nin öncülüğündeki yeni dünya sistemi Rusya'nın henüz ayakları üstünde durmaya gücü yokken kendi kurallarını benimseterek hizaya getirilmesini amaçlamaktadır.

Clinton'ın, Yeltsin'in tankların üstüne çıkıp darbeye karşı duruşunu desteklediklerini hatırlatması bir bakıma şu andaki iktidarını da Batı'nın bu sınır ötesi/içi müdahalesine, desteğine borçlu olduğu anlamına gelmektedir. Önümüzdeki on beş yıl içinde Rusya'nın ciddi biçimde ABD'ye kafa tutma şansı yok. ABD ise Çeçenlerin özgürlüğünü sorun etmiyor, bu tür sorunlarla elde ettiği ve ona Rusya üzerinde oynama imkanı sunan fırsatı değerlendirmeye çalışıyor. Hele hele milyarlarca dolar IMF kredileri ile ayakta durabilen Rusya'nın kredi musluklarının kimin elinde olduğunun farkına vardıktan sonra. Rusya'nın demokratikleştirilmesi, Batı'ya entegre edilmesi projesi gibi Türkiye de bölgesel güç haline getiriliyor. Bu getiriliş iradi olmaktan çok bir itiraz hakkının olmadığı bir “ödüllendirme.” Eğer Türkiye önümüzdeki dönem bölgesel güç olacaksa, ve bu güç oluşun en büyük nedenlerinden biri de Kafkaslar'daki durumdan kaynaklanıyorsa Çeçen sorunu hakkında Türkiye ne düşünüyor? Şu hali ile bile AKKA Anlaşması'nı delerek uluslararası anlaşmaları çiğneyen Rusya'ya karşı Türkiye'nin bu bağlamda bir itirazını bile duymadık.

İradenizin dışında size bahsedilen gücün sanılanın aksine kazançtan çok bir zaafi da beraberinde getirdiği bilinen gerçektir...

Eğer Türkiye, Rusya'nın AKKA'yı delip istediği zaman, başta Kafkaslar olmak üzere, Orta Asya'da kuvvet dengesini bozacak askeri güç oluşturmasına engel olamaz, itirazlarını AGİT gibi uluslararası platformda dile getirip gerekli önlemleri alamazsa ileride çok daha güçlenmiş Rusya karşısında fazla bir itiraz şansı olmayacaktır. Çeçenistan'da katledilen masum insanları terörist ilan eden bir dış politika anlayışı Rusya'yı durduramayacağı gibi aynı tehdidin kendi üstüne düşmesini de engelleyemeyecektir. Çarlık döneminden itibaren geleneksel

Rus dış politikasını inceleyenler bu tür gelişmelerin nasıl sonuçlanacağını kestirebilirler.

Dört beş yıl önce Çeçenistan için resmî/gayriresmî tarafla ayağa kalkan Türkiye ne oldu da bu kez Rusya'ya saygı duymaya başladı? Yoksa bölgesel güç rolünü erken mi benimsedik? Bu gücü bahşedenlerin biçtiği rol burada bitiyor galiba.

Güvenlik anlaşması imzalanırsa da, İstanbul deklarasyonu istenildiği gibi çıksa da çıkmıyorsa da Rusya bir şekilde ikna edilecek, ama Batı'nın üstündeki veraseti bir müddet daha devam edecek.

BATI, İSLAM VE FIKIH

Türkiye'nin modernleşmesi ya da çağdaşlaşmasından bahsettiğimizde kavram olarak geleceğe ilişkin bir temenni, bir proje söz konusu demektir. Tanzimat'tan bu yana atıldığımız Batılılaşma serüveni, hangi açıdan değerlendirilirse değerlendirilsin, artık Türk toplumunun az çok içselleştirdiği modernleşme yolunda epey yol aldığını gösteriyor bize. Bu formülasyonu daha da özele indirgersek modernleşmenin Türkiye'deki resmi adresi Batı, Avrupa, Avrupa Birliği olarak ifade edilebilir.

Özellikle Batılılaşma'nın globalleşmeye dönüştüğü soğuk savaş sonrası dönem çerçevesinde bakıldığında, Batı toplumlarında yaşayan Müslümanların varlığı artık Avrupa tipi Müslümanlık'ı gündeme getirecek boyutlara ulaşmıştır. Batı'daki Müslümanların konumunu ya da Batı ve İslam ilişkisini, bizzat Batı'nın geldiği durum açısından ele aldığımızda, İslami terminolojiyi kullanarak nasıl tanımlamamız, anlamlandırmamız gerekecek? Batı'da (en azından demografik açıdan) toplumsal bir güç olmaya başlayan Müslümanlar, içinde buldukları toplum ve siyasal mekanizmalarla olan ilişkilerini nasıl açıklıyorlar?

Türk tipi (bu biraz da Batı tipi anlamına ge/tiri/liyor) bir Müslümanlık üretmek iddiasıyla Saraybosna'da konferans düzenleyen Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu gibi derinlikli konularla uğraşmaya vakti olmadığı anlaşılıyor. Oysa Bosna Devlet Başkanı Aliya İzzetbegoviç'in yakınında bir isim, Bosnalı Müslümanların reis'ül uleması, İslam ve Batı ilişkisi üzerine kafa yoran, çalışma yapan entelektüel bir din adamı Mustafa Çeriç'in çalışmalarından bihaber görünüyor. Yayınladığı "Batı ve İslam" isimli makalesi bu tartışmaya ışık tutacak yaklaşımlar içeriyor.

Çeriç, Avrupa'da artık 30 milyon kadar Müslüman'ın yaşadığını belirterek, bunları üç sınıfta değerlendiriyor. [1] Avrupa asıllı Müslümanlar: Boşnaklar, Arnavutlar, Makedonyalılar vs. [2] Göçmen durumunda olanlar: Çoğunluğunu Müslüman ülkelerden gelen işçilerin oluşturduğu ve Batı'da yerleşik Müslümanlar. [3] Avrupa'da doğmuş olanlar.

"İslam ve Batı" isimli çalışmasında, Batı toplumlarının İslam fikhî açısından ne *dar'ul harb* ne de *dar'ul İslam* olarak tanımlanabileceğini savunuyor Çeriç.

Avrupa'nın artık bir Müslüman gerçeğinin olduğunu belirten Mustafa Çeriç, orada İslam hukuku geçerli olmadığı için *dar'ul İslam* sayılmayacağını, ancak Müslümanların yaşamasına izin verecek kadar plüralist oldukları için de *dar'ul harp* olarak değerlendirilemeyeceğini belirttiikten sonra, Avrupa'nın *dar'ul sulh* kategorisine girebileceğini belirtiyor.

Müslümanların belli anlaşmalar çerçevesinde, Batı toplumu içinde yaşayabileceğini, bu açıdan ele alındığında *dar'ul sulh* sayılması gerektiğini belirtiyor. Bu durumun bir gereklilik olmadığını ama şartların farklı inanç ve kültüre ait bir toplumda yaşamaya zorlaması nedeniyle Batı'da iyi bir vatandaş olarak inançlarını yaşayabilecek ve (öteki ile) bireysel düzeyde de olsa iyi bir ilişki geliştirmenin mümkün olduğunu savunuyor. Bunun için Durkheim'den faydalanarak sosyal mukavele esasına dayalı ilişki biçimini fikhî dile çevirerek Avrupa'yı Müslümanlar açısından *dar'ul sulh* olarak tanımlıyor. Batı'nın tüm toleransına rağmen Müslümanlar'ı (kendinden) kabul etmeye yanaşmayacak kadar yabancı gördüğünü, pek çok Batı Avrupa ülkesinde ikinci büyük din olmasına rağmen İslam'ın hâlâ kabul edilmediğinin de altını çiziyor. Batı henüz siyasal ve kültürel varlık olarak İslam'ı tanımaya hazır değil.

"Müslümanların da Batı hakkında, Batı'nın geldiği toplumsal ve siyasal dönüşüm/deneyimi fark etmeyecek kadar da ilgisiz ve cahil kaldıkları da ayrı bir gerçek" diyor, Çeriç. Ve ilave ediyor: "Müslümanların, dinlerini Batı'nın siyasi entrikalardan koruyabilmeleri için, global toplum hakkında yeterince bilgilenmeleri gerekir."

Bosnalı Müslümanların dînî lideri Çeriç'le 1996 yılında karşılaştığımda Boşnakların kimliğini şöyle tanımlamıştı: Bosnalı, Müslüman ve Boşnak...

Türkiye'deki pek çok Müslüman entelektüel gibi din adamlarının da dinin tanım alanına girmesi gereken bir konuda bile globalleşme/nin diliyle konuşmayı çabuk içselleştirmiş göründükleri dikkate alındığında, ABD'de tefsir doktorası yapmış bir reis'ul ulemanın sorunu fikhî disiplin ve referans çerçevesinde açıklama gayreti daha anlamlı hale geliyor. Vardığı sonuçlardan çok yaklaşım biçimi önemli. Çeriç'in *dar'ul sulh* yaklaşımı, meseleyi tartışmaya değer bulacak din adamlarını bekliyor. Yoksa Türk İslamlığı gibi nevezuhur konular dîni açıdan daha öncelikli mi dersiniz?

Avrupalı İslam Mümkün mü?

Bosna savaşı patlak verdiğinde Türkiye'deki Müslümanların gösterdiği ilgi katledilen Müslüman bir halkın yardımına koşmaktan daha öteye bir anlam taşıyordu. Her şeyden önce tarih bilincinin dirilmesi anlamına geliyordu Boşnakların varlığının keşfi. Unutulmuş bir tarihin, yani tarihi hafızanın yerine gelmesi anlamında önemi haizdi.

Zaman zaman Müslüman kalemlerce de dile getirilen bir başka unsur öne çıkmaya başladı: "Avrupalı İslam" olgusu. Avrupa'nın ortasında bir katliamın yaşanıyor olmasına yapılan vurgu aslında Avrupalılığa karşı beslenen bir gizli "hayranlık duygusu"nun dışı vurumu olarak da yorumlanabilirdi.

Gerçekten Bosnalılar Avrupa'nın ortasında Avrupa'ya özgü bir İslam kültürünü oluşturabilecek özelliğe sahipler mi? Etnik olarak Avrupalı saksak bile, en fazla Slav ırkıyla ilişkilendirilebilirdi, beslendikleri gelenek, kültür, hayat tarzı ve dini birikimlerine yaslanarak tarifi yapılmamış bir "Avrupaî İslam" kültürü çıkarabilirler miydi? Bir özlem olarak Boşnaklara böylesi misyon biçilse de; ne sosyolojik olarak, ne medeniyet dönüşümü kuramları açısından, ne de yaslandığı gelenek açısından giydirilmeye çahşılan elbisenin uyup-uymayacağı tartışılmadı.

Bu sefer uzun sayılabilecek Bosna gezisi sırasında önceki kanaatlerimi teyit anlamında Boşnakların hiç de yabana atılmayacak derecede yetişmiş insanların, elitlerinin olduğunu gördüm. Ve ilginç biçimde, Osmanlı'nın bakiyesi olmalarına karşın gelenekle bağlarının koparılmaları halkla-elit kesim

arasındaki farkı iyice açmış. Tabanın geleneksizliği (ya da geleneksizleştirilmeleri)ne karşın elit kesimin bir şekilde yaslandığı, beslendiği gelenek varlığını korumuş.

Bugün Bosnalı Müslümanlara önderlik edenler bir şekilde ya Osmanlı aristokrasisi diyebileceğimiz köklü ailelerin, iyi eğitim almış, aile içinde, yabancılaşma etkisine karşı kültürel donanımın verildiği yapıdan geliyorlar. Ne kadar batılı eğitim almış olsalar da güçlü bir tarih bilincini diri tutan, bu anlamda kimlik sorunu yaşamayan aile ve çevrelerde yetişen insanların entelektüel alanda, toplumsal ve siyasal düzlemde söyleyecek bir şeyleri olmuş.

Boşnaklar için yeni bir döneme işaret eden savaş sonrası oluşumun “Avrupa içinde Avrupai İslam” özlemine cevap verecek bir kültür ortamı oluşturması, bu toplumun yeniden inşası anlamına gelmektedir.

Şu andaki elit kesimi besleyen köklü aile yapıları parçalanırken, savaşla birlikte fiili tahribata uğradı. Öte yandan dini atmosferin bu dönemde daha geniş kitlelerde etkili olması gözle görülür bir olgu olarak dikkat çekti.

Ancak, toplumların hayatında görülen olağanüstü durumlarda yaşanan “manevi şok”un bir benzerini yaşayan Boşnak Müslümanlarda bunun en azından kimlik düzleminde kalıcı olup olmayacağı tartışmalıdır. Eğer, Boşnak elit, entelektüel bir açılım yapabilirse, ne tür sonuç verir bilinmez, ama bu Bosna’ya özgü yeni bir deneyime kapı açabilir.

ABD'DEKİ MÜSLÜMAN LOBİSİ

Amerika'da yaşayan Müslümanların buldukları toplum içindeki siyasal ve ekonomik etkinlikleri gittikçe artıyor. 1960'lı yılların başında 100 bin kadar olan Müslüman nüfus bugün bazı tahminlere göre 10 milyona kadar ulaşmış durumda.

Çoğunluğunu Arap asıllı Müslümanların oluşturduğu dünyanın değişik yerlerinden gelen Amerikalı Müslümanlara ait bir çok kuruluş, bir yanda kendi aralarında iletişim kurmalarına, karşılaştıkları çeşitli sorunlara çözüm arama konusunda önemli katkılarda bulunurken diğer yanda son yıllarda artan biçimde lobicilik faaliyetleri yapmaktadırlar. Lobiciliğin yasal olduğu ABD'de lobilerin Amerikan yönetiminde ne denli etkin olduğunu Türkiye'den bile hissedebiliyoruz. Örneğin Yahudi lobisi, Ermeni lobisi, Yunan lobisi gibi etkin lobicilik yapan gruplar ABD'nin dış politikasını belirleyebilecek kararlar alılabilmektedir.

Güçlü lobi kuruluşları başkanlık seçimlerinde doğrudan etkili olabiliyorlar. Başkanlık seçimlerinde göstereceğiniz performans, o grubun yönetimle olan ilişkilerini belirlediği gibi gücünü göstermesi bakımından da önemli. Başkanlık seçimlerinin yaklaştığı şu günlerde sonucu doğrudan etkileyecek güçte olmasa da belki de ilk defa Müslüman lobisinden bahsedilmektedir. Değişik kuruluş ve enstitü adı altında örgütlenen Müslümanlar ırkçılık, ayrımcılık, *islamopia* gibi çoğu medyatik terörden kaynaklanan ve Amerikan toplumunda Müslümanların aşağılanmasına/dışlanmasına neden olan propaganda ve uygulamalara karşı mücadele ediyor, sivil inisiyatif geliştiriyorlar. Hatta bireysel hak ve özgürlükler düzeyinde sonuç alma yönünde kamuoyunda ses getirecek önemli çalışmalara imza atmaya başladıklarına şahit oluyoruz.

Müslümanlar ABD siyasetinde doğrudan etkin değiller henüz. Örneğin ne kongrede ne de senatoda Müslümanların bir temsilcisi bile yok. Her ne kadar, ilk defa Fuji'deki Amerikan büyükelçiliğine Bangladeş doğumlu bir Müslüman atanmış olsa da ABD'de yaşayan Müslümanların sayısal güçleri ile sistem içindeki ağırlıkları diğer azınlıklarla kıyaslanamayacak durumda.

Yapılan araştırmalara göre, yoğun olarak yaşadıkları Illinois, Michigan, California, Ohia gibi eyaletlerde Müslümanların, başkan adayları arasındaki destek oranı birbirine çok yakın. Geleneksel Demokrat adaylara duyulan yakınlık bu seçimde de kendini gösteriyor. Gore yüzde 33 oranla önde olmasına karşın Bush yüzde 28 gibi bir desteğe sahip görünüyor.

Dış Politikada Müslüman Etkisi

Amerikan-Müslüman İlişkiler Konseyi'nin (CAIR-Council for American-Islamic Relations) yaptığı araştırmaya göre Müslümanların siyasi eğilimlerinde adayların dış politikadaki tercihleri doğrudan etkili oluyor. Bunun tercümesi Demokrat ve Cumhuriyetçilerin Ortadoğu, Kudüs, Irak'a uygulanan ambargo gibi konularda alacağı tavır Müslüman oyların rengini belirliyor. Örneğin, Amerika'nın büyükelçiliğini Kudüs'e taşıyabileceğini açıklayan başkan adayının Müslüman oyları kazanma şansını zorlayacak.

Müslüman oylar Amerika geneline bakıldığında fazla değil. Ancak Müslümanların artan ekonomik ve sosyal durumlarına paralel olarak kritik durumlarda belirleyici rol oynayacak bir güce geldikleri de rahatlıkla söylenebilir. Müslümanlar değişik amaçlarla oluşturulan kurumlarla etkinliklerini artırırken, ciddi lobi faaliyeti yürütebileceklerini göstermektedirler. Washington'da kurulan *Kudüs için Amerikan Müslümanları* (AMJ-American Muslims for Jerusalem) ya da *Ayrımcılığı Karşı Amerikan Arap Komitesi* (American-Arab anti-Discrimination Committee) gibi kuruluşların Müslümanların durumlarını iyileştirme ya da kamuoyunda sürekli işlenen İslam karşıtlığıyla mücadele etme gibi eylemleri, onların İslam dünyasını ilgilendiren Amerikan politikalarını etkileme yönünde ciddi adımlar atmaya başladıklarını gösteriyor.

Şüphesiz Amerika gibi lobi cenneti bir ülkede bu faaliyetlerde sonuç almanın en temel şartı iyi örgütlenme ve ekonomik güçten geçiyor. Ekonomik olarak ne kadar güçlü iseniz siyasal ağırlığınız da o kadar fazla demektir. Amerika'daki Yahudi lobisinin gücü Yahudilerin ekonomik durumlarında kaynaklanıyor. Eğer Yahudi lobilerinin Amerikan yönetiminde ağırlığı olmasa idi İsrail'in Ortadoğu'da bu denli güç kazanması, hatta varlığı bile mümkün değildi. Ancak Müslüman lobilere verilecek (şimdilik) dış destek Amerikan iç politikasındaki dengeleri etkileyebilir.

Başta Türkiye olmak üzere Arap ve diğer Müslüman ülkeler, Amerika'daki lobi kuruluşlarına gazete kupürü derlemek düzeyinde kalan faaliyetler karşılığı milyonlarca dolar akıtmak yerine veya buna paralel olarak Amerika'da yaşayan Müslümanların seçimlerdeki gücünü de kullanmayı düşünseler çok daha etkin olabilirlerdi. Amerika'ya giden Türkiye Cumhurbaşkanı neden sadece Yahudi lobisi ile görüşmek zorunda kalıyor?

Milyonlarca Müslüman seçmenin varlığı siyasal ağırlığa dönüştürülebilseydi Kudüs başta olmak üzere Türkiye'nin, İslam dünyasının sorunlarını halletmek için Müslüman lobisinden de yardım istemesi hiç de ütopyik bir tez gibi algılanmazdı.

NATO VE “SİYASET GELENEKLERİ”

1999 yılının Nisan ayında kuruluşunun 50. yılını kutlayacak olan NATO'nun yeni yüzyılda genel stratejileri konusu önemli tartışmalara sahne oldu. NATO'nun geleceğe ilişkin hedef ve stratejilerinin tartışıldığı bu toplantı aynı zamanda 21. yüzyıldaki dünya dengeleri ve muhtemel güç odaklarının önemli aktörlerinin tavırlarını ortaya çıkarması açısından da dikkat çekiciydi.

NATO gibi dünyanın en büyük askeri ittifakının gelecek yüzyıldaki stratejisinin tartışmaya açıldığı bir toplantısında üyeler arasındaki görüş ayrılıkları herhalde hiç bu kadar derin olmamıştı. Bir yanda Amerika ittifaka yeni misyonlar yüklemeye çalışırken diğer taraftan, Fransa ve Almanya gibi önemli Avrupalı üyeler soğuk savaş döneminden kalma, başta nükleer strateji olmak üzere pek çok konunun yenilenmesi gerektiğini savunuyorlar.

Paradoksal biçimde, Fransa ile Avrupa Birliği Ordusu'nun kuruluşu için adım atan İngiltere NATO'nun misyonuna ilişkin tartışmalarında Amerika'nın yanında yer aldı. Hatta Amerika'nın NATO'nun dünyanın değişik yerlerindeki kriz bölgelerine BM iznine ihtiyaç duymadan müdahale etmesi gerektiği tezini de hararetle destekledi.

Soğuk savaş sonrası NATO'ya giydirilmek istenen misyona Brüksel'deki toplantıda Almanya ile birlikte karşı çıkan Fransa, Amerika'yı dünya jandarmalığına soyunmaya çalışmakla suçladı. Çünkü NATO'ya yüklenmek istenen yeni misyonun gerçekte Amerika'nın global politikaları ile ilişkili olduğunu herkes biliyor. Oysa aynı Fransa, İngiltere ile birlikte kuruluşunu gerçekleştirdiği AB Ordusu'nun, NATO gibi BM iznine gerek duy-

madan dünyadaki kriz bölgelerine ihtiyaç halinde müdahale edebilmesini sağlayan anlaşmayı imzalamıştı.

Tüm bu itirazlara karşı Amerika'nın sunduğu en önemli argümanlardan biri de, Albright'ın ifadesiyle NATO'nun, dolaşısıyla Amerika'nın yarım yüzyıldır uyguladığı nükleer strateji ve konvansiyonel silah dengesi sayesinde Avrupa'nın Kutsal Germen İmparatorluğu'ndan bu yana en uzun istikrar dönemini yaşıyor olmasıdır.

Gerçekten de Kutsal Germen İmparatorluğu'ndan bu yana Avrupa'daki dengeler ve bu dengelerin aktörlerine bakıldığında Amerika hariç, genel politikalarında tarihsel bir süreklilik olduğu, bir siyaset geleneğinin olduğu ortaya çıkmaktadır.

Dışardan bakıldığında çelişik görünen, üstelik aynı toplantıda aynı aktörün benzer konularda farklı tavırlar takınıyor olmasının tarihten devralınan bu siyaset geleneği ile güçlü bir ilişkisi bulunmaktadır.

Örneğin bir süre önce Fransa'yla birlikte askeri anlaşma yapan İngiltere neden bu sefer Amerika'nın yanında yer alıyor? Geçen yüzyılda Avrupa'yı, altında İngilizlerin imzası olan güç dengesi politikası şekillendirmiş, ilişkileri belirlemiştir. 19. yüzyıla damgasını vuran İngilizler, birleşik bir Avrupa'yı her zaman için kendi güvenlikleri açısından tehdit olarak görmüşlerdir. Napolyon sonrası Avrupa'nın en büyük gücü haline gelen Fransa'yı dengelemek için dağıntık Alman prensliklerini ve Orta Avrupa'yı güçlendirmekte bulan İngiltere iki dünya savaşında da yükselen Alman tehlikesi karşısında ise Fransa ile birlikte olmuştur.

Öte yandan *raison d'état* kavramını literatüre kazandıran Fransızlar, yükselen Alman gücünü sınırladıkları ölçüde Avrupa üzerinde iddia sahibi olabilmüşlerdir. Bu nedenle, gerek İngiliz gerekse Fransız müdahalelerinin Alman birliğinin gecikmesinde etkisi belirleyici olmuştur.

Sonuçta Almanların emperyal güç olarak yükselmeleri gecikmiş, pasta savaşında yeterli pay alamamalarında bu tür dış etkenler belirleyici olmuştur. Ya parçalanma ya da egemen olma arasında gidip gelen çelişkinin yoğun olduğu Alman kimliğiyle, Alman ulusal hedef ve stratejilerinin biçimlenmesi arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Dikkat edilecek olursa son NATO toplantısında İngiliz ve Fransızların geliştirdiği tavırlarla yüzyıl öncesinin Avrupa dengelerinin oluşmasında sergilenen tutum arasında temel fark yok denilecek kadar azdır. Almanlara yine sınırlandırılması gereken uyandırılmak istenmeyen bir dev ön kabulüyle yaklaşmaktadır. NATO stratejisini değiştirmek isteyen tarihi Alman *realpolitik* anlayışı, bugün, elini kolunu bağlayan soğuk savaş döneminin şartlarını ve üzerindeki ABD vesayetini devre dışı bırakmak için ulusal reflekse dönüşmektedir.

Aynı medeniyet havzası içinde bulunan ülkeler bile duygusal yaklaşımlardan çok tarihi tecrübenin oluşturduğu siyaset geleneği çerçevesinde ilişkilerini belirlerken bizim gibi, ilişkilerini rasyonalize edilmemiş öfke ve sempatilere yaslayarak yürütmeye çalışan ülkelerin bundan alacağı çok ders var.

NATO'YA KARŞI NATO

NATO'nun 50. kuruluş yıldönümü Kosova krizinin gölgesinde kaldı. Bu nedenle NATO'nun kendi içinde işaretlerini verdiği dönüşüm pek tartışılmadı.

Daha önce de belirttiğimiz gibi Atlantik'in iki yakası arasındaki tek ve doğal bağ NATO'dur. Soğuk savaş sonrası dönemde Amerika Birleşik Devletleri Avrupa'yla ilişkilerin tümüyle eski hegomonik güce dayanarak yürütülemeyeceğinin farkında olarak yeni ilişki biçimi geliştirmeye çalışıyor. Amerikalı beyinler Beyaz Saray'a bu yönde ileriye dönük stratejiler öneriyorlar. Kosova krizini de Amerika'nın yeni Avrupa stratejisi çerçevesinde ele aldığımızda durum ancak anlamlı bir hal alıyor. Tarihsel olarak Avrupalı uluslararası bir Alman korkusu hep olagelmıştır. İki Almanya'nın birleşmesi ve Almanya'nın önlenemez ekonomik gelişimi her şeyden önce Fransa'yı ve çevredeki ülkeleri ürkütmektedir. Geçen yüzyılda "güçler dengesi" politikasıyla bir yere kadar sınırlanan yayılcı eğilimler 20. yüzyılda işe yaramaz hale geldi ve iki ayrı dünya savaşı patladı.

İşte Amerika NATO stratejisini Avrupa'yı Rus yayılcılığına karşı korumaktan çok kendilerine karşı korumak üzere yeniden dizayn etmeye çalışıyor. Bu bakımdan Amerika'nın Avrupa'da *realpolitike* döndüğünün işaretleri yeterince bulunmaktadır. Bir yanda süper güç olmaktan çıkmış Rusya'ya karşı *World Policy Institute*'den Willam Hartung'un tabiriyle postmodern soğuk savaş verirken diğer taraftan esas itibarıyla Avrupa'nın tümünü yeniden dizayn etmeye çalışıyor. Burada zorlanan nokta, hem Almanya gibi gelişmiş ülkelerin ekonomik büyümesine engel olmamak, hem de buna paralel olarak Avrupa içinde komşularına karşı askeri bir tehdit unsuru olmaları-

nın önüne geçmek. Bunun için NATO sadece askeri bir ittifak olarak algılanmaktan çok ekonomik ve siyasi olarak etkinliği ve bağlantıları artmış bir NATO sistemine dönüştürülmeye çalışılmaktadır. Bu anlamda Avrupa'nın stabilize edilmesi Almanya'nın NATO içinde kontrol altında tutulmasına bağlı görülmektedir.

Pentagon'un 1992 yılında hazırladığı savunma planında açıkça "gelişmiş ülkelerin Amerikan liderliğini tehdit edecek, hatta global ve bölgesel rolle ulaşmalarının engellenmesi" gerektiği belirtilirken birinci derecede kastedilen budur.

Amerika ayrıca, NATO yeterince tutarlı ve güven verici olmadığı takdirde Batı Avrupa ülkelerinin başka oluşumlara yöneleceğini ya da kendi başına tümüyle bağımsız politikalar peşinde koşabileceğinden endişelenmektedir. Bu bağımsızlaşma hareketinin sonucunun bir üçüncü dünya savaşı demek olduğunu tarihî tecrübe göstermektedir. Bunun için Avrupa'yı vakit varken kendi denetiminde yeniden dizayn etmeye çalışmaktadır. Bu amaçla NATO'ya alınan yeni ortakların birinci derecede Almanya'nın komşuları ve etki alanı içinde olan ülkeler olduğuna dikkat edilmelidir.

Yugoslavya krizi NATO için bir dönüm noktasıdır. Bir imparatorluk merkezi gibi algılanan Amerikan varlığının belli coğrafyadaki —Avrupa— ekonomik ve askeri liderliği değişik bir biçim almak üzeredir. Kosova krizine de bu açıdan bakıldığında, hem sistem dışı kalan bir unsur cezalandırılarak sisteme dahil edilmektedir hem de "çevrede güvenlik sağlanmadan merkez tam güvenlikte olamaz" yaklaşımıyla NATO'nun doğal coğrafi sınırlarının dışına çıkılmış olmaktadır. Böylece Avrupa'nın dizaynına NATO içindeki muhtemel rakip güçler dahil edilerek sistem içinde uzlaştırılmak istenmektedir. Kimi Amerikalı strateji uzmanlarının iddiasına göre Kosova konusunda Amerika yeterince diplomatik gayret göstermeyerek adeta savaş ister bir tutum sergiledi. Savaşın geldiği boyutlara bakılınca bunun hiç de yabana atılacak türden bir iddia olmadığı ortaya çıkmaktadır. NATO artık tümüyle Avrupa'ya el atmış, ekonomik, askeri ve siyasi bir sistem dahilinde düzenlemek istemektedir.

Sonuç olarak Amerika liderliğindeki NATO kendi içinde bir dönüşüm yaşamaktadır. Ve bu dönüşümün temel hedefi bizzat

kendisidir. Yani NATO içindeki, NATO'nun Avrupalı üyeleri arasında çıkacak muhtemel çatışmayı önlerken Avrupa'nın tümüyle elden kaçmasına engel olacak yeni güç dengelerinin oluşturulmasıdır. Kosova sorununa bu açıdan bakıldığında, neden yüz binlerce Müslüman Arnavut'un yerinden yurdundan edilmesini önleyecek tedbir alınmamış olduğu bir anlam kazanmaktadır. Amaç Arnavutların kurtarılmasından çok Avrupa'nın yeni NATO sistemi içinde yeniden dizayn edilmesidir.

YA RÜYALARINI TÜRKÇE GÖRENLER?

Avrupa'da sürdürülen ırkçılık, dini ayrımcılık gibi temel insan haklarına ilişkin tartışmaların temelinde kökleri tarihin derinliklerine kadar uzanan Batının toplumsal, kültürel zaafı yatmaktadır. Pek çok konuda olduğu gibi aşırı hassasiyetin geliştiği alanlar tarihsel olarak Avrupa'nın en zayıf yanlarını oluşturuyor.

Moderniteyle birlikte Avrupa'nın ortaya çıkardığı çoğulculuğu resmi ve entelektüel düzeyde geçmişindeki ayıpları silmek üzere yola çıkarsa da, en azından bireysel düzeyde bu ayıpların tümüyle silindiğini söylemek zor. Toplumsal bilincin derinliklerinde yatan tarihi refleksler zaman zaman su yüzüne çıktığında ise, dünya çapında felaketlere yol açıyor.

Bir zamanlar kadınının insan olup olmadığını tartışan kilisenin temsil ettiği bir toplumda neden bir feminist düşüncenin ve hareketin ortaya çıktığını anlamak mümkün. Cinsiyet ayrımcılığının bu denli derin olduğu bir kültürel toplumsal kavrayışın, örneğin İslam'ın, Müslüman kadınların başlarını kapatmalarını emretmesinin, kadına karşı bir baskı olduğu sonucunu çıkarmasının nedenini anlayabiliyoruz.

Binlerce yıl birlikte yaşadıkları Yahudileri şeytan olarak gören, İsa'nın katilleri oldukları varsayımıyla gettolara hapseden antisemitik anlayış bu kültürel coğrafyanın ürünüdür. Nazi deneyiminden sonra antisemitik kanunlar çıkarıp Yahudiler'i korumaya alan tavrın, siyonizmin hayata geçirilmesine destek vererek başka bir drama nasıl yol açtığına tarih şahit oldu.

Ne var ki antisemitik uygulamalar konusunda bu denli hassas olan Batı kamuoyunun *islamopia* konusundaki tutarsızlığı bir tür ikiyüzlülüğü gözler önüne seriyor. Türkiye'de de

tanınan Oxford öğretim üyelerinden Akbar Ahmad'ın Londra'da Liberal Yahudi Sinagogu'nda yaptığı konuşma, İngiliz basınında da yer aldı. Diyor ki Akbar Ahmad, “nerede bir Antisemitizm varsa orada *islamopia* (İslam korkusu) da vardır. Haçlı orduları Müslümanlara karşı sefere çıkmadan önce beraber yaşadıkları Yahudiler'i boğazlamışlardır. Müslümanların antisemitik olmaları mümkün değildi, çünkü tek tanrılı din gibi ortak dini yanların varlığı bir tarafa, Arapların kendisi semitik bir kavimdir.”

Bazı köşe yazarları Avrupa'daki antisemitizmi yasaklayan kanunlara atıfta bulunarak Türkiye'de de din ve ırk ayrımını yasaklayan kanunların çıkarılmasını istiyor. Sanıyorum bu konu önümüzdeki günlerde daha yoğun biçimde gündeme gelecek. Din ve ırk ayrımcılığı deyince sadece Yahudi düşmanlığını anlamak istiyor bazıları. Evet bu tür ayrımcılığı kimse savunamaz, hele hele olmayan bir antisemitizmi kimse savunamaz. Ancak antisemitizmle Siyonizmi karıştırarak İsrail'i eleştirmenin bile bu çerçeveye sokulmak istendiği atmosferde suyu bulandırmanın da alemi yok. İsrail'le flörtün iyice sıkılaştığı göz önüne alındığında bu kampanyadan maksadın ne olduğu ortaya çıkmaktadır. Amerika'daki Yahudi lobilerinin, hükümet düzeyinde bu talepleri, pazarlık konusu olarak gündeme getirdiklerini biliyoruz.

Der Spiegel dergisinin çifte vatandaşlık konusunda hazırladığı özel sayı nedeniyle bir Türk kızının sözleri basında da yer aldı. Rüyalarını bile Almanca gördüğünü söyleyen kızın karşılaştığı ayrımcılık bu *islamopia*'nın yansımasından başka bir şey değil aslında. Bir Türk sanatçı da “bir insan olarak değil bir tehdit unsuru olarak görülüyorum” diyor.

Garip ama o kızın kendi ülkesinde rüyalarını Türkçe gören milyonlar da tehdit unsuru olarak algılanıyor.

Yine garip ama Türkiye'de antisemitizmi yasaklayıcı kanunların çıkarılmasının gündeme gelmesiyle rüyalarını Türkçe görenlerin tehdit olarak algılanmaya başlaması aynı zamana rastlıyor. Almanya'daki *islamopia*'nın temelini anlamak güç değil. Ya bizdeki *islamopia*'nın temeli? Rüyalarımızı Almanca mı görsek acaba!

BEDELSİZ DEMOKRASI

Amerika bu yüzyılda üçüncü kez dünyaya nizam ve şekil vermeye çalışıyor. Amerika, bir ada-kıta ülke olmanın keyfini çıkararak zaman zaman kabuğuna çekilmiş, zaman zaman da yerinden oynayan taşları yerli yerine oturtma misyonuyla dünyanın patronluğuna oynamıştır.

Ancak her iki durumda da Amerika Birleşik Devletleri'ni harekete geçiren politik gerekçeler, kıta Avrupasının geleneksel tavırlarından çok daha farklı, kendi şartlarında oluşmuş Amerikan ahlakının uzantısıdır. Avrupa'nın, tarihin ilk dönemlerinden bu yana devraldığı ortak hafıza ve davranış kalıpları kendine özgü şartları ortaya çıkarmıştır. Amerika ise soyutlanmış ve kendini farklılaştıran coğrafyası gibi, kendini bu tarihin biçimlendirildiği Avrupa politik anlayışından azade hissetmiş, yer yer bundan istifade etmesini bilen bir pragmatizm sergilemiştir.

Her ne kadar Avrupalıların sahip oldukları gelenekler onlara üstünlük duygusu verse de Amerikalılar bu tarihsizliklerini bir erdem olarak görmeye daha yatkın olmuşlardır. Bu yaklaşımın en tipik örneği olarak, H. Kissinger'ın *Diplomacy* isimli kitabında ilginç yorumlar var: "Amerikan filmleri, genellikle bazı dramatik olayların bir katili nasıl bir erdem örneği haline getirdiğini gösteren hikayelerle doludur. Bu durum, geçmişin geleceği belirlemediği, her zaman yeni bir başlangıç yapılabileceği şeklindeki yaygın ulusal inanışın yansımasıdır."

Amerikalılar için bir erdem olarak algılanan tarihsizlik özellikle soğuk savaş döneminde erdemsizliklerle kol kola olmayı kaçınılmaz kılan çıkarıcı pragmatizm şeklinde ortaya çıktı. Bu durum, kimi Amerikan siyasetine yön veren danışmanların artık milli çıkarların ahlakı belirlediği dönemin bitip ahlakın

milli çıkarları belirlediği döneme geçildiği yönündeki iddialarını geçersiz kılmaktadır.

Clinton'un 1994'den beri Wilsonizm'e geri dönüşü hatırlatan açıklamaları; daha soyut idealler etrafında bir dünya kurma retoriği ile bu tarihsizlik-çıkarıcılık arasındaki derin çelişkiyi ortaya sermektedir. Bir yanda daha özgürlükçü bir Türkiye isteyen Amerika ile Sudan'ı bombalayan Amerika ya da komünizmi engellemek adına Vietnam'da milyonlarca insanın hayatına mal olan savaşı yürüten Amerika aynı değil mi?.. Ya da tarihin her dönemi Avrasya'nın belirleyici gücü olmuş Rusya'nın tekrar ayağa kalkışını bir on yıl daha erteleyebilmek için Çeçenistan sorununu oyalayıcı bir unsur gören erdem yoksunluğu...

Clinton'ın Meclis'te yüksek (buna yükselen de diyebiliriz) değerler ve bir erdem savunucusu olarak yaptığı konuşma ve çizdiği ufuk Türkiye'nin gelecek yönelimleri ve stratejik durumu açısından şüphesiz önemli. Ancak, her şeyi bedel ödemedende elde etme kolaycılığını alışkanlık haline getiren seçkinlerimiz kendilerini değiştirmeden Amerika'nın sunacağı değişimin ülkeyi nereye doğru götüreceğini, onu ne kadar dönüştürebileceğini düşünmek zorundalar. Amerika'yla Türkiye'nin stratejik işbirliğinin boyutlarından çok iç politikaya yönelik düzenlemelere, muhtemel beklentilere odaklanan medyatik tartışmalar bizi de değişik türden bir tarihsizlik talihsizliğine itmeli. Daha çok demokrasi, daha çok insan haklarına saygı retoriğine dayalı Clinton rüzgarının estiği şu günlerde, bir başka yerde, Pakistan'da darbecilerin düşürdüğü bir seçilmiş Başbakan yargılanıyor. Türkiye'nin ABD ile gireceği stratejik ilişki iç dengeleri kaçınılmaz olarak etkileyecektir. Bu durumdan muhtemelen daha özgürlükçü Türkiye profili çizdiğini, Türkiye'de bazı şeylerin değişeceğini umabiliriz. Ancak bu, bizi, bedeli ödemiş, başkalarının bahsettiği özgürlüğün de ne türden özgürlükleri alıp götüreceğini de düşünmeye itiyor. Amerika'nın yine zorlaması ile demokratik hayata geçen 1950 sonrası Türkiye'de din istismarı ve irtica suçlamasıyla insanların takibata uğradığı kanunların da aynı dönemde çıktığını kim unutabilir?

Bedelli askerlik yaparak bedelsiz demokrasiye geçen az bulunur bir milletiz vesselam.

BM'NİN BİTİŞ ZİRVESİ

New York'ta toplanan BM liderler zirvesi, aslında bir dönemin, bir başka deyişle bu toplantıyı organize eden Birleşmiş Milletler Örgütü'nün temellerini atan gerekçelerin de bitişinin, en azından sorgulanır hale geldiğinin de ifşası anlamına geliyor. BM bu sorgulamayı yapmaktan kaçındığı sürece de kurumsal varlığının gerekçeleri daha bir sorgulanacak demektir.

Yirminci yüzyıl içinde iki "Birleşmiş Milletler" deneyimi yaşandı. İlki Birinci Dünya Savaşı sonunda kısa sürede başarısızlıkla karşılaştı. Diğeri, yani şu anki resmi adıyla Birleşmiş Milletler İkinci Dünya Savaşı sonunda kuruldu. 1945 yılında 51 ülke tarafından kurulduğunda 20. yüzyılın karakteristik özelliği olan savaş gerçeği bu yapılanmaya damgasını vurmuştu. İki dünya savaşını yaşamanın tecrübesine sığınılarak kurulan yeni uluslararası sistemin isteklerine cevap verecek bir yapılanma, Birleşmiş Milletler ortaya çıktı.

Birleşmiş Milletler oluşturulurken, yapısal olarak ulus devlet gerçeğinden hareket edildi. Sömürgeci ülkelerin, sömürge sistemi bittiğinde ortaya çıkacak 'ulus-devlet'çikleri iki kutuplu sistem içine almayı amaçlayan bir yapılanma düşünülmüştü. Ne de olsa yirminci yüzyıl ulus devletler çağı idi.

Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ni oluşturan ilk beş ülke ilk nükleer güce sahip ülkelere oluşturuldu: Amerika Birleşik Devletleri, Sovyetler Birliği, İngiltere, Fransa ve Çin. Bunların bir başka özelliği de büyük kısmının eski sömürgeci/kolonyalist ülkeler olmasıydı. Bu ülkelerin artık nükleer güç sahibi olarak Birleşmiş Milletler'in patronluğuna soyunmaları sistemin yeni yüzünü gösteriyordu.

ABD, 19. ve 20. yüzyılın ilk yarısına damgasını vuran kolonyalizme dayalı dünya sistemine karşı alternatif bir dünya

gücü olarak doğarken, Birleşmiş Milletler'in yapılanmasını, büyük ölçüde istediği gibi şekillendirdi. Çin de sisteme dahil edilerek sömürgeciliğin yeni adı nükleer güç oldu. İki kutuplu dünya sistemi yarım yüzyıl bu şekilde devam etti.

Ancak fiilen 1989 yılında sona eren iki kutuplu sistemle birlikte tek patronlu hale gelen Birleşmiş Milletler, yeni döneme adapte edilmesi sorunu ile karşı karşıya... Soğuk savaş döneminde ulus devletler arası çatışmaları önleme, iki kutuplu sistemin güç alanlarında muhtemel sürtüşmeleri giderme ve "kontrol dışı" çıkışları uluslararası hukuk sınırları içinde çözümlene görevi artık tanımsız hale gelmektedir.

Birleşmiş Milletler Sorgulanıyor

Birleşmiş Milletler'i işlevsizleştiren temel nedenlerden biri ABD'nin tek patron olarak Birleşmiş Milletler'i güdümüne almasından önce, dünya sisteminde yaşanan temel dönüşümle ilgili yapısal sorun örgütü radikal kararlar almaya zorluyor. Zira 21. yüzyılın ilk toplantısında Birleşmiş Milletler'i bir dünya örgütü olarak fonksiyonel yapan ulus-devlet sistemi çökmüş durumda.

1990 yılından bu tarafa Birleşmiş Milletler'in gerçekleştirdiği müdahaleler ve çözmek zorunda olduğu çatışmalara bakacak olursak, onun, iki ya da daha fazla devletin sınır ötesi çatışmasından çok ulus devlet-içi çatışmalara müdahale ettiği görülür. Artık, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemin şartlarında oluşan ulus devletlere dayalı uluslararası sistem, ulusların kendi içindeki çatışmalara, anlaşmazlıklara müdahale etmekle karşı karşıya kalmıştır.

Uluslararası ilişkiler sosyolojisi açısından bakıldığında bir yanda globalleşme trendinin yükseldiği varsayılırken diğer tarafta ulus-devletleri atomize eden, parçalayan eğilimlerin ortaya çıktığı görülür. İçten içe yükselen ve bir dönemin tabiri ile cetvelle çizilmiş sınırları zorlayan, ulus devlet yapılarını tartışmaya açan bir süreç söz konusu. Bosna'da, Kosova'da, Çeçenistan'da, Somali'de ve Afrika'nın pek çok bölgesinde Birleşmiş Milletler'in müdahalesi hep iç çatışmalara yönelik olmuştur. Ulus devlet esasına göre örgütlenmiş bir kurum sonuçta kendi varlığını sorgulayan bir sürece müdahale etmeye zor-

lanıyor. Hepsinden önemlisi bir zamanlar Birleşmiş Milletler'in patronlarından biri olan Sovyetler Birliği parçalanmış, yerine yeni ulus devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletler de, gecikmeli olarak yaşanan 20. yüzyıl ulus devlet sendromunun ilginç örneklerinden biri olarak, kendi içinde çatışma alanları yaratmakta gecikmedi.

90'lı yıllarda gerçekleşen ve ABD'nin patronluğu ile BM'yi peşinden sürükleyen Irak müdahalesi ise etik anlamda şaibeli küreselleşme sürecini meşrulaştırmaya yönelik bir operasyondan başka bir şey değildi. Nitekim arkasından ABD Birleşmiş Milletler'i de devreden çıkararak NATO gücü ile Kosova'ya müdahale etmiştir.

Yüzlerce devlet adamını New York'ta bir araya getiren Birleşmiş Milletler'in, kendi varlığının temeli olan sistematığı sorgulama cesaretini göstermedikçe, hantallaşan bürokratik bir örgüt haline gelmesi kaçınılmazdır. Hâlâ kolonyal dönemden kalma Güvenlik Konseyi anlayışının örgüte hakim olması bile Birleşmiş Milletler'deki çelişkinin boyutlarını sergiliyor.

Birleşmiş Milletler'in sorgulanır hale gelmesi egemen güç olarak ayakta duran ABD ve onun gölgesinde yükselen küreselleşmenin meşruiyet krizine işaret eder.

ABD SEÇİMLERİNDE BİR "İLK"

ABD seçimlerinin gözden kaçan bir özelliğinden bahsetmek istiyorum. Seçimleri Demokratların mı yoksa Cumhuriyetçilerin mi kazanacak olmasından çok kampanya sırasında ortaya çıkan yeni dengeler benim için daha ilginçti. Örneğin Başkan adaylarından Nader'in ilk defa hatırı sayılır bir performans göstermesi iki partili sitem için sürpriz sayılmalı. Ama benim dikkati çekmek istediğim başka yeni oluşumlar var.

Amerikan Başkanlık seçimleri deyince bilinç altımda oluşan ilk imaj Kennedy'nin öldürülmesinin etrafında Türkiye'de oluşturulan bir sevgi hâlesidir. Kennedy'e gösterilen ya da oluşturulan sevgi onun öldürülmüş olmasına duyulan acıma hissi miydi yoksa soğuk savaş döneminin Türkiye'de Amerikan kaynaklı ideolojik kampanyaların dolayımından geçerek oluşturulan duygusal yakınlık mıydı? Psikolojik savaş programı dahilinde John F. Kennedy'nin öldürülmüş olmasının Amerikan sempatisine başarı ile dönüştürüldüğüne kuşku yok. Henüz okula bile gitmeyen bir çocuk olarak büyüklerin bir tür acıma/merhamet duygularıyla yüklü konuşmaları arasında kim olduğunu çözemediğim bu isim zihnimde dolaşır dururdu.

Kennedy'nin bugün yapılacak seçimlerle alakası öldürülmüş olmasında değil. Kennedy ABD tarihinde seçilen ilk Katolik Başkan olma özelliğini taşıyordu. Böylece Beyaz Saray'ın gündemine din merkezli bir tartışma oturmuş oldu.

Bu seçimlerde bu bakımdan bir ilk yaşanıyor. Demokrat aday Al Gore'un yardımcısı senatör Joseph Lieberman seçildiği takdirde Başkan Yardımcılığı'na geçen ilk Yahudi olacak. Yani WASP dışında ve Ortodoks Yahudi'nin bu denli üst siyasi göreve getirilmesi Amerikan toplumu açısından da önemli bir dönüşümün işaretidir.

Her ne kadar J. F. Kennedy, Katolik olarak kategori dışı olsa da azınlık ve Hıristiyan olmayan birinin böylesi siyasi bir makama aday gösterilmesi çok daha önemli. Etnik ve kültürel homojenliği Batı Avrupa kadar olmasa bile Amerikan siyasal sisteminde WASP ilkeleri önemli biçimde belirleyici bir formül. Her ne kadar Dışişleri Bakanlığı gibi önemli görevlere Yahudi kökenliler gelse bile (Allbright, Kissinger gibi) Amerikan sisteminde Dışişleri Bakanlığı siyasi olmaktan çok Başkan'a bağlı bürokratik bir görev. Başkan Yardımcılığı ise Başkan'la birlikte siyasal sorumluluğu olan, onun yerine sorumluluk alabilecek bir makam olması nedeniyle WASP dışından ve de Yahudi (kökenli değil dini inançlarına bağlı) birinin aday gösterilmiş olması Amerika kadar dünyanın başka bölgelerini de ilgilendiriyor.

Yüz yıl öncesine kadar Amerikan toplumunda aşağılanan bir tip olarak karikatürize edilen Yahudilerin siyasal olarak da sistemin tepesine tırmanması, bunu toplumun kabul eder hale gelmesi başka dengelerin de değişmekte olduğunu gösteriyor. Kamuoyunda İsrail yanlısı görüşleriyle tanınan Lieberman Amerika'da yaşayan Müslümanlar ve siyasi dengeler açısından Orta'doğu'da da endişe ile izlenirken başka bir konunun da gündeme gelmesine işaret ediyor. Yahudilere karşı tarihsel ve teolojik olarak bu kadar tepkili olan Amerikan toplumu Yahudi birine siyasi sorumluluk vermeye hazır hale gelmişse, başka kültür ve etnik kökenlilerin de siyasal sistemde yer alabilmelerinin de önünün açılması mümkün olabilir.

Lieberman günlük hayatında hayli muhafazakar tutumuyla bilinen, Yahudiliğin gereklerine uyan, cumartesi günleri çalışmamak gibi, ortalama bir Amerikalı için ötekini temsil eden bir portre. Medyada ve kamusal alanlarda cinsellik sömürsüne karşı mücadele edilmesi gerektiği gibi görüşleriyle tanınıyor. Clinton'un Lewinsky skandalına ilk tepkiyi koyan Demokrat üyelerden biri olarak biliniyor.

Bu özellikleri göz önüne alındığında, sayıca hiç de küçümsemeyecek bir orana gelmekte olan Müslüman oyların kendi temsilcilerini de Senato'ya göndermelerinin yolu açılabilir. Demokrat aday Al Gore ile birlikte Lieberman'ın seçilip seçilmesinden çok, farklı kimliklere mensup ABD vatandaşlarının siyasal sisteme taşınmasının yolunun açılmış olması önemlidir.

Her ne kadar Yahudiler sahip oldukları etki ve ağırlıkları nedeniyle herhangi bir WASP dışı vatandaşıyla aynı konumda olmasalar da farklı kimliklerin siyasal sorumluluk alma yolunun açılacağı düşünülmelidir. Dış politika açısından rahatsız edici sonuçlar doğurma ihtimali olsa bile, teorik olarak, Müslüman seçmenlerin kendi temsilcilerini ya da ittifak ettikleri isimleri seçme, siyasal sorumluluğu olan yerlere gelebilmelerinin yolu açılabilir.

POWELL'A İRTİCA PROGRAMI

Çiçeği burnunda Bush yönetimi henüz işbaşı yapmadı ama görevlerini devralmaya hazırlanan bakanlar şimdiden kendilerini tartışmaların içinde buldular. Daha ne olup bittiğini anlamadan şahıslarına yönelik eleştirilere cevap yetiştirmekle meşguller. Türkiye şartlarında sıradan gibi görünen konular iyice büyütülüp bakanlar geçmişteki küçük kusurları, hatta unutkanlıkları konusunda kamuoyu önünde hesap vermek zorunda kaldılar. Mesela bakanın biri yıllar önce çalışma izni olmayan Orta Amerikalı bir kadını evinde çalıştırdığı için hesaba çekilebiliyor.

Ancak tartışmaları yakından takip edenler; bu küçük maaş hataların Amerika'yı yönetecek kadroları şimdiden sıkıştırmaya, ayağını denk almalarını sağlamaya matuf alışık olduğumuz türden kampanyalar olduğunu kestirebilirler. Hatta bunların, belli lobiler tarafından yönlendirilen, üslup ve içerik bakımından Amerikan hassasiyetlerini/değerlerini öne çıkaran, Amerikan tarzı medyatik/siyasi skandallardan ibaret olduğu hemen anlaşılır.

General Powell'ın Günahı

Bu eleştirilerden, Bush'un Dışişleri Bakanı olarak atadığı General Powell da nasibini aldı. Dışişleri Bakanlığı gibi kabinenin en önemli bakanlığına getirilen bir ismin daha koltuğuna oturmadan eleştirilmeye başlanması, "ağır" suçlamalara maruz kalması bakanın kişiliği ve ABD'nin yeni dış politikasının hangi yönde seyredeceği hakkında bazı ipuçları verebilir.

Powell'ı köşeye sıkıştırmaya çalışan Yahudi lobileri emekli generalin büyük bir ayıbını yakalamıştı. Seçimlerden beş gün

önce Tufts Üniversitesi'nde bir konuşma yapmış ve bunun karşılığında da 200 bin dolar para almıştı. Buraya kadar her şey normal. Amerika'da eski politikacılar, sanatçılar, bilim adamları özel toplantılarda, yaptıkları konuşma karşılığında önemli miktarda para alırlar. Ne var ki Colin Powell'ın yaptığı yarım saatlik konuşmanın bedelini Lübnanlı bir işadamlarının ödediği yönde kuşkular vardı. Üniversitede 1992 yılından beri yapılan seminerler çerçevesinde Powell da "Ortadoğu'da değişim ve kriz yönetimi" başlığı altında yarım saatlik bir konuşma yapmış, daha önceki konuşmalarında olduğu gibi parasını almıştı. Ancak üniversitede konuşmanın yapıldığı merkezin (Center for Responsive Politics) finansörleri arasında Lübnanlı işadamı Isaam Fares'in bulunması İsrail yanlısı lobileri harekete geçirdi. İsrail açısından önemli bir bakanlık olan Dışişleri Bakanlığı'na atanan biri nasıl olur da bir Arap işadamlarının finanse ettiği, üniversite bünyesindeki araştırma merkezinde konuşma yapabiliirdi?

Fares, sadece Lübnanlı bir işadamı değildi. İsrail yanlısı lobilere göre, Lübnanlı olduğu için Suriye istihbaratıyla yakın ilişkisi vardı. Ve tüm ABD'yi ayağa kaldıracak başka bir bağlantı: aynı çevrelere göre Fares'in Hizbullah'ı da desteklediği kuşku götürmeyecek kadar açıktı. Powell'ı, daha işe başlamadan köşeye sıkıştırmanın, kanunen yasak olan antisemitik tavır takınmak, bu çevrelerle ilişki içinde bulunmak gibi bir itham altında tutmanın anlamını çözmek zor değil: Şimdiden muhtemel Arap yanlısı politikaları önlemek için bilinen türden bir kampanya yürütülüyordu. Nitekim Yahudi çevrelere göre Lübnanlı bir işadamlarının finanse ettiği kurumlarla dış politika yürütülemezdi ve Arap işadamı Fares'in yeni Dışişleri Bakanı'nı ne yönde etkilemiş olduğu merak konusuydu! "Tipik bir antisemitizme varan siyonizm karşıtı tavır" söz konusuydu.

İrticacı Olmadığını Göster!

Yahudi lobisini bu denli telaşa sevk eden asıl neden seçimleri Demokratların kaybetmesi; daha doğrusu Amerikan tarihinde ilk defa bir Yahudi'nin Başkan Yardımcılığı'na gelme şansının kıl payı elden gitmiş olmasıydı. Eğer, Gore seçimi kazansaydı muhtemelen bir sonraki seçimde bir Yahudi'nin Baş-

kan adaylığına giden yol aralanmış olacaktı ki bu İsrail için büyük bir zafer anlamına gelecekti.

Oysa şimdiden Bush yönetiminin daha az İsrail yanlısı olacağı açıkça söyleniyor. Bu durum, İsrail'in artık desteklenmeyeceği anlamına gelmiyor. Ancak daha dengeli bir politika izlenmesi bile İsrail için kayıp sayılıyor. Bush ve ekibinin tipik beyaz adam tavrına yakışır biçimde Yahudilerden hoşlanmadığı kuşku lobileri harekete geçirmiş görünüyor. İşi baştan sıkı tutmak gerekiyor ne de olsa. Üstüne antisemitizm lekesinin yapıştı (rıldı)ğı hiçbir siyasetçinin (sadece siyasetçiler değil, sanatçılar, bilim adamları vs) ayakta kalması düşünülemez Amerika'da.

Yönetime gelenler ise, üstlerine yapış(tırıl)ın bu suçlamanın asılsız olduğunu ispatlamak için daha fazla gayret göstereceklerdir bundan böyle. Anlaşılan çoğunlukla başarılı olmuş, istenilen sonucun elde edildiği bir program uygulamada.

Bizdeki muhafazakar bürokrat ve siyasetçilerin irtica suçlamasından kurtulmak için kraldan fazla kralcı kesilmelerini hatırlatıyor bu durum. Sanırım bundan böyle Bush ve ekibi, ne kadar irtica karşıtı olduklarını göstermek için ellerinden geleni yapacaklardır.

DİNİ KİMLİK Mİ, İRTİCA MI?

Batı toplumları modern dönemde yeniden örgütlenirken dinin sosyal plandaki yeri yeniden tanımlandı. Geleneksel yapılar yeniden tanımlanıp belli bir yere oturtulmaya çalışıldı. Batı toplumlarının kendilerine özgü düşünce ve sosyal gelişim maceraları bu yeni tanımlamayı kaçınılmaz kılıyordu. Sonuçta din (ve kilise) yeniden tanımlanarak, kendi alanına çekilme zorunda kaldı. Din toplumdan silinmedi ama toplumsallığı bir hayli tırpanlandı.

Modern Batı toplumların şekilleniş aşamasında zamanla din sadece toplumsal statüsünü değil, bireysel anlamda da mevzii kaybetti. Şüphesiz bu mevzii kaybına özellikle 19. yüzyıl ve 20. yüzyılın başlarına kadar etkisini tüm şiddetiyle sürdüren aydınlanmacı pozitivist ve materyalist dalga neden oldu.

Sanayileşmeyi gerçekleştiren Batının toplumsal değerleri ve bireyi yeniden tanımlama gayreti o kadar heyecanlı ve kesin, kalın çizgilerle ortaya çıktı ki, yeni bir tanımlamaya tabi tutulan dinin (kilise) köşesinden dışarıya çıkamayacağı gibi, bireyin hayatında da belirleyiciliği mümkün olduğu kadar budanmış hale getirildiğine inanılıyordu.

Din, artık bireyi tanımlayan kimlik olmaktan çıkmış, toplumsal yapının oluşmasında, yeniden şekillenmesinde belirleyici, tanımlayıcı önemini yitirmişti.

İngiltere İçişleri Bakanlığı, aldığı ilginç bir kararla İngiliz toplumunun dini haritasını çıkaracak bir sayım yapılması için kolları sıvamış. Buna göre, özellikle, ülkede yaşayan azınlık dini grupların gerçekçi bir sayısının ortaya çıkması amaçlanıyormuş. İngiltere'de bu amaçla son sayım 1851 yılında yapılmış.

Bu tarih aynı zamanda, İngiltere için aydınlanma sonrası modern toplumun oluşmasında dine ne kadar yer verildiğini gösteren tarihi kırılmaya da işaret ediyor. Gerçi o zamanlar elli milyon kadar azınlık İngiltere'nin beş yüz milyonu bulan bir çoğunluğu nasıl yönettiği sorusunu da gündeme getirmemek için bu sayımların yapılmadığı öne sürülebilir. İşin siyasi boyutu olsa da temelde seküler toplumun inşasında dinin belirleyici kimlik olmaktan çıkışını gösteren bir yaklaşımın sonucu olarak bakmak gerekir.

Bir buçuk yüzyıllık aradan sonra nüfusun dinlere göre dağılımını tespit etmek ihtiyacının hissedilmesini bu açıdan değerlendirmekte yarar var. Liberalizmin en önemli kalelerinden biri olan ve Anglosakson düşüncesinin neşvünema bulduğu Britanya adasında sayım için gösterilen gerekçe gerçekten önemli. İngiliz işçileri Bakan Jack Straw, bugün insanların kendilerini öncelikle dini kimlikleriyle ifade ettiklerini açıklamak ihtiyacını hissetmiş. Ortaya çıkacak rakama göre dini grupların sosyal statüleri daha da ortaya çıkmış olacak.

Din ne sanıldığı gibi tarihin karanlığına terk edilen bir olgu, ne de artık insanların ihtiyaç duymadıkları bir lüks. Bu anlamda yapılacak sayımı sadece azınlıklar açısından değerlendirdiğimizde gelinen noktayı yine kaçırmış oluruz. Batıda din hiçbir zaman eski konumunda değil, ancak pozitivist/aydınlanmacılığın kehanetlerinde olduğu gibi çöpe atılmaya mahkum arkaik bir olgu da değil.

Olaya azınlıklar açısından bakıldığında İngiliz resmi kayıtlarında bile nüfus 1 ila 3 milyon arasında gösterilen Müslümanlar için ayrıca bir önemi var. Azınlıklar arasında en kalabalık dini grubu oluşturmalarına rağmen Müslümanlar, toplumsal olarak ne resmi ne de kamuoyunda gerekli ağırlıklara sahip değiller.

İnsanların siyah-beyaz olarak ya da etnik grubuna göre ayıran kimlik tanımlamaları artık yetmiyor. Öte yandan vatandaşlar, irtica tehdidine yönelik fişlenmiyor, onların kendilerini daha iyi ifade edebilmelerinin yolunu bulmak için çıkış aranıyor. İrtica fobisini atamayanların aydınlanmacılığı da hayli eskimiş bir formül değil mi?

KUR'AN OKUYAN BLAIR

Muhafazakar kesimde sık rastlanan bir tutum hiç hoşuma gitmez. Müslümanlık ya da dinin yüce gerçeklerine ve gerçekliğine ilişkin bir şey söylemek gerektiği vakit tezlerini ispat kabildinden hemen bir Batılı bilim adamının din, inanç, 'Tanrı' karşısında söylediği bir söz öne çıkarılır. Bunun devamı ünlü edebiyatçılar, devlet adamları, politikacıların soyut anlamda din ve bilim-akıl ilişkisine, hatta İslam'a yönelik övgü dolu sözleri bulunmaz malzemelerdir bu yaklaşım sahipleri için.

Bağlamından koparılmış ödünç kavramlara sığınma yanlışına düşmeden, dikkatlerden kaçan bir haberi aktarmak istiyorum önce. İngiltere Başbakanı Tony Blair, tam üç kez Kur'an'ı baştan sona okumuş. Habere göre bu ara çıktığı tatildeki boşluktan istifade ederek vaktini Kur'an'ı incelemeye ayırmış. İngiliz toplumunu sayıca önemli bir azınlık oluşturan Müslümanların kültürel yapısını daha iyi anlamak için bu okumayı gerçekleştirdiği ayrıca kaydediliyor haberde.

Tony Blair, zaten politik ve ekonomik olarak ciddi bir ağırlığı olmayan Müslümanların kültürel yapısını anlamak için bunca zahmete giriştiğine göre; onun Hıristiyanlığı anlamak, Hıristiyanların duyarlılığını, toplumsal ve siyasal reflekslerini doğru okumak için çok daha ciddi gayret göstermiş olduğunu çıkarsamak hiç de güç değil. Zaten Blair; partisini iktidara taşıyan seçim kampanyasını Southwark Katedrali'nde başlatmıştı. Din, toplum ve siyaset ilişkisini ele alan konuşması da İngiliz gazetelerinde ön sayfadan hem de tam sayfa olarak yayınlanmıştı.

İnanç ve düşünceniz ne olursa olsun toplumu ilgilendiren bir konumda iseniz o toplumun değer yargılarını, geleneklerini, onu tarih karşısında var kılan değerleri bilmek, gözetmek zo-

rundasınız. O topluma yönelik ne türden projeniz olursa olsun bu toplumsal gerçeklikleri göz ardı edemezsiniz.

Neyin dinden, gelenekten, toplumsal değer yargılarından kaynaklandığını bilmeyen Türk siyasi ve entelektüel elitinin tarihi yanlıgısı ve yabancılaşması bu noktada ortaya çıkıyor zaten. Din ile din istismarını birbirine karıştırıp toplumu karşısına alan, toplumun varlık nedeni olan değerleri tahrip etme pahasına toplum mühendisliğine soyunan Türk elitinin yanlıgısı biraz da bu cehaletten kaynaklanıyor.

Dünyanın hiçbir yerinde kendi toplumuna bu kadar yabancı bir aydın tipi düşünülemez. Onun için Türk aydını dünyanın en yalnız aydınıdır. Kendi gettosunda ne kadar mutlu görünse de toplumla arasındaki kapatılmaz mesafe onun acı veren yalnızlığını besler aslında.

“Toplumunu adam etme” psikolojisi, onu, sürekli olarak toplumu anlamaya, davranışlarını anlamlandırmaya imkan sağlayacak, kültürel kodlarını yeniden üretecek bir yerlilikten hep uzak tuttu. Bu nedenledir ki Türk elitizmi toplumla, toplumun değerleriyle yüzleşmekten sürekli olarak kaçındı. Bu nedenle Türk siyasal ve entelektüel seçkinleri hep meşruiyet sorunu yaşamıştır. Bu meşruiyet sorunu, toplumla arasında sürekli bir gerilimin de kaynağı olmuştur. Ucuz popülizmle toplumu anlamak arasındaki ince çizgi de burada ortaya çıkıyor zaten. Toplum değerlerini temsil etmemekle birlikte ucuz popülizme sarılan politik çizgiler/tipler de toplumu aşağılayan tutumun başka bir yansımasıdır aslında.

Bu ülkenin geleceği hakkında söz söyleyen kaç siyasinin İslam’la ilgili ciddi bir çalışması, okuması olmuştur? Hac’cın bu yıl Kurban Bayramı’na rastladığını söyleyen, ya da son günlerde alevlendirilen tartışmalarda kurbanın farz olmadığını (sanki bu zamana kadar Müslümanlar kurbanı farz diyerek kesiyorlarmış gibi) manşetten veren dine yabancı, topluma yabancı aydınların, medya ve siyaset ortamının zavallı haline bakıp Blair’lerden daha çok bahsetmek durumunda kalacağız.

İNGİLİZ LİBERALLIĞI VE TERÖR

İngiltere’de yürürlüğe giren yeni terörizmle mücadele kanunu ile, terörizm yeniden tanımlanmakla kalmadı kapsamı da genişletildi. İrlanda’daki silahlı terör gruplarını esas alarak 1970’lerde yürürlüğe konan terörle mücadeleye ilişkin yasaların yenilenmesi gerektiğini düşünen İngiliz hükümeti, ülkede faaliyet gösteren pek çok uluslararası örgütün tepkisini çekti.

Kendilerinin, yeni yürürlüğe konan kanunun yaptığı tanım gereği her an terör kapsamına alınmalarından korkan örgütler arasında hayvan hakları savunucuları bile var.

İngiltere gerek yasaları gerekse toplumsal yapısı gereği örgütlenme ve fikir özgürlüğü açısından özellikle yabancılar için Avrupa’nın en liberal ülkelerinden biri. Bu liberal geleneğin tarihi geçmişi olmakla birlikte uygulamada İngiltere’nin uluslararası arenada kendine biçtiği rolle de yakından ilgisi var. Dünyadaki pek çok siyasi muhalefet hareketi İngiltere’nin başkenti Londra’da örgütlenme imkanı bulur. Londra pek çok entelektüel ve muhalefet hareketinin serbestçe hareket edebildiği, örgütlendiği, görüşlerini açıklama imkanı bulduğu bir tür özgürlük merkezi olarak algılanagelmiştir. Birbiriyle çatışma içinde olan, hatta karşı cephede yer alan gruplara bile kucak açmasıyla, hareket özgürlüğü vermesiyle bilinir Londra. Tarihimizde Paris kadar Londra’nın da özellikle İttihat ve Terakki’ciler açısından nasıl bir rol oynadığı hafızalarımızdadır. Özellikle 1970’lerden sonra Türkiye’den gelen sol akımların büyük iltica dalgasını 1980 sonrası İran’dan gelen dalganın takip ettiğini belirten BBC yeni yasadaki en çok Asya kökenli İslami grupların tedirgin olduğunu belirtiyor.

İngiltere’de hiçbir teröre karışmasa bile İngiltere dışında herhangi bir hareketle ilişkisi, o hareketin destekçisi olduğu belirlenen gruplara yönelik yasaklama hakkı veren yeni yasanın nasıl uygulanacağı merak konusu. Bir grubun terör kapsamına girmemesi için İngiltere’de bu tür faaliyetlerde bulunmaması yeterli değil. Buna göre dünyanın başka bir yerindeki “terör” faaliyetine cesaret verici eylemlerde bulunması bile bu grubun terör kapsamına alınması için yeterli sayılacak. Bu daraltıcı tanımın klasik İngiliz liberalliği ile tam bir çelişki içinde olduğunu belirtmeye gerek yok.

Her ne kadar Türk basınında yeni yasa doğrudan PKK’ya yönelik bir uygulama getireceği şeklinde yorumlansa da hedefinin hiç de PKK olmadığı ortada. Yasanın nasıl uygulanacağını uluslararası dengelerde İngiliz politikalarının ne yönde hareket edeceği ile yakından ilişkisi var.

Nitekim, İngiltere’de faaliyet yürüten örgütlerden hangilerinin terörist örgüt tanımına girdiği henüz açıklanmamışken muhtemel örgütlerin listesi İngiliz medyasında boy gösterdi. Bu örgütlerin pek çoğunun ne içeride ne de dışarıda terörle tanımlanabilecek hiç bir eylem gerçekleştirilmemiş olması dikkat çekici. Örneğin bunlardan biri olan ve Suudi yönetimine karşı siyasi bir muhalefet yürüten, bugüne kadar da aktif eylemi olmadığı gibi böyle bir aktif eylem amacı gütmeyen Muhammed El-Masari liste başında gösteriliyor. Tümüyle siyasi ve entelektüel anlamda bir muhalefet yürüten Masari, Suud yönetiminin baskısı ile İngiltere’ye sığınma hakkı elinden alınmak istendiği olaylarla hatırlanacaktır. Bir başka grup olan ve modernist eğilimli olarak bilinen *Arabistan İslami Reform Hareketi*’nin ise nerede, ne zaman, ne tür terör eylemleri yaptığına ilişkin hiçbir bahis yok; ama terör listesinin başlarında yer alıyor. Bu listeyi uzatmak mümkün. Fakat anahtar kelime ise; Usame bin Laden’le bağlantılı örgüt ya da kuruluş suçlaması. Bu suçlamanın hangi adresi gösterdiği malum: Amerika Birleşik Devletleri. Sudan’dan Yemen’e, Dünya Ticaret Merkezi’nden Afrika’ya kadar pek çok olayın sorumlusu olarak gösterilen, ABD’nin pek çok eylemine haklılık kazandırması için gerektiğinde gündeme getirilen isim bu kez İngiltere’nin geleneksel liberalliğini kısıtlayıcı gerekçe olarak kullanılıyor. Nitekim dünkü *The New York Times*, Cezayir’den Türkiye’ye kadar pek çok terörist eylemler-

den sorumlu (örneğin Türkiye’de hangi eylemleri gerçekleştirdiği gibi hiçbir ayrıntı yok), Usame bin Laden’le bağlantılı olan bir düzine teröristin Londra’da yapılan baskınlarda yakalandığını duyurdu. Hatta haberden operasyonların geçen hafta gerçekleştirildiği anlaşılıyor; bir kısmı daha evvel Almanya’da yakalanan terörist sanıklarla aynı *networkle* ilişkili olduğu belirtiliyor. Demek ki daha İngiltere’de yeni terör yasası yürürlüğe girmeden operasyon başlatılmış bile.

Yaygın kanaat bu yasanın Amerikan baskısıyla çıkartıldığı yönünde.

İskoçya’daki St Andrews Üniversitesi Terörizm Araştırmaları Merkezi’nden Rohan Gunaratna, “Amerika’nın yolu işaret etmesi”yle, aynı türden yasaların Avrupa Birliği üyesi ülkelerde de çıkartılacağını belirtiyor.

Anlaşılan yeni ABD yönetimi soğuk savaş dönemine ait terör algılamasıyla hareket edeceğı benziyor.

PKK gibi örgütlerin bu yasa kapsamına girip girmeyeceğıne, yasanın neyi kapsadığına bakarak değil uluslararası sistemin ve İngiliz politikalarının neyi hedeflediğine bakarak karar verileceğı muhakkak. Terörist olmakla özgürlük savaşçısı olmak arasında sanıldığı kadar fazla bir uçurum yok.

ORTADOĞU
Parçalanmış Coğrafya

FİLİSTİN, KUDÜS, İNTİFADA^(*)

Sapan Taşlarıyla Sanal Savaş

I

Kudüs'te. Batı Şeria'da, Gazze'de sapan taşlarıyla İsrail işgaline karşı direnen Filistinli çocukların başlattığı intifada yeni bir boyut kazandı. İsrail askerlerine karşı taşla süren intifada İsrail resmi web sitelerine karşı sanal bir savaşı da başlattı. Bir yanda sapan taşları diğer tarafta *cyber* alemde sürdürülen savaş... Uluslararası haber ajansları, Filistin'de kurşunlanan çocuklar ve onların attığı taşlar kadar İsrail ve Filistinliler arasında süren *cyber* savaşla ilgili gelişmeleri de veriyor. Her gün İsrail'in resmi web sitelerinden birinin çökertildiği, işlemez hale getirildiğine ilişkin haberler geçiyor ajanslar... İsrail'in Arap ve Filistin web sitelerine yönelik bombardıman, Filistinli *hacker*leri dize getirmeye yetmedi... Yahudi yanlısı web sitelerini hack eden teröristler sonunda savaşı kazandı. Sonunda pes eden taraf İsrail oldu. Sanal olanla gerçek olan, güçlü/haksız olanla haklı oluşun tüm sembollerini sahneye koyanlar aynı zaman ve mekanı paylaşıyor.

II

Bu sanal savaşın kahramanları gerçekte İsrail askerlerine sapanla taş fırlatan Filistinli çocuklardı. Postmodern çağın tüm çelişkilerini üstünde taşıyan bir savaşın kahramanları olarak tarih sahnesinde yerlerini çöktürdüler. Tarih, yaşanmış bir zaman dilimi olmaktan çıkarak başka bir zaman boyutuna evrilmiş, tarih öncesi ile postmodern tarih aynı anda yaşanmış-

(*) Bu yazı ilk olarak *Tezkire* (Sayı: 18, s. 53-58) dergisinde yayımlanmıştır.

tı. Kadim tarihle postmodern tarih aynı anda yaşanıyordu. Kadim tarihin işaret taşlarının hiyerarşik düzeniyle örülmüş Kudüs surlarında sanal alemin savaşına tanık olundu. Sapan taşları ile *cyber arrows* yan yana.

Filistin'den Bize Ne?

Komşu Arap ülkelerinden birinin İstanbul konsolosu ile konuşurken söz gelip dolaştı ortak tarih faslında durdu. Bir vesile ile, dedemin Filistin'de İngilizlere karşı savaştığını söylediğimde benzer ama ilginç bir hikaye anlattı. "Benim" diyordu, "dedem Osmanlı ordusunda İngilizlere karşı savaşmış. Savaş sonunda trenle dönerken ineceği istasyonda uyuya kalınca Anadolu'nun bilmediği bir istasyonunda gözünü açmış. Geri dönemesi için yıllar geçmesi gerekmiş." Ortadoğu ile ilişkilerimize biraz da kaçırılmış bu tren istasyonu gibi bakabiliriz. Ortadoğu'ya adlandırma düzeyinde çekincelerimizi saklı tutarak bölgenin Türkiye'de yaşayan insanlar için anlamlı kılan konumu; sadece aynı kara parçasının doğal uzantısı olmak gibi sınırlı ilişkiyi aşan stratejik, tarihi ve kültürel faktörleri irdelememizi gerekli kılıyor. Filistin, Türk insanı için, yaşanan tüm kopuşlara ve resmi yönelimlere rağmen jeostratejik, jeopolitik ve kültürel açıdan bileşik kaplar işlevi gören tarihsel ve coğrafi etkileşim havzasının adından başka bir şey değil.

Bir toplumu tanımlamak için gerekli olmazsa olmaz unsurların eksiksiz kesiştiği bir siyasi ve coğrafi alanın adıdır Ortadoğu. Buna rağmen siyasal birimlerin yönelimleri ve birbiriyle ilişkileri açısından doğal olmayan yönlere çekildiği, olmazı gerçekleştirdiği tek bölgenin adı da Ortadoğu. Sadece bölgenin doğal akarsuları, doğal coğrafi uzantıları bizi bölgeyle ilgili kılmıyor. Türkiye'nin belirsiz siyasi haritası aslında Onun ister istemez bölgeye sarkmasını gerekli kılıyor. Bu anlamda bölgede sınırı belirsiz (bu tanımlamayı Ahmet Davutoğlu'na borçluyum) iki ülke var: Biri İsrail diğeri Türkiye.

İsrail'in Arzı Mev'ud'tan mülhem siyasi yönelişleri gereği, işgal altında tuttuğu topraklar dahil, nerede duracağı belli olmayan stratejisinin gereği sınırları belirsizdir. Dicle ve Fırat'tan Nil'e kadar uzanan "vaat edilmiş" topraklar efsanesinden beslenen bir devletin sınırlarının nerede duracağı açığa

kavuşmuş değildir. Ve bu bakımdan Türkiye'yi de içine alan bir jeostratejik hehefleri potansiyel tehdit olarak Türkiye'nin bölge ile ilgilenmesini kaçınılmaz kılıyor. Bu durum Türkiye'nin Ortadoğu ile kurduğu resmi ilişki biçiminin ne denli olmazı zorladığına bir işaret sayılmalıdır. Misak-ı Milli sınırları da Türkiye için jeostratejik zorunluluklar açısından bir belirsizlik sunmaktadır. Tarihi, coğrafi, kültürel hiçbir gerçekliğe dayanmadan çizilen ulusal sınırlar doğal hinterlandı daraltmakta, ortaya çıkan zorlamalar karşısında zaman zaman Türkiye bu sınırı aşmak zorunda kalmaktadır. Aksi durumda, Türkiye'nin Kuzey Irak'ta ya da Kıbrıs'ta işi olmaması gerekirdi.

Tarihi anlamda Ortadoğu ve Filistin bizi özel ilişki ve ilgilere davet eden, gerekli kılan bir bölgenin adıdır. Filistin her şeyden önce, 400 yıl doğrudan yönettiğimiz, doğrudan bizim parçamız olan; istesek de kendimizi yok sayamayacağımız bir coğrafyanın adı. Hala İsrail'de, Filistin'de *Mecelle* hükümlerinin pek çok maddesinin uygulanıyor olması, nostaljiden öte hukuki zemini hatırlatan önemli göstergeler olarak durmaktadır.

Fransızların birkaç yıl işgal altında tuttuğu Lübnan'la bağlantılarından, ya da kısa süreli manda yönetiminden dolayı İngiliz etki ve ilgisinden daha fazla Türkiye'nin, Türkiye'de yaşayan insanların bölgeyle ilgilenme hakları ve zorunlulukları vardır. İlgi alanımızı kuşatan kültürel boyut ise her şeyin üstünde sorumluluğumuzu hatırlatan anlam çerçevesinin kodlarını vermektedir bize. Bu anlamda, ilgimize meşruiyet kazandırdığı kadar yükümlülük getiren bir boyuta işaret eder.

Filistin sorunu, her şeyden önce ve nihai olarak Kudüs sorunudur. Kudüs sorunu çözülmeden Filistin sorununun çözülmesi mümkün değildir. Kudüs sorunu ise sadece Filistinlileri ilgilendiren bir anlaşmazlık konusu değildir. Kudüs Arap dünyasını, İslam dünyasını birinci dereceden ilgilendiren bir sorun olarak bölgesel alana sıkıştırılamaz, bölgesel bir anlaşmazlık olarak sunulamaz. İşgal altındaki Kudüs sadece İslam dünyasını değil Hıristiyan Arapları ve de Hıristiyanlığı da ilgilendirmektedir ve bu boyutuyla özellikle Katolik dünyanın İsrail işgaline karşı tutum almasını gerekli kılmaktadır. Hıristiyanlığın en kutsal mekanları bu şehirde yer almaktadır. Fransa'nın, Filistin anlaşmazlığında taraf olma isteğini bu açıdan anlamlandırmak yerinde olur.

Kudüs'ün konumu, İslam ve Hıristiyan dünyası ile birlikte Yahudileri de doğrudan ilgilendirmektedir. Bu anlamda İsrail, başta Kudüs olmak üzere Filistin'deki işgalini tümüyle dini temelli bir yaklaşımla, dini argümanlara yaslanarak meşrulaştırmaya çalışmıştır. Bu zamana kadar Filistin hareketinin öncülüğünü yüklenen siyasi kadrolar uluslararası diplomasi-nin kavramsal çerçevesi içinde davalarına meşruiyet kazandırmaya, hak aramaya çalışmalarına karşın İsrail'in yaslandığı dini argümanlara seküler dünyadan reel destek bulması modern dünyanın aşmazlarını oluşturur. İsrail, kuruluşundan bu yana işgal ve buna dayalı uygulamalara tümüyle Yahudiliğin dini referansları çerçevesinde meşruiyet aramış, bunu uluslararası platformda kabul ettirmeye çalışmıştır. Filistinlilerin, "fundamentalist", "aşırı dinci" gibi itham edilmelerine karşın temel sorunlarını tümüyle seküler argümanlar üstüne temellendirmiş, uluslararası diplomatik kanallarda bu çerçevede hak arayışına girmiş olmaları da başka bir paradoksu oluşturuyor.

Siyasal yapı olarak laik olmayan İsrail'in dini referansları uluslararası diplomatik platforma taşınması karşısında Filistinlilerin seküler argümanlarla, yani uluslararası diplomasi-nin kuramsal çerçevesi içinde hak aramalarının oluşturduğu paradoksal durumun yapaylığı son İntifada ile ortadan kalkmıştır. Sonuçta, barış süreci denilen Kudüs'ün statüsünü belirleme aşamasına gelindiğinde oyunun kaçınılmaz olarak bittiği noktada taraflar gerçek rollerine dönmüş oldular. Filistin, Kudüs'ün İslami kimliğine vurgu yapmaya, İsrail Kudüs üstünde dini iddialarını tekrar tekrar dile getirmeye başladı. Ne var ki, yine de yaşanan gerçek şu: Kudüs'te doğmamış, yaşamamış işgalciler yüzlerce yıldır buraların sahibi olan, burada doğup büyüyen Müslüman Araplara (ve de Hıristiyan Araplara) karşı Dünyanın desteğini alabiliyor olmalarıdır. Bu durum, Batının Yahudilere karşı işlediği günahın Müslümanlara fatura etmesinden başka bir şey olmasa gerek.

Bir Şehrin Semiolojisi Üstüne Notlar

İslam'ın ilk kiblesi ve üçüncü kutsal beldesi olan Kudüs'ün, Mekke-Medine çizgisinde ayrıcalıklı boyutunu gözden kaçır-

mamak gerekir. Vahye ilk muhatap olmak gibi bir ayrıcalığın mekanı olan kutsal Mekke'nin yanı sıra İslam'ın toplumsal ve siyasal anlamda şekillendiği, bütünlük kazandığı bereketli Medine'den sonra Kudüs'ün mekan olarak sahip olduğu göstergeler ona tarihsel anlam yüklüyor.

Kudüs, kutsiyetinin yanı sıra İslam medeniyetinin İbrahimi geleneğin tümüne sahip çıkarak, son şeklini bulduğu, asliyetine tekrar kavuşturduğu öğretinin mekanı olmak gibi bir ayrıcalığa sahip. İbrahimi hakikatin sürekliliğine yapılan vurgunun adı Kudüs. Bir bakıma kadim geleneğin tümünü içine alan, kuşatan ve galebe çalan bir medeniyet havzasının taşa toprağa bürünüp şehir olarak somutlaştığı mekanı. İslam medeniyetinin uluslararası sahneye çıktığı, diğer medeniyetlere karşı bir meydan okuma girişimi olarak da değerlendirilebilir.

Selahaddin Eyyubi, Kudüs'ü fethettiğinde bir daha Haçlıların eline geçme ihtimaline karşı, onlara savunma imkanı vermemesi için şehri kuşatan surları yıktırmıştı. Çevre şartları bakımından yabancı gücün tutunması ancak güçlü surların arkasına sığınmalarıyla mümkün olabilirdi. Bu ihtimali tümüyle ortadan kaldırmak için Selahaddin Eyyubi Kudüs surlarını yerle bir ettirecekti. Ancak şehir Osmanlı yönetimine geçince Kanuni Sultan Süleyman şehir surlarını yeniden yaptıracak, bugünkü şekline kavuşturacaktı. Osmanlı yönetimi, bir dış istila ihtimali ortadan kalktığı için Kudüs'ü surlarla çevirerek adeta bir fanus içinde korumaya almıştı. Her taşında dini bir sembolün, bir peygamberin, bir kıssanın izlerini taşıyan Kudüs, yeryüzünde kutsal olanın bu kadar yoğun biçimde sembolize edildiği tek "göstergeler şehri"dir. Hıristiyanlığın, Museviliğin ve İslam'ın kutsal izleri iç içe geçtiği kadar, her üç dinin insanlığa ve varoluşa ilişkin tarih yorumunun taşa büründüğü, somutlaştığı bir mekanın adıdır Kudüs.

Osmanlı toplum modelinin çok kültürlü yapısı tüm renk ve çeşitliliği ile her üç dine bir arada yaşama imkanı sundu. Via Dolorosa Müslüman mahallesinden geçer. Daracık Kudüs sokaklarında her gün, yüzlerce yıl tekrarlanan bir ritüel olarak Hıristiyan hacılar sırtlarında haçla Müslümanların evlerinin önünden ilahiler okuyarak geçerler.

Ağlama Duvarı, Hz Peygamber'in Miraç sırasında Burak'ı bağladığı mekandır ve Mescid-i Aksa'nın avlusunun duvarının

dışa bakan yüzüdür. Mescid-i Aksa'nın ve Kubbetü's Sahra'nın bulunduğu mekan Yahudilerce Süleyman tapınağının bulunduğu yer olarak kutsal bilinir. Hz. İsa'nın çarmıha gerildiğine, tekfin işleminin yapıldığı ve gömülü olduğuna inanılan Kilise (Holy Sepulchre) Hz. Ömer Camii ile Selahaddin Eyyubi Camii'nin arasındadır ve Hıristiyan dünyasının en kutsal mekanı olarak bilinir.

Diplomatik Semioloji

Alman İmparatoru Willhem Kudüs'ü ziyareti sırasında şehrin kapısından içeriye at üstünde girmek ister. Dönemin diplomatik diline tercüme edildiğinde bu hareketin anlamı şudur: Bir imparator bir şehrin kapısından at üstünde ancak o şehri fethettiği zaman girebilir. Willhem isteğinde ısrarlıdır. Osmanlı yönetimi Alman imparatorunu kırmak istememekte ama talebinin nasıl bir diplomatik skandala yol açacağına farkındadır. Abdülhamit'in siyasi tavrı burada kendini gösterecektir. Bugünkü Jafa Gate'in olduğu yerde —burası aynı zamanda Hz Ömer'in Kudüs'e ilk girdiği kapıdır— surlar yıkılır, bir kapı açılır. Ancak burası şehrin bir kapısı değil, surlardan bir geçiş verilmiştir. Yıkılan surların yanı başında kale kapısı durmaktadır. İmparator at üstünde buradan şehre girer ancak şehrin kapısından girmemiş olduğu için sembolik de olsa fethini gerçekleştirememiştir.

Mehmet Akif, I. Dünya Savaşı sırasında Viyana'dadır. Osmanlı, Avusturya ve Almanlarla müttefikler; İngilizlere karşı savaşmaktadırlar. Bir akşam üstü şehirdeki bütün kiliselerin çanları çaldığında müttefiklerin yeni bir zaferi kazandığını düşünerek heyecanla cepheden gelen haberi sorar. Aldığı cevap anlamlıdır: İngilizler Kudüs'e girmiştir.

Yeni Dönem: Filistin Yönetimine Rağmen İntifada

1948'de İsrail'in bağımsızlığı ilan edilince yüz binlerce Müslüman Arap mülteci konuma düştü ve bir o kadarı da işgal altında yaşamak zorunda kaldılar. Uzun bir süre sürgünde çaresiz hayat süren Filistinli mülteciler kurtuluş umudunu Arap rejimlerinden beklemediler. İlk defa *el-Fetih*'le birlikte gerilla ha-

reketine başlayan Filistinliler, kurtuluşları için kendilerinin vereceği mücadeleden başka seçeneklerinin olmadığı stratejisinden hareket ediyorlardı. Sonuçta *el-Fetih* ve diğer Filistin örgütleri, Filistin dışında Ürdün'de, Lübnan'da hatta Tunus, Cezayir gibi yüzlerce kilometre uzaktaki merkezlerden Filistin'in kurtuluşu için mücadele vermeye başladılar. Arap milliyetçiliğinin yükselişte olduğu bu dönemlerde bir karış toprak bile kurtarılmamıştı ama soğuk savaş döneminin dengeleri içinde İsrail'e karşı mücadele eden gruplar ve Arap ülkeleri birbiriyle mücadele ediyordu. Yaser Arafat'a yapılan yardımlar işgal altında yaşayan Filistinlilerden çok, onun etrafında oluşan kurumsal yapının işlemesine yarıyordu. İsrail'le nihai bir savaşı hiçbir zaman düşünmeyen bölge ülkeleri Filistinlilere yaptıkları yardımlarla sorunu bir mülteci sorununa indirgemeyi başardılar.

1987 yılında ateşlenen intifada hareketi ise hareketin karakteri ve sonuçları anlamında önemli bir dönüm noktasına işaret etmektedir. İntifada, Filistin'in kurtuluşunun Filistin dışında verilecek mücadele ile sağlanamayacağı tespitinden hareketle başlatılan ayaklanmanın adıdır. İsrail işgali altında, özellikle 1967'de işgal edilen Batı Şeria ve Gazze'de 20 yıldır işgal altında yaşayan Filistinlilerin, İsrail yönetimine karşı korku duvarını aştıklarını açığa vuran, silaha karşı taş atarak gösterilen derin simgesel anlamları olan bir mücadele tarzı olarak gelişti intifada.

Taşlarla verilen bir mücadele sonuçta Dünyayı Filistinlilerin yanında yer almaya itti ve İsrail'i barış sürecine girmeye zorladı. İntifadanın doruk noktasına vardığı yıllarda önemli bir özelliğe dikkat çekmek gerekir: Filistin'de ve Arap dünyasında Arap milliyetçiliğinin etkisini iyice yitirdiği yıllardır. İslami hareketlerin bölgede ivme kazandığı, yükselişte olduğu dönemlerdir. Tam bu noktada İsrail'in Arap milliyetçiliğinin sembolik ismi Arafat'la barış masasına oturması stratejik bir tercihtir. Böylece, bir yanda zayıflamış, tabanı kopuk Arap milliyetçiliğinin temsilcisi kadrolara Filistin devleti sözü verilerek barış masasına oturuluyor, diğer tarafta yükselişe geçen İslami hareketlerin bu kadrolar tarafından kontrol altına alınma işi ihale edilmiş oluyordu.

Yeniden başlayan Kudüs intifadası ise yeni bir stratejinin habercisi sayılabilir: Filistin'de halkı temsil etmeyen önderlikle Filistin'in kurtuluşunun sağlanması mümkün değildir. Bu kavrayış intifada çizgisinin bir ileri aşamasını oluşturmaktadır. Bu aşama barış süreci adına aldatılan, horlanan, ve Filistinliyi, Filistinli eliyle mahkum ettiren bir barışa karşı yükselen bir direniş olma özelliğini göstermektedir. Önce bölgedeki Arap rejimlerinden daha sonra Filistin dışındaki kurtuluş örgütlerinden bağımsızlaşarak intifadayı başlatan hareket, geldiği yeni aşamada kendini temsil etme yeteneğinden yoksun liderlikten bağımsızlaşmaya çalışmaktadır ve bu anlamda ileri bir aşamadır. İslami hareketlerin öldü dendiği bir noktada Filistin'i ayağa kaldıran dinamizmi iyi okumak gerekir.

SAVAŞ VE ESTETİK

Modern sanatçılar ve özellikle postmodern düşünürler estetik ve savaş, modern savaş ilişkisi arasında zorunlu bir ilişki kurarlar. Marinetti gibi modernist sanatçılar, savaşı modern sanatın en gelişmiş boyutu olarak ele alırken, Walter Benjamin gibiler savaşın estetikleştirilmesine karşı uyarıda bulunurlar.

Filistin-İsrail çatışmasının medya ortamına yansıyış biçimi, savaş ve estetik, siber savaş, iletişim(le) savaş kavramlarının yeni boyutları üstüne tekrardan düşünmeye, küçük planda oynanan savaş oyununun medya ortamında nasıl bir boyut kazandığını gözlemleme imkanı verdi.

Yoğun sembollerle dolu Kudüs gibi bir mekanda yoğun sembolik anlamı olan bir savaş verildi.

Metafizik boyutun maddi aleme galebe çaldığı Mescid-i Akşa'ya yönelik fizik alemin en kaba türünde bir gövde gösterisine karşı sapan taşlarıyla gönderilen sembolik mesajların sinyali algılar dünyamıza girdi.

Modern savaş eğer modern sanatın en gelişmiş boyutunu temsil ediyorsa bunun en iyi örneği iki İsrail askerinin linç edilmesinden sonraki İsrail saldırısında yaşandı. Medya tüm sanal maharetini sergileyerek ölümü/katliamı estetikleştirmeyi başardı. Füzelerin isabet gücü, ilkel Filistinlilere ait barbar saldırı odaklarını berhava ederken görüntüledi. Bu görüntüler, ne olduğu belirsiz binanın önünde İsrail askerlerin ölümüne sevinen kalabalığın histerik sevinçlerinin üstüne monte edilince savaş iyice estetikleştirilmiş oldu. Kitle iletişim organları bir kez daha savaş kazandı.

Bütüncül anlamda müstehcen bir savaş, estetize edilerek modernleşememiş Filistinlilere karşı zafer ilan etti.

Bir duvar dibinde, babasının yanı başında hedef atışına maruz kalan Filistinli çocuk çoktan unutuldu. “Helikopterden çekilmiş füze atışları ne kadar isabetli!” “Bu çocuk ne kadar terörist be birader!”

“Savaş mimarisi” kuramcısı Paul Virilio’nun deyimiyle süslenmiş ölümler modern sanatın estetiğini tamamlıyor. Savaş mimarisinin mimariyi silikleştirdiğini, şehri ortadan kaldırdığını söylese de, Virilio, Mescid-i Aksa hala insan oluşumuzun metafizik boyutu olarak mimarinin anlamını yitirmediğini, sonunda onun yoğunluğu modern estetiğe galebe çalacağını göstermiyor mu?

Filistin-İsrail çatışması, kutsala dayanarak/istismar üstüne inşa edilmiş modern estetik gibi duruyor yakamızda. Hepimiz bu modern estetiğin en gelişmiş boyutunu üstümüzden silkeleyip atmak durumundayız.

Körfez Savaşı için müstehcen savaş diyen postmodern duruş, modern estetik ya da kıyım tekniği hakkında ne düşünür?

Bugün Cuma. Mescid-i Aksa, bir şehrin bir medeniyetin, bir tarihi çizginin en son çizgisinde durduğunu, hala mimarisi olan şehirlerin var olduğunu hatırlatarak isyan edişinin üçüncü haftası.

Filistin’deki gerilimin hangi dönemden geçtiğini Mescid-i Aksa’daki tepki ya da sükunet belirleyecek. Mescid-i Aksa bir kez daha konuşacak, profan bir dünyanın estetize etmeye çalıştığı vahşetin perdesini indirecek; indifada, son sözün Mescid-i Aksa’nın yani Kudüs’ün olacağını hatırlatıyor.

Kadim zamanlardan kalma heybet boyutunun modern estetiğe karşı meydan okuyarak, görüş açımızı kapatan vizörlere karşı ufkumuza giriyor.

FİLİSTİN'DE ÇATIŞMALAR

Şabra ve Şatilla katliamından sorumlu olduğu İsrail tarafından da tescil edilen Şaron'un Mescid-i Aksa'ya yaptığı "provakatif ziyaret"ın ardından yaşananlar yeni bir intifada dalgasını haber veriyor. Sayısı bine varan yaralı ve şimdiden otuzu aşkın ölü.

1987 yılının sonlarında başlayıp 1993 yılına kadar süren intifada hareketi Filistin hareketinin geleceğini ve uluslararası kamuoyunun olaya bakışını değiştirmesi bakımından dönüm noktası oldu. Filistinlilerin taş atarak elde ettikleri kazanımlar, hem diplomasi hem de sosyo-psikolojik anlamda kökten bir dönüşümü simgeliyordu.

İntifada ile diplomatik anlamda dünyanın en teknik ve en güçlü ordularından birine taş atarak karşılık veren Filistin halkı, mücadelelerinin haklılığını ve meşruluğunu uluslararası diplomaside kabul edilmesini sağladı. Taşla kazanılan bu diplomatik kazanım İsrail'in köşeye sıkışmasına neden olmuştu.

İkinci ve en önemli kazanım, işgalden tam 30 yıl sonra ilk defa her yaşta Filistinlinin İsrail korkusunu atmalarına/aşmalarına geçit verdi. Taş atan çocuklar, kadınlar psikolojik korku duvarını aştıklarını, haklı oluşun verdiği özgüveni kazandıklarını gösteriyordu. Bu süreçte taşı diplomatik ve psikolojik araç olarak kullanan Filistinliler terör ve cinayete başvurmadan savaşı ustaca sürdürmesini bildiler.

İsrail'e Sıçrayan İntifada

Cuma gününden beri devam eden ve zaman zaman intifada günlerini hatırlatan, zaman zaman da silahlı çatışmaya dönü-

şen görüntüler bir önemli dönüşümün de habercisi oldu. İşgal altındaki Filistinlilerin psikolojik korku sınırını aşmalarını sağlayan intifada ilk defa İsrail içine sızramış bulunuyor. Son olaylara paralel olarak İsrail vatandaşı olan ve 1967 öncesi sınırlar içinde yaşayan Araplar da gösterilere katıldılar, aynı anda İsrail güçlerine karşı taş atmaya başladılar. Bu durum, İsrail'in değil 1967 sonrası işgal topraklarında daha önceki sınırlar içinde de güvenli olmadığını göstermesi bakımından önemlidir.

Eğer intifada dalgası İsrail içinde de devam edecek olursa Filistinlilerin manevra alanı yeni bir boyut kazanabilir. Nitekim son dört gün içinde Tel-Aviv Hayfa arasında, Nazaret gibi önemli yerleşim bölgelerinde Batı Şeria ve Gazze'den geri kalmayacak çapta olaylar yaşandı. 150'den fazla İsraili Arap yaralandı Tel Aviv'de. Hayfa'da Batı Şeria'da ne olup bittiğinden habersiz, günlük hayatını sürdüren İsraili Yahudilerin çatışmanın hemen yanı başlarına geldiğini hissetmekten hiç de memnun olmayacakları açık. Filistin'deki çatışmalar, Filistinlilerin mahrumiyeti sıradan bir İsraili'nin günlük hayatını fazlaca ilgilendirmeyebiliyordu eğer asker değilse. Ancak son gelişmeler Hayfa ile Tel-Aviv arasındaki yolu kesecek boyutlara ulaşmış görünüyor. Son gelişmeler İsrail'i daha da sert politikalar izlemeye iterken, diğer tarafta bir an önce bu işin halledilmesi yönünde toplumsal baskının artması beklenebilir.

İntifadanın Sembolü Çocuk

Çatışmalar sırasında babasının yanı başında duvar dibinde kurşunlanan 12 yaşındaki Muhammed Cemal Ahmed el-Durra'nın dramatik görüntüleri uzun süre hafızalardan silinmeyecek. Dünya kamuoyunda İsrail'e karşı tepkinin oluşmaması mümkün değil. Tıpkı intifada günlerinde kolu taşla kırılan Filistinli gençlerin görüntüsü gibi. Zaten Filistinlilerin diplomatik alanda kullanabilecekleri en büyük koz, fiziki güç ve etik anlamda iki taraf arasındaki büyük farkı ortaya koyabilmeleridir.

Son çatışmalarda bir başka ilk daha yaşandı. Filistin radyoları ilk defa İbranice olarak Yahudilere seslendi. Aslında bu anons Filistinlilerin tahammül sınırına geldiklerini gösteriyor:

“Bizim bebeklerimizin kanı gibi sizin bebeklerinizin kanı da kırmızı.”

Bu tehdit aslında Yahudilerin korkulu rüyası olsa da Filistinlilerin İsrail’e karşı moral üstünlüğünü ellerinden alacak bir gelişmedir. Eğer Filistinliler böyle bir eyleme doğru provoke edilirse, etik ve diplomatik anlamda mücadeleyi kazanma şansları olmayacaktır.

Filistin sorunu, dünya sistemindeki egemen güçlerin ahlaki zaafiyetleri devam ettiği sürece kolay kolay çözülmesi mümkün değildir.

Bu arada İsrail’in resmi davetlisi olarak bölgeyi gezen yerli yazarlarımızın neler yaz(ma)dıklarına dikkat ediyor musunuz?

BİR YIL SONRA İNTİFADA

Soğuk savaş döneminden bu tarafa belki de ilk defa olarak, Ortadoğu sorunu İsrail ve Filistin-İsrail sorunu olarak görül-
mekten çıktı. Uluslararası ilişkileri belirleyen anlam çerçevesi-
ne göre Ortadoğu'nun güvenliği, barış gibi kavramlardan aslın-
da İsrail'in güvenliği kastedilmektedir. Fakat şu ana kadarki
gelişmeler, Ortadoğu kavramına yeni anlamlar yüklediği gibi,
artık doğrudan İsrail'e gönderme yapmıyor; hatta dünya gün-
deminin en üst sıralarında yer alan direnişin (intifada) yıldö-
nümü bile bu arada unutuldu.

ABD'ye yapılan uçak saldırılarından hemen sonra ister is-
temez gözler Ortadoğu'ya çevrilmişti. Hatta etkin medya, saldı-
rının ardında Müslüman, Arap ve Filistinli terörist aramaya,
saldırıyı İsrail'in güvenliği ile ilişkilendirmeye gayret gösterdi.
Hatta Amerika'da "artık hepimiz İsrailiz" kampanyası başlatıl-
dı. Filistinli çocukların İsrail askerlerine attıkları her taşın
gökdelene çakılan bir uçak gibi algılanması yönünde gayretler
sergilendi.

Bu olayı fırsat bilen İsrail yönetimi televizyonlarda boy
göstererek Amerikalıların uğradığı saldırı ile İsrail'in durumu-
nu özleştirmeye çalıştılar. 11 Eylül'den hemen sonra psikolojik
ortamı değerlendirmek isteyen İsrail, Filistin topraklarına karşı
karadan, havadan ve denizden topyekün saldırıya geçmekten
çekinmedi.

Ancak ABD yönetiminin hesapları ile İsrail'in fırsatçı tu-
tumu bu noktada fazla örtüşmüyordu. ABD'nin Afganistan'a
karşı girişeceği harekatta ve "bu zamana kadar görülmemiş
savaş" şeklinde tanımladığı yeni terörle mücadele stratejisi için
İsrail'in biraz uslu durması gerekiyordu.

Amerika'nın, eşi görülmemiş savaşı sürdürebilmesi için Arap ülkelerinin desteğine ihtiyacı vardı. Bu aşamada, başta Arap ülkelerinin ve İslam dünyasının hem ABD'ye destek vermeleri, hem de onun desteklediği İsrail'in Filistinlilere topyekün saldırmaya kalkışması Amerikan stratejisi ile açıkça çelişecekti. ABD başta İsrail olmak üzere taraflara baskı yaparak en azından ateşkes için bir araya gelmelerini sağladı.

Baba Bush'un Telefonu

ABD resmi makamlarının yaptığı açıklamaya göre 11 Eylül'den önce Bush yönetimi, Filistin devletinin bağımsızlığını desteklediklerini açıklamaya hazırlanıyordu. Ortadoğu sorununa mesafeli durmayı yeğleyen Bush yönetimi İsrail'e Clinton kadar yakın durmadığını zaman zaman hissettirdi. Hatta basına yansıyan dedikodulara göre Bush'un başkanlığı kazanmasından sonra baba Bush Suudi Arabistan veliaht prensini arayarak, Filistin-İsrail sorununda oğlunun doğru adresten yana olduğunu bildirdi.

Bush'un, tüm bu gelişmelerden sonra özellikle Amerikan kamuoyunun baskısı göğüsleyerek Filistin devletine destek veren bir açıklama yapması mümkün değil. Ancak çatışmaların durdurulmasının, en azından ateşkesin sağlanmasının Amerikan stratejisi açısından vazgeçilmez önemde olduğu da muhakkak. Bu çerçevede önümüzdeki günlerde Amerika'nın Ortadoğu'ya yönelik yeni planları uygulamaya koymas beklenir. Nitekim Bush yönetiminin bölgeye yeni bir özel temsilci atamasından bahsedilmektedir. Arap diplomatların Kudüs sorunu dahil anlaşmazlıkların çözüm için Bush'un adım atabileceğini açıklamaları boşuna değil.

İntifada Durur mu?

İntifadanın gösterdiği trendin ne anlama geldiğini başta Şaron olmak üzere İsrail yönetimi ve müttefikleri anlamış olduklarında kuşku yok. Önemli olan hangi tarafın ne kadar zayıyatı göze alacağıdır. Bizzat İsrail'in çok iyi bildiği bir gerçek, önümüzdeki on yılda gerek Filistin'de gerekse İsrail sınırları içindeki demografik değişimin İsrail'i bir şekilde Filistinlilerle

anlaşmaya zorlayacağıdır. Arap nüfusun artması ve demografik göstergeler işgal politikalarını ve baskıcı yönetimi sürdürülebilir olmaktan çıkacağına işaret etmektedir. İntifada, daha doğrusu düşük yoğunluklu savaşın bu şekilde sürdürülebilir olmasının imkanının olmadığını herkes biliyor.

Şaron açısından, sürdürülebilirliğinin imkansızlığı kabul edilmiş politikaların amacı, ancak, muhtemel anlaşma zemininde karşı tarafı olabildiğince tavize, daha 'makul' taleplere ikna etmeye yönelik olabilir. Bunun için kısa vadede sert politikalarla Filistinliler'i uslandırmayı amaçlamaktadır Şaron.

Bu arada Filistin yönetimin iyice sıkıştırmak, otoritesini sarsmak ve Filistin halkının gözünde meşruiyetini tartışmalı hale getirmek kısa vadeli hedefi oluşturuyor. Böylece Filistin yönetimini devirmeyi, Arafat'ı Filistin dışına sürerek daha deneyimsiz, daha zayıf kadroların iş başına getirilmesini amaçlanmaktadır.

Başta Amerika olmak üzere herkes şunun farkında ki, Filistinlilerin başta bağımsız devlet ve Kudüs sorunu olmak üzere temel meseleleri çözülmeden çatışmaların sona ermesi mümkün değildir. Bu zamana kadar hiçbir uluslararası çözüm önerisi Filistinlilerin mağduriyetini esas alan bir yaklaşım geliştirmemiştir. Bush yönetimi eğer uzun vadeli ve eşi görülmemiş bir savaşı göze almış ve bunu sürdürmek istiyorsa bölgedeki çatışmaları durdurması, hiç olmazsa dondurması gerekmektedir. Bunun için de intifadayı başlatan gerekçelerin, uygulamaların ortadan kaldırılması gerekmektedir. Filistin yönetimi ateşkes ilan etse bile soruna temelli bir çözüm bulunmadıkça sükunetin sağlanacağını beklemek boşunadır.

Görünen o ki, Bush yönetimi sandığından daha fazla Orta-doğu'ya (hem Filistin/İsrail ilişkileri anlamında hem bölgesel anlamda) ilgilenmek zorunda kalacaktır. Bunu gerçekleştirmek için de yeni kombinozonlar oluşturmaktan geri durmayacak.

TÜRKİYE'NİN DURUŞU, İSRAİL'İN SINIRI

Filistin'deki İngiliz manda yönetiminin sona erdiği 15 Mayıs 1948 tarihi İsrail'de bağımsızlık günü olarak kutlanır. Manda yönetiminin ardından İsrail bağımsızlığını ilan ederek, tarihte ilk defa bir Yahudi devleti kurulmuş oldu. Böylece Siyonizm 50 yıl aradan sonra ilk amacına ulaşmış oldu. Yeryüzündeki Yahudileri bir araya getirmeyi amaçlayan devletleşme sürecinin ilk aşaması gerçekleşmiş oldu.

Ancak İsrail, yayılmacı politikalar takip etmeyeceğine ilişkin açıklamalarına rağmen stratejik hedef olarak mevcut sınırlarla yetinmeyeceğini gösterdi. Girdiği savaşıktan sonra işgal ettiği hiçbir Filistin toprağından geri çekilmedi.

İsrail Başbakanı Şaron ilginç bir açıklama yaptı: "Dünyada Yahudilerden başka tarihi haklarından vazgeçmeye istekli hiçbir ulus yoktur. Savaş kaybetmiş ulusların dışında hiçbir ulus tarihi haklarından vazgeçmeye razı olamaz. Savaşı kaybeden biz değiliz." Şaron bu sözleri, Barak döneminde gündeme gelen Kudüs'ün paylaşımı, Mescid-i Aksa'nın statüsü gibi Yahudilerce tartışılmaz kabul edilen konulara ilişkin olarak söylüyordu. Ancak tarihi haklardan bahsederken kastının burayla sınırlı olmadığını da belirtiyor: "Tarihi nedenlerden dolayı Hebron, Shilo ve Bet El'den vazgeçmemiz mümkün değildir."

Şaron'un sözünü ettiği tarihi hakların ve tarihi nedenlerin nereleri kapsadığı, açıkladığı yer isimleriyle sınırlı olup olmadığı önemli. Bu türden soruları gündeme getirmeyi, Türkiye'de işi "nüfuz casusluğu" olan belli bir elit kesim tarafından antisemitizm olarak örtbas edilmeye çalışılsa da açıklama sahibinin İsrail başbakanı olması, İsrail'in niyetleri hakkında tarihi gerçeklere bakarak hüküm vermemizi gerekli kılmaktadır.

Yine Şaron, *The Jerusalem Post*'a verdiği mülakatta, Filistin toprakları içindeki Yahudi yerleşim birimlerinin boşaltılma-

sının tartışma konusu bile edilemeyeceğini bildirerek, gelecek 10 yıl içinde getirilecek olan yeni misafirlerden söz ediyordu. Şaron, Latin Amerika gibi başka ülkelerde yaşayan “ekonomik ve sosyal olarak perişan” durumdaki Yahudiler olmak üzere dünyanın değişik yerlerinden 1.5 milyon kadar yeni mültecinin getirileceğini söylüyor.

İsrail siyasetinin bir önemli isminin, Arapların yok edilmesi gerektiğini, kanlarının helal olduğunu belirten açıklamasının ardından Şaron’un bu sözleri düşündürücü... Gerçekten yeni gelecek mülteciler için, ya Müslüman Filistinli kanı akıtmaya devam edecekler ya da yeni toprak kazanacaklar. Bugünkü sınırlara razı olmaları halinde yeni gelenlerin nereye yerleştirileceği, dahası ekonomik ve doğal kaynakların nereden karşılanacağı göz önüne alındığında daha bir anlamlı hale geliyor.

Aradan 53 yıl geçmesine rağmen, İsrail hala sınırları belli olmayan bir devlet. Sınırlar için referans olarak Şaron’un tarihi hakları esas alması bizdeki nüfuz casuslarının bile örtbas edemeyeceği bir gerçeği ortaya çıkarıyor. Nazi soykırımına sığınarak işgal ve katliamlarını meşrulaştıran İsrail propagandası karşısında Türk dış politikası Hollywood filmlerindeki duygu-sallıklara teslim edilemez herhalde.

İsrail muhabbetinin komşuluktan öteye stratejik ortaklığa dönüştüğü dönemde, Türkiye’de hala vaat edilmiş topraklar gibi bir kavramı hatırlayan birileri var mı merak ediyorum. İsrail’in varlığı, sadece topraklarını genişletmeye değil siyasi ve ekonomik kaynaklardan beslenmeye muhtaçtır. Bu anlamda, potansiyel olarak Türkiye’nin siyasi ve ekonomik işgal tehdidi altında olduğunu bu vesile ile hatırlatmakta yarar var.

Dillendirilen “geri kalmış, bize hiçbir faydası olmayan Filistinli Arapları neden İsrail’e tercih edelim” söylemi; taş atan çocukların yüreğinde taşıdığı ortak değerlerin bu ülkeden sürülmesini, vicdanlardan silinmesini isteyenlerin amacıyla örtüşüyor. Tarihinde Yahudi ile sorunu olmayan bir ülkede antisemitizm yasası çıkarmaya çalışanların kendi insanını aşağılayan, mahkum eden, en ilkel yöntemlerle tarihini, bilincini, varoluşunu mümkün kılan birikimini yok etmeye çalışan göçmen zihniyetlilerle aynı safta durmaları tesadüf olabilir mi?

İsrail kuruluşu üzerinden 53 yıl geçmesine rağmen hala tarihi haklardan bahsedebiliyorsa, sınırlarının nerede bittiği hala kesinleşmemişse bundan en fazla rahatsız olması gereken

ülkelerden biri Türkiye'dir. Taş atan çocukları anlamayanlar yarın taş atacak gücü kendilerinde bulamazlar.

İsrail'in "İstiklal Savaşı"

Ortadoğu'da bölge ile ilişkileri en sorunlu olan ülke kuşkusuz İsrail'dir. Bu ülkenin ilişkilerini, konumunu tartışmalı kılan husus ise, temelde bir siyasi meşruiyet sorunu içinde olmasından kaynaklanmaktadır. Türkiye ise bölge ile olan ilişkisizliğinden dolayı sorunlu bir başka ülkedir. Hele bu iki ülkenin bölgeyle olan (muhteva bakımından tamamen farklı olsa da) sorunlu ilişki biçimi karşılıklı ikili ilişki halini almışsa sorun daha da katlanmaktadır.

Türkiye-İsrail ilişkileri üzerine yazdığım yazıya yurtdışından ve içinden değişik tepkiler aldım. Tepkilerin büyük kısmı ya Türkiye doğumlu ya da bizzat Türk vatandaşı Musevi okuyucularımdan geldi. İsrail ve İsrail-Türkiye ilişkileri çerçevesinde yapılan eleştirilerde öne çıkan bazı ortak noktalar benzer bir zihinsel işleyişin ipuçlarını veriyor.

Her şeyden önce, Siyonizm'e ve İsrail işgali ile uygulamalarına yönelik karşı tavrın, Yahudi düşmanlığı olarak algılanması ya da özellikle böyle yansıtılmaya çalışılması dikkat çekici. Bu topraklarda yaşayan hiç kimsenin Yahudilerle, Yahudi olmalarından dolayı bir sorunu olmadığını herkes bilir. Hem sosyolojik anlamda hem de teolojik anlamda Türklerin ve Müslümanların Yahudilikle kurduğu ilişki biçimi, antisemitizmi doğuran Batının tarihi ve kültürel deneyiminden çok daha farklıdır.

Hıristiyanlık için, İsa katili (god killer) olarak doğuştan lanetli sayılan Yahudi algılayışının hem Türk toplumu hem de, Araplar dahil, tüm Müslüman toplumlar için, hiç bir zaman geçerli olmadığı gerçeğinin İsrail propagandasının oluşturduğu Arap terörist imajıyla bastırılmak istenmesi tarihin bir ironisidir.

İsrail her hangi bir ulus devlet değildir. Kuruluşunun üstünden 53 yıl geçmesine rağmen hala ne sınırları ne de demografik yapısı ve vatandaşlık tanımı belirlenmemiştir. Dünyanın her yerinde yaşayan Yahudileri İsrail vatandaşı gören bir ideolojinin geçerli olduğu, işgal ettiği topraklarda yaşayan milyonları kovan bir devlet söz konusu olan...

Bana gelen eleştirilerden birinde, milyonlarca insanın yüzlerce yıldır yaşadığı topraklardan sürülüp kovulması, bin-

lerce insanın kanı pahasına gerçekleşen işgali 'istiklal savaşı' olarak tanımlayarak uygulamaları meşrulaştırmaya çalışmak gibi bir mantık oyunu oynanmış.

Oysa bunu söyleyenler şu gerçeği unutmuş görünüyorlar: İsrail insansız topraklar üzerine vatansız insanların kurduğu bir devlet değildir. Bu toprakların yüzlerce yıldır sahibi insanlar kovulmuş ve hiç biri orada doğmamış insanlar tarafından 'işgal' edilmiştir. Bu anlamda Türk okuyucusunun bilincindeki 'istiklal savaşı'nın yaptığı çağrışımın karşılığı İsrail işgali değildir. Eğer bir istiklal savaşından bahsedilecekse bu Filistinlilerin haklı mücadelesi, intifada için kullanılabilir.

Sınırları hala belli değildir. 'Vaat edilmiş topraklar'ın nerede başlayıp nerede bittiği tartışılıyorsa İsrail'in hangi barıştan, bölgedeki meşruiyetinden bahsedilebilir? İşgal ettiği toprakların bir kısmından (Sina çölü) çekilmesini lütuf gibi sunan yaklaşım tarzı ile Filistin'deki tarihi İsrail haklarından bahseden yaklaşım arasında fazla bir fark yok.

Eğer tarihi mirastan bahsedilmesi gerekecekse bu herkesten önce bu toprakları 400 yıl kadar yönetmiş bir siyasi varlığın mirasçısı Türkiye için söz konusu olabilir.

Türkiye'nin Filistin'le ilişkisi herhangi bir Ortadoğu ülkesinin ilişkisinden daha fazla anlam ifade eder.

Kudüs'ün, Mescid-i Aksa'nın statüsü sadece İsrail'le ilgili olmadığı gibi Filistin yönetimiyle de ilgili değildir. Kudüs'ün statüsü tüm Müslümanları, hatta Hıristiyanlığı da ilgilendiren bir konudur.

Yahudi yerleşimcilerin sahipsiz topraklara yerleştirildiği iddiası ise, tümüyle İsrail yayılma politikalarının bir ürünüdür. El konan Filistin topraklarının, hatta özel mülklerinin özel yasalarla gasp edildiğini konuyla ilgilenen herkes bilir.

Su kaynaklarından yoksun yeterli tarım alanlarının olmayışı, askeri eğitim uçuşu yapacak hava sahasından yoksunluk gibi jeo-stratejik zaafılar, İsrail'i bölgede Arap olmayan ve Batıyla en yakın ilişki içindeki Müslüman ülke olan Türkiye ile stratejik ilişkiye itmektir. Bu stratejik ilişki, Türkiye'nin bölgesel ilişkilerini temelden sorunlu hale getirmeye yetmektedir.

Tüm bunlara rağmen "Türkiye'nin özgüven fukarası olmak gibi bir nedeni yok." Önemli olan ne yaptığını bilen bir siyasi irade sahibi olmaktır.

TEMEL TAŞI YA DA TEMEL DİPLOMASI/Sİ

Kudüs'te İsrail polisinin Mescid-i Aksa'ya baskın yapmasıyla noktalanmış son gelişmeler bölgedeki yeni çatışmaların, yeni kırılmaların habercisi. Bu gelişmeler, Mescid-i Aksa ve Kudüs'ü merkeze almayan, göz ardı eden bir dış politika yaklaşımı Türkiye'yi bölgenin gerçeklerinden koparacağı gibi bölgede yabancı unsur haline getireceğini bir kez daha hatırlatmaktadır. Son 10 ay içinde 700 kadar insanın can vermesine neden olan İkinci İntifadanın Şaron'un Mescid-i Aksa'ya yaptığı provakatif baskınla kıvılcımlanmış olması gerçeği bile dengelelerin hangi hassasiyetler üzerine kurulu olduğunu göstermeye yetiyor. Türkiye'nin de kurucu üyesi olduğu İslam Konferansı Örgütü'nün kurulmasına neden olan olay yine Mescid-i Aksa'ya yönelik saldırıdır. 1969 yılında Yahudilerin Mescid-i Aksa'yı yakmaya kalkışmasının ardından İslam Dünyası ilk defa uluslararası boyutta bir konferans çerçevesinde örgütlenme ihtiyacını hissetmişti. Yine Mescid-i Aksa'nın temellerinin çökmesine neden olacak kazı ve tünel açma girişimleri kanlı olaylarla sonuçlandı. Nihayet Oslo Anlaşması'yla başlayan "Barış süreci" özellikle Clinton yönetiminin tüm ağırlığını koymasına rağmen genelde Kudüs'ün statüsü ve Mescid-i Aksa konusunun görüşüleceği nihai aşamaya gelindiğinde, İsrail'in sorunu zamana yayma amacıyla süreç sabote edildi.

Dini perspektifin, tarih bilincinin ulus kimliğini belirlemesi ve bunu resmi ideoloji haline getirmiş olması İsrail'in en ayrıcalığıdır. Dini dogmalarını, efsanelerini diplomasi alanına bu denli başarıyla taşıyabilmiş başka bir devlet zor bulunur. Paradoksal biçimde, uluslararası diplomasi ve hukuk açısından dini

referanslardan beslenen marjinal ideolojiye sahip İsrail ile, resmi ideolojisini tümüyle dini ve tarihi referansları en alt düzeyde dikkate alan/hiç dikkate almayan bir yaklaşımla oluşturmuş resmi Türkiye'nin bölgenin en iki yakın müttefiki olmasının normal şartlarda anlaşılabilir bir yanı yoktur. Ne siyasi yapıları ne de toplumsal ve tarihi gerçekleri bakımından iki ülkenin de bölgedeki siyasi varlıkları, bölgenin kültürel, siyasi şartlarını, halkını karşısına alarak bir arada durması mümkün değildir. Çizilen stratejik ittifak görüntüsü ancak bir bilinç kaybının, (siyasi) "akıl tutulması"nın sonucudur.

Türk medyasının İsrail ağzı ile "temsili taş" şeklinde takdim ettiği Temple Mount Faithful örgütünün Mescid-i Aksa'nın yerine Yahudi tapınağını inşa etme projesinin ilk adımı olarak temel taşı koyma girişiminin dikkatlerden kaçırılıyor olması bile Türkiye'yi bölge gerçeklerinden ve kendi rolünden koparacak gelişmelerin küçük ama önemli bir göstergesidir. Tisha b'av gününde getirilen tapınak projesinin ilk adımı olarak, 4 tonluk temel taşı temsilî taş gibi aksettirmek, Müslümanların hassasiyetini terörize etme girişiminden başka bir anlam taşımamaktadır.

Cem'in Açmazı

Dışişleri Bakanı İsmail Cem'in iki gündür Kahire'de sürdürdüğü görüşmeler aslında Türkiye'nin içinde bulunduğu açmazın göstergesi. Bir yanda Türkiye'yi İsrail'le stratejik ittifaka zorlayan dış şartlar, diğer tarafta Türkiye'nin kalıcı gereklilikleri. Cem'in Türkiye'nin "bir dostunu diğerine feda etmeyeceği"ni belirtmiş olması ile barış sürecini canlandırmaktan bahsetmesi, bir çırpınışın, içine girilen açmazın ifadesinden başka bir şey değil. Çoktan defteri dürülmüş olan barış sürecinin işliyor olmasını herhalde Türkiye'den daha fazla isteyen taraf olmazdı. İki taraf anlaşabilseydi Türkiye çelişkilerini daha kolay izah edeceğini düşünecekti. Ne var ki gerilim arttıkça ikircikli politikayı sürdürmenin mümkünü kalmamakta, dengeyi bulmak zorlaşmaktadır.

Türkiye'nin hem kendi iç dengeleri hem hayati derecede önemli uluslararası sorunlarının çözümü açısından İslam dünyasının desteğine her zamankinden daha fazla ihtiyacı var. Kuzey

Irak sorunundan Kıbrıs meselesine kadar çok da uzak olmayan bir zaman diliminde önüne konacak faturaları tek başına göğüsleyebilmesinin mümkün olmadığını gayet iyi bilmektedir.

Aynı türden açmaz, uluslararası savaş hukuku açısından Miloseviç'ten bir farkı olmayan Şaron'a ev sahipliği yapmakla İslam Konferansı üyesi olmak ya da bölgede barış istemek gibi yan yana konamayacak diplomatik, etik sorun olarak karşısına çıkıyor Türkiye'nin.

İsrail resmi ideolojisini oluşturan vaat edilmiş topraklardan Mescid-i Aksa ve Kudüs'ün statüsüne ilişkin pek çok konuda tatmin edici resmi açıklamalar yapmadığı, resmi devlet politikasını bu yönde düzenlemediği sürece Türkiye'nin "dostlarını birbirine karşı pazarlık konusu" yapmayacağı bir irrasyonel politikayı sürdürmesi mümkün olmayacak ve en son tercih etmek isteyeceği bir ayırım noktasına gelmek durumunda kalacaktır.

Nihai olarak İsrail, bölge ülkeleri, Türkiye, İslam dünyası ve Hıristiyan dünyası ve global olarak uluslararası sistemle yüzleşmek, temel sorulara cevap vermek zorunda kalacaktır. Bunun farkında olan İsrail de bu soruları gündeme getirmeden de facto politikası izlemeyi, istismar ettiği Batı desteğini mümkün olduğu kadar arkasına alarak sorulardan kaçınmayı yeğlemektedir. Türkiye ile İsrail arasındaki tek ortak yön de bu olsa gerek: biri kendi dışındakilerin sorularından kaçarken diğeri kendi kendine sorması gereken sorulardan kaçıyor. Biri uluslararası sorumluluklarından, diğeri kendi tarihi sorumluluklarından kaçıyor.

İNTİFADA, ŞARON VE BARIŞ

Filistin'de yaşananlar ne sıcak savaş ne de daha önce yaşanan intifada ile açıklanamayacak bir boyut kazandı. Filistinlilerin İsrail'e karşı yürüttükleri mücadele daha önce tanık olunan intifada deneyiminden çok farklı bir boyut kazandı.

Barış sürecinin Kudüs'ün ve özellikle Mescid-i Aksa'nın statüsünün ele alınacağı son aşamaya geldiğinde kopması, ardından intifadanın patlak vermesi, İsrail'in kontrollü bir gerginlik politikası yürütmeye başlaması dengeleri değiştirdi. İlk, İsrail iç politikasında Barak'ın seçimi kaybetmesi, onun yerine Şaron'un seçilmesi yeni bir devrenin açıldığının işaretiydi. "Beyrut kasabı" olarak anılan Şaron, intifada alevini kendi yöntemleriyle söndürme misyonunu şu ana kadar gerçekleştiremedi. Barak'ı taviz vermekle suçlayan ve iç politikadaki bazı duyarlılıkları tahrik ederek seçimi kazanan Şaron'un yöntemi işe yaramamış görünüyor.

Şaron, demir yumruğunu göstererek, gerekirse kullanarak Filistin direnişini susturmayı umuyordu. Kontrollü gerginliği daha da tırmandırıp, sert politikalar izleyerek kendi seçmenlerinin beklentilerine cevap vermeyi bekliyordu. Ne var ki, ne Gazze'yi işgal etmesi ne de tank ve savaş uçaklarını dahil daha fazla ateş gücünü kullanarak sindirme yöntemi beklediği neticeyi almaya yetmedi. Üstelik Amerika Birleşik Devletleri'nden gelen sert eleştiriler Şaron'u daha da zor duruma soktu. ABD Dışişleri Bakanı C. Powell'in Gazze işgaliyle ilgili olarak, "İsrail'in, Amerika'nın garantörlüğünde varılan uluslararası anlaşmalara uymak zorunda olduğu" yönünde hiç beklenmedik sert açıklaması Şaron'u politik anlamda köşeye sıkıştırdı. İsrail

kuvvetleri işgali hemen kaldırmak zorunda kaldı; oysa tüm hazırlıklar daha uzun süreli bir işgal içindi.

Bir yanda doğal müttefiki ABD'nin, hem de Ortadoğu sorununa doğrudan müdahale etmeyeceğini açıklayan yeni yönetimin sert eleştirisi diğer tarafta kamuoyunun beklentileri... Üstelik, uygulanan sert uygulamalara rağmen gerginliğin adı konmamış savaş boyutuna ulaşmış olması Şaron'u iç ve dış politikada zor durumda bırakmış benziyor.

Barış Ama Nasıl?

Oysa Şaron kontrollü bir gerginlikle Filistinlileri bastırmayı öte yandan barış sürecini başka bir boyutta gündeme getirmeyi planlıyordu. Filistinlilerle barış görüşmelerini kesmek ve barış süreciyle elde ettiklerinin çok azıyla yetinmelerini sağlamak; diğer tarafta Suriye'yi barış zeminine çekmek... Bu taktik uygulanabilirse hem uluslararası camiadaki uzlaşmaz imajının baskısından kurtulacak hem de acemi Şam yönetimine istediği şartları dayatarak bir barış imzalamaya zorlamış olacaktı. Suriye'de ne de olsa Hafız Esat gibi kurt bir politikacı olmadığı gibi, ekonomik ve sosyal şartlar nedeniyle dışa açılmak isteyen bir eğilim söz konusu.

Şu ana kadar bu plan işlememiş görünüyor. Önümüzdeki ay kuruluşunun 53. yılı kutlanacak olan İsrail'de geçen yıla göre durum çok daha gergin: Batı Şeria'dan İsrail içine taşan gerginlik artık sıradan bir İsraili'nin bile günlük hayatını etkileyebilecek boyutlara vardı.

Şaron; Filistinlileri susturamadığı gibi isminin üstünde yapışık duran kasaplığını silmeye yarayacağını düşündüğü Suriye'yi barış zeminine çekmekte henüz başarılı olamadı. Bu durumda şiddeti artırırsa başta Amerika'nın tepkisini çekecek, daha yumuşak bir yönetime dönerse taviz verdiği izlenimi ortaya çıkacak.

Filistinliler açısından yaşananlar çok daha farklı. Şu anda yaşananlar bildiğimiz anlamda bir intifada boyutlarını aşmış durumda. Artık taşlar kadar silahlar da konuşuyor. Ancak Filistinlilerin silahlı bir mücadele ile İsrail'in ateş gücünü dengeleyemeyecekleri açık. İsrail içindeki kamuoyunun dikkatini çekerek şiddetin durdurulması, tekrar barış masasına dönülme-

si yönüne baskı yapmalarını sağlamaya çalışıyorlar. Şaron'un uyguladığı şiddete aynı dilden cevap verecek başta ABD olmak üzere dünya kamuoyunun dikkatini bölge üzerinde tutabileceklerini düşündükleri anlaşılıyor.

Barış sürecinin kopmasından sonra Filistin liderliği dahil tüm Filistinlilerin kaybedecekleri daha fazla bir şey kalmadığı söylenebilir.

Ancak stratejik anlamda İsrail'in kazancı Kudüs'ün statüsüne ilişkin görüşmeleri erteleyerek, zaman kazanmasıdır. İsrail yönetimi, zamana yayılmış çözümsüzlüklerin avantaja dönüşeceğini çok iyi biliyor.

Barışın İmkansızlığı

Ortadoğu barışı son anda Arafat'ın prensipte görüşmeyi kabul ettiğini açıklamasıyla ya da ABD ve Arap devletlerinin bu yönde tavır alması için zorlamalarıyla ilginç bir aşamaya girdi. Diğer yanda, tavrını Arafat'ın cevabına göre ayarlayacağını açıklayan Barak'ın da görüşmeleri kabul etmesi bekleniyor.

Ancak tartışmalı, genel hükümleri içeren ABD tekliflerinin detayları hakkında taraflar dahil kimse bir şey bilmiyor. Clinton'un görev devretmeden önce tarihi bir uzlaşmaya son noktayı koyma telaşı, sonuç alınmasa bile, sürecin başlatılmış olmasını kendi başına kazanç sayan yaklaşımı Arafat üzerindeki baskıları artırdı.

İntifadanın gittikçe ivme kazanması ve Filistin yönetiminin de kontrolünden çıkma eğilimi göstermesi aceleci tavrın görünen izahı olarak kabul edilebilir. Bunun yanı sıra çatışmaların karşılıklı olarak intikam saldırılarına dönüşmeye başlaması, özellikle İsrail'in seçilmiş hedeflere suikastlar düzenlemesi, tarafları bölgesel bir savaşın içine çekecek eğilimin habercisi olduğundan kuşku yok.

Başta Mısır olmak üzere Filistinlileri desteklemesi beklenen Arap ülkelerinin de bir an evvel intifada ateşini söndürecek girişimlere destek olacaklardır. Zira her gün ölen birkaç Filistinli çocuğun ölüm sahnesi ya da cenaze merasimi, Arap kamuoyunu derinden sarsmaktadır. Kitle iletişim aygıtlarının yaygınlaşması Filistin görüntülerinin en ücra köşelere kadar girmesine imkan tanıyor; Müslüman duyarlılığını daha da has-

saslaştırıyor. Bu durum, uzun vadede bölgedeki Arap rejimleri açısından iç dengeleri etkileyecek, yönetimleri fiili olarak müdahil olmaya zorlayacak bir baskı oluşturacaktır.

Tüm bunların üstünde İsrail'in, olanca çekingen tavrına rağmen, mümkün olabilecek en fazla tavizi alarak tekrar barış sürecine dönme isteği Filistin tarafı üzerindeki baskıyı artırıyor. Seçim sonucunda yeni ABD yönetiminin Clinton'a göre "daha az" İsrail yanlısı tutum izleme ihtimalini de gözden ırak tutmamak gerekir. Ancak Filistin için başka bir dezavantaj, Şubat ayında yapılması muhtemel İsrail başbakanlık seçimlerinde daha da sertlik yanlısı Şaron'un iktidara gelme ihtimalidir.

Tüm bu faktörleri bir araya getirdiğimizde Filistin tarafına daha fazla ödün verilmiş görüntüsü altında olabildiğince tavize zorlayan dış baskı söz konusudur. ABD teklifinin detaylarının verilmemiş olması İsrail tarafına zaman kazandıracak, yeni tavizler için oldu bittiler doğuracak içeriktedir.

Detayları verilmeyen/bilinmeyen ABD teklifinin genel hatlarına göz attığımızda istismara müsait yanları görmemek mümkün değil.

Mescid-i Aksa'nın içinde bulunduğu Harem-i Şerif üzerinde Filistin egemenliğinin tanındığı, buna karşılık Ağlama Duvarı ve Harem'in zemini İsrail egemenliğine veriliyor. Zaten *de facto* olarak Harem, Müslümanların kontrolünde bulunuyor, anlaşma olmasa bile durumda bir değişiklik bulunmamaktadır. Filistinlilerin en çok itiraz ettikleri ve daha önce hava ve zemin altında İsrail egemenliği tanınması tezini çağrıştıran bu teklif açıklık kazanmadıkça onların kazanç hanesine yazılamaz. Zira zemin altında İsrail egemenliği demek, Mescidi Aksa'nın temelini çöktecek arkeolojik kazıların devamı anlamına gelmektedir.

Tarihi Kudüs'ün paylaşımı konusunda da boşluklar bulunuyor: Yahudi Mahallesinin (bazı haberlere göre Ermeni mahallesi de dahil) İsrail denetimine verilirken Müslüman kesim Filistinlilere bırakılıyor. Hıristiyan kesimin durumu belli olmadığı gibi BM karar ile zaten geri vermek zorunda olduğu Doğu Kudüs'ün bir kısmını eline geçirmiş oluyor. İsrail denetimine verilmesi teklif edilen kesim de Müslümanlara ait özel mülklere el konarak elde edilmiş bir bölge.

Eğer anlaşma bu haliyle kabul edilirse İsrail en büyük tavizi mülteciler konusunda almış olacak. Sayıları 4 milyona yaklaşan ve büyük kısmı İsrail sınırları içinde kalan topraklardan kovulan Filistinlilerin İsrail'e dönmesi engellenmiş oluyor. İsrail, sınırları içinde demografik dengenin bozulmasından endişe ediyor. Oysa BM'nin 1948'den beri aldığı tüm kararlar, esas olarak mültecilerin geri dönüşüyle ilgilidir. İsrail bu kararları bile farklı yorumlayarak "mültecilerin yurtlarına dönmesi" değil, buldukları yerlerde durumlarının "iyileştirilmesi" şeklinde yorumlamaktadır.

Bir başka mayınlı tarla ise, Yahudi yerleşim yerlerinin neredeyse olduğu gibi Filistin topraklarında kalması teklifidir. Bu teklif, bağımsız bir Filistin devletinin içinde onlarca bağımsız adacıkların resmen kabul edilmesi anlamına gelmektedir.

Sadece Yahudi yerleşim merkezlerinin varlığını sürdürmesi bile barışın yürümemesi için yeterli şartları oluşturmaktadır. Hem iki taraf arasında çatışmayı körüklemesi hem de bağımsızlık ve egemenlik ilkesine ihlal etmesi bakımından asgari iyi niyetten yoksun bulunuyor.

Gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus şu: pazarlık konusu yapılan tüm bu şartlar aslında BM kararları ile ve daha önce varılan anlaşmalar çerçevesinde zaten Filistin lehine İsrail'in vazgeçmesi gereken işgal uygulamalarıdır.

Bir başka husus: Arafat'ın Kudüs konusunda tek başına karar vermeye yetkisinin olup olmadığıdır. Kudüs ve Mescid-i Aksa konusunda varılacak bir anlaşmanın sadece Arafat'ı değil Filistinlilerin, Arapların ve Türkiye dahil tüm İslam aleminin de onayını alması gerekmektedir.

Bu şartlar, barışın imkanlarına değil, barışın imkansızlığına hizmet eder mahiyettedir.

'Barış'ı Kim Getirir?

Mısır'da toplanan Ortadoğu zirvesinden hiç kimse somut bir sonuç beklemiyor. Çünkü, bir yanda hep almaya alış(tırıl)mış İsrail'in taviz adına verebilecekleri ile Filistinlilerin yüz yüze oldukları gerçekler arasındaki çelişkiyi göz önüne alan bir yaklaşım sergilenmiyor. Artık herkes, barış süreci denilen "illüzyon"un hayal perdesindeki görüntülerin Filistinlileri ikna

etmeye yetmeyeceğini anlamış durumda. Konuşulan sadece tırmanan gerginliğin, şiddetin durdurulması. Bu da yine Filistinlilerden bekleniyor.

Ancak hiç kimse Filistinlilerin neden ayaklandığını sormuyor. Barış sürecinin tek taraflı kazanç esası üzerine yürütülme-ye çalışılması, Filistinlileri 1967 öncesine hatta 1948 öncesi durumu tartışmaya, hatırlatmaya götürmüştür. Edward Said son kitabı *The End of the Peace Process* (Barış Sürecinin Sonu) isimli kitabında çok kritik iki konuyu gündeme getiriyor. Oslo Antlaşmasından bu yana Batı Şeria'ya 200 bin, Kudüs'e 200 bin yeni Yahudi yerleşimcinin yerleştirildiğini göz önüne alanlar durumun vahametini anlamakta zorlanmazlar. Dünyanın dört bir yanından getirilen Yahudiler hiç görmedikleri, doğup-büyümedikleri Filistin'e yerleştirilirken, doğup büyüdükleri topraklardan sürülen 4 milyon Filistinli mültecinin durumundan söz edilmemesi gibi temel sorular barış sürecinin daha fazla işlemeyeceğini göstermektedir. Çatışma denilen şey aslında, vaat ile gerçek arasındaki uçuruma karşı gösterilen tepkiden ibarettir. Şartlar, 30 yıldır işgal altında yaşayan halkın tahammül sınırını çoktan aştığını gösteriyor.

100 kişinin hayatını yitirdiği, bunun yarısından fazlasının çocuk yaşta olduğu, dahası ölenlerden bir elin parmaklarından azının ancak Yahudi olduğu halde medyanın bilinçli biçimde bir savaştan, çatışmadan bahsetmesi olayın ele alınış biçimindeki temel çarpıklığı gözler önüne seriyor. Bu nokta E. Said önemli bir noktanın altını çiziyor: Sırbistan'da Milosoviç'e karşı ayaklanan halkı coşkuyla kutlayan ABD yönetiminin yabancı işgaline karşı direnen Filistin halkına karşı takındığı iki yüzlü tutum, Filistin sorununun temelinde yatan çelişkiyi ortaya koyuyor.

Bölge Ülkelerinin Meşruiyeti

İkinci önemli nokta ise, Arafat dahil olmak üzere bundan sonra tüm Arap rejimlerinin meşruiyetlerinin tartışılır hale gelmiş olduğudur. Hemen hemen hiçbir şey almadan İsrail'le barış yapan bölge ülkeleri, İsrail'in uygulamaları karşısında barış adına susmak ya da kendi halklarının sesine kulak verme tercihi karşısında kalacaklardır.

Şark el-Şeyh'te başlayan zirve aslında Filistin yönetimi dahil bölge ülkelerinin kendi meşruiyetlerini yeniden kazanmak için çözüm arayışından başka bir şey değil. Barış karşılığında Arafat'a gönderilen paranın ancak yüzde 2'si altyapı çalışmaları için harcanmışsa, yüzde 60'ı Arafat'ın bürokratları arasında eritilmişse bu yönetimin Filistin halkını daha fazla temsil etme imkanı yoktur. Filistin sorunu Filistinlileri de aşan, tüm bölge ülkelerini, Arapları ve İslam dünyasını yakından ilgilendiren bir sorundur: Kudüs sorunu çözüme kavuşmadıkça, hangi konuda anlaşma yapılırsa yapılsın her an başa dönme, bölgeyi içine alan bir anafora doğru sürüklenme tehlikesi göz ardı edilemez. Kudüs aynı zamanda Hristiyan dünyasını da ilgilendiren bir sorundur. Bu noktada Hristiyan dünyası açısından da Yahudi işgali altında bir Kudüs söz konusudur.

Zirvenin açılışında Clinton'ın, barış süreci ile edinilen kazanımları sokağa atamayız şeklinde bir ifade kullanması, sorunun özüne ilişkin konulara değinmekten uzak olduğunu gösteriyor. İsrail, kontrollü olarak tırmandırıldığı gerginliği tekrar barış masasına oturarak kendi lehine sonuçlandırmayı umuyor.

Görünüşe bakılırsa barış sonunda her şey eskisinden daha iyi olacak. Filistin davasının Batıda ve özellikle ABD'de entelektüel platformda en güçlü sesi Edward Said hiç de böyle düşünmüyor. Barış süreci sonucunda Filistinlilere vaat edilenlerle yaşanan çıplak gerçekler arasındaki uçurumun altını çizdiği bir başka yazısında iki büyülü formülün Araplara enjekte edildiğini belirtiyor.

Filistinlileri büyülemeye yönelik ilk argüman bizzat Filistin yönetimiyle ilgili. Arafat'ı antidemokratik ve despotik bir yönetim kurmakla suçlayan Said, Batının bizzat bu noktadan Filistinlileri efsunlamaya çalıştığını, gelecekte tanışacakları vaat edilen özgür yönetim için despotizmi meşrulaştırıcı argümanlar geliştirdiğini belirtiyor. Adeta, "Madem İsrail baskısına razı olmadınız buyurun size bir diktatör" deniliyor. "Filistin tarihi bir süreçten geçiyor, dişinizi sıkın" demeye getiriliyor. Marksist tarih diyalektiğine taş çıkartan bir tür globalist tarih diyalektiği geliştirilerek despotizmi meşrulaştırmaya çalışıyor.

Demokratikleşme ve özgürleşmenin zorunlu olarak despotizmden geçtiğini savunan bir diyalektik... İslam dünyası hiç de

yabancı değil bu düşünüş tarzına. Globalizm, sadece tarihi diyaletik geliştirmekle kalmıyor, Fas'tan Kuveyt'e kadar tüm Arap dünyasına global cennet vaat ediyor. Ama bunun karşılığı küçük bir fedakarlıkta bulunmaları isteniyor. "Vaat edilmiş topraklar"ı İsrail'e verin, vaat ettiğimiz global cenneti alın."

Gerçekten de krallar, hanedanlar için globalizmin nimetleri hemen kendini göstermeye başladı bile. Ama Ürdün'de, Suriye'de, Lübnan'daki milyonlarca Filistinli mülteci çocuktan kovuldukları topraklardan, varoş kamplarında bir internet cafe karşılığında Filistin'de doğup büyümemiş Rus Yahudisi adına vazgeçmesi istenmektedir. Dünyanın her yeriyle iletişim kurabilen ya da Tel Aviv'den Kuveyt'e kadar her yerde rahatça tüketim zevkini tadabilen Arap seçkinlerinin Gazze'den İsrail'e çalışmak için sabahın dördünde sınırda sıraya giren Filistinlilerin pasaport kontrolü sırasında karşılaştıkları kimlik krizini görmeleri mümkün değil.

Göz boyayan, zihinleri ifsat eden kimi fikirlerin büyümesi bazen çok yalın ve basit sorular karşısında dağılır, bozulur. Edward Said'in sorusunu tekrarlamakta yarar var: Tüm bu efsunlu vaatler, barış sürecinde hiç sözü edilmeyen Filistinlilerin hayatını hangi yönde değiştirecek?

İSRAİL'DEKİ “LAİK DEVRİM”İN ANLAMI

İsrail Başbakanı Ehud Barak, devrim niteliğinde sayılabilecek bir adım atarak İsrail yönetiminin laikleştirilmesi anlamına gelecek reform taslağını açıkladı. Tümüyle dini motivasyonun harekete geçirdiği dünyanın değişik yerlerinde yaşayan farklı kültürel hatta etnik özelliklere sahip Yahudilerin kurduğu bir dini devletin yapısal değişime uğraması İsrail'in iç sorunu olmaktan başka anlamlara gelmektedir.

Yazılı bir anayasası olmayan İsrail'de siyasi yapı özet olarak dini esaslara dayalıdır. Din adamlarının ayrıcalıklarından, çalışma saatlerinin ayarlanmasına kadar pek çok konu dini esaslara göre belirlenir. Devlete Yahudi karakterini veren esaslar Yahudi din adamlarınca belirleniyor. Barak'ın laik devrimi gerçekleşirse laik medeni kanun ilan edilecek, din işleri bakanlığı kaldırılacak, dini eğitimi alan öğrenciler (yeshiva) ve İsrail vatandaşı olan Araplar da askerlik yapacak, eğitim laikleştirilecek.

Devletin laikleştirilmesi tasarısına karşı çıkan Ortodoks Yahudi partiler tasarının, İsrail'i Yahudilerin ülkesi olmaktan çıkaracağını ileri sürüyor ve bu girişimi toplumu parçalayacak bir kültür savaşı olarak niteliyorlar. Ancak Barak'ın, laik devrimi eleştirenlere karşı yaptığı savunma, girişimin, sadece İsrail'i ilgilendiren bir iç sorun olmaktan çok barış süreciyle paralel gelişen uluslararası bir proje olduğunun ip uçlarını veriyor: “Gelişmiş toplumlarla entegre olmak zorundayız aksi takdirde gettolara bölünmüş bir toplum olarak kalacağız.”

Barış süreci, İsrail'in sadece bölgeye entegre edilmesini değil global politikalar geliştiren, global hedefleri olan bir devlet

olmanın yolunu açan stratejik üstünlüğünü pekiştiren önemli bir dönüşümü ifade etmektedir. İsrail'i, bölgeye tarihi ve kültürel olarak yabancı, zorla yapıştırılmış hastalıklı bir unsur olmaktan çıkararak süreç, Yahudilik tarihi açısından da önemli bir dönüm noktasıdır. İsrail'in bölgede meşrulaşmasını sağlayan bu sürecin hemen ardından uluslararası platformda tanımaya başlamış, ekonomik ve siyasi olarak önüne konan engeller kaldırılmış, uluslararası stratejiler geliştirmeye, yeni ittifaklara girmeye başlamıştır.

Barak'ın gelişmiş toplumlara entegre olmaktan kastettiği, artık bölgede Batının ileri karakolu gibi görülmekten çıkıp dünya sistemine yön veren ülkelerle en azından eşitler arası ilişki düzeyine geçmenin alt yapısını oluşturmaktır. Böylece siyasi yapıda, bazı kuralları yeniden düzenleyerek global politikalar geliştirirken karşısına çıkacak çekinceleri şimdiden elimine etmektedir.

Ancak, ne kadar laik olursa olsun, bu, İsrail devletinin temel ideolojisini oluşturan Siyonizm'in sorgulandığı, tümüyle geçersiz olduğu, devlet ideolojisi olmaktan çıkarıldığı anlamına gelmemektedir.

İsrail laikliği, Yahudilikten beslenen Siyonizm'i dışlayan bir laiklik olmayacaktır. Laik ve komşularıyla barış yapmış bir İsrail devletinin idarecilerine sorulması gereken sorular yine değişmeyecektir: Vaat edilmiş topraklar sizin için ne anlama geliyor?

İsrail laikliği, İsrail'i kuran, dünyanın her tarafından bin bir renk ve kültürdeki Yahudileri harekete geçiren, devlet ve toplum olarak var kılan din ve dinden beslenen kültürel değerleri yok saymayı, düşman ilan etmeyi gerektirmiyor. Sanırım, Türkiye'nin laiklik deneyiminin İsrail laikliğine fazla bir katkısı olmayacak. Ama İsrail, Osmanlı'dan devredilen bazı Mecelle kurallarını uygulamaya devam edecek.

BAZILARI DİKTATÖRLÜĞÜ SEVER

Kral Hüseyin'in kardeşi Hasan'ı veliahtlıktan azletmesiyle Ortadoğu'da eski bir tartışma yeniden başladı. Hangi kral daha iyidir? Sonuçta tartışmanın duracağı nokta her zaman olduğu gibi muhtemelen şu şekilde olacak: En iyi kral tahtı ele geçiren kraldır.

Bu tartışmanın Ortadoğu'daki diktatörlerden birinin saraylarında ya da yönetimde etkin oligarşik halkalarda yapıldığını düşünmüyorsunuzdur herhalde. Hele hele çölde çadırda toplanan bir bedevi aşiretin gün görmüş ileri gelenleri veya muhtemelen Osmanlı'dan kalma çarşının taş kemerlerine sırtını dayayarak "Ne olacak memleketin hali?" diye komşusuna dert yanan Arap esnaftan bahsettiğimi hiç sanmayın.

Kral Hüseyin'in ölüp ölmediğinin, Saddam Hüseyin'in ne zaman ve nasıl düşürüleceğinin, Hafız Esad'ın 1983 yılından bu yana muzdarip olduğu kalbine yenik düşerse, trafik kazasında ölen oğlunun yerini dolduracak adayın kim olacağı... Şimdilerde bunlar tartışılıyor. Hatta, bu tartışmayı yapanlar da bu diktatörlükleri besleyen de bölgenin siyasetini belirleyenler(!), big brother konumundaki petrol zengini monarklarından biri de değil. Hele hele, bu yönetimlerin doğrudan muhatabı olan kendi vatandaşları hiç değil.

Bu tartışmalar, demokratik değerlerin evrenselliği uğruna, insan hakları ihlalcilerine, köktenci akımlara karşı gözünü kırpmadan uçak kaldırabilen demokratik ülkelerin etkili çevrelerinde yapılıyor. Medya dahil, Batı karar alma mekanizmalarında Ürdün'de demokrasinin yerleşmesini değil de hangi veliahdın daha "uygun" olduğu tartışılıyor. Hafız Esad'ın yerine geçmesi muhtemel adaylardan hangisinin orduya daha yakın, dolayısıyla güçlü görüldüğü tartışılıyor.

The Independent gazetesinin Ortadoğu yazarı Robert Fisk, yazısında, “Bu zamana kadar hiçbir Arap ülkesinde halkın kendi yöneticilerini seçeceği demokratik oluşum için destek vermedik” diyor. Bunun nedenini de açıklıyor: Çünkü biz diktatörlüğü seviyoruz. Bu Ortadoğu uzmanı gazetecinin (bence dünyanın en kaliteli gazetecilerinden biridir) Batıya yönelik olarak yaptığı bu eleştiriler Türkiye’de bile bazıları için ağır gelebilir.

Siyaset biliminde, Ortadoğu’da demokratik sistemin gelişmeme nedeni olarak ekonomik şartların yetersizliği, demokratik gelenekten yoksunluk, toplumsal yapı, etnik ve linguistik dağılımın karmaşıklığı gibi nedenler gösterilir. Oysa bugün gelinen noktaya baktığımızda, Ortadoğu despotizminin bir şekilde ayakta kalmasını, sadece, sosyolojinin Doğu despotizmi olarak tanımladığı demokratik kültür yoksunluğu ile izah etmenin mümkün olmadığı ortaya çıkmaktadır.

Zira, şu andaki diktatörlüklerin iktidarda olmalarını soğuk savaş şartlarında, bir şekilde yönetimi ele geçirmelerine bağlayan açıklama tarzının neden geçersiz olduğunu gösteren o kadar çok örnek var ki elimizde... Mesela, her şeyi ile Amerika’nın elinde kurulan Yaser Arafat yönetiminin demokratik bir yönetim olduğunu, Batılıların çok hassas olduğu o insan hakları konusuna duyarlı olduğunu bu saatten sonra kimse iddia edemez.

Ortadoğu’daki siyasal sistemlerin oluşumunu, işleyiş tarzını tümüyle kültürel ve sosyolojik geri kalmışlığa indirgeyerek, uluslararası sistemin bölge üzerindeki hesaplarını meşrulaştırıcı yaklaşımların bir ucu bize de dokunmaktadır. Bu anlayışın bizim siyasal dilimize, bugünlerde Tunus’tan, Cezayir’den demokrasi modelleri ithal etmek şeklinde tercüme edildiğine dikkat etmek gerekiyor. Tıpkı fundamentalist İslamcılara karşı Saddam’ı, Esad’ı destekleyen Batı gibi, bizde de, demokratik kültürden yoksun olduğu için tepeden baktığımız ülkelerden model arayışına girmeyi “demokrasi kültürümüz”le bağdaştırabiliyoruz.

Bir Arap Kral’ın İtibarı

Ürdün Kralı Abdullah’ın Türkiye’ye yaptığı ilk ziyareti sırasında daha çok su konusunda yapılan pazarlıklar öne çıkarıl-

dı. Gerçekten de dünyada su fakiri ülkeleri arasında yer alan Ürdün'ün Ankara ile su konusunu konuşmaya ihtiyacı var.

Ürdün Kralı'na, su görüşmelerinden de öte Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde konuşma imkanı verilmesinin üzerinde fazla durulmadı. Kral Abdullah'a, aralarında en son olarak ABD Başkanı Bill Clinton'ın da bulunduğu TBMM'de konuşma yapan 16 devlet adamından biri olma ayrıcalığı tanındı. Protokolde gösterilen bu ilgi Ürdün'le Türkiye arasında stratejik yakınlaşmanın boyutlarını gösteren önemli bir gösterge.

Oysa Ürdün tarihi bakımdan, anti-Arapçı, resmi Türkçü söylemin doğrudan muhatabı bir ülkedir. Kral Abdullah'ın büyük dedesi olan Şerif Hüseyin, Lawrance'in ayartmasıyla Osmanlı'ya karşı Arap ayaklanmasını başlatan isim olarak bilinir. İngilizlerin Şerif Hüseyin'e Osmanlı'ya karşı verecekleri "özgürlük mücadelesi" karşılığında vaat ettikleri Suriye'den Hicaz'a kadar büyük Arap krallığı hayali suya düşünce oğullarının payına küçük Ürdün toprağı kalmıştı. O zamanlar 350 bin kadar bedevinin yaşadığı çöllerle kaplı bu ülkeye hükmeden Haşimi hanedanının tarihi aslında her bakımdan zayıflığına rağmen ayakta kalmayı başarmanın hikayesinden ibarettir.

Mescid-i Aksa'nın avlusuna bakan odalardan birinde Şerif Hüseyin'in naşı gömülüdür. Mescid-i Aksa'da Şerif Hüseyin'in nerede gömülü olduğunu sorduğum Filistinli bir Arap Müslüman'ın soruma karşı gösterdiği tepki bu hanedanın sokaktaki bir Arap'a, özellikle bir Filistinli için neler çağrıştırdığını göstermeye yetiyor: "Görecek başka kimse bulamadınız da bu hainin mezarını mı ziyaret ediyorsunuz? Gidin şehitlerin, alimlerin mezarlarını ziyaret edin." Gerek Arap, gerek Türk resmi tarih söylemini altüst eden tepkinin hiç de marjinal bir görüş olmadığını Kudüs'te, Filistin'in diğer bölgelerinde halkın arasına karıştığımda daha iyi anlayacaktım. Şerif Hüseyin'in oğlu Ürdün Kralı Abdullah'ın bir Filistinli tarafından vurularak öldürülmesinin ardından, cenazesinin Kudüs'e gömülmesine bile izin vermedi Kudüslü Araplar.

BM taksim planına göre İngiliz manda yönetiminden sonra Filistin'de bir Filistin devleti kurulacaktı. Ancak, bölgedeki Arap devletleri, özellikle Ürdün, bunu engellemek için elinden geleni yaptı. Batı Şeria'yı Ürdün topraklarına katarak Filistin devletinin doğuşunu engelledi. Ancak bu zayıf aşiret devletinin

başındaki hanedan, saltanatını bu zamana kadar sürdürmesini İsrail'e sağladığı gizli desteğe borçludur. Öldürülen babasının yerine çocuk yaşta tahta geçen, şimdiki kralın geçen yıl ölen babası Kral Hüseyin'in Arap-İsrail çatışmasının en dramatik ve şiddetli dönemini yaşadığı günlerde bile İsrail'le gizli görüşmeler yaptığı artık biliniyor. Ortadoğu'nun hassas dengelerinde, saltanat gibi ateşten bir gömleği çocuk yaşta giyerek yarım yüzyıla yakın bir süre tahta kalmanın sırrı dış destekten başka bir şey olmasa gerek.

Ortadoğu'daki Arap rejimlerinin hemen hepsi kendi meşruiyetlerini sağlamak için Türk ve Osmanlı düşmanlığı üzerine bir retorik geliştirmişlerdir. Tıpkı Süleyman Demirel'in "İlk başlarda, cumhuriyetin yerleşmesi için Osmanlı düşmanlığı yapmak zorundaydık" mealindeki sözlerini hatırlatacak türden bizde var olan Osmanlı ve Arap düşmanlığının karşılığı bir retorik. Türkiye'nin tarihi coğrafyasından kopması gibi Osmanlı'nın yerine kurulan irili ufaklı Arap ulus-devletleri de Türkiye'den kopan bir dış politika(sızlık) takip ettiler.

Burada Ürdün diğerlerinden çok daha ilginç bir rol oynadı. İçlerinde hem nüfus, hem coğrafi şartlar, hem de başına geçen hanedanın tümüyle dışardan ithal bir aile olması gibi nedenlerden dolayı en zayıf durumda olan Ürdün, dış bağlantıları sayesinde ayakta durdu. Gerektiğinde halkını karşısına alarak. Kral Hüseyin'in Filistinlilere karşı saldırması sonunda Filistinliler gerilla kamplarını Ürdün'den boşaltılmak zorunda kaldılar. Böylece İsrail sınırı büyük bir tehditten kurtuldu. Ürdün, Türkiye ile tarihi husumetine rağmen Arap ülkeleri içinde Türkiye'ye en yakın duran ülke olmuştur. Ve genç kralın Türkiye ile stratejik ilişki kurmak istemesi ile Türkiye'nin Ortadoğu'daki stratejik ilişkileri arasında doğrudan bir bağlantı vardır. TBMM'de konuşma yapacak kadar önem verilmesi bu stratejik ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Ürdün ve Türkiye'yi bu kadar yakınlaştıran unsurların başında ise; her iki ülkenin İsrail ile kurdukları stratejik ilişki gelmektedir.

Prens Hasan'ın Maymondes'i

Son ana kadar Ürdün tahtının veliahdı olarak ağabeyi Kral Hüseyin'in yerine ülkeyi yöneten Prens El-Hasan Bin Talal, bir

anda gözden düştü. Uzun yıllardan beri veliaht prens unvanıyla tahta hazırlanan Hasan'ın, Kral Hüseyin tarafından Amerika'dan döner dönmez veliahtlıktan azledilmesini saray entrikasıyla izah etmek olayı açıklamaya yetmiyor. Şüphesiz böylesi hanedan ilişkilerinde şahsi ihtirasların, çıkarların belirleyici rolü her zaman olmuştur.

Elimde Prens Hasan tarafından kaleme alınmış 1991 tarihli uzunca bir makale var: "İşlam'da Çoğulculuk —Maymondes Örneği" ("Pluralism in Islam—The Example of Maimondies"). Kitapçık halinde basılan yazıda, ünlü Endülüslü Yahudi düşünür Maymondes ya da İşlam dünyasında bilinen adıyla İbn el-Maymun örneğinden hareketle İşlam medeniyetinin sahip olduğu çoğulculuk geleneğine bir göndermede bulunuyor. Maymondes'in yetiştiği 12-13. yüzyılda İşlam dünyasının sahip olduğu, Avrupa'nın tahammül sınırlarını aşan, düşünce özgürlüğü ve çok kültürlü yapısını ele alıyor. Çağdaşları olan İbn Rüşd'den İbn Bace'nin talebelerine kadar pek çok göz kamaştırıcı şahsiyetten nasıl etkilendiğini entelektüel seviyede bir İngilizce'yle anlatmış prens. Maymondes'in Endülüs'ten Kahire'ye, Mağrib'e kadar uzanan entelektüel hayatı çerçevesinde İşlam toplumunun kültürel yapısından bir kesit vermeye çalışmış. Mezar taşına Yahudilerin bile "Burada dinden çıkmış, cemaatten kovulmuş Musa İbn Beymun yatmaktadır" diye yazdıkları Maymondes'in ilmi gelişimine bahçelik eden İşlam medeniyetinin temelinde yatan bu etik anlayışa ne kadar muhtaç olduğumuzu belirterek makalesini bitirmiş entelektüel Prens.

Demirel Cezayir'de

Maymondes'in, İbn Rüşd'ün, İbn Haldun'un yetiştiği Endülüs ve Mağrib İşlam medeniyetinin düşünce hayatını, çok kültürlü toplum yapısını en iyi yansıtan yerlerdi. Demirel, bir zamanlar entelektüel geleneğin hayat bulduğu Mağrib ülkelelerinden Cezayir'e gitti.

Demirel'in Cezayir diktatöryasına nasıl bir mesaj vereceğini merak ediyorum. Cezayir'de uygulanan baskılardan dolayı, İşlam dünyasının tek demokratik ülkesi olmaklığımızdan cesaret alarak, aklınızı başınıza alın, hürriyetlerin bittiği yerde zulüm başlar mı diyecek? Yoksa, şu irticanın başını nasıl ezdi-

niz bize de öğretin mi diyecek? Veya bu işi halletmenin, insanların kendileri gibi olmalarını önleyecek, inanç ve düşüncelelerinden dolayı mahkum etmenin daha rafine yöntemleri var, biraz bunlardan size anlatayım mı diyecek?

Doğrusu Prens Hasan'ın nasıl bir yönetici olduğunu denecek kadar bir vaktimiz olmadı, onun için bir şey deme imkânımız yok. Ancak, Kral Hüseyin'in yarım yüzyıla varan saltanatı sırasında toraklarının yarısına yakın bir kısmını İsrail'e kapırdığı ve hala tahtında oturduğuna göre ondan daha başarısız olduğu söylenemez altı ay içinde.

Ama bildiğimiz bir şey var; Ortadoğu'daki diktatörlüklere, en azından birikim açısından Hasan gibi entelektüel tipler bol geliyor. İslam dünyasının içinde bulunduğu durumu anlamak için Cezayir, Ürdün ve Türkiye'de yönetimlerin özgürlükten ne anlattıklarına; İslam adına, İslami hareket adına yola çıkanların da düşünce entelektüel kapasitelerine bakmak yetiyor.

TÜRKİYE ESAD'I DESTEKLEDİ Mİ?

Devlet başkanlarına düzenlenen cenaze törenlerine yabancı katılım o ülkenin yönetimi, uluslararası prestiji açısından önemli ipuçları verir. Hele hele Suriye gibi tek adam iktidarına dayalı yönetimlerde düzenlenen törenler (her türlü törenler bu anlamda önemlidir) iktidar dengelerinden dış ilişkilere kadar pek çok gelişmenin habercisidirler. Diplomasi biraz da sembolere dayalı bir dildir ne de olsa.

Örneğin Sovyetlerde, Mao Çininde yöneticilerin diktatörün yanında sıralanışına göre kimin gözden düşüp kimin yükseldiğini anlamak mümkündür. Robert Fisk Ortadoğu'yu özellikle de Suriye'yi yakından takip eden deneyimli bir gazeteci. *The Independent*'da yayınlanan yazısında ilginç bir gözlemini aktarıyor. İsrail cenazeye Şabra ve Şatilla katliamının sorumlusu Şaron'u göndermiş. Putin ise Grozni katliamını gerçekleştiren eski başbakan Primikov tarafından temsil edilmiş. Ve ekliyor Robert Fisk; "tek eksik Hama katliamının sorumlusu Rifat'tı."

Türk basınında en önemli açıklamayı *Milliyet*'te, Naki Özkan'ın konuştuğu Türkiye'nin eski Şam Büyükelçisi Aydın Alacakaptan yaptı. Türkiye'nin diktaya karşı ayaklanan Müslüman Kardeşlerden istihbarat aldığını, bunları da Amerika'ya aktardığını açıkladı. Kimi zaman şaşırtıcı biçimde hem de diplomatik dili de aşan boyutlarda Suriye'deki kapalı rejim hakkında ciddi ip uçları verdi. En iyi istihbaratı alan elçilik olmamıza rağmen çoğu gelişmelerden haberleri olmayacak kadar kapalı bir rejim olduğunu anlatırken veriyor bu bilgileri.

Müslüman Kardeşlerin Esad yönetimine karşı sürdürdüğü ayaklanma sırasında Türkiye'den yardım istedikleri o zaman basına yansımıştı. Alacakaptan'ın açıklamaları ilginç:

Ülkede büyük bir çoğunluk Müslüman Kardeşler'i tutuyor. Suriye için bence en büyük tehlike Müslüman Kardeşler'dir. Eğer iktidar kavgası başlarsa Müslüman Kardeşler'e koz verirler. Bu da muazzam bir kargaşa demektir. Bu kargaşalık Irak, Ürdün ve hatta Mısır'a kadar yayılır. Müslüman Kardeşler'in gelmesi Türkiye'nin de lehine olmaz. Büyükelçilik dönemimde hükümete, "Müslüman Kardeşler'in galip gelmesi Türkiye'nin zararına olur, bizim de başımıza bela olurlar. Hafız Esad'ı onlara destekleyelim" dedim.

Hafız Esad'ı destekleyenler hayli fazlamış meğer.

Benzer görüşleri Akşam'daki köşesinde Coşkun Kırca da paylaşıyor: "Assad'ın Sünni şehirleri bombalamaya kadar varan iç siyaseti de Sünni aleyhtarlığından değil; Müslüman Kardeşlerin temsil ettiği kökten dinciliğin yandaşlarının Sünni nüfus içinde çokça bulunmasındandır."

Kırca'nın cevabını vermediği ya da sormadığı soru şu: Bu durumda Türkiye, azınlık iktidarını mı tercih etmiş oluyor?

Türkiye, Suriye halkının çoğunluğu tarafından desteklenen Müslüman Kardeşleri destekleseydi ne olurdu bilemeyiz. Ancak anlaşılan o ki PKK'yı desteklediği için baş düşman ilan edilen Esad'a bazı çevrelerin en azından örtük destek verdiği sonucu çıkıyor bu ifadelerden.

Esad bu desteği aldı ama 35 bin kişinin canına mal olan bir harekete de lojistik destek vererek Türkiye elini kolunu bağladı.

Bundan daha felaket ne olabilirdi acaba?

Türkiye'nin Suriye gibi bir ülkenin iktidarını belirleyecek gücü var mı bunu kestirmek zor. Ancak, olsa bile kimi aydın hatta diplomatların, komşularımızda azınlığa dayalı dikta rejiminden rahatsız olmayacakları, destek verecekleri (verdikleri) anlaşılıyor.

Siz bunun arkasında yatan mantaliteyi çözebiliyor musunuz?

BÖLÜNMÜŞ FİLİSTİN(LİLER)

Faysal Hüseyini'nin Söylemek İstedikleri

Kudüs'ün köklü ailelerinden gelen, Filistin yönetiminin Kudüs meselesi orumlusu olan Faysal Hüseyini ile konuşurken her ne kadar kendilerinin tüm iyi niyetlerine rağmen İsrail yönetiminin barışı baltalayıcı politikaları sürdürüyor olmasından şikayet etse de gerçekte, bu barış denilen sürecin inkar edilemez, saklanamaz yüzünü ortaya koyuyordu. Faysal Hüseyini, her ne kadar Kudüs'ün nihai konumunu görüşme aşamasına gelmediklerini söylese de, bu bir anlamda, esas sorunun Kudüs olduğunun da itirafıydı. Filistinlilerin bu kurt politikacısı, Kudüs'ü tartışma konusu yapmayacaklarını söylerken de, Türkiye ile İsrail yakınlaşmasının bir ittifak anlamına gelmeyeceğini söylerken de duyduğu endişeleri diplomatik dille belirtmiş oluyordu.

Ben, ünlü Orient House'da Faysal Hüseyini ile yapacağım görüşme için beklerken bahçede kurulu çadırlarda Filistinli anne ve babalar oturma eylemi yapıyordu. Bunlar, İsrail hapishanelerinde tutuklu bulunan Filistinli gençlerin yakınları. Dün bırakılan sayıları otuzu bulmayan Filistinli tutuklular ise içeride kalanları yok saymaya yetmiyor şüphesiz. Ve Orient House'ın bahçesinde Filistinli anne ve babalar kim bilir daha kaç ay oturmaya, İsrail uygulamalarını protesto etmeye devam edecekler.

Tıpkı Faysal Hüseyini gibi Mehdi Abdül Hadi de görüşmemiz sırasında Kudüs'ün konumunu hiçbir zaman tartışma konusu yapmayacaklarını söylerken durumun hiç de iç açıcı olmadığını itiraf etmiş oluyordu. PASSIA (Palestinian Academic Society for the Study of International Affairs - Filistin Uluslara-

rası İlişkiler Araştırmaları Akademik Topluluğu'nun başındaki bu entelektüel ismin söyledikleri samimiyetle çaresizliğin itirafından başka bir şey değil aslında; Filistinliler kadar İslam Dünyası'nın durumunu da ortaya koyuyordu: "İslam Dünyası'nın aktif olarak Kudüs'e ilişkin bir şey yapabileceğine inanmıyorum. Şimdi siz ülkenize geri dönecek ve Ramazan orucunuzu huzur içinde tutmaya devam ederken burayı hatırlamayacaksınız bile. Burada yine ben kalacağım. Oysa Kudüs sadece benim sorumluluğumda olan bir mekan değil ve bunun yükünü tek başına Filistinliler olarak kaldıracak güçte değiliz. Barış sürecini kim ne kadar eleştirse eleştirsin gerçekçi olalım, biz yapabileceğimizi yapıyor ve buradan bir yere gitmiyoruz. Sonuna kadar da Kudüs için mücadeleyi sürdüreceğiz."

Madalyonun bir başka yüzü de İslami hareket mensuplarının içine girdikleri umutsuz bekleyiş ve Yaser Arafat'ın onları tümüyle bir iç tehdit unsuru görmesidir. Filistinli tutukluların serbest bırakılmasına ilişkin tüm görüşmelerde sürekli olarak "İslami hareket mensupları hariç" ibaresinin konması üzerlerindeki baskının bir boyutunu gösteriyor. Bildiri dağıtmaktan ya da sempatizan olmaktan ileri örgüt bağlantısı bile olmayan İslami hareket yanlısı lise çocukları bile 30 aydan başlayan mahkumiyetler alıyor. İntifadayı yükselten İslami hareket bağluları kendilerini ve Filistin'in içine girdiği konumu daha baskıcı, Filistinliyi Filistinliye kırdırma projesi olarak görüyorlar. Silahı, ordusu olmayan, dış dünya ile hiçbir sınırı olmayan, Arafat'ın bile Gazze'den dışarı çıkamadığı bir devletten bahsetmeyi gerçekçi bulmuyorlar.

Tıpkı, Filistin yönetimi gibi muhalif İslami hareket kanadı da gelecekte çok iyimser değil. Bir farkla ki Filistin yönetimi pragmatik politikalar izleyerek kendi çevresinde belli bir azınlığa ekonomik ve sosyal avantajlar sağlayarak ayakta kalmaya çalışıyor. İslami hareket mensuplarının ise her geçen gün umutlarını yitirerek Arafat yönetimine karşı gittikçe radikalleşme eğilimi gösterdikleri rahatlıkla söylenebilir. Sisteme dahil edilmeyen, dışlanan ama intifadayı omuzlayan unsurlar olarak kızgınlıkları gittikçe arttığını belirtebiliriz. Gazze'de İslami hareketin siyasal/yasal parti kurma çabası baştan engellenince çıkış yolu kalmıyor onlar için. Kurdukları partinin başkanının

Arafat tarafından hemen tutuklanmış olmasını umutsuzlukları için gerekçe gösteriyorlar.

Diğer tarafta sokaktaki Filistinli için hayat devam ediyor ve birilerinin bir çözüm üretmesini bekliyor. Filistinlilerin gözünde Arafat yönetimiyle ilgili tam bir hayal kırıklığı yaşanırken radikal İslami hareket ise projeden yoksun bir muhalefet görünümünde. Bu arada İsrail yönetimi sistemin önümüzdeki beş yılda yaşaması muhtemel din ve laiklik ayrışmasını olabildiğince rahat geçirebileceği bir sürece (transitasyon) girmeden önce Filistin sorununun bir şekilde halletmekten yana.

Önümüzdeki günler, fırsat buldukça Filistin’le ilgili gözlem ve çözümlemelere devam edeceğim.

90 DAKİKALIK YOLCULUK

İsrail’le Filistin yönetimi arasında yeni bir anlaşmaya daha varıldı. Buna göre daha önce kararlaştırılan bir miktar topraktan İsrail geri çekilecek. Filistinlilerle görüşmeler bu hızla devam ederse, en azından Netanyahu kadar sabote edici politika izlenmedikçe yakın bir gelecekte Kudüs’ün daha doğrusu doğu Kudüs’ün statüsünün görüşülmesine sıra gelecek.

Filistin Devlet Başkanı Yaser Arafat önceki gün ilk defa Ramallah’tan Gazze’ye arabayla geçti. İsrail’in verdiği 90 dakikalık izin ile, İsrail güvenlik güçlerinin eşliğinde, karadan Gazze’ye giden Arafat yolda hiç bir şey görememiş çünkü hava kapalı ve yağmurluymuş.

Filistin yönetimine verilen bölgeler arasında sınır bağlantısı olmadığı için Arafat Gazze’den Ramallah’a hep helikopterle gidip geliyor. Hava yoluyla gerçekleşecek her seyahat için de Arafat’ın İsrail’den izin alması gerekiyor. Tüm bu ayrıntıları vermemin nedeni Filistinlilere, “Barış süreci size ne getirecek?” türünden soru yönelttiğinizde size verecekleri ilk karşılık bu olacaktır. Yani bu ne biçim devlettir ki, güvenlik güçlerinin elinde Kalaşnikof dışında silahı, ordusu yok, devlet başkanı bir yerden diğerine giderken İsrail’den izin almak zorunda. Gözlemlediğimiz kadarıyla Arafat yönetimi şimdiden halka yabancılaşmaya başlamış, yönetimi etrafına çöreklenen birkaç “sonradan görme” geleceğini siyasi angajmana bağlayan tiplerin dışında yönetim olumlu bir imaj kuramamış.

Sokaktaki Filistinli için Arafat yönetiminin yıllardır eleştirdikleri ve kendilerine sahip çıkmayan hatta ihanetle suçladıkları Arap yönetimlerinden fazla bir farkı yok. Diğer taraftan, Filistin yönetimine yakın çevrelerin savunması ise hiç de yabana atılacak türden değil: Kudüs, sadece bizim sorumluluğu-

muzda değil. Tüm Müslümanlar buradan sorumlu. Elllerinden bu kadarının geldiği vurgusu savunmalarının temel argümanını oluşturuyor.

Filistin yönetimine en radikal eleştiri Hamas'tan geliyor. Barış sürecinin Filistinliler için değil, İsrail için yapıldığını söyleyerek karşı çıkıyorlar. Filistin yönetimine karşı yolsuzluk, yabancılaşıma, Batılılarla (hatta İsrail'le) İslami gelişmelere karşı işbirliği yaptıkları iddiası gibi temel eleştirileri pek çok Filistinli paylaşıyor. Ancak, Hamas'ın tek başına Filistin yönetiminin boşluğunu doldurabilecek yapıda olmadığı, alternatif oluşturmaktan çok uzak olduğu da genelde paylaşılan bir görüş.

Hamas, muhalefet yaparken askeri çözümün dışında yeni bir şey üretebilmiş değil. Karşı çıktığı, muhalefet ettiği konularda onlara hak verenler bile Hamas'ın yeni bir şey üretemediğini görüyor. İnsanların önünde bir hayat akıyor ve bu hayattan bir şeyler bekliyor. Küçük de olsa nefes alacak bir alan bulmaları onlar için bir umut anlamına geliyor(du). Ancak yaşanan gelişmeler gittikçe bu umudun tükenmekte olduğunu gösteriyor.

Eğer Arafat yönetimi kısa sürede toplumsal yönde bir iyileşme gerçekleştiremezse, beklentilerini bulamamaktan şikayet eden halkın radikal muhalefetiyle karşılaşabilir. Ne var ki bu muhalefeti toplumsal ve siyasal projelere dönüştürecek bir alternatif yapılanma da görünmüyor. Hamas'ın çelişkisi burada yatıyor.

İsrail'in Beklentisi

Muhafazakar hatta "dinci" diyebileceğimiz Yahudilerin dışında modern ve laik kesim barış sürecine genelde destek veriyor. Sürekli çözümsüzlük ve savaş hali İsrail'i de tedirgin etmektedir. Bu durum, İsrail siyasetçileri açısından da güvenlikten yoksun bir konumdu. Amerikan desteği ile nereye kadar kendi güvenliğinin sağlayabilecekti? Amerikan politikaları hala bölgede geçerliken işi barışa bağlamak stratejisini benimsemek halka da liderlere de uygun geliyor.

Askeri yönden kuşatılmışlık içinde bulunmaktansa teknolojik ve ekonomik üstünlüğünü kullanarak Ortadoğu'da daha etkin olmak, İsrail açısından çok daha kazançlı stratejidir. Bu

arada Batı Şeria'da mümkün olduğunca yerleşim yerleri kurarak stratejik avantajı elde tutmaya çalışıyor. Zira tüm Filistin yerleşim birimlerinin çevresi yeni yerleşimcilerle kuşatılmış durumda. İsrail, sayıları ne olursa olsun bu Yahudi yerleşimcilerin güvenliği adına askeri varlığını Filistin'in en can alıcı noktalarında tutabilecek. Bu Filistinlilerle Yahudiler arasındaki uçurumu sürekli kılacak en önemli faktördür. Kaldı ki Filistinlilere verilen toprakların tümü dış dünya ile sınırı olmayan parçalanmış bölgelerden oluşan bir yamalı bohçaya benziyor. Yurt dışına çıkmak için verilecek pasaportlar bile İsrail onayından geçmek zorunda.

Filistin otoritesi bayraklarda, süslü görünen üniformalarda ve yeşil plakalı Filistin araçlarından ileriye fazla bir anlam taşımıyor şimdilik. Yaser Arafat'ın Ramallah'tan Gazze'ye 90 dakikalık kara yolculuğu Ortadoğu barışının ne anlama geldiğini ve sınırlarını göstermeye yetiyor. Filistin topraklarında, sisli havada 90 dakikalık bir kara yolculuğu...

ABD'NİN YENİ EYALETİ

Amerika Birleşik Devletleri ile İsrail arasında çok ilginç görüşmeler yapılıyor bu sıralarda. Kapalı kapılar arkasında yapılan görüşmelerde imzalanacak savunma anlaşmasının detaylarına son şekil verilmeye çalışılıyor. Özellikle, İsrail-Suriye barış görüşmelerinde öncülük yapan Bill Clinton'ın barış sonunda İsrail'i tümüyle rahatlatarak, dolayısıyla seçimlerde önüne çıkacak pürüzleri ortadan kaldıracak anlaşmayı imzalamaya hazırlanıyor. Böylelikle barış sürecini de hızlandıracak bir formül arayışında. Bu çerçevede İsrail'le savunma içerikli yeni anlaşmalar yaparak Ortadoğu bölgesini İsrail'in de içinde olduğu bir dizayna sokmak istiyor.

Kapalı kapılar ardında yapılan bu anlaşmayı önemli kılan esas madde şu ifadede düğümleniyor: İsrail'e yapılacak bir askeri saldırı Amerika Birleşik Devletleri'ne yapılmış sayılacak. Böylece İsrail barış yaparken buna güvenlik nedeniyle karşı çıkan çevrelerin elinden önemli bir kozu almış olacak. Bu anlaşma metni aynı zamanda, fiili olarak ve hatta hukuki olarak Amerika Birleşik Devletleri'ne Ortadoğu'dan yeni bir eyalet eklendiği gözyle bakılabilir.

Her ne kadar iki taraf da bu konuda yorum yapmaktan kaçınsa da böyle bir hazırlığı da inkar etmiyorlar. İsrail'de yayınlanan Haaretz gazetesinin 14 Şubat 2000 tarihli nüshasında çıkan habere göre, ABD'nin İsrail büyükelçisi Martin Indyk'in anlaşma metnini bizzat hazırladığı ve İsrail tarafına da gösterdiği sızan haberler arasında. Buna göre, İsrail uzun menzilli balistik füze saldırısına ya da kitle imha silahlarıyla bir saldırıya uğradığında Amerika doğrudan devreye girerek karşılık verecek. Anlaşma metnindeki başka bir maddeye göre Amerika,

saldırı durumu dahil olmak üzere gerçekleştireceği askeri operasyonlar için İsrail'de lojistik destek sağlayacak üsler kuracak.

Bu şekilde, zaten ekonomik ve teknolojik olarak sağlanan ayrıcalıklarla kullanan İsrail, bir savunma paktı ile de Amerika ile bağlayıcı bir ilişkiye girmiş oluyor. İsrail, yıllık 3 milyar dolar ile dünyada en fazla Amerikan yardımı alan ülke ayrıcalığını sürdürüyor. İsrail devletinin varlığını zaten garanti altına almış bulunan ABD'nin bu denli angajmana girmesi her ne kadar İsrail'le ilişkilerini rahatlatırsa da yeni sorunları beraberinde getirdiği muhakkak. Amerika bu şekilde barış sürecine karşı çıkan Yahudi çevreleri tatmin etmeyi, itirazları susturmayı amaçlıyor.

İsrail "Korkusu"

Ne var ki, Ortadoğu sadece İsrail demek değildir. Amerika'nın bölgedeki manevra alanını büyük ölçüde kısıtlayacak olan bu anlaşma imzalanacak olursa bölgede yeni bir diplomatik kriz yaşanabilir. Her ne kadar Arap ülkeleri İsrail'le barış yapmaya canı gönülden razı olsalar da bu anlaşma bölge ülkelerini ciddi biçimde rahatsız edecektir. Yaptıkları tüm savaşları kaybeden Araplarda İsrail öfkesi olduğu kadar bundan daha baskın biçimde bir İsrail korkusu bulunmaktadır. Sürekli Arap tehdidi altında olduğu yönünde propaganda yapan ve bunu çok iyi kullanan İsrail, bölgedeki teknolojik ve askeri gücüyle ortaya çıkan reel İsrail tehdidini tümüyle saklamayı başarmıştır.

Araplarda zaten var olan ama ortaya çıkmayan İsrail korkusu Amerikan desteğini de aldıktan sonra iyice güvensiz bir ortamın doğmasına neden olacak demektir. Kısa vadede İsrail'i barışa ikna etmek dolayısıyla Ortadoğu'da kendi eksenini etrafında bir istikrar ve dizaynı amaçlayan Amerika'nın bu son tavrı, amacının tam tersi yöne hizmet etmek gibi bir etkiyi doğurabilir. Bu durum, İsrail'in bölgeye entegrasyonundan çok, bölgeye yabancı, yapay konumunu pekiştirecek bir adım atılmış oluyor. Atlantik ötesi ilişkiler bölgesel meşruiyet sağlamaya her zaman yetmeyebilir.

KUDÜS'TE BİR PAPA

Papa 2. John Paul'un Kudüs ve Filistin'deki Hıristiyanlarca kutsal bilinen bölgeleri içine alan gezisi Katolik dünyası ile Yahudi ve İsrail arasında ilişkiler açısından önemli bir kilometre taşı olarak kabul edilmelidir. 2. Paul'un 1964 yılından bu tarafa Kudüs'ü ziyaret eden ilk Papa olması İsrail açısından hayli önemli. Her ne kadar Papa, Tel Aviv'deki Ben Gorion Havaalanı'na indikten sonra İsrail'de sadece 12 saat kalmış olsa da Cumhurbaşkanı Weizman tarafından "Yeniden birleşen Kudüs'e hoş geldiniz" sözleriyle karşılanmış olması da İsrail diplomasi adına başarı sayılır.

Aslında bu ziyaret Papa John Paul'un kutsal toprakları ilk ziyareti değil. 1963 yılında Polonya'nın Krakow şehrinde bir din adamı iken ziyaret maksadıyla özel bir gezi yapmıştı. O zaman Polonyalı arkadaşlarına yazdığı mektupta, Kudüs'ün Yahudi ve Araplar arasında paylaşıldığını belirttikten sonra, "tüm kutsal alanların Arapların elinde" olduğundan ve "Yahudilerin Ağlama Duvarı'na giriş imkanlarının bulunmadığı"ndan yakınacaktır.

Vatikan'ın resmi sözcüleri Papa'nın yetiştirme çağından bu yana Yahudilere sempati beslediğini özellikle belirtiyorlar. Kimsenin Yahudilerle yakın temasının olmadığı Vatikan'da John Paul'un başka avantajları vardı şüphesiz. 1920 yılında doğduğu Wadowice kasabasında Hıristiyanlarla birlikte Yahudiler de bulunuyordu. 8 bin Katolik'in yaşadığı bu kasabada 2 bin kadar da Yahudi yaşıyordu.

Çocukluğunun Yahudilerle iç içe geçmesinin bu yaklaşım tarzında önemli etken olduğu hemen akla gelebilir. Ancak, bu sempatinin nedenleri konusunda daha ileri iddialarda bulunanlar da var. Buna göre, Papa'nın aslında Yahudi kanı taşıdığı, Yahudi asıllı olduğu iddiasının da ortaya atıldığını burada

belirtmeliyim. Polonyalı bir Orta Çağ tarihçisi olan ve daha sonra Müslümanlığı seçen Profesör Abdullah Kopanski aynı bölgeden yetişmiş bir bilim adamı. Kopanski, Papa'nın aslen Yahudi olduğunu ve küçük yaşta öksüz kaldığı için Hıristiyan bir ailenin yanında büyüdüğünü iddia ediyor. Bu iddiaları kendisiyle 1995 yılında yaptığım bir konuşmada ortaya atmış ve konuşma Yeni Şafak gazetesinde yayınlanmıştı. Bu iddiaların yer aldığı uzun konuşma yayınlandı ancak ne Papa tarafından ne de Vatikan'dan herhangi bir açıklama gelmedi. Papa'nın hemşehrisi olan bir bilim adamının Papa'nın geçmişi hakkında söylediklerinin Vatikan'ı ilgilendirmesi gerekmez mi?

Papa'nın Yahudilerle ilgili pek çok "ilki" bulunuyor. Bir sinagogu ve Yahudi soykırım müzesini resmi olarak ziyaret eden ilk Papa olma özelliğini taşıyor. 1994 yılında Vatikan'ın resmi olarak İsrail'i tanınması onun zamanında gerçekleşti. Ziyaretten önce de, Katolik Kilisesi'nin tarih boyunca Yahudilere karşı dışlayıcı tutumundan ve soykırımdan dolayı özür diledi. Her ne kadar dolaylı olarak Haçlı Seferleri'nden de özür dilese de bu Vatikan açısından ilk özür dileme değildi.

Gerek diplomatik kişiliği, gerekse temsil ettiği dini makam ve yetiştirme tarzı onun Yahudilere karşı seleflerine kıyasla çok daha yakın bir duruş sergilemesine neden olsa da Hıristiyan dünyasının, özellikle kilisenin Yahudilere karşı tarihsel ayrımcılığı bir anda ortadan kalkacak gibi değildir. Bunun için Papa'nın İsrail'le ilişkilerinde çok dikkatli bir dil kullanmaya çalıştığı gözlemleniyor. Örneğin, Hz. İsa'nın doğduğu yer olan Betlehem, Filistin yönetiminde olduğu için bir bakıma, Yaser Arafat'ın misafiri sayılıyor. Bu zamana kadar tam 9 kez Vatikan'ı ziyaret eden Arafat'a, Papalığın ilk iade-i ziyareti. Ayrıca Betlehem, nüfusunun üçte birinden fazlası Hıristiyan Araplardan oluşan bir Filistin şehri. Ve Filistinli Arap Hıristiyanların İsrail yönetimiyle arası hiç de iyi değil. Bu noktada hem tarihsel Hıristiyan hissiyatı hem de bölgesel gerçeklikler nedeniyle Papa'nın İsrail'le çok yakın durması mümkün değil. Örneğin, Vatikan resmi sözcüsü, Kudüs'ün gayri meşru yollardan işgal edilmiş olduğunu açıklamak ihtiyacını hissediyor. Her şeye rağmen Papa, ziyaretinin siyasi bir nedeninin olmadığını özellikle belirtmek ihtiyacını duyarak, bundan Filistinlilere bir destek mesajının çıkarılmamasına gayret sarf ediyor

Papa'nın Kudüs'ü ve Filistin'i ziyaret etmiş olmasına, Filistin yönetimi tarafından değerlendirilmesi gereken iyi bir fırsat gözüyle bakılıyor. Filistinli bir analist olan ve PASSIA'nın başındaki Mehdi A. Hadi, "Papa'nın siyasi ağırlığını göz ardı edilemeyeceği"ni, "Filistinliler olarak bunu ciddiye almak zorunda" olduklarının altını çiziyor.

Papa'nın kişiliği hakkındaki iddialar bir yana, Vatikan'ın "dünya sistemi"nin gereklerinin dışına çıkması mümkün değil. Medyayı çok iyi kullanmasıyla da tanınan Papa bakalım başka ne türden ilklere imza atacak? Mesela, Kopanski'nin iddiası doğru çıkarsa bizzat Papa olarak kendisi bir ilk olacak?

ORTADOĞU'NUN VE DEPREMİN ÇELİŞKİLERİ

Türkiye'de sistem 17 Ağustos'un ardından depreme gömülmüşken Filistin-İsrail gelişmeleri belli bir noktaya geldi. Albright'ın bölgeye ziyareti, varılan anlaşmanın sembolik olarak imzası anlamına geliyor.

Albright'ın bölgeye geleceğinin ayak sesleri Ürdün'ün aldığı tedbirlerden hissedilmeye başlamıştı bile. Ürdün Kralı Hüseyin'in hayattayken "Burada emniyettesiniz" diye güvence verdiği Amerika'nın sınır dışı ettiği Hamas liderleri bile tehlike içinde.

Hamas'ın Amman'daki büroları kapatıldı, kimi yöneticileri gözaltına alındı.

Filistin tarafı İsrail'le W'ye Anlaşması'nı yeniden gözden geçirirken Filistinli tutukluların serbest bırakılması için mücadele verdikleri sırada Ürdün'ün yaptığı tutuklamalar ilginç bir zamanlamaya ve bölgenin iç çelişkilerine işaret ediyor. Şu anda Filistin'le İsrail tarafı arasındaki en önemli anlaşmazlık maddelerinden biri toprak konusu olduğu kadar, hatta ondan daha çok İsrail'in elinde bulunan tutukluların serbest bırakılması maddesidir. Zira, resmi rakamlara göre İsrail'in elinde 2277 tutuklu bulunuyor. Arafat'ın Netanyahu ile yaptığı ilk anlaşma metninde 750 tutuklunun serbest bırakılmasında iki taraf da uzlaşmıştı.

Ne var ki dünya kamuoyuna barış mesajları vererek işbaşı yapan yeni hükümet, bir yanda Suriye ile anlaşabileceğini söylerken diğer taraftan Netanyahu'nun bile imza attığı W'ye Anlaşması'nı yeniden masaya yatırarak anlaşma metnini delebildiği kadar delmeye çalışıyor.

Tutukluların serbest bırakılması Filistinliler için çok önemli. Çünkü görece bir beklentiye giren Filistinli ailelerin oğullarına kavuşma isteği/baskısı Arafat yönetimi için hayli önemli çıktı. Netanyahu ile rakam olarak 750 tutuklu konusunda anlaşılmasına rağmen Filistin tarafı İsrail'in sert tavrını görerek isteğini 400'e kadar indirerek görüşme masasına oturdu. Bunu da kabul etmeyen İsrail 350 kişiyi ancak bırakabileceğini söylüyor. Yani anlaşılmanın yarısından daha az sayıda Filistinli serbest bırakılacak.

Filistinliler, İsrail ile hapistekilerin özgürlüğü için pazarlık yaparken Ürdün Kralı serbest Filistinlileri içeri atma kampanyasını başlatıyor. Albright'ın bölgeye gelişini bu şekilde jest yaparak karşılamak istiyor. Kraldan fazla kralcılık örneği.

Yardım Savaşları

Adana'daki İncirlik Üssü'nden kalkan Amerikan uçakları Irak'ı bombalamaya devam ederken Irak'ın Türkiye'ye 10 milyon dolarlık karşılıksız petrol verme teklifi ve buna BM'nin onay vermesi, bölgenin paradoksal dokusunu, çelişkilerini gösteren başka bir örnek. Üstelik, Irak'ın ısrarla Amerika'nın Türkiye'deki depremzedelere yaptığı yardımdan daha fazlasını yaptıklarını açıklaması; hatta eğer Amerika deprem bölgesine daha fazla yardım yaparsa Irak'ın bu rakamı artırabileceğini belirtmesi Türkiye üzerinden ilginç bir rekabet savaşın başlamasına neden olacak gibi görünüyor. Türkiye'ye yardım savaşı...

Amerika'nın bu durumda, insani amaçlı bu yarışta yapabilecek fazla bir şeyi yok gibi görünüyor. Bunun, ambargoyu delmek için diplomatik bir manevra olduğunu iddia etmesi en azından Türk kamuoyu açısından inandırıcı olmayacaktı.

Deprem sırasında verilen propaganda savaşının bence tek galibi İsrail'dir.

Deprem felaketi İsrail için altın bir fırsat olmuştu ve bunu da iyi değerlendirmiştir. Devletin tepesinde geliştirilen Türk-İsrail flörtü ne kadar geniş alanı kapsarsa kapsasın bu ilişkilerin halk nezdinde bir meşruiyet sorunu olduğunu herkes kabul ediyor. En azından Türk halkının kolay benimsediği söylenebilir. Hatta bu konunun üst düzeyde, ilişkilerin halka nasıl be-

nimsetilmesi, halkın desteğinin nasıl alınması gerektiğinin ciddi olarak tartışılmakta olduğu biliniyordu.

Özellikle belli televizyon kanallarının ve gazetelerin olayın başladığı andan itibaren İsrail yardımını öne çıkarmaları, bilinçli bir tercihin, önceden belirlenmiş bir propaganda stratejisinin yansıması olduğunu gösteriyor. İş o kadar abartıldı ki, neredeyse hiçbir ülkeden yardım gelmemiş de sadece İsrail'den gelmiş gibi bir hava estirilmesi tepki toplamaya bile başladı. Genel olarak devletin, özellikle medyanın yardım konusunda İslam ülkelerini yok sayan bir tutuma girmesi, deprem nedeniyle coğrafi olarak birkaç santim batıya kayan Türkiye'yi, politik olarak da Batıya yaklaştırmak için iyi bir fırsat olarak değerlendirildi.

Sonuçta, devlet aygıtı ve hükümetin insani yardım konusunda ne kadar yavaş ve organizesiz olduğunun ortaya çıkması kadar ideolojik propaganda refleksinin de ters oranda gelişmiş olduğu, olaya neredeyse insani boyutu aşan/ihmal eden biçimde ideolojik yaklaştığı görüntüsünü verdi.

FİLİSTİN'DE NOEL'İN FARKI

Bayram öncesi, Ramazan Bayramı'yla ilgili değil Noel'le ilgili bir şeyler yazarak bayrama ilişkin unutulmuş bir boyutu buraya taşımayı umuyorum.

Hız. İsa'nın doğduğu yer olarak bilinen Betlehem'deki Beşik Kilisesi'nde Noel ayinini izlerken ne kadar farklı bir hava vardı. Bir ucunda Hz. Ömer Camii'nin, diğer ucunda Beşik Kilisesi'nin bulunduğu alan Hıristiyanlara özgü Noel'i hatırlatan yazı ve süslemelerle doluydu. Filistin bayrakları her tarafa asılmış, Filistinli Hıristiyan Araplar kadar, özellikle Avrupa'dan gelen yüzlerce Hıristiyan da yüzyılın son ayinine katılmak için buraya gelmiş, kilisenin içini ve meydanı doldurmuşlardı. Dışardan bakanlar için son derece iyimser bir manzara vardı.

Gecenin karanlığında meydana hakim binalardan birinin üst balkonundan şehre baktığımda, Ramazan için ışıklandırılmış cami minareleriyle evlerin damlarında aydınlatılmış haçların yan yana yükselen ışıltıları göze çarpıyordu... Filistinli Hıristiyan Arapların yoğun olarak yaşadıkları şehirlerden biri burasıydı. Filistin'in yüzde 20'si Arap Hıristiyanlardan oluşuyor. Meydana bakan binaların damları dünyanın önde gelen yayın kanallarının kameraları tarafından işgal edilmişti adeta.

Betlehem'deki Noel ayinine gösterilen ilgi sadece yüzyılın son ayini olmasından kaynaklanmıyordu. Filistin yönetimi, işlediği var sayılan barış süreci boyunca en önemli diplomatik performanslarından birini gösteriyordu. Gece yarısı başlayan ayine, İtalya ve İspanya'nın başbakanlarının yanı sıra bazı Avrupa ülkelerinin dışişleri bakanları da Arafat'la birlikte katılmıştı. Ertesi gün Kudüs'te, Hz. İsa'nın çarmıha gerildiği ve gömülü olduğu yer kabul edilen ve Hıristiyanlığın en kutsal me-

kanı olan Kıyamet Kilisesi'ni gezerken, hacı olmak için gelen iki başbakanla burun buruna gelmiştim.

Bu yılki Noel ayını ise oldukça sönük geçmiş. Ayine Ararat'tan başka yabancı katılım yoktu ve katılanların hemen hepsi Filistinli Hıristiyan Araplardan oluşuyordu. Oysa geçen yıl gerçekten tam bir coşku yaşıyordu. Dünyanın dört bir tarafından gelen Hıristiyan müzik grupları meydana ayın öncesi konser vermiş, bir tür Hıristiyan dayanışması göstermişlerdi. Törenler boyunca benim en çok ilgimi çeken nokta gerek yerli Hıristiyanlar, gerekse yabancı Hıristiyan grup ve katılımcılarla Filistin yönetiminin ilişkisi oldu. Filistin yönetimi ile Hıristiyanlar arasında Yahudilerle olmayacak kadar yakın ilişki, bir tür frekans uyuşması vardı.

Bu uyum sadece resmi düzeyle sınırlı bir görüntü değildi. Müslüman Filistinlilerle Hıristiyan Filistinliler arasında aynı ırk ve tarihten geliyor olmanın getirdiği ortak paydadan öteye İsrail yönetimine karşı bir dayanışma havasını yansiyordu... Örneğin kaldığım otelin sahibi Hıristiyan Araptı. Eski bir Filistin konağı olan binada fesli sakallı bir Osmanlı Hıristiyan tipi olarak dedelerinin resmi asılıydı. Otelin lobisine koydukları broşür ve tanıtım malzemeleri tümüyle Filistin tarafının tavrını sergiliyordu.

Geçtiğimiz Pazar günü yapılan ayinde Katolik Patrik Michel Sabbah, yaptığı konuşmada intifadayı savunan, öldürülen, evleri yıkılan Filistinlilere bir Hıristiyan olarak sahip çıkan konuşma yapmış. Bu manzara bile Filistin'de neyin yerli ve doğal unsur olduğunu, neyin yapay olduğunu göstermeye yetiyor. Zaten ayın de ölenlerin anısına bir yas havasında yapılmış, Betlehem Noel şenlikleri iptal edilmişti.

Öte yandan, "barış süreci" denilen süreç, resmi olarak devam ettiği geçen yılın Noel törenlerine resmi düzeyde katılım, ardından Papa'nın tarihi ziyareti İsrail'in diplomatik düzeyde meşruiyetini teolojik düzeye taşımayı başardığının da göstergesiydi. İsrail çok az toprak karşılığında diplomatik meşruiyet elde etmişti.

Nitekim, İsrail Başbakanı Barak'ın yaptığı bir açıklama barış sürecinin İsrail için ne anlama geldiğini açıklaması bakımından önemli ipuçları veriyor: "Eğer barışı gerçekleştirmezsek İsrail dünyada tekrar izole olma tehlikesiyle karşı karşıyadır."

Betlehem’de gerçekleşen bu yılki Noel’in ayinden çok Filistin cenaze törenini andıran havası bile bu izole edilmişliği yansıttığı kadar, Batılı Hıristiyan dünyasının ilgisizliği İsrail için de bir alarm niteliğinde olmalı.

Avrupa Birliği’nin Kudüs ve Hıristiyanlığın kutsal mekanları üzerinde İsrail egemenliğindense Filistinlileri tercih ettiklerini gösteren yeni diplomatik girişimlerini bu çerçevede anlamlandırmak mümkündür. Avrupa Birliği’ne girme sürecinde tüm politikalarını Avrupa Birliği’ne uyarlamak isteyen Türkiye’nin Ortadoğu ve İsrail politikasını yeniden gözden geçirmesi gerekiyor.

Bugünden geriye baktığımızda, Filistinli Hıristiyan ve Müslümanların birbirlerinin dinlerine saygı göstererek bir arada yaşayabilmeleri bizim için ne kadar uzak görünüyor bizim için. Yüzlerce yıl birbirinin inancına karışmadan, saygı göstererek yaşamayı başarmış bir toplumun hafıza kaybının ne kadar vahim boyutlara ulaştığını gösteriyor. Noel’i Müslümanlara dayatarak, bir tür yozlaşma işlevi gören Batılılaşma “anlayışı”nı yaygınlaştırarak iç barış sağlanmıyor. Hıristiyanlığı/inancı gereği Noel ayini yapanların bu ülkede Müslümanlardan kaynaklanan baş ağrıları hiçbir zaman olmamıştır.

KAFKASLAR
Sönmeyen Ateş

KERİMOV ATATÜRKÇÜ MÜ?

Cumhurbaşkanı Necdet Sezer'in Orta Asya seferi zamanlama açısından çok ilginç ve kritik bir döneme rastladı. Cumhurbaşkanı Sezer'in uçağı bölgeye indiğı sıralarda Orta Asya'daki diplomatik trafik hayli yoğundu. Bölgede söz sahibi olmak isteyen ülkelerin temsilcilerinden birinin uçağı inerken bir başkası henüz ayrılmıştı. Bu yoğun diplomatik trafiğin başını şüphesiz Rusya Devlet Başkanı Putin çekiyor. Onu, eş zamanlı olarak Ukrayna Devlet Başkanı Leonid Kuchma izledi. Ve bu iki rakip Slav liderin bölgeye yaptıkları bir dizi anlaşmanın hemen ardından Sezer'in ziyareti başladı.

Rusya Boş Durmuyor

Rusya devlet başkanı Sovyetlerin dağılmasından sonra eski nüfuz alanını yeniden kurabilmek için en uygun bölge olarak Orta Asya'yı yani Türk Cumhuriyetlerini seçmiş görünüyor. Diplomatik yalnızlık ve ekonomik zayıflığını gidermek, eski gücünü tekrar ele geçirip güç dengesinde yerini almak için en kolay ulaşabileceğı ülkeler Türk Cumhuriyetleri. Bunun birkaç nedeni var:

İlki, Doğu Avrupa ülkelerinde Avrupa Birliğı ve ABD ile rekabet edemeyeceğini biliyor. Açıkçası, bu ülkeler artık Avrupa'nın payına düşmüş durumdalar. Biraz ellerinden tutulunca rahatlıkla ayağı kalkabilecek alt yapıya sahipler.

İkincisi, daha içerde ve daha az gelişmiş olan Türk Cumhuriyetleri, hem askeri hem de ekonomik olarak hala Rusya'ya bağımlı durumdalar. Ellerindeki devasa enerji rezervleri Batının ilgi alanına girmekle birlikte alt yapı olarak Rusya'ya bağımlıdır. Bağımsızlık sonrası başa geçen yarı diktatörlüklere

Batı ses çıkarmazken, fundamentalizm tehlikesine karşı mücadele adı altında Batıdan destek görüyorlar. Doğu blokunun ve eski Sovyetlerin Avrupalı üyelerine demokrasiyi olmazsa olmaz şart koşan Batı, Türk Cumhuriyetleri için diktatör yönetimlere destek veriyor.

İş başına gelen yönetimler ayakta kalmak için muhalefeti bastırma konusunda Sovyet deneyiminden hayli istifade ediyorlar. Yetmediği konularda Rusya ile askeri anlaşma yapıyor. Bu sayede Rusya da etki alanını gün geçtikçe artırmış olmanın keyfini yaşıyor. Putin, Kırgızistan'ın başkenti Bişkek'te Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan ve Tacikistan'ın oluşturduğu, BDT içinde bir güvenlik anlaşması imzaladı. 12 Ekim'de yapılan anlaşmanın çerçevesi ve yaptırım gücü tam olarak açığa çıkmasa da daha önce Çin'in de dahil olduğu beşli çete toplantısını hatırlatıyor.

Kırım İçin İyi Haber

Bu arada Özbekistan'a gelen Ukrayna Devlet Başkanı Kuchma da İslam Kerimov'la doğalgaz anlaşması imzaladı. Büyük kısmı Özbekistan'a sürülen ve Sovyetlerin dağılmasından sonra yurtlarına dönmek isteyen Kırım Tatarlarının vatandaşlık sorunu için önemli bir anlaşma imzalandı. Özbekistan'dan vatanlarına dönecek Kırımlıların Ukrayna vatandaşlığına kabul edilmeleri mümkün olacak. Bilindiği gibi, Ukrayna sınırlarında kalan Kırım'da Rus çoğunluk bulunuyor. Rus Karadeniz filosunun da burada bulunduğundan iki ülke arasında ilişkileri açısından Kırım'ın stratejik önemi var. Kırım Tatarlarını bölgede Rus nüfusuna karşı dengeleyici bir unsur olarak gören Ukrayna zoraki de olsa on yıl aradan sonra bu anlaşmayı kabul etmiş görünüyor.

Kerimov'un Atatürkçülüğü...

Türkiye Orta Asya'yı ihmal edemez. Ancak Orta Asya'da izlediği tümüyle statükocu politika ile, kendini ömür boyu devlet başkanı seçtiren, kurdukları baskıcı yönetimle her türlü muhalefeti bastıran "dost"larla da bir yere varılamayacağını hesaplamalıdır. Türkiye laiklik ihraç etmekle övünüp, bölgede

radikal dinci avı adı altında her türlü özgürlük taleplerini bastırma girişimlerine destek vermeye hazır görüntü sergilerken, Rusya askeri ve ekonomik olarak eski günlere dönmeyi hesaplıyor.

Türk yetkilileri ise stratejik ve kültürel gerçekleri/çıkarları retoriğe feda ederek politika yürütüyor. Daha doğrusu, duymak istedikleri içi boş söylevlerin peşinde sürüklenen bir tutum sergiledi şu ana kadar. Örneğin en son Kerimov'un şu sözleri pek çok kişiyi mest etmiş benziyor:

“Kim ki Türkiye’de Atatürk’ün düşmanıdır; o kişi benim de düşmanımdır. Kim ki Atatürk’ü sever; o benim de dostumdur. Benim yolum Atatürk’ün yoludur. Kendime Atatürk’ü model aldım. Hedefimiz laik cumhuriyettir.” Aynı Kerimov (diğer bölge liderlerinin çoğu gibi), halkına Sovyet dönemini aratmayacak bir baskı uygulayan, Muhammed Salih gibi muhalefet liderlerinin Türkiye’de bulunmasına bile tahammül edemeyen tek parti zihniyetli lider değil midir? İş adamları dahil olmak üzere Türkiye vatandaşlarına elinden gelen zorluğu çıkaran yönetimleri aşırı dincilikle mücadele adına destek vermek bazılarımızın hoşuna gitse de bu politikaların Türkiye’ye bir şey kazandırmadığı açıktır. Stratejik konularda Rusya ile flört eden baskıcı yöneticiler Atatürkçülüğe sığınarak durumlarını meşrulaştırmazlar.

Türkiye’nin Orta Asya politikası içi boş retoriklere değil stratejik ve somut temellere dayandırılmalıdır. Tam da Putin’in Orta Asya çıkarmasının ardından bölgeye ilk seferini düzenleyen Cumhurbaşkanı bakalım hangi somut adımlar atmış olarak dönecek?

İMPARATORLUK RUHU VE STATÜKOCULUK

İmparatorluk duygusu, daha doğrusu büyük devlet olma, dünya ölçeğinde belirleyici bir ülkenin vatandaşı, tebası olma duygusu bir halkta kolay kolay terk edilecek duygular değildir. Rusya, her ne kadar rejim değişikliği olsa da uzun dönemdir imparatorluk duygusunu halkında diri tutmuş ve fiilen bu duyguyu dünyaya şekil vermek gibi misyona dönüştürebilmiş bir ülke. Çarlık Rusya'sı çöktü ama yerine proleterya diktatörlüğü adına Sovyet İmparatorluğu kuruldu. Çarlık döneminin ikinci sınıf Batılı ülke olmak yerine Sovyet döneminde modern Batının ürünü başka bir dünya görüşünün, üstelik Batı kapitalizmini ciddi biçimde tehdit eden, meydan okuyan sosyalizmin bayraktarlığını yaptı. Ancak, taşıdığı evrensellik iddiasına rağmen Sovyetler yine de Rus kaldı, Rus karakterini korudu. Sovyetlerin evrensellik iddiası, Rus bilincinin oluşmasında yeni bir aşama olarak işlev gördü.

Sovyetlerin çökmesiyle ekonomik, sosyal, siyasal anlamda acınacak duruma düşmüş olsa da Rusya ve Rus halkının, o imparatorluk özlemlerini unuttukları, ondan vazgeçtikleri anlamına gelmez. Çünkü bir ulusu bir yerlere taşıyan ona milli karakteri veren heyecanlar, duygular değil birkaç on yılda birkaç nesil sonrası bile kolay kolay çıkmaz.

Putin'in seçilmesinde en temel faktörlerden biri tarihi süreç içinde, hem de Sovyet deneyimine rağmen (hatta onunla birlikte) kesintisiz olarak inşa edilen Rus milli hissiyatına hitap edebilmesidir. Devlete yeniden çekidüzen vermesi, sokaktaki Rus'un günlük hayatını etkileyecek derecede kronikleşen ekonomik sıkıntılara nasıl bir çözüm getireceği, bunalımları aşmak için elinde ne türden programlarının olduğu şüpheli.

Ancak çok iyi bildiği sanılan Rus halkının duygularını şimdilik elinde tutuyor.

Duygularla bir toplum düze çıkabilir mi? Tek başına hayır. Ancak bir toplumu motive edecek, ona yeni hedefler uğruna sıkıntılara katlanabilme yeteneği sağlayan, hareket ve enerji veren temel faktör de çoğu zaman yüzyılların imbiğinden geçerek oluşan ortak duygular değil mi? Çeçenler karşısında kırılan gururlarını tamir etmek için eski günlerini hatırlatacak irade gösterisi bile Putin'in şahsı etrafında bir mit oluşmasına yetmiş bulunuyor. Bir tür şovenizm denilebilir, ancak kritik dönemlerde, kimliği oluşmuş toplumları kaostan çıkaracak ortak his de bu tür motivasyonlardan beslenir.

Türkiye'de de Cumhurbaşkanlığı tartışmalarının yapıldığı dönemde kendimize özgü herhangi bir heyecan dalgası üretilebildiğini söylemek mümkün değil. Veya, ne yapılmakta olan Cumhurbaşkanlığı tartışmaları ne de cumhurbaşkanlığına aday gösterilen isimlerde, en azından retorik düzeyinde bu toplumda heyecan uyandıracak, yarını için umut besleyebileceği bir ışık görünüyor mu?

Ne Avrupa Birliği'ne aday olmamız ne de artık unutulmaya terk edilen ve Demirel'in bile belki de hatırlamak istemediği "Adriyatik'ten Çin Seddi'ne" retoriği bile bu heyecanı doğurmuyor. İstikrar anlayışı statükoculuğa dönüşmüş genç nesillerde ülkenin geleceğine ilişkin bir beklenti kalmamıştır. Statükoyu koruma kaygısının gelecek umudunu söndürdüğü, atılım ruhunu öldürme işlevi gördüğü, daha da kötüsü halktan çok Ankara'da bulunanların halka karşı duydukları güvensizlik duygusunu iyice besler olduğu bir dönemdeyiz.

Gelecek umudunun, gelecek adına girişim ruhunu statükoya kurban edilmesinin tartışmalarına dönüşmüş görünüyor.

Statükoculuk hiçbir zaman istikrar demek olmadığı gibi, statükoculuk her zaman için statükoyu korumaya da yetmeyebilir. Statüko dışı fikir ve açılımlara cesaret edemeyen sistemler kendilerini yenileyemezler. Türkiye'nin önündeki en büyük sorun, bizzat kendisini yönetenlerdeki güven sorunudur.

Bu ülkede, büyük ve misyon sahibi bir toplum olma duygusunu bilinçli bir şekilde tüketen, yüzlerce yılda oluşan bu duyguyu bu toplumun hafızasından ve ortak bilincinden atmaya çalışan anlayışın elinde kala kala statükoculuk kalmıştır.

Rusya ve Putin

Türkiye, cumhurbaşkanlığı seçimleri için statükoyu koruma uğruna, hiçbir atılım ve yenilenme işareti göstermeyen bir tutum sergilerken, Rusya 47 yaşında bir başkan seçti. Rusya'da seçimi kazanan Putin ile Türkiye'de kim kazanırsa kazansın, muhtemel özellikleri göz önüne alındığında, seçilecek şahsın karşılaştırmasını yapmak iki ülkenin geleceği hakkında fikir verebilir. Çünkü, her ikisi de buldukları kritik konuları itibariyle ülke yönetimine egemen kadroların yönetebilme yetenekleri ile halkın reflekslerini yansıtmaları bakımından önem arz ediyor.

“Her gün judo yaparım. Çin mutfağını da severim, Çinliler gibi çubukla yemek yemeyi iyi beceririm. Ama bütün bunlar egzotik zevklerim. Alışkanlıklarım böyle olsa da düşünce tarzım, kafa yapım Avrupalı.”

Rusya'da başkanlık seçiminin galibi Vladimir Putin'in bu sözleri, Rus politikasındaki yeni yönelimlerin de işaretlerini vermesi bakımından hayli anlamlı. Geçen ay ABD dışişleri bakanı Albright'la yaptığı görüşmede, Rusya'nın Batı kulübüne ait olduğunu söylediği basına sızan haberler arasında. Bu sözler yeni dönemde Rus stratejisinin ne yönde gelişeceğini ipuçlarını veriyor. Putin'in günlük alışkanlıklarından yola çıkarak semiyolojik okumayla Rus politikasını anlamaya çalışalım.

Ekonomik olarak Batının yardımıyla ayakta durabilen, olağanüstü zengin ve geniş coğrafyanın imkanlarını kullanamayan, büyük insan potansiyelini verimliliğe dönüştüremeyen bir yönetim elinde de olsa Ruslar imparatorluk özlemlerini hala diri tutan bir ulus. Putin, Rus halkının 300 yıldan uzun bir zamandan beri kendilerine biçtikleri imparatorluk giysisini tekrar üstlerinde görme özlemlerini iyi okudu. İç politikada Batıya şirin görünmek gibi kaygıları bir yana bıraktı ama Batıyla iple ri koparmadı da.

Putin'in devlet başkanlığını vekaleten yürütmeye başlamasından 1 ay sonra Çeçenistan hareketinin başlamasını, onun KGB'li geçmişinden bağımsız düşünemeyiz. Özellikle, Rusya'daki sabotajların Çeçenistan katliamını nasıl haklılaştırdığı, dış dünyada ve iç dengeler açısından nasıl destek gördüğü düşünüldüğünde kariyerinin uyguladığı politikalara yansıdığı açıkça görülür. Başbakanlık koltuğuna oturduğu sıralarda ken-

disiyle yapılan bir röportajda, “Sovyetler niçin dağıldı?” sorusuna şu şekilde cevap vermişti; “Gevşekliğe izin verdik, eğer bu gevşeklik devam ederse Rusya da tahmin edemeyeceğiniz bir hızla dağılır.”

Tüm bunlardan iç politikada muhtemelen milliyetçiliğin yükseleceğini tahmin etmek güç değil. Muhtemelen kimi demokratik haklar geri alınabilir. Rus halkının güce olan özlemini tatmin edecek, ulusal ruhu motive edecek uygulamalarla Putin, yerini güçlendirerek uluslararası ilişkilerde daha rahat manevra yapma imkanı bulacaktır.

Çeçenistan hareketinin iç politikada birleştirici, kendine güveni ve Putin’in konumunu güçlendirici fonksiyonunun yanı sıra bölgesel ilişkiler açısından da etkileri yakında görülecektir. Çeçenistan’da yeniden kurulacak otorite ve güç gösterisiyle Kafkaslar, Kosova’da çıkan kriz nedeniyle Balkanlar doğrudan Rus gücünün kendini yeniden göstereceği alanlardır. Ve Türkiye’yi doğrudan etkileyecek gelişmelerdir. Özellikle enerji hatları söz konusu olduğunda siyasi ve askeri olarak Kafkaslarda artan Rus gücü doğrudan Türkiye’nin çıkarları ile karşı karşıya gelecek demektir.

Her ne kadar mantalitesinin Avrupalı olduğunu söylese de, Çin yemeklerinden hoşlandığını söylemesinin anlamını Çin ve Hindistan yakınlaşmasında aramak gerekir. Amerikanın son zamanlarda Çin’le karşı karşıya gelmesi, özellikle insan hakları konusunda Çin ile arasında soğukluk girmesini fırsat bilen Rusya eski rakibi ile yakınlaşmaya başladı. Zaten ABD’den çok, geleneksel olarak Rusya’ya yakın duran Hindistan’la da ittifak kurarak sadece Avrupa değil aynı zamanda bir Asya gücü olduğunu ve Asya politikalarında da belirleyici olacağını göstermek istemiştir. Dahası, özellikle Türk cumhuriyetleri üstündeki baskının bundan sonra daha da artacağını rahatlıkla söyleyebiliriz.

Stratejik ve askeri olarak her ne kadar yeni hareket alanları açsa da içinde bulunduğu ekonomik kriz nedeniyle Batılı güçlere muhtaç olduğunun bilincinde olarak ABD ve Avrupa’yı tümüyle karşısına almamaya dikkat ediyor. Özellikle ekonomik politikalarda, Batılı kapitalist sistemin yerleşmesinden yana ama iç politikada ve uluslararası ilişkilerde kendine özgü yöntemler geliştirmeye çalışacak. Ekonomik çıkarlarına zarar ver-

mediği sürece de Putin gibi güçlü bir liderle çalışmak Batılıların da işine gelmektedir.

Bir yönüyle eski Sovyetlerin soğuk yüzünü hatırlatan, tutucu ve 47 yaşındaki genç Putin, iç politikada Batının hoşuna gidecek uygulamalardan çok halkın beklentilerine uygun bir retorikle, kendini güçlendirecek ve ayakları üstünde durabilir bir Rusya önermektedir. Sonuç olarak, halkın nabzını tutarak, biraz hamasetle krizi aşma arayışı ile tarihi rolüne uygun stratejik sıçramayı bir araya getirme arayışı.

RUSYA'NIN SOĞUK SAVAŞI

Batı ile Rusya arasında Soğuk Savaş sonrası biçimlenmeye başlayan ilişki biçimi son zamanlarda eski günlerine dönme eğilimi gösteriyor. Bir yanda yeni yeni kabul etmeye başladığı Batı Klubü'yle ilişkilerini tümüyle koparmak istemezken, diğer tarafta doğrudan olmasa bile Batının etkinlik bölgelerinde Batı ittifakı ülkelerine karşı çıkan tutumu dikkat çekiyor.

Bir yanda, Kosova sorunundan dolayı NATO'nun Sırbistan'a hava saldırısı düzenlemesine açıktan karşı çıkarken aynı zamanda Türkiye'nin Kuzey Irak operasyonuna da açıktan tavır koyması bir birini izledi. ABD ve İngiltere'nin Irak'a yeni şekil vermek için uçaklarını havalandırdığı bir zamanda Rusya ve ortağı Beyaz Rusya'nın Irak'a silah sağladığı haberleri peşe geldi. Dikkat edilirse, Rusya'nın doğrudan Irak'ı vuran Amerikan ve İngiliz uçaklarına değil de zaten rutin hale gelen Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kuzey Irak operasyonuna karşı beklenmedik bir tepki vermesi anlamlıdır.

Bu tepkilerin zamanlamasına dikkat edilecek olursa, Almanya'da toplanan G7'lerin Rusya'ya artık finansal yardım yapamayacakları kararını almasından sonra gelmiş bulunuyor. G7 üyeleri bundan böyle Rusya'yı IMF'le baş başa bırakacakları anlamına gelen bir anlaşmaya varmış bulunuyorlar. Aynı zamanda Rusya'ya yapılan milyarlarca dolar yardımın kitle imha silahları üretimine harcadığının tespit edildiği yönünde Batı medyasında haberler de bunu izledi.

Rusya, bir yanda mali yardım yapan Batılı ülkelerin altından kalkamayacağı liberalleşme ve ekonomik yapılanma taleplerini geri çevirirken, diğer yanda bu mali kaynağın elinden gitmesini de istemiyor. Bunu sağlamanın yolu olarak Sovyet-

lerden kalma büyük devlet olma etkinliğini gösterebileceği yerlerde Batılılara gözdağı vermek istiyor.

Bu konuda Rusya'nın en çok zorlayacağı ülke ise Almanya'dır. Almanya'nın Orta Avrupa'da doğal hareket alanı olarak gördüğü ülkelerde hem ekonomik, siyasal büyük yatırımları bulunmaktadır hem de kendi güvenliği açısından bu bölgelerde istikrara ihtiyaç duymaktadır. Aynı zamanda bu alanlar Rusya'nın da en etkin olabileceği yerler. Burada çıkacak bir kontrol dışı istikrarsızlık en çok Almanya'yı rahatsız edeceği gibi ABD'nin hareket alanını da daraltır.

Ruslar, kendilerine en fazla karşılıksız mali yardımda bulunan Almanya'yla şimdilik ipleri koparma noktasına kadar getirmeden germeye çalışıyor. Doğrudan Almanya'yı karşısına almasa da arka bahçesi sayılan Orta Avrupa ve Balkanlar'da zorlamaya çalışıyor. Almanya'nın buralardaki yatırımı hemen feda edemeyeceği çaptadır ve tarihi Alman hinterlandının içinde bulunmaktadır.

Buna benzer bir Soğuk Savaş taktiğini Türkiye'ye yönelik olarak uygulamak istiyor. Kafkaslardan Orta Asya'ya kadar ortak ilgi alanı içinde bulunduğu Türkiye kanalı ile ABD'ye karşı bir tür şantaj yöntemine başvurduğu gözlemlenmektedir. Ermenistan'a yerleştirdiği füze sisteminin NATO üslerini vuracak kapasitede olduğunu açıklaması tesadüfi değil.

Rusya daha da ileri giderek İngiltere ile ortak deniz filosu projesini durdurabileceğini belirterek ipleri nereye kadar gerebileceğini göstermiş oldu.

Zira, Rusya girdiği bunca ekonomik darboğaza rağmen hala silah üreticisi olmak gibi bir avantajı elinde bulundurmaktadır ve bunu da gerektiği biçimde kullanmaktan kaçınmayacaktır. S-300 krizinde bunun bir örneğini yaşadık.

Tüm veriler Rusya'nın kendi çapında bir Soğuk Savaş dönemine geri dönme eğiliminde olduğunu gösteriyor. Burada Rusya'yı kısa vadede sonuca götürecektir olan husus, Batının Rusya'nın imkanlarını ve hareket alanını küçümsemesi... Özellikle, ABD'nin Balkanlar'da istediği dengeyi kuramaması durumunda Rusya'nın Soğuk Savaş politikası sonuç alabileceği tek yönetime dönüşür. Zira, ekonomik olarak iyice sıkışan Rusya'nın kaybedeceği fazla bir şey yok. Ama Almanya ve ABD'nin vazgeçemeyeceği yatırımları var.

Rusya'nın doğrudan karşısına alamadığı Batıya gözdağı vermek için dişine uygun bulduğu Türkiye'ye düşen ise, tüm yumurtaları tek sepete koymak gibi stratejik bir hata yapmaktır. Batı ittifakı içinde sadece Amerika'yla, bölgede ise İsrail'le iş gören bir Türkiye ilerde çok sıkıntılı durumlarla karşı karşıya kalabilir. Bakalım Rusya Soğuk Savaş politikasını ne kadar yürütebilecek?

GROZNI'DE 10. YIL MARŞI

Uluslararası ilişkilerde, diplomaside semboller önemlidir. Diplomasinin kendine göre bir dili vardır. Normal hayatta fazla bir anlam içermeyen bir ayrıntı, dikkatli seçilmiş bir kelime ilişkilerin düzeyini ortaya koyar. Ya da taraflardan birinin diğerine gönderdiği ve dışardan bakanlar için fazla bir anlamı olmayan mesajları içerir. Karşılıklı yapılan bir ziyarette, zamanlama, uygulanan protokol, resmi konuşmalarda kullanılan kelimeler hepsi kendi mantığı içinde özenle seçilmiş tercihlerin sonucudur; birbirleri için olduğu kadar üçüncü taraflar için de birer mesaj anlamındadır.

Resmi bir anlamı olmasa bile kültürel etkinlikler de diplomatik ilişkilerin bir başka boyutunu oluşturur. Bu tür kültürel etkinliklerin zamanlaması ve etkinliğin türü özenle seçilir. Kültürel etkinlikler, verilmek istenen mesaj ve ulusal kimliğin yansıtılması bir yana diplomatik dil açısından simbolizmin en üst düzeye taşındığı ilişki biçimidir. Ev sahibi taraf için ise karşı tarafa duyulan yakınlığın, ilişkinin bir ileri aşamasının işareti olarak algılanır.

Bu açıdan bakılınca, Türk diplomasisi dünyanın en tuhaf diplomatik diline sahiptir. Varolan yerli değerlerle resmi kimliği örtüşmesi açısından, gerek temsil biçimi gerekse temsilin muhtevası trajikomik bir yabancılaşma örneği sergiler yer yer.

Rusların ünlü Kızıl Ordu Korosu Ankara'da konser verdikten sonra aynı konserleri İstanbul'da da tekrarlayacak. Televizyon haberlerinden izlediğim kadarıyla Kızıl Ordu'nun seslendirdiği 10. Yıl Marşı seyirciler tarafından coşkuyla karşılanmış. Şimdilerde Rus Ordusu Korosu olarak adlandırılan ünlü Kızıl Ordu Korosu'nun Ankara'da konser vermesi iki ülke ilişkilerinin-

den soyutlanamaz. Hele aynı Rus ordusunun Çeçenistan'da vahşet boyutlarına varan katliama giriştiği şu sırada!

Çarlık döneminden beri Rus devlet geleneğini ve Rusların stratejik hedeflerini en büyük taşıyıcısı olan Rus ordusu, aynı zamanda emperyalist hedeflerinin temel taşıyıcısı olduğunu Türkiye gibi bir ülkenin unutmaması mümkün müdür? Rusya'daki rejim ne olursa olsun devlet geleneği ve hedefleri bakımından Rusya sürekliliğinin adıdır. Olaya Rus ordu korusu açısından yaklaşıncaya sadece sanatsal etkinlik gözüyle değerlendirilemeyeceği açık. Hele hele ismi kızıl/Rus ordusuyla özdeşleşmiş askeri koro söz konusu olunca durum daha farklı anlamlar içermektedir.

Rus ordusunun 10. Yıl Marşı söyleyişini büyük bir haz alarak alkışlayanlar artık diplomatik bir atağa geçerek çağdaşlık dersi verebilirler dünyaya.

Aşırı dinci İslamcı fundamantalist/teröristlere karşı Rusya'nın Çeçenistan'da başlattığı operasyonu resmen desteklediğimize göre, soğuktan ve açlıktan can veren masum çocukların cesetlerini çiğneyerek ilerleyen muzaffer Rus askerlerini, parçalayarak ilerleyen Rus tanklarını alkışlayabiliriz. Rus ordusu yıkıntılar arasında Müslüman Çeçenlerin başkentine girmeyi başarır ve Kızıl Ordu Korosu Grozni meydanında 10. Yıl Marşı söyleyorsa bunu laikliğin ve çağdaşlığın bir zaferi olarak alkışlamaya kendimizi şimdiden hazırlayabiliriz.

Belki hatırlayacaksınız, 28 Şubat sürecinin en ateşli günlerinde Klasik Batı Müziği konserleri Demirel'in tanımıyla çağdaş ve laik Türkiye'nin bir göstergesi sayılıyordu. Beethoven'dan, belki ismini bile bilmedikleri senfonilerinin icrasını dinlemek için çamurlu yollardan geçerek konsere gelen Ankara sosyetesine ve bürokrasisine karşı konuşan Demirel, göğsünü gererek "İşte çağdaş Türkiye" diye nutuk atıyor, yürütülen irtica mücadelesine, laik/ci şahlanışa atıfta bulunduruyordu. Oysa, Demirel'in övüdüğü konserde icra edilenlerin en azından bir kısmı, Hıristiyan değerleri içinde tümüyle dini bir muhtevaya sahip bestelerdi.

Bir gün Rus Ordu Korosu Grozni'de bir konser verir ve 10. Yıl Marşı söyleyorsa bundan keyif alacak, "çağdaş-laik Türkiye" adına kendi paylarına bir şeyler çıkaracak çok insan var aramızda. Çağdaşlık göstergesi olarak Beethoven'dan Kızıl Ordu

Korosu'na geçmek çok düşündürücü olmalı. Rus ordusuna şu günlerde 10. Yıl Marşı söyleten diplomatik anlayış, Türk kamuoyuna daha başka ne mesajlar vermek istiyor dersiniz?

Soy Atlar Gibi

*"Bu şehirden gidiyorum
Gözleri kör olmuş kırlangıçlar gibi
Gururu yıkılmış soy atlar gibi
Bu şehirden gidiyorum"*

Çeçenlerin Grozni'yi terk edişleri bana Erdem Bayazıt'ın şiirini hatırlattı. Çeçen savaşçılar sonunda şehri terk ettiler. Gururu kırık soy atlar gibi değil, yalnız bırakılmış soy atlar gibi şehri terk ettiler.

Çeçenler epeydir Grozni'den çekileceklerini söylüyorlardı. Rus ordusuna karşı bir prestij savaşı verdiler ve kazandılar. Çeçenler Grozni'yi terk etmeden Ruslar şehre giremediler. Eğer tüm olumsuzluklara rağmen şehirde kalsalardı yine de Rusların rahat rahat giremeyeceklerini gösterdiler.

Ruslar Grozni'ye giremeyecekti çünkü, etik olarak savaşı kazanma şansları yoktu. Ruslar inanmadıkları bir savaşı sürdürüyorlardı. Verdikleri meşru bir savaş olmadığını bildikleri için ölüme gidemiyorlardı. Ölmemeliydi Rus askerleri. Çeçenler karşısında ölünmemesi gereken bir savaşa girişen Rus askeri, gayri meşru bir savaşı sürdürmenin dayanılmaz çelişkisini yaşadı. Yani baştan kaybedilmiş bir savaşı kazanmış görünüyorlar.

Kazanılmaya mahkum bir savaşı sürdürmenin bedeli olarak Rus vicdanı şimdiden kirlendi. Politik oyunların her türlü insani değeri hiçe sayan acımasız yüzü sergilendi bu savaşta... Masum insanların kanı ve canı pahasına sürdürülen kirli savaşın sonuçları, Rus siyasetçiler kadar Rus halkı için de katlanılması zor bedeller getireceği muhakkak.

Çeçenler ise şehri terk ederken bile bir savaşı kazanmış olmanın bitimsiz sevinciyle karışık hüznünü yaşıyorlar. Yalnız bırakılmış olmanın tarifsiz hüznünü haklılıklarına katık yaparak savaş verdiler.

Doğu Timor'a bağımsızlık hakkının tartışmasız kabul edildiği bir dönemde kökten dinci terörist suçlamasına aldırmandan

verilen bağımsızlık savaşı... Bu anlamda Batının vicdanı da rahat değil. Doğudan da Batıdan da hatta İslam dünyasından da “bağımsız” bir “bağımsızlık savaşı” verdiler. Kimseye karşı bedel ödemek zorunda değiller artık.

Batının, Birleşmiş Milletler’in, İslam Dünyası’nın, Türkiye’nin yalnızlığa mahkum edecek kadar haklı oldukları bir savaş sürdürdüler. Mümkün olmayanı deneyerek kazandılar.

Çeçenler, bir gün Grozni’ye geri dönseler de dönmeseler de ahlaken kazanılmış bir savaşta siyasilerimizin vicdanı nerede duruyor onu sormak gerekir.

Çeçenistan’a Neden Yardım Edilemez?

Ruslar, tüm ahlaki ölçüleri bir kenara bırakarak, 150 yıldır Kafkaslarda uyguladığı yöntemleri daha acımasız ve kahredici imkanlarla uygulamaya koyuyorlar. Bir toplum haritadan silinmek üzere. Tüm bunlar, insan hakları ve globalleşmenin en geçer akçe sayıldığı soğuk savaş sonrası dönemin altın çağını yaşadığı tarihe denk geliyor.

ABD Başkanı Clinton, her ne kadar bu uygulamanın “Ruslar için pahalıya mal olacak” dese de yaptığı bir başka açıklamada globalleşmenin bu bağlamda ne anlama geldiğini ortaya koydu ve “Rusya’ya yapılacak yardımın Çeçenistan’daki askeri operasyon nedeniyle durdurulması büyük hata olur. Rusya’da demokrasinin gelişmesi, bağımsız medyanın oluşması açısından bunun bir zorunluluk” olduğunu ileri sürerek tartışmayı kapatmış oldu. Çeçenistan’a yardım etmesi, en azından katliamı durdurması beklenen Amerika’nın tavrı bu olunca, doğrudan kendi alanı içindeki Kosova’ya bile müdahale edemeyen Avrupa’nın bir girişimde bulunması, hele hele gölgesinden daha yeni kurtulduğu Rusya ile zaten hiç de sempatik bulmadığı İslam fundamentalistlerinin imhasını önlemek adına karşı karşıya gelmesi beklenemezdi.

Bu durumda, en azından insani/manevi olarak İslam dünyasının sesini yükseltmesi beklenebilir(miş)di. İlk akla gelen ülke Türkiye’nin, Rusya’ya olan stratejik ve siyasi bağımlılığı ona hareket alanı bırakmıyor. Bir yanda enerji kaynakları açısından bağımlılık diğer taraftan kimi siyasal sorunların PKK’ya verdiği örtük desteğe endeksli hale getirilmiş olması yüzünden

hükümet, zaten isteksiz olduğu bir sorun yüzünden Rusya'yla karşı karşıya gelmek istemez.

Batıyla ilişkileri kesik olan İran'ın Rusya ile çok ileri düzeyde ilişkisi var ve bu ülkeye bağımlılığı daha da fazladır. Örneğin, İran Rusya'nın yardımıyla nükleer santral inşa etmektedir. Sadece bu bile Rusya ile ilişkilerini bozacak bir girişimi engellemeye yeter.

Irak ve Suriye'den bu bağlamda bahsetmek gereksiz. Bölgede insan unsuru açısından Çeçenlere en yakın ülkelerden biri olan Ürdün'ün kendi başına bir girişimde bulunacak ne gücü var ne de ABD'den bağımsız siyasi vizyonu. İslam dünyasından yardım etmesini, en azından diplomatik olarak bir kampanyanın başını çekmesi beklenecek ülkelerin hemen hepsi benzer biçimde yarı bağımlı durumdalar. Rusya'nın Çeçenlere yardım etmekle suçladığı ülkelerin bile gerçekten ne bağımsız hareket edecek inisiyatifleri var, ne de siyasi ve askeri güçleri. Pakistan'dan Endonezya'ya, Suudi Arabistan'a kadar tüm ülkelerin durumu birbirine benziyor.

Oysa, garip bir şekilde bu ülkelerin hepsinde askeri harcamalar, bütçelerinin büyük kısmını alıp götürüyor. Her yıl milyarlarca dolar silaha yatırılıyor. Çok fazla askeri silah altın-
da tutarak, sayısal olarak birer askeri dev görünümündeler.

Ancak, beslenen bu orduların dış düşmana karşı işlevsel olarak kullanıldığı pek az görülmüştür.

KAFKAS HATTININ ÖTEKİ YÜZÜ

Genelkurmay Başkanı Kıvrıkoğlu'nun Bakü'ye yaptığı ziyaret kimilerince Türkiye'nin Kafkaslara yeniden dönüşü olarak yorumlandı. Bu yorumu haklı çıkaracak gerekçe ise, Genelkurmay Başkanı'yla birlikte savaş uçaklarının neft kokan Hazar Denizi kıyısında boy göstermiş olmasıdır. Bu yorumu daha da ilginç kılan bir başka husus ise, Azerbaycan'ın İran'la yaşamakta olduğu Hazar'daki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda gittikçe askeri nitelik almaya başlayan krizin tırmanması üstüne askeri bir imajla bölgeye dönmesidir.

Türkiye'nin, uzun süredir Rusya'nın etki alanına terk ettiği Kafkaslardan çekilmesi, gelişmelere ilgisiz kalması beklenemez. Ne jeo-politik konumu ne de jeo-stratejik çıkarları hatta jeo-kültürel ilgileri/bağları Türkiye'nin Kafkaslara ilgisiz kalması na istese de izin vermez.

Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir hususu atlama gerekir. Topraklarının yüzde 20'si Ermeni işgali altında bulunan Azerbaycan'a yapılacak bu askeri niteliği hayli öne çıkmış bir destek gösterisinin kime karşı olduğu ve bu desteğin Kafkaslardan Ortadoğu'ya uzanan stratejik dengeler içinde nasıl bir şemaya oturmakta olduğudur. Azeri-Ermeni savaşı sırasında Azerilerin istediği bir helikopteri bile kaldıramayan Türkiye nasıl olmuştu da 10 tane savaş uçağı ile birlikte Bakü semalarında bayrak açmayı göze alabilmişti? Bu güç gösterisinden birinci dereceden muhatabı sanıldığı gibi Ermenistan mı, yoksa İran mı? Ya Rusya'nın alması gereken mesaj nedir?

Tüm bu soruların kısaca cevabı, bu güç gösterisinin Ermenistan'dan çok İran-Azeri denklemini çözmeye yönelik olduğudur. Uzun süredir Türk-İran ilişkilerini askeri zemine çekmeye

çalışan çevrelerin oyununa gelinmemelidir. Ermenistan'ı karşısına alamayan Türkiye'nin İran'a yönelik güç gösterisinde bulunurken daha dikkatli bir denge kurması beklenir.

Türkiye, Amerika'nın Kafkaslarda oluşturduğu enerji merkezli denge içinde önemli bir aktör haline geldi. Bu dengenin en önemli unsuru ise Azerbaycan'dır. Türk Amerikan ekseninin devre dışı bırakmak istediği en önemli unsurlardan biri Rusya ise, diğeri de İran'dır. Özellikle Amerika'nın "ikinci Clinton döneminde" belirlenen Kafkas enerji stratejisine göre Türkiye-Azerbaycan hattının sağlamlaştırılması gerekiyor. Bu çizginin şu an için tek muhatabı ise İran'dır.

İsrail Faktörü

Bu çizgiye bir de İsrail faktörünü eklediğimiz zaman, Türk İran ilişkisinin neden zoraki olarak askeri düzeye çekilmek istendiği daha iyi anlaşılacaktır. Kısa bir süre önce Ankara'ya gelen Şaron'un, ziyaret öncesi İsrail'in Türkiye üzerinden Azerbaycan'la stratejik ilişkiler kurmak istediği haberleri basına sızmıştı. İsrail bununla hem dünya ölçeğinde bir enerji projesinin stratejik parçası haline gelecek, hem de Türkiye'yi Ortadoğu'da kendine daha bağımlı hale getirmiş olacak.

Türkiye-İran ilişkilerinin gündeme geldiği her dönemde gerek iç politik unsurlar (irtica, Hizbullah örneği) gerekse uluslararası kamuoyunun hassas olduğu (kökten dincilik, terör) konuları belli medya araçları kullanılarak gündeme getirilmesi rastlantı değildir. Bunun somut örneklerinden biri yine İsrail savunma bakanının Ankara'ya gelişinden hemen önce çıkan haberlerde yaşandı. Aydınlık'ta çıkan şaşırtıcı bir haber; MOSSAD'ın MİT'e yanlış bilgi verdiği Hizbullah bağlantısı öne sürülerek Türkiye ile İran'ın arasını açmak istediği belirtiliyordu. İlginç biçimde, İsrail'in bir Hizbullah operasyonu yaptırmak istediği haberi basında yer almış; bakanın geldiği gün ise 6 saatlik bir operasyon gerçekleştirildi.

İsrail, Ortadoğu'da belirleyici güce sahip üç büyük Müslüman ülkenin mümkün olduğunca, değil ortak hareket etmelerini ikisinin bile aynı çizgide buluşmasını engellemeyi stratejik hedef olarak kollamaktadır. Bu üç ülke; Türkiye, İran ve Mısır'dır. Ortadoğu'nun stratejik kaderini belirleyecek bu üç bü-

yük ülke arasındaki rekabetin husumete, mümkünse askeri bir gerginliğe dönüşmesi İsrail'in öncelikli hedefidir.

Daha Hassas Politika

Türk-İran ilişkilerinde gerek iç politikadaki gelişmelerin, gerekse bölgesel sorunların askeri bir mahiyet arz etmesi için belli çevrelerce ısrarlı bir çaba sergilenmesi bu strateji ile açıklanabilir. Bu üç ülke arasında çelişkiler, rekabet elbette var. Ancak tarihi, kültürel ve stratejik çıkarlar bu üç ülkenin çatışmasında değil mümkün olan en üst düzeyde işbirliğini gerektirir.

Türkiye'nin Kafkas politikasını belli bir dengede yürütme zorunluluğu sadece hassas İran-Türkiye-Azerbaycan ilişkilerinden dolayı değil Orta Asya hattı açısından da önemlidir. Enerji stratejisinin bir ayağı Azerbaycan ise diğer ayakları Türkmenistan, Kazakistan'dır. Ve enerji hattının önemli unsuru olan bu ülkelerin stratejileri her zaman Azerbaycan'la örtüşmemektedir.

Türkiye Kafkaslara dönerken enerji konusunda alternatifleri mümkün olduğunca artırması gerekir. İran'ın ulusal çıkarları ile Türkiye'nin enerji konusundaki stratejisi şimdilik (Amerika'nın İran'ı dışlaması nedeniyle) uyuşmadığı ortada. Türkiye'nin kendi adına oluşturduğu bir enerji stratejisi olsaydı bunun İran'la çatışma eksenini üzerine değil işbirliği üzerine kurulu olması gerektiği, bölge haritasına genel bir bakışla bile söylemek mümkündür. Ancak İran doğalgazının hayata geçirilmesinin arifesinde olduğu gibi ideolojik kaygıları öne çıkararak ortaya atılan yapay gerilimler, hem iki ülkenin çıkarlarını hem de Türkiye'nin iç yapısında derin tahribatlar yaptığı her geçen gün daha iyi anlaşılmaktadır.

ECEVİT AKKA'YI SAVUNACAK MI?

Soğuk savaş sonrası taraflar arasındaki güç dengesini ve silah dağılımını yeniden düzenlemek amacıyla AKKA Anlaşması yapılmıştı. Buna göre, NATO ve Rusların elinde bulundurduğu konvansiyonel silahların kontrolünü sağlamak amacıyla tarafların nerede ne kadar silah bulunduracağı belirlenmişti. Türkiye aleyhine işleyen bir durum karşısında Kafkaslarda Rusya'nın aşırı silahlanmasına Batılıların göz yumması Türkiye'yi tedirgin etmiş ve Türkiye'nin itirazına neden olmuştu.

Rusların Çeçenistan'a yeniden saldırmasının ardından Rusya beklenmedik bir açıklama yaparak, AKKA'da zaten hayli yüksek tutulan Kafkaslarda bulunduracağı silah sayısını belirleyen anlaşmayı tanımadığını açıkladı. Bu durum 2400 ile sınırlandırılan zırhlı araç sayısının daha da artması anlamına geliyor. Aynı zamanda operasyonun hiç de açıklandığı gibi terörist avı olmadığı, Çeçenlerden yenilginin öcünü almak istercesine topyekun bir imhaya girişilebileceğinin işareti sayılmalıdır.

Gelişmelerin Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren boyutu var: Çeçenistan'a saldırı resmen olmasa bile Türkiye'yi her zaman rahatsız etmiştir. Türkiye ile Çeçenler arasındaki bağın ne olduğunu herkes biliyor. Ancak, beş yıl öncesine kadar anlaşmanın şimdiki haline bile itiraz eden, değiştirilmesi için yoğun diplomatik faaliyet sürdüren Türkiye'nin, nedense burnunun ucundaki bu gelişmeler karşısında hiç sesi çıkmıyor.

Üstelik Sayın Başbakan'ın Moskova'yı ziyarete hazırlandığı bir dönemde Rusya sadece Çeçenistan'ı işgal etmekle kalmıyor, Türkiye'nin güvenliğini birinci dereceden ilgilendiren AKKA'yı tanımadığını ilan ediyor. En azından diplomatik nezaket açısından bu çirkin durum karşısında hükümetin bir tavırının olup olmadığını bilmiyoruz. Ve kimi konularda şahin tutum

sergilemekten haz duyan Ecevit'in hala Moskova'ya gidip gitmeyeceğini, giderse son Rus açıklamasını gündeme alıp almayacağını Türk kamuoyu merak etmektedir.

Çeçenistan işgali bölgenin değil, Türkiye'nin güvenliğini ve stratejik çıkarlarını tehdit eder bir mahiyete bürünmüştür şimdiden.

Çeçen pürüzünü ortadan kaldıran bir Rusya'nın petrol boru hattı konusunda güvenlik sorununu çözeceği ve Türkiye'ye bu konuda seyirci kalmaktan başka bir şey düşmeyeceği açık. Enerji ve Orta Asya bağlamında tek koz olarak öne sürdüğü enerji hatlarının kavşak noktası tezi şuya düşecek ve pek çok stratejik konu bizim için teğet geçmeye başlayacak demektir.

İşin etik boyutu açısından, doğrusu, Rusların Çeçenistan'ı işgaline ve hemen her gün gelen sivil katliamı haberlerine karşı söyleyecek pek bir şeyi yok. *Independent* gazetesinin dünkü sayısında belirtildiği gibi, eğer siz, İsrail'in Güney Lübnan'da hemen her gün düzenlediği hava saldırıları sonunda Hizbullah avı adına sivillerin katledilmesine karşı çıkmıyorsanız; artık rutin hale gelen Anglo-Amerikan hava saldırılarının Iraklı çocukların hayatını karartmasına, Saddam'ı cezalandırma adına sesiniz çıkmıyor, hatta lojistik destek bile veriyorsanız, kendi güvenliğinizi bile tehdit eder duruma gelen Çeçenistan işgaline karşı çıkma, AKKA'nın delinmesine itiraz etme hakkını kendinizde göremezsiniz.

Zira, Rusya da kendi teröristini icat etmiş ve tüm katliamları meşrulaştıran senaryoyu çoktan sahneye koymuştu bir kez. Sonuçta, aşırı dinci terör grupları cezalandırılıyordu. Türkiye'de irtica ile mücadele adına her türlü yolsuzluğa göz yumulması gibi bir oyun, terörist saldırıları durdurma adına, uluslararası arenada ahlaksızca sahnelenmektedir.

Ancak görünen o ki, Rus yanının bu sefer işi pek kolay değil. 80 bin sivilin ölümüyle sonuçlanan Rus saldırıları başladığında, Grozni'nin 10 km yakınlarına kadar gelip yerleşene kadar, Çeçenler karşılık vermemişlerdi. Ancak, şimdi daha deneysel olarak daha şimdiden Terek ırmağının kuzeyindeki bölgelerde Ruslar savaşı kabul etmek zorunda kaldılar. Rusların güvendiği tek silah var, o da NATO operasyonlarından öğrendiği hava hareketi ile tüm halkı yerle bir etmek. Nasıl olsa hava hareketi sırasında ölen sivillerden kimse sorumlu olmuyor.

KAFKASLAR'DAKİ "İSRAİL"

Yazının başlığına bakarak İsrail'in Kafkaslarda artmakta olan ekonomik ve siyasi ağırlığından bahsedeceğim anlaşılmasın. Ya da İsrail'in Orta Asya'da reel ağırlığının Türkiye'den çok daha fazla olduğundan, özellikle pek çok televizyon kanalının artık İsrail bağlantılı Yahudiler tarafından işletildiğinden de bahsetmek niyetinde değilim.

Globalleşmenin Amerikan politikalarının yaygınlaştırılması aldatmacasından ibaret olduğunu söylemenin cesaret istediği bugünlerde, gözümüzün önünde yaşanan ve doğrudan bizi, bölgeyi ilgilendiren gelişmeler romantik duruşa imkan vermeyecek sertlikte. Amerika'da oylanın Ermeni Soykırım Tasarısı ile Filistin'de soykırıma dönüşen çatışmalar, aslında, globalleşmenin başka yüzünü, hiç de romantik olmayan yüzünü gösteriyor.

Filistin'i Savunmazsınız...

Filistin'de yaşananlar barış sürecinin bir simülasyondan (yanılsama) ibaret olduğunu bir kez daha ortaya çıkardı. Orta-doğu coğrafyasına kültürel, siyasi hatta tüm iddialarına rağmen tarihi olarak yabancı olan İsrail'in bölgeye eklenmesinin, varlığını meşrulaştırmasının o kadar kolay olmayacağı anlaşılıyor. Bölgedeki ulus devletler barış yapsalar da İsrail temel ideolojik saplantılarından ve hedeflerinden vazgeçmediği sürece meşruiyet kazanması kolay olmayacak. Zira, barış yapan ulus-devletlerin pek çoğunun bölge halkının bu konudaki duygu ve tepkilerini ne kadar temsil ettiği kuşkuludur. Halkıyla sorunlu Arap rejimlerinin barış sürecine dahil olmalarının İsrail'i ne kadar meşrulaştırdığı tartışılabilir, bu rejimlerin meşruiyetinin de tartışılmalı hale geldiği çok açıktır.

İsrail'le stratejik işbirliğine itilen Türkiye'nin durumu çok daha problematik görünüm sergiliyor. Barış süreciyle Ortadoğu'da her şeyin bir anda normalleştiğini düşünen Türkiye'nin tarihsiz perspektifi bir anda tüm geçerliliğini yitirdi. Gerçekte ne Barak'ın gönderdiği mektuplar ne de iki tarafa soğukkanlılık telkinleri derin çelişkiyi örtmeye yetmiyor. Atılan savaş çığlıkları, işgalci ile mazlumu aynı kefeye koyan sistemin çelişkisini bir kez daha ele veriyor.

Bölge ülkelerinin birer birer, tek taraflı olarak barış sürecine teslim olmaları bile Türkiye'nin İsrail'le stratejik işbirliğine girmesi için geçerli şartları sağlamıyor. İsrail'in meşruluk sorunu bir yana, Amerika'nın izlediği Ortadoğu'da stratejik enerji havzalarında kriz tırmandırma politikası, bunun için kullanıldığı figüran ülkeler/unsurlar bölgeyi müdahaleye açık hale gelmesine hizmet ediyor. Global romantizme rağmen Amerika'nın son on yıl içinde Körfez'den Balkanlara, Filistin'den, Kafkaslara kadar izlediği politikalara göz attığımızda bizi de içine çeken kuşatmayı görmemek mümkün değil.

Balkanlar'ı ele alalım: Yugoslavya'da olup bitenlere bakarak Kosova krizinin Amerika tarafından bölgeye yerleşmek için nasıl kullanıldığını inkar etmek mümkün mü? Boşnaklara, Arnavutlara, hatta Hırvatlara yönelik cinayetlerin (soykırımdan) baş sorumlusu ilan edilen Miloseviç biraz canı sıkın da olsa kahvesini yudumlamakla meşgul. Sonuçta, Amerikan askeri varlığı yeni tanımıyla Güneydoğu Avrupa'ya yerleşmiş, bölge dizayn edilmiştir.

Sovyet sonrası Kafkasya'da oluşan güç dengesi içinde en dikkat çekici unsur Ermenistan'dır. Ermenistan'ın gücünü sadece Amerika'daki Ermeni lobilerine bağlamak saflik olur. Ermenistan politikaları ile İsrail'in yayılma politikaları ve buna ABD'nin takındığı sıcak tavır arasında ne kadar benzerlikler var.

Amerika'nın Kafkas petrollerinin ve dünyanın en önemli enerji hattının geçtiği bu bölgeyi bölge ülkelerinin kapisine bırakması düşünülemez. Ermenistan tam bu noktada yeni bir İsrail olmaya adaydır. Ne var ki, bu sefer durum, Türkiye'nin İsrail karşısında takındığı tarihsiz strateji kadar vurdumduymazlık kaldıracabilecek durumda değil. Türkiye, bu stratejinin birinci dereceden muhatabı, belki de en çok canı yanacak ülkelerden biridir.

Ermeni tasarısını bu bağlamda değerlendirmeden sağlıklı sonuçlar çıkarmak mümkün değildir.

Azerbaycan'ın yüzde yirmisi hala işgal altında iken soykırım tasarısının oylanması lobıcilikle geçirilecek kadar basit değildir. Türkiye'nin izlediği "Ermenistan kötü, İsrail iyi" politikası yürüterek çıkarlarını koruyamaz. Amerika Türkiye'ye, boru hattı konusunda destek verirken karşısına Ermeni taşını da denkleme yavaş yavaş yerleştirmekte olduğunu fark etmek zorundayız.

Gürcistan'dan Azerbaycan'a yarın Türkiye'ye kadar yayılan bir Ermeni stratejisi ile karşı karşıyayız.

Filistinlilerden yana tavır alamayan Türkiye, yarın Ermeni toprak talebi karşısında yalnız kalmaya mahkum olabilir. Gelişmeler, farkında olanlar için global romantizmin sonuna işaret ediyor.

SUYU ÇIKAN İLİŞKİLER

Tek kutuplu dünya düzeninde bölgesel güçler, hatta daha alt düzeyde etkinlik sahibi ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda daha bağımsız hareket etmeye başladılar. Bunların bir kısmı acımasızca cezalandırılmış olsa da pek çoğunun yaptığı yanına kar kaldı. Örneğin, Başbakan Ecevit'in ziyaret ettiği Hindistan'la Pakistan'ın karşılıklı olarak nükleer deneme yaparak kendilerini *de facto* nükleer güç olarak ortaya çıkarmalarına, Amerika fazla bir şey yapamadığı gibi, Clinton, Hindistan'da beş gün kalarak durumu kabullenmiş oldu.

Endonezya Devlet Başkanı, yeni bir kara ordusunun askeri donanım bakımından Amerikan silahlarına olan bağımlılığına son verdiğini açıkladı. Bundan böyle Endonezya, sadece Amerikan silahlarına bağımlı kalmaksızın uluslararası silah piyasasından istediği silahı alacak. Bunun tercümesi, özellikle Çin'le Endonezya yeni bir ilişki biçimi geliştirecek demektir. Daha ucuz ve hepsinden önemlisi ambargo tehdidi olmayan bir piyasadan silah temini anlamına gelmektedir Endonezya için. Belki yeni dönemde çok kutupluluğun habercisi girişimler böyle başlıyor.

Endonezya, Güneydoğu Asya'nın en büyük ve Amerika'ya en yakın ülkesi olması bu bölgede komünizme, özellikle Çin yayılmasına en büyük set işlevi gördü. Ancak, Endonezya'da soğuk savaş dengelerinin bekçisi diktatörlük çökünce, bu diller, etnik gruplar mozaiği Müslüman ülke, yine Amerika tarafından adeta cezalandırılırcasına parçalanmanın eşiğine getirildi. Endonezya'nın son kararını hem Amerika'nın müttefiki, daha doğrusu Amerikan politikalarının sadık takipçisi olması hem de bu nedenden dolayı cezalandırılmış olmasına bir cevap olarak görmek gerekir. Endonezya özellikle 1965 yılından bu tarafa ilk

Ermeni tasarısını bu bağlamda değerlendirmeden sağlıklı sonuçlar çıkarmak mümkün değildir.

Azerbaycan'ın yüzde yirmisi hala işgal altında iken soykırım tasarısının oylanması lobicilikle geçiştirilecek kadar basit değildir. Türkiye'nin izlediği "Ermenistan kötü, İsrail iyi" politikası yürüterek çıkarlarını koruyamaz. Amerika Türkiye'ye, boru hattı konusunda destek verirken karşısına Ermeni taşını da denkleme yavaş yavaş yerleştirmekte olduğunu fark etmek zorundayız.

Gürcistan'dan Azerbaycan'a yarın Türkiye'ye kadar yayılan bir Ermeni stratejisi ile karşı karşıyayız.

Filistinlilerden yana tavır alamayan Türkiye, yarın Ermeni toprak talebi karşısında yalnız kalmaya mahkum olabilir. Gelişmeler, farkında olanlar için global romantizmin sonuna işaret ediyor.

SUYU ÇIKAN İLİŞKİLER

Tek kutuplu dünya düzeninde bölgesel güçler, hatta daha alt düzeyde etkinlik sahibi ülkeler, kendi çıkarları doğrultusunda daha bağımsız hareket etmeye başladılar. Bunların bir kısmı acımasızca cezalandırılmış olsa da pek çoğunun yaptığı yanına kar kaldı. Örneğin, Başbakan Ecevit'in ziyaret ettiği Hindistan'la Pakistan'ın karşılıklı olarak nükleer deneme yaparak kendilerini *de facto* nükleer güç olarak ortaya çıkarmalarına, Amerika fazla bir şey yapamadığı gibi, Clinton, Hindistan'da beş gün kalarak durumu kabullenmiş oldu.

Endonezya Devlet Başkanı, yeni bir kara ordusunun askeri donanım bakımından Amerikan silahlarına olan bağımlılığına son verdiğini açıkladı. Bundan böyle Endonezya, sadece Amerikan silahlarına bağımlı kalmaksızın uluslararası silah piyasasından istediği silahı alacak. Bunun tercümesi, özellikle Çin'le Endonezya yeni bir ilişki biçimi geliştirecek demektir. Daha ucuz ve hepsinden önemlisi ambargo tehdidi olmayan bir piyasadan silah temini anlamına gelmektedir Endonezya için. Belki yeni dönemde çok kutupluluğun habercisi girişimler böyle başlıyor.

Endonezya, Güneydoğu Asya'nın en büyük ve Amerika'ya en yakın ülkesi olması bu bölgede komünizme, özellikle Çin yayılmasına en büyük set işlevi gördü. Ancak, Endonezya'da soğuk savaş dengelerinin bekçisi diktatörlük çökünce, bu diller, etnik gruplar mozaği Müslüman ülke, yine Amerika tarafından adeta cezalandırılırcasına parçalanmanın eşiğine getirildi. Endonezya'nın son kararını hem Amerika'nın müttefiki, daha doğrusu Amerikan politikalarının sadık takipçisi olması hem de bu nedenden dolayı cezalandırılmış olmasına bir cevap olarak görmek gerekir. Endonezya özellikle 1965 yılından bu tarafa ilk

defa Amerikan yanlısı politikalarından radikal bir kopuş anlamına gelecek bir karar almış bulunuyor.

Suyumuzu Kim Pazarlar?

Türkiye ise paradoksal biçimde, soğuk savaş sonrası, hemen her ülkeden daha fazla inisiyatif alanı açılmışken bunları değerlendirmek bir yana yeni politikalar geliştirme anlamında Amerikan bağımlılığı daha da artan ve hareket alanını kendi kendine kısıtlar görünümü veren ender ülkelerden biridir. Türkiye'nin, ne Hindistan ne de Endonezya olmadığı, hem tarihi, hem de Batıyla ilişkileri anlamında çok daha farklı bir yerde ve çok daha farklı ilişki biçimleri geliştirmesi gereken bir ülke olduğu açıktır. Ancak, bu bağlamda, Türkiye'yi yönetenlerdeki vizyon eksikliği, garip biçimde koloni ilişkilerini hatırlatacak bir politika izlendiği kuşkusunu doğuruyor.

Sözgelimi, İsrail-Suriye barış görüşmeleri sırasında ortaya atılan Türkiye'deki su kaynaklarının pazarlık masasına getirilmiş olduğu iddiasını ele alalım. Haberin doğru olup olmadığı kesin bilinmiyor. Daha doğrusu bilinen tek şey, Türkiye'nin böyle bir pazarlıktan haberinin olmadığıdır. Ancak deneyimlerimiz ve korkularımız bize gösteriyor ki, başlangıçta imkansız görünen pek çok gelişmenin ülkeyi yönetenlerin haberi olmadan ve hatta onların rızası hilafına kapalı kapılar arkasında halledilmiş olduğudur. Bu kapalılığın daha sonra ülke içinde çoğu sorumluluk sahiplerinden de saklanarak oldu bittiye getirildiğidir.

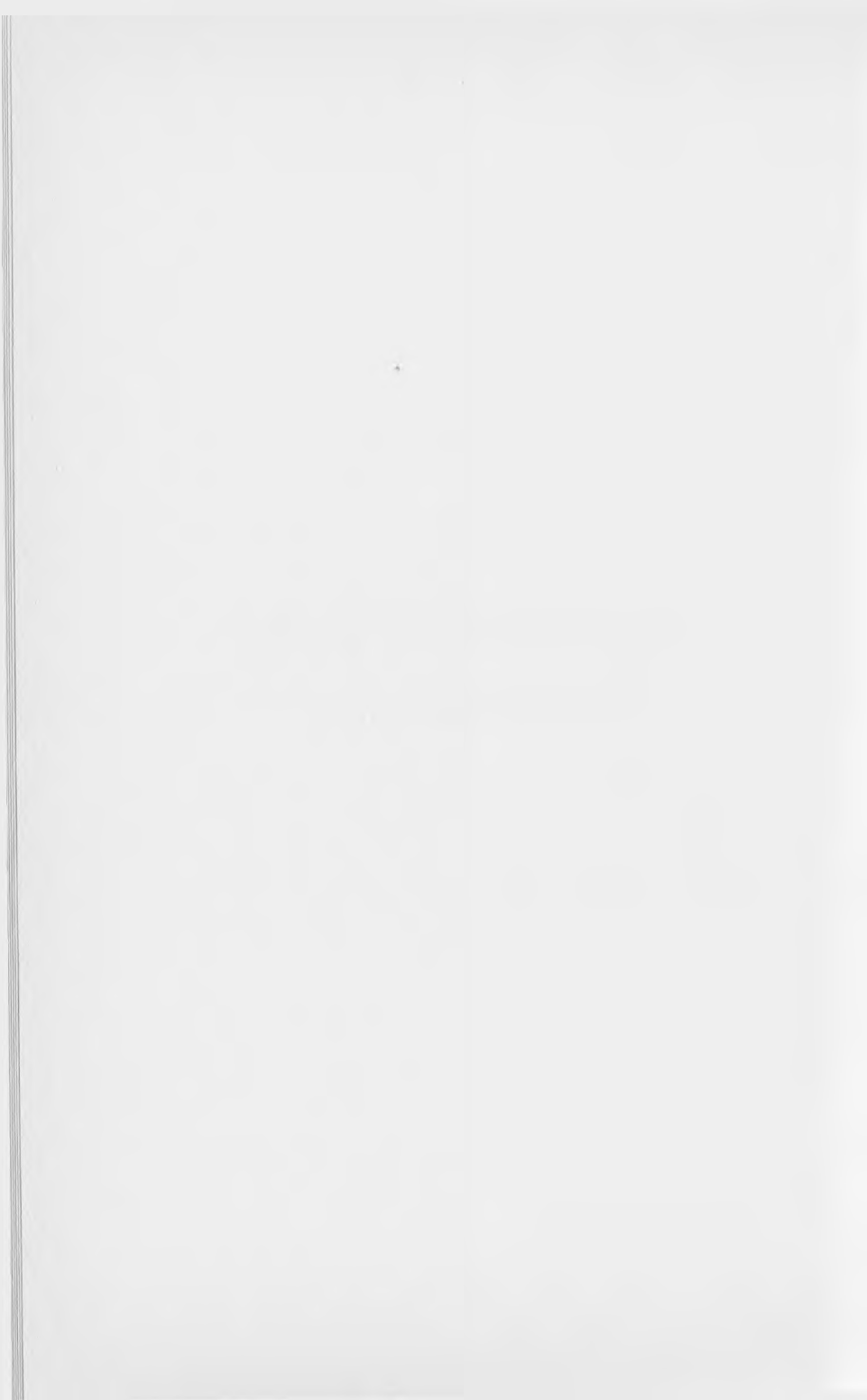
Sözgelimi, 90'lı yılların başlarında Türkiye'nin su fakiri bir ülke olduğunu söyleyen Demirel, hazır müşterisi yokken Manavgat Suyu'nu pazarlayacak tesislerin temelini atmaktan da çekinmedi. Şimdi suya talip olan Ürdün, aslında esas müşteri İsrail, fiyatı yüksek buluyor. Tesis yapıldığına göre yok pahasına da olsa bu su satılacak. Ne olmuştu, nereden akla gelmişti de ülkenin akan suyunu pazarlamak için tesis yapılmıştı?

Türkiye temel stratejik konularda gittikçe bağımlılaştan bir politikasızlığın içinde yönünü aramaya çalışıyor. Şimdi cevaplanması gereken soru şu: Türkiye adına böyle bir pazarlık yapıldı mı? Türk Dışişleri'nin bu pazarlıktan haberi olmadığına göre, üçüncü devletlere Türkiye adına konuşma cesaretini veren

ilişki biçiminin adı nedir? Dahası birkaç yıl sonra bunun önümüze konmayacağıının garantisi var mıdır? Önemli olan, suyun satılıp satılmaması kadar bu kararın hayata geçirilmesindeki sürecin nasıl işlediğidir.

Hiçbir şeyin gerçek cevabı verilmeden geçirildiği ülkede bu soru özellikle son 10 yıldır gündemdedir ve yine gündeme gelecektir. Bu durumda ciddi sorular sorup gerçekçi cevapların şimdiden verilmesi, yarınlarmızı ipotek altına alacak kararlar verilmeden rasyonel stratejilerin oluşturulması aciliyet kazanıyor.

İSLAM DÜNYASI
Yitik Harita

ŞİDDETİN KAYNAĞI

Türkiye'nin "gibi olmasından" korkulduğu Cezayir'de hükümet yönetime karşı savaştan muhalif gruplarla anlaşmaya vardı. Devlet Başkanı Abdelaziz Bouteflika genel af ilan ederek, silahlarını bırakan gerillaların tümüyle affedileceğini duyurdu. İçişleri Bakanı da yaptığı açıklamada, silahlı grupların yüzde 80'ninin teslim olduğunu belirtti. Cezayir'de işlenen katliamlara zaten karşı olduğunu daha önceden açıklamış olan, ülkenin en büyük İslamcı siyasi grubu İslami Selamet Cephesi kendisini feshederek silahları bıraktığını açıkladı.

Mısır'da en eski ve en yasaklı muhalefeti oluşturan İhvan-ı Müslimin'in yönetim kadrosunu oluşturan sanıklar askeri mahkemede yargılanmaya başladı. Sanıkları savunan 200 kadar avukat, müvekkillerinin askeri mahkemede yargılanmalarını protesto etti. Mısır'daki insan hakları örgütleri de bu duruma karşı çıkıyor. Mısır'daki en güçlü muhalefeti temsil eden İhvan-ı Müslimin örgütü yaslandığı geniş halk tabanına rağmen hala illegal kabul ediliyor.

Dün de 14 mahalli basın organı hükümet tarafından kapatıldı.

Şiddetin Kaynağı?

Ortadoğu ile ilgilenen bir gazeteci ya da araştırmacı için her hafta buna benzer haberlerle karşı karşıya gelmek mümkün. Ortadoğu gerçeğinden habersiz Batılı kamuoyu açısından bakılınca, Ortadoğulu halkların (bu Müslümanlar anlamına geliyor) ne kadar barbar bir kültüre sahip oldukları, bir türlü modern-demokratik toplum olma yolunda ilerleyemediği gibi bir tablo ortaya çıkıyor.

Ancak bu siyasal gerilimi/şiddeti ortaya çıkaran asıl nedenler üzerinde gerçekçi olarak durmaya, ortaya çıkan siyasal şiddetin toplumsal, tarihi, siyasal nedenlerini irdelemeye, sağlıklı biçimde çözümlenmeye niyetli görünen de yok. Tam tersine bölgedeki hükümetler, Batılı müttefiklerince sosyal ve siyasal muhalefeti bastırmada gittikçe artan dozajda “önlemler” almaya teşvik ediliyor. Bu bastırma zaman zaman kitlesel imhalara kadar varan bir devlet şiddetine dönüşebiliyor. Şimdilerde kötü adam rolü oynayan Saddam bunun en uç örneklerinden biridir.

Meşruiyeti her zaman tartışmalı olan Ortadoğu rejimlerinin çoğu siyasal muhalefetin meşru biçimde temsil edilme, kendini ifade etme kanallarını açmaktan korkmuştur. Bu korku, siyasal paranoya dönüşerek her toplumsal talebi potansiyel tehlike olarak görme noktasına gelmiştir. Ya hanedan ya da ideolojik diktatörlüğe dönüşen rejimlerin, dini ve etnik kimlikleri yok sayarak, bunların şiddete kaymalarına yol açtıkları artık çıplak gözle bile görülüyor. Filistin’de işgale karşı muhalefet, Irak gibi ülkelerde hem dini hem etnik muhalefet, Mısır, Suriye, Cezayir gibi ülkelerde toplumsal muhalefeti taşıyan İslami hareketler, kendilerini meşru yollardan ifade etme imkanlarını hiçbir zaman bulamadılar.

Baskı yönetimleri sağlıklı ve dış müdahalelere açık gizli örgütlenmeleri beraberinde getirdi. Bu dış müdahaleler, birbirine düşman komşu ulus-devletçiklerin küçük siyasetleri gereği oluşabileceği gibi büyüklerin global ve bölgesel çıkarları gereği de tahrik edilmeye açık bir zemin oluşturmuştur. Hatta bizzat yönetimlerin iktidarlarını meşrulaştırma aracı olarak sık sık terör ve kargaşadan beslendiği bilinen bir gerçektir.

Bundan Sonra Ne Olacak?

Cezayir’de yüz bin kişinin can verdiği iç savaşın nasıl patlak verdiğini tekrar açmaya gerek bile yok. Kanlı cinayetlerin marjinal gruplara sızan gizli servislerin işi olduğu artık bizzat yönetime destek veren batılı medya ve resmi çevrelerce de kabul ediliyor... Demokratik yollardan hak ettiği iktidarı zorla elinden alınmasına rağmen İslami Selamet Cephesi, GİA’nın sürdürdüğü cinayetleri onaylamadığını açıkladığı halde şiddete itildi. Akan kana son vermek için FİS kendini feshederek si-

lahları bıraktığını açıkladı. Yönetim af çıkardı. Yönetim, sorunun başına dönmüş oldu ve özellikle ordunun bu konuda açık bir tavrı yok. Yani İslami muhalefetin siyasal temsiliyeti sorunu hakkında bir plan görünürde yok. Silahlı grupların silahlı bırakmış olması sorunun halledildiği anlamına mı gelecek?

Türkiye'nin tarihi ve sosyal şartları ve geçirdiği deneyim, tüm Ortadoğu ülkelerinden farklı. Türkiye'nin kolonyal geçmişinin olmaması, sahip olduğu tarihi ve medeniyet birikimi, İslami düşüncüsü ve siyasal hareketleri daha kompleksiz ve (çoğu zaman tek yanlı da olsa) soğukkanlı bir ilişki geliştirme-sinin başlıca nedenlerinden biridir. Tüm olumsuz yaklaşımlara rağmen Türkiye'de inanan insanlar, bu memleketin gerçek sahibi olmanın verdiği özgüven ve olgunlukla tavrı almasını bilmişlerdir.

Öte yandan, halkın olgunluğu ve şiddete karşı olması, kimi çevrelerce, İslami hassasiyetlere ve toplumun duyarlı olduğu konulara yönelik tahrik edici uygulamaların haklılığına yorumlanmak istenmiştir. Hizbullah operasyonu, İslami çevrenin terör ve cinayet ilişkisini delillendirmek isteyen çevrelerin kendilerine dönüp bakmalarında fayda var. Unutulmamalıdır ki, Ortadoğu'daki yapay yönetimler, toplumların doğal taleplerini bastırmaya devam ettikçe, bu bölgenin ve toplumların tarihi ve kültürel temellerinde olmayan "çarpık" hareketlerin doğmasına neden olmaktadır. Yakın bölgemizdeki Kürtçülük, Arapçılık ve Cezayir örneğinde görülen İslam adına cinayet işleyen akıl ve insanlık dışı eylemler...

Siyasal rejimlerin ırk ve ideolojik temellere dayalı çarpıklığı başka türden çarpıklık doğuruyor. Birileri, ortaya çıkan bu çarpık hareketlerden son derece memnun görünüyor.

ÇÖKEN VE YÜKSELEN İSLAM/CILIK

Özellikle, Türkiye merkezli olmak üzere, genelde İslam dünyası bağlamında siyasal ve sosyal hayatın aldığı yeni şekillere bakarak politik çevrelerde ve bu çevrelerle yakın olan medya ortamlarında İslamcılığın çöktüğü tezi sık sık işleniyor. Tarihi yapılmamış bir İslamcılıktan yola çıkarak, kimi tutarsız ve konjonktürel gelişmeler öne sürülerek Müslüman toplumlardaki derin oluşumlar görmezlikten gelinmeye, hiçliğe mahkum edilerek, derin dalganın önü kesilmeye çalışıldığı açıkça görülüyor.

Başta Türkiye olmak üzere, kimi bölgelerde "İslamcılık" denilen akımın mevzi kaybettiği doğrudur. Siyasal ve sosyal anlamda kimi kazanımlarını kaybettiği, en azından siyasal planda gerilemeye gittiğinden hareketle İslamcılığın öldüğü tezi sürekli işlenmektedir. Bu tezlere bakılacak olursa, İslamcılık artık global bir kriz yaşamaktadır, toplumsal tabanlarını kaybetmiştir, siyasal etkinlikleri yok denecek düzeye inmiştir. Bu yargıdan hareketle, İslami taleplerin geçersizliğinin ortaya çıktığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Dünya genelinde, ayrıntılarla örneklendirilerek oluşturulmaya çalışılan İslamcılığın öldüğü tezini savunanların ilk baştan yapmaktan kaçındıkları bir husus dikkat çekici: Öldüğü söylenen İslamcılığın tanımı nedir? Endonezya'da devrilen laik diktatörlükle İslamcılığın gerilemesi veya da Suud rejimini kutsal toprakları korumak için Amerika'dan yardım istemiş olmasının ("İslamcılığın Çöküşü", G. Kepel'den aktaran R. Çakır, *Milliyet*) ne türden bir İslamcılık tanımına girdiği sorusu hiç gündeme getirilmemektedir. Oysa bizzat İslamcılığın, değişimin ve Ortadoğu'da despotizme karşı duruşun adı olduğunu

herkes bilir. Evet, konjonktürel olarak yükselen kimi sosyal ve siyasal oluşumların, özellikle Batıda ve bu konuyu çalışan medyatik araştırmacılar tarafından, İslamcılık kategorisine dahil edildiği bir gerçek. Eğer bir toplumsal oluşum konjonktürel olarak yükselmişse konjonktürel şartların değişmesiyle birlikte konumunu kaybetmesi de o derece doğal.

Ancak, Batı tipi modernleşme projelerinin ve modernitenin, özellikle globalizmle birlikte artarak ivme kazanması ve dünya ölçeğinde tek kültürlü bir topluma evrilmeye yönelttiği bir dönemde Müslümanlar, entelektüel anlamda ve kitlesel düzeyde bir duyarlılığı koruyan, otantik olarak kendi kimliği ile kalabilmeyi başaran tek toplum olma özelliğini sergilemektedir. Batılıları ürküten de bizzat Müslümanlığın kendinden kaynaklanan, her türlü farklı kimlik ve hayat modelini hiçleyen kültüre karşı direnebilme özelliğidir. Oysa, Graham Fuller'in son yazısında belirttiği gibi (*Cogito*, Bahar 2000), siyasal anlamda bile İslamcılarının temel hedefi "Batı karşıtı olmak değil kendi toplumlarını yeniden oluşturmaktır." Bu anlamda, özellikle Türkiye'deki Müslüman entelektüellerin Batı karşısında komplekse dayanan bir ilişki içinde olmaları söz konusu değildir. Ama Batı karşısında, Batının kendi dışında tüm farklılıkları yok saydığı, globalizmin yerli (antropolojik anlamı çağrıştırmaması bakımından yerel olandan bahsetmiyorum) hayat tasavvurlarını tahrip etmesi karşısında Müslüman duyarlılıklarını öne çıkaran bir refleks geliştirmesi beklenir.

Özellikle 1980 İran devriminden sonra İslam coğrafyasında birbirinden kültürel olarak gelenek olarak çok farklı oluşumları bir araya getiren Batılı bakış açısının yükseldiğini söylediği, "İslami terör"ün sıcaklığını Alaska'da bile hissettiren yanılısma bize İslamcılığın öldüğünü, yani globalizm karşısında farklı bir ses olma şansını elinde tutan İslam/cılığın yenildiğini söylemeye çalışıyor. Oysa konjonktürel olarak siyasal ve toplumsal planda yükselen bir çok oluşum zaten Ortadoğu'da modernleşmenin ve son olarak da globalleşmenin tahribatına karşı Müslüman toplumları koruyan "gelenek"ten hayli kopuk oluşumlardı. Bu oluşumlar, entelektüel anlamda da, siyasal ve toplumsal gelenek anlamında da Müslüman direncini besleyen kaynaktan çok uzağa düşen çabalardır. Oysa İslam toplumlarının bizzat Müslümanlıklarından kaynaklanan çözülmeye karşı dirençleri,

kendi modernitelerinin yeniden üretilmesi de dahil olmak üzere (doğu ve) batı karşısında kompleksiz duruşu ve özgüveni temsil etmektedir.

Konjonktürel yükselişlerin konjonktürel çöküşü tezi, Türkiye toplumunun temel dinamizminin üstüne şal örtmeye, yok saymaya yetmiyor. Hele hele konjonktürün elverdiği ortamlarda İslamcılık yapıp şimdilerde ise Müslümanlara “İslamcılık öldü” telkinini yapanların pek sevdikleri ekranda bir karelik günah çıkarma seanslarına sığdırılamayacak kadar derinlerde yatmaktadır İslami duyarlılık ve entelektüel zenginlik.

Türkiye'nin bizzat varlığı Müslümanlıkla doğrudan ilintilidir ve hangi dünya görüşünden olursa olsun herkes bir şekilde kendini ilişkilendirmek durumundadır. Konjonktürel İslamcılık üzerinden bu toplumun hayat veren damarlarının (Müslümanlık bağlantısının) kesilmek istenmesini globalizmin patronları nezdinde anlamak mümkün ama yerli oryantalistlerin çabasını anlamlandırmak o kadar kolay değil.

YIKILAN BUDA HEYKELLERİ

Dünyadaki siyasal gündemi ve hele Türkiye’de yaşanmakta olunan ekonomik krizi unutturacak bir gelişme yaşanıyor Afganistan’da. Taliban yönetiminin Buda heykellerini yıkma kararı almış olması, başta Birleşmiş Milletler olmak üzere uluslararası kuruluşları harekete geçirdi.

Tam 1500 yıllık bir geçmişe sahip olan 53 metre uzunluğundaki dünyanın en büyük iki heykeli Afganistan’ın Buminyan şehrinin bulunduğu vadinin kayalık sırtlarında yükseliyor. Bu satırlar yazıldığı sırada Reuters’ten gelen son haberlere göre, tüm diplomatik çabalara rağmen, dünyanın en büyük heykeli parça parça tahrip edilmeye başlanmış. Zaten irili ufaklı pek çok heykelcik Taliban’ın elindeki tek teknoloji olan ağır silahlarla tahrip edilmekteydi.

Bu noktada, Afganistan’ın İslam tarihi ve özelde de Taliban yönetimi açısından sorulması gereken bazı sorular var. Bir zamanların Budizm merkezi olan Afganistan’da İslam yaklaşık 1400 yıldır belirleyici din olarak hayatini sürdürüyor. Taliban lideri Molla Ömer’in deyimiyle, “İslam’a hakaret” anlamına gelen bu heykeller, 1400 yıldır neden bu şekilde algılanmamıştı? Yoksa Taliban yönetimi 1400 yıldır buralarda yaşayanlardan İslam’ı daha iyi mi biliyor ve yaşıyor? Veya yüzlerce yıl imanlarından şüphe etmeyen Afgan Müslümanlarının Taliban yönetiminde imanları mı sarsılmaya başladı ki, Müslümanların dinini kurtarmak için heykel yıkmaya başladılar? Anlaşılan Taliban hala Orta Çağ’a erişememiş.

Bu tür sorular uzatılabilir. Burada önemli olan bir dinin yobazlaşması, ham-kaba-softa elinde özünü yitirip şekle indirgenmesinin en modern ve en primitif uygulaması ile karşı karşıyayız. Yıllarca kardeş kanı dökmekten dolayı dinlerine

zarar geldiğini düşünmeyenler, binlerce yıl duran tarihi heykellerle uğraşmayı dini görev sayabilmektedir.

Bu aşırılığın modern versiyonu ise Batı düşüncesinin içine düştüğü başka türden ama mantalite olarak benzer bir aşırılıktır. Heykellerin yıkımına karşı gösterilen hassasiyet insan kıyımına karşı da gösterilseydi Afganistan'da belki bu kadar kan akmayacaktı. İnsan aklını ve bedenini alabildiğine abartmaya dayalı modern medeniyet, içinde bulunduğu metafizik boşluğu, sanatı bir tür din yerine koyarak tamamlamaya çalışmıştır. Modern insanın, tarihi mirasın ve sanat eserlerinin korunması gibi konularda duyarlılıktan öte bir tür fetişizme varan tavırlarının temelinde ifrat ve tefrit, daha doğrusu insan doğasını zorlayan özelliği aramak gerekir. Çağdaş medeniyet insanın doğasına yabancılaştığı bir varoluş sorunuyla karşı karşıyadır.

Yerel kültür ve kimlikleri öne çıkarma adına bir vahşeti gizliden gizliye mazur göstermeye kadar varan postmodern yaklaşımın bir örneği de Endonezya'da Dayaklarla Maduralar arasında çıkan çatışmalarda ortaya çıktı. İslami yaşayış, toplum düzeni ve çalışkanlıklarıyla tanınan Maduraları (bilgi için, yüzlerce etnik Müslüman grubu inceleyen, konusunda en detaylı çalışma olarak bilinen Müslüman Halklar Ansiklopedisi'ne-İnsan Yayınları- bakılabilir) katleden ormanda yaşayan ilkel Dayakları (yerel kültürleri koruma adına) haklı gören gerçekte benzer bir şekilciliğin uzantısıdır. Tıpkı Buda heykellerinin yıkılmasına, Taliban'ın taraf olduğu iç savaşta akıtılan kandan daha fazla ilgi gösterilmesi gibi. Taliban'ın ham-kaba-softa biçimciliği ile Dayaklardan yana tavır alan postmodern yorumcuların yerel kültürçülük adına cinayetleri en azından kınayama-maları arasında muhtevada fazla bir fark yok.

Hele hele postmodern darbenin gözde ilahiyatçılarının kurban-tavuk tartışması ise bize özgü bayağılığın son versiyonu. Dine, kutsala ilişkin her şeyi ilkel bir pozitivizme, kaba bir rasyonalizme heba etme ukalalığı yanında Taliban kabalığı daha masum kalıyor. Yaşayan bir dinin, kutsalın muhtevasını boşaltmaya, tahrip etmeye kalkışmak taş heykelin tahribinden daha korkunç bir vandallıktır.

Temelde ham-kaba-softa, görünüşte modern şekilciliğin beyaz Türk versiyonu "Ortaçağ zihniyeti"ni yakalayamamış Taliban'la kıyaslanmayacak bir ilkelik sergiliyor.

MİSYONER OLMAK ZOR

Afganistan'da bir grup batılı yardım kuruluşu üyesinin Hıristiyanlık propagandası yaptığı, yardım faaliyeti adı altında Müslüman çocukları Hıristiyanlaştırma çalışmaları yürüttükleri iddiasıyla tutuklanmaları Batılı medya organlarınca Taliban fanatizminin örneği olarak sunuldu. Tartışmanın hemen, yardım örgütü adı altında çalışma yapan Batılıların misyonerlik yapıp yapmamalarından çok, Taliban'ın daha doğrusu Müslümanlığın dini hoşgörüsüzlüğü noktasında odaklanması ilgi çekici.

Sömürgecilik döneminde emperyalizmin keşif kolu görevini üstlenen misyonerlik faaliyetlerinin günümüzde durduğunu kimse iddia edemez. Özellikle geri kalmış ülkelerde, iç savaşın harap ettiği bölgelerde ve bilhassa Sovyetlerin dağılmasından sonra bağımsızlığını kazanan çoğu Müslüman ülkelerde yoğun bir misyonerlik çalışmasının yapıldığını biliyoruz. Dini hayata yön verecek kurum ve kişilerin olmadığı, dini eğitimin yetersiz olduğu ekonomik sıkıntı içindeki Müslüman/Türk devletlerinde çeşitli adlar altında misyoner kuruluşları cirit atıyor. Bunun en yakın örnekleri Kuzey Irak, Bosna ve Bulgaristan'da yaşanmaktadır. Kuzey Irak sorununu bir etnik güvenlik sorunu olarak algılayan Türkiye, Müslüman Kürtleri neredeyse misyoner kuruluşların eline bırakmış görünüyor. Kuzey Irak'ta olduğu gibi Bosna'da da Amerikan askeri şemsiyesi altında misyonerler yoğun bir Hıristiyanlaştırma çalışması sürdürüyorlar. Batılı güçler bölgede bu çalışmalara yol verirken, Türk dışişlerinin, yine Batının empoze ettiği radikal İslam tehlikesine karşı Türk laikliği gibi karşılığı olmayan bir misyona soyunması, siyasi elitimizin kafa karışıklığını yansıtıyor.

Bir Misyoner Ne Okumalı?

Değerli bilim adamı, dostum Profesör Turan Koç'un dikkatimi çektiği bir makale, misyonerliğin tümüyle kurmaca bir komploculukla izah edilemeyeceğinin ve etkinliğinin sadece güç ilişkisinden beslenmediğinin altını çizmek için iyi bir uyarı özelliği taşıyor. Misyonerliğin tek gücü ekonomik imkanlarından, örgütlenme yeteneğinden ve Batılı büyük devletlerin askeri kapasitesinden mi kaynaklanıyor? Bu yaklaşım Müslüman Dünyadaki okumuş yazmışları, misyonerliğin entelektüel birikimini göz ardı eden, sorumluluğu kendi dışında arayan içe kıvrık bir yaklaşıma, kolaycılığa itmiştir.

Ünlü doğu bilimci D. D. Macdonald'ın 1921 yılında yayınlanan (*An Introduction to Missionary Service*, Collock. G.A, Hewet, E.G.R, London, Oxford, U.P. 1921 içinde) İslam Dünyasında görev alacak misyonerlere hitap eden makalesindeki okuma listesini ve misyonerliğin çabalarını, bugün bile Türkiye'deki entelektüellerin ve Müslüman okumuşların dinle ilgileri ile kıyasladığımızda ortaya düşündürücü bir manzara çıkıyor.

Macdonald misyonerlere ilkin şu tavsiyede bulunuyor: Her şeyden evvel Batılı misyonerler farklı bir medeniyet havzasında faaliyet gösterdiklerini bilmeliler. İletişim kurabilmek için o medeniyet havzasını oluşturan temel değerleri anlamaya çalışmalılar. Bunun için üç aşama gerekli: a) temel bilgilenme süreci, b) düşünce ve inanç sistematığının kavranması c) günlük hayatın detaylarına ilişkin benzerliklerin ortaya çıkarılması. Ayrıca İslam medeniyetinin tarihi gelişimini kavramak için dönemin batılı dillerde yazılmış Lane-Pool'un *Mohammadan Dynasty*, *The Presentation of Christianity to Moslems* gibi temel kitaplarının okunmasını salık veriyor.

Ancak İslam dünyasının ve Müslümanların Dünyayı algılayış biçimini kavrayabilmek için üzerinde durduğu temel kitap *The Arabian Night* yani *Binbir Gece Masalları*. İslam kültür coğrafyasının anlaşılması ve kültürel kodlarının çözümlenmesi için *Binbir Gece Masalları'nın* dikkatlice okunmasını öneriyor ve ardından temel edebiyat referanslarının isimlerini veriyor:

Nicholson'nun Arap edebiyatı tarihi üstüne yazdığı ünlü *Literary History of Arabs* isimli kitabı, Browne'nın *Iran Edebiyatı Tarihi* (*Literary History of Persia*) ve temel bir eser Gibb'in *Osmanlı Şiir Tarihi* (*History of Ottoman Poetry*). Bu temel e-

serleri okumak bile, bugün İslam dünyasında önemli bir entelektüel birikimi gerektirir.

Kitap listesi devam ediyor. İslam hakkında temel bilgi başında Hz. Peygamberin hayatı, Kuran ve özellikle, Kuran'ın anlaşılması için İslam öncesi Arap edebiyatına ilişkin eserlerin tavsiye edilişi dikkat çekici. Bu konuda verdiği bir referans kitabı buraya aktarmakta yarar var: Hughes'in 1885'te yayınlanan *Dictionary of Islam* isimli çalışması.

İslam düşüncesinin öğrenilmesi ve anlaşılması için başvurulacak temel ansiklopedi maddelerinin yetersizliğine dikkat çektikten sonra özellikle De Boer'in *İslam Felsefe Tarihi (History of Philosophy in Islam)* isimli kitabın altını çiziyor. İslam tasavvufunun İslam düşüncesindeki yerinin Hristiyan düşüncesinden daha belirleyici ve önemli olduğuna dikkat çekerek Nicholson'nun *İslam Mistikleri (Mystics of Islam)* kitabını salık veriyor ve bugünkü Müslüman zihninin oluşumunun az çok bu mistik disiplinle şekillendiğini misyonerlere önemle hatırlatıyor.

Seyahat kitaplarından, İslam Ansiklopedisi'ne kadar bir dizi temel eserden nasıl faydalanılacağına, hangi eserin ne tür zaafının olduğuna kadar önemli uyarılarla makale devam ediyor.

Misyonerliğe karşı yakınan İslam dünyasının kendi dinleriyle kurdukları ilişkinin ciddiyeti ile bir misyonerin okuma listesini karşılaştırdığımızda karşımıza çıkan tablo, Müslümanlara misyonerleri suçlama hakkını vermiyor. İslam ülkelerinin aydınları/okumuşları (ister Batıcı ister laikçi ya da İslamcı) yukarıdaki listenin pek çoğundan habersizdir. Hele hele aradan geçen yaklaşık 80 yıllık süre zarfında sadece Batı dillerinde ortaya konan ciddi çalışmalara bile göz atacak olursak; özellikle Türkiye'deki aydınlara kendi toplumunu tanımak, anlamak, onunla iletişim kurmak konusunda ne kadar yavan kaldıklarını bu kitap listesine bakarak bile bir fikir edinebiliriz.

Bırakınız temel referans kitaplarını, Afganistan'daki Talibanlarla Türkiye'deki laikçi/batıcı Talibanların kaç *Binbir Gece Masalları'nı* okumuştur?

HEM DOST HEM RAKİP

Osmanlı Sultanı Abdülaziz İngiltere'yi ziyaret ettiğinde Londra'da görkemli bir karşılama düzenlenir. Halk, sultanı görmek için yollara dökülür. Kraliyet sarayında uygulanan protokol imparatorlara özgüdür. Daha sonra Londra'ya gelen İran Şahı aynı protokolün kendisine de uygulanmasını isteyecektir. İran Şahı için kendisine verilen değer, karşılamanın Osmanlı sultanına uygulanan protokolden daha parlak olup olmaması ile ölçülebilirdi.

Türkiye-İran ilişkileri konusunda kafalar hayli karışık. Bu kafa karışıklığı sadece toplum düzeyinde bir karışıklıkla sınırlı değil. Devletin kafasının da hayli karışık olduğu ortada. Devlet İran konusunda kendi içinde çelişkiler yaşıyor adeta. Bu karışıklığın temel nedenlerinden biri İran ilişkilerinin Türkiye Cumhuriyeti'nin geleneksel dış politikalarına, hazır politik karar mekanizmalarının şablonlarına uygun düşmesi. Üstelik İran'ın bu özel durumunun 20 yıldır yürürlükte olan rejimden kaynaklandığı da söylenemez.

İran'la ilişkilerin bozulmamasını savunanlar Kasr-ı Şirin Anlaşması'ndan bu yana en istikrarlı sınır olmasından hareket ederek daha temkinli davranılması gerektiğini düşünüyorlar. Buna karşılık İran'ın devrim ihraç edeceği korkusuyla yatıp kalkanlar, gerekirse İran'a haddini bildirmek için elden ne gelirse onun yapılması gerektiğini savunuyor.

Her iki tarafın da kendi içinde açmazları var. İran'ın devrim ihraç etmek için ülkeyi karıştırdığı ve bu nedenle anladığı dilden cevap verilmezse Türkiye'nin de elden gideceği yönünde kamuoyu oluşturan çevrelerin atladıkları bir husus şu: İran'ın Şah yönetiminde ABD ile Türkiye'den daha ileri boyutlarda

ilişkileri varken, laik bir yönetim anlayışı hakimken ilişkilerin sorunsuz olduğu söylenebilir mi? ABD müttefiki iki komşu ama içten içe rekabetin birbirinin ayağını kaydırma noktasına getirdiği garip bir ilişki biçimi hakimdi. Bu ilişki biçimi tarihi sınırın kalcılığından hareketle bunu reel politik anlamda "güvenlik" olarak yorumlayanlar için de başka bir açmaz sunuyor. Türkiye ile İran diplomasisinin tavrını, rejimleri ne olursa olsun hep dost ama alttan alta da birbirinin açığını yakalamaya çalışan iki rakip ülke psikolojisi belirlemiştir.

Tarihi olarak Osmanlı ile İran ilişkilerinde hakim olan rekabet psikolojisinin bu gün iki ülkeyi yöneten idarecilere yansımamasını düşünmek mümkün değil. 1979 yılında gerçekleşen devrimden sonra ilişkiler çok daha hassas dengede yürümüş, üstelik İran'ın dünya sistemi ile sorunlu ilişkisi/ya da ilişkisizliği iki ülke ilişkilerine dış faktörlerin dahil olmasını hatta zaman zaman belirleyici rol oynamasını hazırladı.

İyice kuşatılan Türkiye, kendi çıkarlarından çok müdahil güçlerin belirlediği bir diplomatik zemine çekilerek yeni formatlara uygun ilişki biçimine zorlanmaktadır. Bir yanda doğalgaz gibi enerji ihtiyacı dahil ülkenin vazgeçilmezleri, yeni dönemde İran'ın dışa açılmayı bekleyen 60 milyonluk bir pazarın sunduğu imkanlar Türkiye'yi ilişkilerde aktif olmaya zorlarken diğer tarafta adeta üçüncü bir iradenin ilişkileri bozmaya hatta koparmaya, sertleşmeye ittiği gelişmeler yaşanıyor.

Daha geçen hafta 150 kişilik Türk işadamları grubu İran'a gidip iş görüşmeleri yaparken Türkiye'de İran ilişkilerinde İçişleri Bakanlığı (Dışişleri değil) inisiyatifi ele almış gibi görünüyor.

İran devrim sonrası heyecan dalgasını atlatıp sadece Türkiye ve İslam dünyası ile değil Batı ile ilişkilerini daha rasyonel bir çizgiye oturtma, kendi gerçeklerini kendi değerlerinden beslenerek yeniden üretme noktasına gelmişken birileri İran adına Türkiye'de iş çevirebiliyor. Amerika dahil Batılı ülkeler İran pazarına girmeye başlamışken bir Amerikalı gazetecinin, dünyanın önde gelen medya kuruluşu olmakla övünen Türk basınımlı atlatarak, tutulduğu kampa girerek Türkiye'ye sığınan eski bir İran ajanıyla her nasılsa yaptığı röportaj dünya gündemine oturuyor.

Türkiye İran'la ilişkilerinde tarihi çelişkileri göz önüne alarak ama yine buna rağmen en kalıcı sınıra sahip olduğu bir ülke ile yaşamak zorunda. İran Türkiye olmadan Batıya açılmaz. Türkiye İran olmadan Orta Asya'ya, enerji kaynaklarına ulaşamaz, daha da önemlisi Rusya'yı dengeleyemez.

Türk-İran sınırı Atlantik ötesindeki ABD'nin tarihinden daha eskidir. Aynı zamanda İran Şahı ile Osmanlı Sultanı da birbirine her zaman için rakip olmuştur. Fakat her iki ülkenin de tarihte bu denli birbirine ihtiyaç duyduğu dönem çok az olmuştur.

İran-Batı İlişkileri

İran'da seçimlerden sonra ortaya çıkan tablo iç dengeler kadar uluslararası dengeleri ve ilişkileri de yakından ilgilendiriyor. Hatta içeride ne olup bittiğinden çok dışa karşı nasıl bir tutum izleneceği daha önemli. Çünkü bir Amerikalıyı ya da Alman'ı, İran'da kimin başını ne kadar açıp kapadığı değil, Basra Körfezi'nden geçen tankerin ne kadara doldurulduğu daha çok ilgilendirir. Petrol fiyatının, yediği hamburgerin fiyatını doğrudan etkileyeceğini bilir.

Batı medyasında Meclis'te çoğunluğu sağlayan yenilikçi, reformcu gibi isimlendirilen Cumhurbaşkanı Hatemi'nin başını çektiği koalisyon hareketinin, bir karşı devrim gibi yansıtıldığı malum. Nitekim bu yargının çok erken beklenti olduğunun işaretlerinin gittikçe daha da belirginleşmeye başladığı söylenebilir. Nitekim Hatemi'nin kardeşi, "katılım"cıların sözcüsü olarak yaptığı açıklamada değişimin nereye kadar olabileceğinin işaretlerini verdi: "Amerika Şah despotizmini yıllarca destekledi. Ancak halkın istediğini seçebildiği özgür İran'a ambargo uygulamaya devam ediyor. İlişkilerin düzeltilmesi için Amerika'nın olumlu adım atması gerekir."

Uluslararası ilişkilerde İran'ın kuracağı ilişki biçiminin hiçbir zaman Şah dönemindeki türden olmayacağı kesin. 21 yıllık süreç içinde uluslararası alanda yalıtılmışlık devrim sloganlarını test etme imkanı verdi. Ekonomiyi rayına koyamasa bile belli alanlarda, özellikle stratejik teknolojiyi üretme konusunda önemli adımlar attı. Alternatif yollar kullanarak nükleer

enerjiye yöneldi ki bunun bir adım ötesinin nükleer silah kapasitesine ulaşmak olduğunu kestirmek güç değil.

İran'ın ekonomik ve teknolojik olarak dışa, özellikle Batıya açılmaya ihtiyacı olduğu muhakkak. Şu anda tartışılmakta olan husus, Batıyla kurulacak ilişki biçiminin hangi çerçevede yürütüleceğidir. Her gün "merg ber emrika" sloganıyla yatıp kalkan bir toplumun hiçbir şey olmamış gibi Batıya kapılarını açmasını beklemek biraz saflık olur.

Ancak İran'ın Batı'yla ilişki kurmaya ihtiyacı olduğu kadar Batının da İran'la ilişkiye ihtiyacı olduğunu da unutmamak gerekir. İran'ın önemi, petrol zengini bir ülke olmakla sınırlı değil. Daha çok jeostratejik olarak konumu, tarihi birikimi, insan malzemesiyle hiç de yok sayılamayacak bir ülke; Batı için de Doğu için de... Amerika'nın uyguladığı ekonomik ambargoya Avrupa Birliği'nin karşı olduğu biliniyor. İran'da önemli ihaleleri alan Avrupalı petrol şirketlerini diğer sektörlerin takip edeceği muhakkak. Hatemi'nin geçen yıl İtalya ve Fransa'ya yapmış olduğu dış gezi Avrupalıları cesaretlendirmiştir. Belki de seçim sonuçlarının bu denli değişim havası verilerek abartılmasının kendi kamuoyları nezdinde İran'la kurulacak ilişkileri meşrulaştırıcı kampanyanın bir parçası olarak kullanıldığı da düşünülebilir.

Avrupa'nın tutumu böyle iken Amerikalı şirketlerin de İran'da yatırım yapmakta gönülsüz olduğu söylenemez. Amerikan şirketleri üçüncü ülke şirketleri aracılığıyla İran'da önemli işler yapıyor. Aynı türden bir ilişki, ambargo uyguladığı Sudan için bile geçerli. Amerika'nın el altından İran'la ilişkiye geçtiği, bazı önemli temasların yürütüldüğü artık sır olmaktan çıkmış bulunuyor. Birkaç yıla kalmaz İran-Amerika ilişkileri çok ileri aşamaya gelebilir. Amerika, Türkiye'nin İran'la doğalgaz anlaşması gibi büyük projelere girmesini engellerken, yönetim gelecek için yatırımlar yapıyor. Türkiye kraldan fazla kralcılık yaparak kendi aleyhine işleyen bir ambargoyu Amerika adına uygulayarak kendi alanını kısıtlıyor.

Türkiye, komşusu olan bir ülkeyle ilişkilerini yürütürken ideolojik hissiyatını o kadar ileriye götürüyor ki, jeostratejik ve ekonomik gerçeklere ters bir zeminde, ideolojik körlüğün tıkadığı hasmane ve kendi aleyhimize işleyen bir ilişki biçimi ortaya çıkıyor. Çok daha akılcı bir siyaset, İran'ın muhtaç olduğu ve Batı'ya

açılan tek kapısı olan Türkiye'yi anahtar bir konuma getirebilir. Çok yakın bir gelecekte İran- Amerika ilişkileri (resmi olarak da) düzeliyor, Amerika İran'da büyük yatırımlara giriştiği vakit diplomatik körlüğümüzle baş başa kalabiliriz.

Unutulmaması gereken husus şu: İran'ın bir yanda yol ayırımına gelmiş gibi görünse de gerçekte devrimin yaratıcı potansiyelini açığa çıkarmaya yeni başladığı da söylenebilir. İran, çok daha reel, kendi şartları ile dünya şartlarını çok daha üretken biçimde bir araya getirecek bir açılıma kapı açabilir. Şu ana kadar ortaya çıkan manzaradan edindiğimiz intiba; yeni kadroların değişimden kastettiği şeyin, temel değerlerin yeni şartlara uygun olarak yeniden üretilmesidir. Bu yeniden üretim iyi yönlendirilir ve provake edilmezse İran'ın yaratıcı yanını açığa çıkarır ve işlevsel hale getirebilir.

Hatemi liderliğinde, Batıyla olan ilişkilerinde, zor şartlarda ayakta kalmayı başarmış bir yönetimin kendinden emin olarak inisiyatif alacağı bir ilişki biçiminin kurulacağı şimdiden söylenebilir.

Hatemi'nin Medeniyet Perspektifi

Türkiye ile İtalya ilişkilerinin iyice gergin olduğu bir dönemde İran bu ülkeyle bahar havasını yaşıyor. Özellikle Öcalan'ın yakalanmasıyla Avrupa-Türkiye ilişkileri neredeyse kamplaşma noktasına geldi. İran ise İtalya kanalıyla Avrupa'ya açılmaya çalışıyor.

İran Avrupa'ya açılmaya çalışırken iki önemli argümana yaslanıyor: Medeniyetler arasında diyalogun kurulması ve İran'ın İslam Konferansı Dönem Başkanı sıfatına sahip çıkarak bir tür Ortadoğu'nun ve İslam aleminin sözcülüğünü yapmak istemesi.

Hatırlanacaktır, geçen yıl İslam Konferansı nedeniyle Hatemi'nin yaptığı konuşmada sergilediği bilge tavır, tüm dünyanın ilgisini çekmişti. Hatta Türk basınından bazı kalemler Cumhurbaşkanı Demirel'in konuşmasını Hatemi'nin mesajının yanında zayıf bulduklarını belirtmişlerdi. İran Cumhurbaşkanı Hatemi'nin ziyaret öncesi, diyalogun asıl kahramanlarının düşünürler olduğunu ve "politikacıların düşünürlere zemin hazır-

laması gerektiğini” söylemesi ziyaretini daha geniş çerçevede anlamlandırmak istediğini göstermektedir.

Nitekim, özellikle İtalyan basınının ziyarete bu yönde bir anlam yüklemesi olayın politik boyutunu ikinci plana itmiş görünüyor. Papa’yla yaptığı görüşmenin, Katolik ve İslam dünyasının liderlerinin buluşması olarak değerlendirilmesi Hatemi adına diplomatik bir başarı sayılmalıdır. Zira İslam Konferansı Başkanı olarak Papa’yla ilk görüşen lider olmasının yanı sıra İran Devrimi’nden sonra bir Batı ülkesine de resmi ziyaret yapan ilk İran Cumhurbaşkanı olarak ülkesine uygulanan tecrit politikasını aşmaya çalışıyor. İzolasyonu aşarken “Batının ayrılmaz bir parçası olmak” istedikleri ya da her ne pahasına olursa olsun beraber olma gibi bir tavır sergilemiyor Hatemi.

Medeniyetler arası diyalogdan bahsedebilmek için en azından farklı iki medeniyetin olması gerekmektedir. “Ben ve öteki”ni tanımladıktan sonra, farklılıkları yok sayarak değil ama birbirini tanıyarak diyaloga geçilebilir. Bu anlamda ziyaretin önemini belirtmek için yabancı haber ajanslarının yaptığı hatırlatma ilgi çekici: En son Sovyetler Birliği lideri Gorbaçov’a bu denli büyük çapta ilgi gösterilmişti.

İran, ekonomik ve politik anlamda olanca dışlanmışlığına karşın Batının kapılarını zorluyor. Bunu da bir medeniyet perspektifine oturtmaya çalışıyor. Bir bakıma Türkiye’nin Ortadoğu’da boşalttığı yeri doldurmaya çalışıyor. Bu politikalarda kişisel olarak Hatemi’nin filozof yanının büyük etkisi var şüphesiz. Ancak Türkiye ile kıyaslandığında İran’ın Avrupa’ya dönüşü en azından kendi adına onur kırıcı, devrimin tasfiyesi anlamında bir dönüş değil.

Türkiye ise, neredeyse İran’la rollerini değiştirmektedir. İran, mezhebi özelliğinden dolayı Ortadoğu’da tecrit edilmesine rağmen İtalya’da, Vatikan’da Papa tarafından İslam dünyasının sözcüsü gibi ağırlandı. Türkiye’nin ise, 700. kuruluş yıldönümü kutlanan Osmanlı’nın tarihi bir bakıma Avrupa tarihi de demek olduğu halde, Avrupa’yla ilişkileri en kötü düzeye inmiş durumda. Yine Ortadoğu’da doğal olarak lider durumunda olmasına karşın İsrail-Amerikan üçgeni içinde İsrail’le dengesiz bir ilişkiye girmiş bulunuyor. Ortadoğu bir yana, İsrail bir yana dercesine bölgede yalıtılmışlıkla sonuçlanacak bir sürece girilmektedir.

Türkiye, tüm politikalarını Amerikan eksenine oturturken, Avrupa, Ortadoğu'da İran'a yaklaşarak Amerikan nüfuzunu dengeleyecek bir hareket alanı açmaya çalışacaktır.

İran elindeki sınırlı ama stratejik önemi haiz kozlarını iyi kullanabilirse Amerika'nın da izolasyon politikasını aşabilir. Zira elinde tuttuğu enerji kaynakları ve enerji hatlarının güzergahı kozu Amerikan şirketlerini bile harekete geçirmektedir. Avrupalı ülkelerin çoktan Amerikan ambargosunu delerek İran'la ticari ilişkilere girmesinin resmîyet kazanmasının ardından Amerikan şirketleri de kurdukları ilişkilerin legalleşmesi için zamanın gelmesini bekliyor.

Hatemi'nin İtalya ziyareti İran'ın çifte tecrit politikasını aşması kadar Avrupa'nın İran üzerinden Ortadoğu'ya inmesi ve Amerika'yı bu yolla dengeleme girişimi olarak da yorumlanabilir.

İRAN'A NE OLDU?

“İran’da ne oldu?” sorusu “İran’a ne oldu?” şeklinde de okunabilir. Her iki soru birbirine yakın gibi görünse de aslında iki farklı anlam ve algılama çerçevesine işaret eder.

İran’da Hatemi taraftarlarının zaferiyle sonuçlanan seçim gerçekten devrimin bittiği anlamına gelir mi? İlk akla gelen soru bu; gerçi seçim sonuçlarına bakarak İran’da olup bitenleri “Kemalizm’in zaferi” olarak ilan edenler bile oldu. Ama gerçekte o tipler Şah’a karşı yapılan devrimi de anlayamamışlardı. Şah’ı İran modernleşmesinin mimarı olarak gösterip, devrimi buna karşı bir gerici hareket/başkaldırı şeklinde okuyan yüzeysel yaklaşım sahiplerinin miyop tavırları, son gelişmelerde de sürüyor. Oysa, Batı’da çok daha sağlıklı değerlendirmeler, olup biteni anlamaya yönelik derinlikli entelektüel çabalar ortaya çıktı. İran Devrimi sırasında Tahran’da uzun süre kalan yüzyılın en önemli düşünürlerinden biri Micheal Foucault, kitleleri harekete geçiren İslami heyecan için “İslam, ruhsuz dünyanın ruhu” tespitini yapacaktır.

Şahlık rejimini devirmekten öte bir anlam yüklenerek bir tür Batıya meydan okuma olarak algılanmış, Batının İslam’a karşı derinden derine beslediği korkuyla karışık nefret duygularının tekrar İran üzerinden su yüzüne çıkmasına neden olmuştur.

Ancak aradan geçen 20 yılı aşkın süre İran’daki yönetimin batıya karşı medeniyet çerçevesinde alternatif bir siyasi, ekonomik model geliştirme potansiyelinden uzak olduğunu gösterdi. Şu anda yaşanan gelenekçi ve yenilikçi (liberal/reformist) ayrımın temelinde, devrimin hem pratik olarak, hem de teorik düzeyde kimi açmazları çözecek formüller geliştirememesi yatmaktadır. Aslında İran örneğinde olduğu gibi; modernite karşı-

sında hangi türden olursa olsun, “din”in nasıl bir hayat kuracağı, hayatı nasıl örgütleyeceği ve modernite ile ne türden bir ilişkiye gireceği konusuna verilen cevaplarla alakalı bir sorun yaşanmaktadır. Bu, İslam dünyası kadar tüm dinlerin ortak sorunudur. Ancak Batı eliyle gelen modernizme karşı direnebilen ve kendi varlık alanını ayakta tutmayı sürdüren tek din havzası da İslam coğrafyasıdır.

İran örneğinde yaşanan ve reformistlerle gelenekçiler ayrımı şeklinde yansıyan çatışmanın temelinde bu sorun yatmaktadır. Bir yanda ekonomik olarak insanların hayatını iyileştiremeyen, diğer tarafta insanların iyiliği adına, bir takım ilkeleri korumak için yasakları sürdüren din adamları.

Ancak, her ne kadar dış şartların getirdiği dayatmalar gerekçe gösterilse bile İran yeni bir toplum oluşturmada, dış dünya ile ilişkilerini şekillendirmede en azından fiziki anlamda bir model geliştiremedi. Şekilde birtakım uygulamaların dışında, örneğin faiz ve İslam ekonomisi gibi temel konularda yeni çözümler üretmedi. Bu tür başarısızlıkların arka planında devrimin dayandığı Şiiliğin tarihi ve doktriner açmazları olduğu muhakkak.

Ancak devrim sırasında oluşturduğu büyük coşkunun, İslam dünyasından çok Batı’da yankı bulan devrimci İslam söyleminin, bir müddet Irak savaşıyla sürdürülse bile, yaşanan hayatta karşılığını fazla bulamadığı bir gerçek. Reformcu-muhafazakar çatışması gibi görünen/gösterilen, hatta kimilerinin görmek istediği gibi devrimin bitişi anlamına yorumlanan seçim sonuçları uzun ve kısa vadede ne getirecek?

Devrim İçi Dönüşüm

Her şeyden önce reformcu denilen siyasilerin büyük kısmı yine devrimin çocukları. Bu açıdan bakılınca “devrim içi” bir değişim söz konusu. İlk bakışta, İran’ın karşı karşıya bulunduğu ekonomik, siyasi, toplumsal sıkıntıları aşmaya yönelik bir gayret, toplumsal taleplerin siyasete yansımaları şeklinde okumak da mümkün. Unutulmaması gerekir ki değişimin öncülüğünü yapan şu anki Cumhurbaşkanı Hatemi de bir molla...

Ancak uzun vadede İran’da her iki kadroyu karşı karşıya getirecek anahtar kavramlardan birisi velayet-i fakih kurumu-

dur. Devrimin ilk yıllarından itibaren devrimde ön planda olan pek çok (İslamcı) aydın velayet-i fakih tartışması nedeniyle devre dışı kaldı. Ve uzun süreden beri devrim içi muhalefeti bu aydınlar yürüttü.

İkinci önemli nokta ise, İran'ın uluslararası izolasyon durumundan çıkış için kuracağı ilişkilerin boyutunun ne olacağıdır. Amerikan düşmanlığı üzerine kurulu bir retorüğün aynı tonda devam etmesi mümkün görünmüyor. Ancak Batı ile kurulacak ilişkilerin toptan Batının yanında yer alma şeklinde ortaya çıkması kısa vadede mümkün değil. Devrimde önemli rol oynayan çarşı esnafı hala devrimden tarafa ağırlığını koymakta; ona karşı olabilecek bir orta sınıf da oluşmuş görünmüyor. Devrimin tümüyle terk edilmesi sınıfsal açıdan mümkün olmadığı gibi entelektüel olarak da bu yönde bir çabadan söz edilemez (şimdilik).

Eğer genel ekonomik anlamda bazı sıkıntıları aşabilirse İran'daki yeni dalga gelecekte daha da güçlenebilir. Sonuçta 20 yıllık yıpranmış bir kadroya karşı verilen siyasi mücadele var ve bunun böyle olması da gayet doğal. Demokrat Parti iktidarı 20 yıllık Tek Parti yönetiminin temsil ettiği devrimleri ne kadar yıkmışsa Hatemi iktidarı da o kadar yıkacak denilebilir.

Teorik Tartışma Sürecek

Ancak her iki kesimde de teorik tartışmalar devam edeceğe benziyor.

Modernleşme sorunu karşısında içe kapalı bir savunmacılık sergileyen devrim kadrolarının modernite ile, Batı ile karşı karşıya gelmekten hiç de çekinmeyen yeni kadroların din-siyaset-laiklik gibi konularda çok net fikirlerinin olduğu izlenimi vermiyorlar. Örneğin çok parlak bir entelektüel olan Abdülkerim Suruş'un bile kafası hayli karışık görünüyor bu konularda.

Önümüzdeki dönemde İran'ın aynı kalıplar içinde kalma-yaacağı muhakkak.

Devrim dışı açılırken kendine de çeki düzen verecek, fanus içinde bir medeniyetin üretilemeyeceğini kavrayacak. Zaten devrim kadrolarının temel eksikliği, sorunun sadece siyasi ol-

maktan çok tüm kurumlarıyla bir medeniyet sorunu olduğunu pek anlayamamış olmalarından kaynaklanıyor.

Değişim ne yönde olursa olsun toplumun kültürel temellerinden kopmadan, onu var kılan temel dinamiklerden beslenerek daha sağlıklı bir yapılanma şansı yakalanabilir. Hatemi'nin çevresindeki mollalardan entelektüellere kadar pek çok aydın kadro, Batı ile ve İslam dünyasının diğer bölgelerindeki birikimlerle daha sağlıklı ilişki kurabilirse, reform denilen süreç; devrimin bitişine değil daha sağlıklı dönüşümüne kapı aralayabilir. "Ruhsuz dünyanın ruhu" olan İslami değerler toplumsal temelde yaşamayı sürdürecektir.

GÜNEYDOĞU ASYA'NIN KRİZİ

Asya Kaplanları'nın şaşırtıcı ekonomik büyümesi tüm dünyayı etkilemesine karşın bu büyüme askeri anlamda bir tehdit olarak algılanmadı. Sonuçta her birine küçük, etkisiz veya kolonyal sürecin etkilerini üzerlerinden atamamış iddiasız ülkeler gözüyle bakılıyordu.

Tarihi olarak bakıldığında dünya egemenliği açısından 19. yüzyıla kadar Akdeniz eksenli güçlerin, 20 yüzyılda ise daha çok Atlantik eksenli güç dengelerinin belirleyici olduğu görülür. Kimi stratejistlere göre ise, Asya-Pasifik eksenli güç oluşumu 21. yüzyılı belirlemeye aday yeni merkez konumuna gelecek.

Nitekim, Asya Kaplanları olarak bilinen Güneydoğu Asya ülkelerinde ortaya çıkan ekonomik kriz, bu bölgenin en azından ekonomik anlamda dünya dengeleri açısından ne denli önemli olduğunu ortaya koydu. Ancak ekonomik krize paralel olarak gelişen bazı siyasi olayların global etkisi üzerinde fazlaca durulmadı. En fazla, ülkelerin iç siyasi hesaplaşması olarak değerlendirildi.

Örneğin, Endonezya'da Suharto'nun düşmesiyle başlayan sürece, salt ülkelerin iç politik dengeleri açısından değil, bölgeyi doğrudan etkileyecek önemde gelişmelerin başlangıcı olarak bakılmalıdır. Dünyanın en hassas bölgesinin, en büyük ülkesinde meydana gelen siyasi istikrarsızlık, etnik çatışma boyutlarına kadar tırmanmışsa bundan bölgenin etkilenmemesi mümkün değildir.

Suharto sonrası meydana gelen gelişmeler bölgenin geleceği açısından yeni bir sayfanın açılması anlamına gelmektedir. 32 yıllık iktidarı süresince bölgenin en büyük ülkesini yöneten Suharto aynı zamanda bölgenin stabilizasyonunu da sağlamak-

taydı. Bugün 210 milyona varan nüfusu ve coğrafi olarak yüzlerce adadan oluşan Endonezya, aynı zamanda bir o kadar da farklı kültürel ve etnik unsuru bir araya getiriyor.

Suharto onca despotik yönetim tarzına rağmen, bu kadar farklı coğrafi yapıya dağılmış farklı unsurları Endonezyalılık kimliği altında tutmayı başarmıştı.

Bu siyasi yapı bir tür istikrarın yanı sıra; Asya Kaplanları'na özgü ekonomik kalkınma da geliştirdi. Gelişmiş Batı Avrupalı ülkeler bile bu modelle ilgilenmeye başlamışlardı. Hatta İngiltere Başbakanı Tony Blair bile iktidara gelmeden önce bölgeye bir ziyaret yaparak, Sosyalist İşçi Partisi'nin ekonomik politikaları ile bölgede geliştirilen ekonomik modeli bir araya getirmenin yollarını aramıştı. Aynı çerçevede, Fukuyama'ya göre, İtalyan ekonomik başarısının dinamikleri ile Asya Kaplanları'nın ekonomik örgütlenme modelleri arasında önemli benzerlikler bulunmaktadır (*Trust, The Social Virtue and The Creation of Prosperity*).

Özellikle Malezya ve Endonezya'da kendini gösteren ve etnik veya kimilerine göre dini çatışmaya dönüşen son gelişmeler açısından dikkat edilmesi gereken nokta, ülkelerin siyasi güç merkezleriyle ekonomik unsurlar arasındaki açığın gittikçe büyümesidir. Malezya'da oluşan sistem; siyasi yapının kontrolünü Müslüman çoğunluğa verirken, ekonomik yapıyı azınlık konumunda bulunan Çinlilere teslim etmişti.

Endonezya'da da fiili olarak böyle bir yapı oluşmuş durumda. Özellikle Çinliler ve Hıristiyanlardan oluşan gayrimüslim unsurlar ekonomik hayata tümüyle hakim durumdadır.

Suharto, iktidarda iken bu dengeler üzerinde sağladığı istikrarla belli bir ekonomik gelişme, teknolojik başarı trendini yakaladı. Suharto'nun devrilmesinden sonra artarda gelen ekonomik ve siyasi kriz ülkenin geleceğini belirsizliğe itmiş bulunuyor.

Suharto sonrası Endonezya'nın, uluslararası baskılar sonucunda Doğu Timor'dan askeri varlığını çekmeye zorlanması ülkenin parçalanmanın eşiğine geldiğinin ilk işaretlerini vermektedir. Son günlerde yoğunlaşan demokratikleşme isteklerine paralel olarak gelişen etnik çatışmalar, stabilizasyonu sağlayamadığı takdirde Endonezya'nın geleceği hakkında fikir vermektedir.

Endonezya'da meydana gelecek bir parçalanmanın kendi sınırlarıyla kısıtlı kalmayacağı açık. Bölgenin parçalanmış coğrafi ve etnik yapısı dünya dengelerini etkileyecek yeni bir krizin başlangıcı demektir.

Endonezya Dersi

Dünyanın en kalabalık Müslüman nüfusuna sahip Endonezya'nın geçirdiği siyasi sarsıntı soğuk savaş sonrası oluşan dengelerin doğrudan bir sonucudur. Bir zamanlar Amerika'nın ve Batının komünizme kale olarak desteklediği diktatör Suharto'dan desteğin çekilmesiyle birlikte ülkenin içine girdiği kriz, bölgeyi de etkileyecek boyutlara çoktan ulaştı. Doğu Timor'un Endonezya'dan koparılmasıyla başlayan süreç belki ülkeden başka parçaların da koparılmasını da beraberinde getirecek gibi görünüyor. 60'lı yıllarda gerçekleştirdiği komünist avıyla Sovyetlere karşı desteklenen Suharto, aynı Amerika tarafından koltuğundan edildiği gibi ülkesi de parçalanmanın eşiğine geldi. Yüzlerce farklı dilin konuşulduğu onlarca farklı dinin bir arada bulunduğu bu etnik mozaik, yapay bir laisizm ve ulus devlet ideali ile bir arada tutulmaya çalışıldı.

İlkelerini Suharto'nun tespit ettiği, hiçbir sosyolojik ve tarihi geleneği olmayan bir üst kimlik oluşturulmaya çalışıldı. Bu oluşum süreci ne çoğunluğunu Müslümanların oluşturduğu halkın, ne de azınlık durumdaki değişik etnik ve dini gruplar arası oluşan bir konsensüsten çok, askeri yönetimin esaslarını belirlediği, iç ve dış tehditlere karşı kolladığı bir modernleşme projesi, çağdaşlaşma modelinden ibaretti. Tümüyle tuhaf bir zemine oturan modernleşme projesinin ağırlık merkezini "özel durumundan" dolayı laiklik oluşturuyordu.

Jakoben bir laiklik ve toplumu adam etmeyi kendine görev bilen askeri elitin öncülüğünde modernleşme projesi..

Özgürlükleri kısıtlayan, merkezi bir devletçiliğin tüm sosyal ve ekonomik faaliyeti kontrol altına aldığı bir kalkınma projesi yürütüldü.

Ancak toplumsal olarak devlet hiçbir tabana yaslanamadı onlarla doğal bir ilişkiye geçemedi. Genelde Çinli ve diğer gayrimüslim azınlığın elinde bulunan ekonomik yapıdan gerekli payı alamayan, devletin değerlerine karşı yabancılaştığını dü-

şünen Müslüman halkla sistem arasında sürekli sorunlar yaşandı.

Bu anlamda sistem sürekli zayıf kaldı ve sistemi zayıf kadrolar yönetti. Suharto, Amerika'ya karşı ilk hatasını yapınca bir ultimatomla koltuğunu terk etmeye mecbur kaldı. Sadece koltuğundan olmakla kalmadı aynı zamanda yapay bir bağlarla bir araya getirilmeye çalışılan, her an kopacak gibi duran, 13 bin adadan oluşan ülke neredeyse dağılma sürecine girdi.

Bu durumla Türkiye' arasında ilişki nedir diye sorulabilir.

Ne tarihsel olarak ne de coğrafi olarak Türkiye ile Endonezya arasında doğrudan bir ilişki kurmak çok zor. Ancak modernleşme projeleri ve uluslaşma gayretleri arasında yakın benzerlikler bulunmaktadır.

Doğu Timor sorunu nedeniyle oluşturulacak BM barış gücünün komutanlığını alması kesinleşen Avustralya'nın bölgeye gönderdiği diplomat James Dunn'un akıl veren üslubu hiç de yabancıysa olduğumuz bir ses tonu değil.

“Endonezya'da kuruluşundan bu yana askerler kendilerini ülkenin garantörü olarak gördüler. Demokrasilerde halkı bir arada tutan unsur halkın kendi isteğidir.”

Evet, zayıf ilkelere ve zayıf esaslara dayalı her sistem sonunda kendilerini ayakta tutan, güç aldıkları merkezlerden böylesi dersler almaya mahkum olurlar.

Eğer Türkiye bu türden dersler almak istemiyorsa, kendi sistemine yönelik tartışmaları başkalarına bırakmadan kendisi yapmalı, dersini kendi tarihinden çıkarmalıdır.

Endonezya'nın Sabotajı

Endonezya'nın nasıl bir dikta ve anti demokratik yöntemlerle bu zamana kadar idare edildiği biliniyor. Bu yönetim tarzının soğuk savaş döneminin dengeleri açısından Amerika'nın desteklediği ve ayakta durmasını sağladığı en büyük güç olduğu da biliniyor.

Ancak şunu sormak gerekir, yıllarca alkışladığımız Açelilerin direnişi eğer Endonezya'dan ayrılmayla sonuçlanırsa kazanan kim olacak dersiniz? Belki geliri artmış, petrol zengini bir ülke olabilir, ancak bu zenginliği birileri adına kontrol edecek yarı diktatörlük olmayacağını kim garanti ediyor. Çünkü

Açe'de zengin petrol yatakları bulunmaktadır ve Endonezya bu sayede dünyanın önemli petrol üreticisi ülkelerden biridir. Tıpkı Malezya'dan yırtılıp alınmış gibi oluşturulan Bruney'in zenginliği daha çok kimseyle mi paylaşılıyor yoksa Bruney sultanının lüksü karşılığında dünya petrol tröstlerinin kasasına mı hizmet ediyor?

Eğer Doğu Timor'un ardından Açe de Endonezya'dan koparsa, Amir Reis'in dediği gibi dünyanın en kalabalık nüfusuna sahip İslam ülkesi olan Endonezya'nın dağılması kaçınılmaz olur. Bu ülkenin dağılmasının tüm bölgeyi etkileyecek kaos ve etnik çatışmayla sonuçlanacak bir belirsizlik anlamına geleceğini tahmin etmek güç değil.

Şimdi burada başka bir noktaya dikkati çekmek gerekir. Soğuk savaş sonrası değişen dünya dengeleri açısından Endonezya'nın komünist tehlikeye karşı diktatör bir yönetim altında birliğinin korunmasına ihtiyaç kalmadığı doğru olmakla birlikte burada pek dikkat edilmeyen başka bir faktör var. Endonezya kendi teknolojisiyle kendi uçağını yapmış ve bunu uçurmayı başarmış bir ülke. Yani İslam dünyasında ilk defa teknolojik bir sıçramayı gerçekleştirerek önemli bir adım atmıştı. Bu gelişmeyle birlikte Endonezya'nın dağılma sürecini başlatacak siyasi gelişmelerin art arda gelmesi tesadüfi değildir.

Siyasi tarihe bakıldığında bu tür gelişmelerin neden olduğu çok sayıda örnek bulunabilir. Amerika'nın desteğiyle iktidara gelen ve dönemin yeşil kuşak stratejisinin en önemli unsurlarından biri olan Ziya ül Hak'ın nükleer silah konusundaki tutumundan dolayı uçak kazası sonucu ölmesi/öldürülmesi hala hafızalardadır.

Endonezya'nın dağılması sadece bu ülkeyle sınırlı kalmayacağı için bölgeyi etkileyecek önemli gelişmelerle sonuçlanabilir. Ayrıca bunun ekonomik sonuçları sanıldığından daha fazla olacaktır. Böylesi bir dağılmaya Amerika'nın seyirci kalıp kalmayacağını kestirmek zor. Ancak kontrollü bir dağılma bölgede oluşan siyasi ve ekonomik gücün de parçalanması anlamına geleceği için kontrollü bir mozaikleşme sürecine göz yumulabilir.

Benzer bir tehlikeli tırmanış da Malezya'da yaşanıyor. Ülkeyi 18 yıldır yöneten Başbakan Mahathir en yakınındaki Enver İbrahim'i şaibeli biçimde hapse attırmayı başararak ülkenin

geleceğini tartışmalı hale getirdi. Siyasi manevralarla siyasi ömrünü uzatmaya çalışıyor.

Her toplumsal talebi de, onu kısıtlayan siyasi yaptırımını da haklı kılacak bir gerekçe mutlaka bulunur. Ancak bu taleplerin manipülasyondan uzak ve kendi iradesiyle ortaya çıkması ile uluslararası komplolar için malzeme olarak kullanılması farklı şeyler. Önemli olan yönetimlerin ve talep sahipleri adına ortaya çıkanların, ülkenin uzun vadeli çıkarlarıyla hak arayışlarını bir uyuma kavuşturabilmeleridir.

Siyasi sabotajlar her zaman bir uçak kazası şeklinde ortaya çıkmaz. Ülkelerin geleceği toplumsal sorunlarla da sabote edilebilir ve bu sonuca hem yönetenler hem de hak arayışına girenler bilerek ya da bilmeyerek hizmet edebilirler. 1990 yılından itibaren Türkiye Avrasya hinterlandı çerçevesinde önüne açılan alanı kendi sorularıyla boğuşmaktan başını alamadığı için elinden kaçırmıştır.

Basiretsiz ve halktan kopuk yöneticilerin halka yabancılaşması ve toplumsal taleplere kulak tıkaması, sistemin daha da yaşanabilir ülke olmaya yönelik kaygılardan çok ideolojik kaygılarla kapalı rejim haline gelmesi; talep sahiplerinin ise, farkında olarak ya da olmayarak uluslararası oyunun bir parçası haline gelmeleri önce kendi elde edecekleri haklara ve ülkeye, insanına ihanet edebilir. Sonuçta, her iki tarafın da patronluğunu yapanlar senaryonun son perdesini istedikleri gibi indirirler.

ASYA RÖNESANSI

Son zamanlarda hemen yanı başımızda Balkanlarda yaşanan kriz, Güneydoğu Asya'daki gelişmeler konusundaki dikkatimizi Kosova'ya yöneltti ister istemez. Ancak orada yaşananlar Kosova kadar sancılı ve bu hızla devam ederse sonuçları çok daha büyük ölçekli ve dramatik olacak görünüyor.

Yazının başlığı, uzunca süre Malezya'nın ikinci adamı olarak bilinen Enver İbrahim'in kitabının adından geliyor. Asya'nın kültürel ve ekonomik olarak yükselişinin, yani Asya Rönesansı'nın entelektüel temellerini aramaya çalışan kitapta Enver İbrahim, bir dizi aydınla birlikte bu başlığın içeriğini doldurmaya çalışıyor. Bir liderin sadece kendi ülkesinin değil bir kıtanın yükseliş projesi üzerine kafa yorduğu bir eserle hapse girmesi siyasal geleceğinin temellerini göstermesi açısından önemli olsa gerek.

Bir başka gerçek de şu ki, Enver İbrahim zindandaki hücrelerinde verilen 6 yıllık cezayı tamamlamaya çalışıyor.

1991 yılından bu yana Maliye Bakanı, 1993 yılından beri de Başbakan Yardımcısı olarak görev yapan Enver İbrahim'e geleceğin tartışmasız lideri olarak bakılıyordu.

Müslüman bir şahsiyet için aşağılık bir suçlama olan yolsuzluk ile yargılanan İbrahim aleyhinde mahkemenin aldığı bu kararın ne kadar politik etki altında olduğunu bilmeyen yok. Polis şefinin bile Enver İbrahim'e işkence yapılması için tepeden emir geldiğini itiraf etmek zorunda kalmasına rağmen verilen 6 yıllık cezanın ne kadar tarafsız olabileceğini az çok tahmin edebiliyoruz .

Enver İbrahim'in önümüzdeki günlerde sonuçlanacak başka davalarla birlikte gerçekte ne kadar yatacağını, siyasi kariyerini tümüyle bitirip bitirmeyeceğini kestirmek zor. Ancak

bilinen bir şey varsa o da Enver İbrahim'in karizmasının sanılandan fazla olmasıdır. Tutuklanmasının ardından taraftarlarını örgütlemesini bilerek *Reformasi* (reform) hareketini kurmuş on binlerce kişiyi başkent caddelerinde toplayabilmişti. Eğer bu toplumsal ivme devam ederse aldığı ceza Enver İbrahim'in popülaritesini daha da artıracak demektir.

Enver İbrahim'in hapse atılmasının ardından gelen siyasal ve ekonomik krizle, Malezya eski günlerini şimdiden aramaya başladı. Asya Rönesansı'nın entelektüel temellerini arayan İbrahim çizgisi şimdilik saf dışı edilmiş görünüyor.

Siyasal ve ekonomik dengeyi ilginç bir uyumla yürüten Malezya gibi Müslüman ülkelerin Enver İbrahim gibi bir isme sahip olma şanslarını kullanamamaları gelecekleri hakkında daha da karamsar düşünmemize neden olmaktadır.

Malezya'nın Derin Krizi

Malezya Başbakanı Mahathir Muhammed'i Londra'da Kings College'de dinlerken hissettiklerimle, son birkaç aydır onun ülkesinden gelen haberler karşısındaki tepkilerim aynı değil. Mahathir Muhammed, 50 kilometre uzunluğunda bir alana kurmayı planladığı Cyberjaya veya Multimedia Super Corridor'un (MSC) tanıtım konuşmasında ülkesini belli bir noktaya getirmiş Asyalı liderin rahat tavırlarını üzerinde taşıyordu. Toplantı sırasında, projeye ilgi duyan bir Alman işadamı Mahathir'in verdiği cevaplar karşısında şunları söylemek ihtiyacını hissetmişti: Avrupalı siyaset adamlarının sizden alacağı çok ders var.

Saatler süren görkemli konferanstan sonra yaptığı basın toplantısını da dikkatle izlemiş, uyguladığı İslamizasyon projesini sorgulayan gazetecilere verdiği cevapları doğrusu zekice bulmuştum. Daha sonra uygulamalarının ne derecede samimi olup olmadığı konusunda da kendi aramızda yaptığımız tartışmada şu görüş ağır basmıştı: Niyetinin ne olduğunu anlamak için yerine bıraktığı veliahdına bakmalı.

O sıralar iki ay kadar süre ile Başbakanlık görevini Maliye Bakanı Enver İbrahim'e bırakarak izne çıkmıştı. Enver İbrahim, İslamcı gençlik örgütü ABİM'de etkin bir isim olarak öne çıkmış, daha sonraları, şu anki iktidar partisi UMNO'ya geçerek, Mahathir'le birlikte önemli projelere imza atmıştı. Malezya'daki

İslamizasyon projesinin en önemli isimlerinden biri haline geldi. Ve geleceğin Başbakanı olarak herkesçe kabul gördüğü bir dönemde bir anda her şey alt üst oldu.

MSC'ye danışmanlık yapan dünyaca ünlü fütürolog Alvin Toffler ve Kenichi Ohmae artık bu projenin arkasında değil. Çünkü Toffler, şu an hapiste bulunan Enver İbrahim'e karşı yapılanlardan sorumlu tuttuğu Mahathir'i protesto ederek danışmanlıktan istifa etti.

Bir başka önemli entelektüel isim, Münevver Ahmed Enis altı ay hapis cezasına çarptırılmış bulunuyor. Münevver Enis Türkiye'deki entelektüel kesimlerin yakından tanıdığı bir isim. Pek çok kereler Türkiye'ye gelerek, konferanslara konuşmacı olarak katıldı. Pek çok dile çevrilen önemli kitabı *İslam and Biological Future* Türkçe'ye de kazandırılarak yayımlandı (Cinsel Ahlak ve Biyolojik Tehlike, İz Yayıncılık; İstanbul). Enver İbrahim'in danışmanlığını da yapan bu değerli Müslüman aydın sapık cinsel ilişkiye girmekten suçlanarak hapse atıldı.

Evet, bugün Enver İbrahim ne Başbakan vekili, ne Maliye Bakanı ne de ilişkileri Mahathir Muhammed'e verdiğimiz iyi niyet primini destekleyecek türdendir. Enver İbrahim, bizde de tekrarını çok izlediğimiz türden bir filmin senaryosuna kurban edilerek hapse atılmış ve işkence görmüştür. Enver İbrahim'in ve Münevver Enis'in utanç verici bir suçtan dolayı gözden düşürülmeleri ve siyasi teamüllere bile uymayacak biçimde resmen polis işkencesine uğratılmaları, Güneydoğu Asya'nın iki önemli Müslüman ülkesindeki ortak özelliği su yüzüne çıkarıyor; Endonezya'nın Suhortosu ile Malezya'nın Mahathirindeki diktatörlük eğilimleri. Nitekim Enver İbrahim, geçenlerde Malezya televizyonlarında yayınlanan, tutuklanmadan birkaç saat önce doldurduğu video kayıtlarında da bu duruma işaret ediyor. Mahathir'in Malezya'da James Bond filmlerinden mülhem "Dr M" şeklinde anılması boşuna değil.

PAKİSTAN'A NÜKLEER TALTİF

Soğuk savaş sonrası dönemde, yeni dünya düzeni şekillenirken önümüzdeki yüzyılda ortaya çıkacak yeni güç merkezleri uluslararası sistemin yeniden dizayn edilmesinde belirleyici olacak. Nitekim eski gücünde olmasa da dünya sistemine tek başına çekidüzen vermeye çalışan Amerika'nın bu yönde hazırlık yaptığı, bazı politikaları ona göre şekillendirmeye çalıştığı fark ediliyor.

Amerika, birden fazla eşdeğer gücün ortaya çıktığı yeni dünya düzeninde tek başına bir dünya dengesi kurmanın zorluklarını yaşıyor. Amerikan düzeninin en saygın isimlerinden Henry Kissinger, yirmi birinci yüzyılın temel çelişkisi olarak, devletlerarası sistemin daha çok Avrupa'nın 18. ve 19. yüzyıldaki durumuna döneceğini öngörür. Yani, bir yandan sistem parçalanmaya doğru giderken diğer yanda küreselleşmeye doğru gidilecek. Kissinger'a göre yeni yapılanma sonucu altı yeni güç merkezi ortaya çıkacak: ABD, Avrupa, Rusya, Japonya, Çin ve Hindistan.

Pakistan Başbakanı Navaz Şerif'in Washington'da ABD Başkanı Clinton'la görüşmesi bu bakımdan hayli önemli. Nükleer çalışmalar yaptığı için Pakistan'a 1990 yılından beri ambargo uygulayan Amerika, son görüşmelerde bu ambargoyu yavaş yavaş kaldıracağını işaretlerini verdi. Nitekim Clinton yönetiminin, Pakistan'ın F-16 uçakları için ödediği ve bloke edilmiş durumdaki 501 milyon dolarlık siparişlerin karşılığı olarak, Yeni Zelanda üzerinden vermeyi önermesi önemli bir adım.

Bu yılın Mayıs ayında Hindistan'la Pakistan arasında tırmanan gerginlik her iki ülkenin peş peşe nükleer denemeler yapmasıyla sonuçlandı. Özellikle Pakistan'ın ilk olarak nükleer

deneme yapması büyük yankı uyandırdı. Bir İslam ülkesi ilk defa olarak nükleer silah sahibi ülkeler arasına girmiş oldu. Pakistan bu şekilde, daha önceden nükleer silaha sahip olduğu bilinen Hindistan'a karşı güç dengesini kurmuş oldu.

Reel olarak Pakistan'ın nükleer güce sahip olduğunu göstermesi nükleer kulüp tarafından kabul edilmesi anlamına gelmiyor. Uluslararası yaptırım ve kınamalar da peşi sıra gelecek demektir.

Bu noktada, ABD'nin resmi kınamalarının dışında Pakistan'a karşı yumuşak tutum takınması nasıl izah edilmeli? Bir yanda zayıf Pakistan, diğer tarafta devasa nüfus ve askeri gücü olan Hindistan çekişmesinde, ABD Pakistan'a neden yumuşak davranmak ihtiyacı hissetmektedir?

Ayrıca, ABD'nin gelecekte dünyadaki önemli güç merkezlerinden biri olarak gördüğü ve bu misyonu yüklemesinin muhtemel olduğu Hindistan'la komşusu Pakistan'ın arasını bulmak istediği; özellikle Pakistan ve Müslümanlar açısından kanayan bir yara durumda olan Keşmir konusunda arabuluculuk teklif ettiği de yapılan açıklamalar arasında.

Tekrar Kissinger'ın yeni dünya düzenine ilişkin öngörülerine dönecek olursak; ekonomik gelişimi göz önünde bulundurulduğunda önümüzdeki 20 yıl içinde Amerika açısından en büyük rakip güç olarak önlenemez yükselişle Çin görülmektedir. Çin'in yükselişinin Japon örneğinde olduğu gibi sadece ekonomik bir yükseliş olmadığı bir gerçek. Şu anda bile dünyanın en önemli askeri güçlerinden biri olarak yerini koruyor. Gelecekte, Çin açısından yeni olan ve Amerika'yı ürküten Çin'in büyüyen gücüyle bir dünya devleti olarak ağırlığını koyması ve dengeleri belirleyici duruma gelmesidir.

Muhtemelen Amerika şimdiden Çin'in önünü kesmek için tedbirler almaktadır. Uluslararası sistem açısından çok daha ağır biçimde cezalandırılması beklenen, ki bu uğurda bir devlet başkanını bile kurban veren Pakistan'ın hafif bir ambargo ile geçiştirilmesinin ardında, gelişen Çin tehdidine karşı ABD'nin yeni strateji arayışları yatmaktadır.

Hatta, soğuk savaş döneminde her ne kadar Bağlantısızlar hareketinin başını çekiyor olsa da Sovyetler nüfuz alanı içinde bulunan Hindistan'a karşı farklı tavır geliştirmesinin nedeni de budur.

Çin'i kuşatma stratejisi Amerika açısından çok daha kapsamlı bir stratejidir ve Türkiye'yi de yakından ilgilendirecek boyutlardadır. Türkiye, gerek Avrupa gerek Amerika ilişkilerinin yeni dönemde nasıl şekilleneceğine, ilişkileri nelerin belirleyeceğine bu açıdan da bakmak, ona göre tedbir almak zorundadır. Hiç beklemediğimiz anda yeni dengeler, bloklar içinde kendimizi bulabiliriz.

PAKİSTAN ÖRNEĞİNDE DARBELERİN NEDENİ

Yarım yüzyılı aşan tarihinin üçte ikisini askeri yönetimle geçiren Pakistan bir kez daha askeri darbeyle sarsıldı. Darbeden hemen sonra televizyona çıkan darbeci General Perviz Müşerref kendine özgü aksanıyla, İngilizce yaptığı konuşmada devletin kurumlarının sistematik olarak tahrip edildiğini, ülkesine sadakat borcu olarak birlik ve beraberliğin tesisi için çalışacağını bildirdi. Bütün darbelerin ortak jargonu bir kez daha tekrarlandı. Londra'da bulunan muhalefet lideri Benazir Butto ise askerlerin tekrar İslamizasyon projesini yürürlüğe koymak ya da Keşmir sorununu gündeme getirmek için darbe yaptıklarını, tahrip edilen demokratik kurumları yeniden tesis etmek için darbe yaptıklarını söyleyerek darbeye ilk elden alkış tuttu.

Ne garip, yolsuzlukları nedeniyle hesap vermekten kaçan Butto, o benim kahraman komutanım dediği generalin gerçekleştirdiği askeri darbeye demokratikleşme adına alkış tutuyor. Askeri müdahale ile bahsedilen demokratikleşmenin yine askeri yöntemle ellerinden alınacağını bile bile. Çünkü askeri darbeden en çok ağzı yanan bir aileden geliyordu ne de olsa.

Darbenin niçin yapıldığı sorusunu herkes soruyor. Perviz Müşerref, Navaz Şerif'in görevden aldığı (daha doğrusu istifa etmek zorunda bıraktığı) General Cihangir Keramet'in yerine sadık adamı olarak getirilmişti.

Görünüşe bakılacak olursa, temelde Keşmir sorunu en temel sebep olarak ortaya çıkıyor. Zaten askerlerin de halk nezdinde destek bulması için böylesi hassas milli bir davaya sarılacakları muhakkaktı. Sivil iktidar, ezeli düşman Hindistan'la geçtiğimiz yaz savaşın eşğine geldiği Keşmir konusunu

diplomatik kanallarla bir şekilde çözüme sürecine girmişti. Özellikle Pakistan'ın desteklediği Keşmirli mücahitlerin ele geçirdiği bölgelerden, Şerif'in Clinton'la görüşmesinin ardından geri çekilmelerini istemesi askerle arasını açan temel sebep olarak gösteriliyor. Askerler geri çekilmenin Hindistan karşısında yenilgiyi kabul etmek anlamına geldiğini ve belki de son yıllarda ilk defa askeri anlamda avantajlı duruma geldiklerini düşünerek diplomatik çözüme karşı çıkıyorlardı.

Bir başka konu da, Afganistan politikasında askerle seçilmiş iktidarın karşı karşıya gelmesi. Afganistan Pakistan'ın en önemli dış politika konusudur. Taliban'ı başta destekleyen, orada tutunmasını sağlayan Pakistan hükümeti, bu politikayı terk etme durumuna gelince yine askerle karşı karşıya gelindi.

Bir önemli ayrışma olarak Hindistan'ın gerçekleştirdiği nükleer denemeye cevap verilip verilmemesi konusunda askerlerle hükümeti karşı karşıya gelmişti. Amerika'nın hükümet üstünde baskı yapmasına rağmen, askerlerin kesin tavır koymasıyla Hindistan'a karşılık verilerek Belucistan çölünde yıllardır gizlenen nükleer silahlar patlatıldı.

Acaba tüm bu gerginlikler bir darbenin gerçek nedeni olabilir mi? Navaz Şerif'in sadık adamı olarak bilinen Perviz Müşerref'i darbe yapmaya iten sebep nedir? Siyasi tercihler açısından aralarındaki fark ne olursa olsun üzerinde durulması gereken nokta şu: İktidara gelir gelmez Genelkurmay Başkanı'nı istifaya zorlayan, ikincisini de görevden alan seçilmiş bir Başbakanın sistem içindeki ağırlığının bu denli artmış olması bile bir darbe nedenidir. Kaldı ki Pakistan gibi 52 yıllık tarihinin üçte ikisi askeri yönetimle geçmiş bir ülkede askeri bürokrasinin sistem içinde bu denli kenara itilmiş olması pek tahammül edilecek bir durum değildi.

Her ne kadar bir söylentiye göre, ordu içinde bazı generalerin Başbakan'a darbe hazırlığını önceden bildirdikleri için Navaz Şerif'in, Genelkurmay Başkanı'nı görevden aldığı bildiriliyorsa da olaya temelde demokratikleşme sorunu olarak bakmak gerekir.

Askerlerin yönetime müdahalesi pek çok ülkenin temel açmazlarından biridir. Bu açmaz sadece askerlerin yönetimlere müdahalesinden kaynaklanmıyor, kimi zaman bizzat sivillerin askeri teşvik etmesinden/kışkırtmasından kaynaklanıyor.

Butto'nun Londra'da oturduğu yerde, darbenin hemen ardından askerlerin ülkeye demokrasiyi getireceklerini söylemesi tipik bir örnektir. Askerlerin de tek gerekçesi vardır: Vatanın bütünlüğü ve yıpratılan kurumların daha fazla tahrip edilmesini önlemek, devleti kurtarmak... Ülkeye hizmet... Ve işin garip tarafı halka hitaben yapılan konuşmanın İngilizce olmasıdır.

İKÖ NEREDEN NEREYE?

İslam Konferansı Örgütü Liderler Zirvesi Mescid-i Ak-sa'nın gölgesinde toplandı. Tıpkı bu örgütün kurulmasına neden olan 1969'daki Mescid-i Ak-sa'yı yakma girişiminde olduğu gibi.

Aradan geçen 31 yıl içinde İslam Konferansı'nın üye sayısı 56'ya ulaşmasına rağmen; kuruluş gerekçesi olan Filistin ve Kudüs konusundaki ortak hassasiyeti sorgulanır hale gelmiştir. İslam Konferansı'nın zaman içinde bağımsızlık kazananlar ve yeni katılanlarla sayısı artmış, ekonomik ve siyasi olarak dünya dengeleri üzerinde daha iyi bir yere gelmiş olmasına rağmen ortak politika üretme konusunda çok daha parçalı bir görüntü sergilemektedir.

Bunun en somut örneği daha konferans başlamadan önce yaşanan krizde gözlemlendi. Konferansa ev sahipliği yapan Katar'ın İsrail ticaret temsilciliğini kapatmamak istemesi üzerine İran, Suudi Arabistan gibi ülkeler konferansı boykot etme tehdidinde bulundular. Bunun üzerine Katar, İsrail ticaret bürosunu kapatma kararı almak zorunda kaldı.

Kudüs ve Filistin konusunda yine ateşli söylevler verilecek ama somut adım atmaya gelince her ülke yine kendi bildiği yolda devam edecek. İsrail konusunda en radikal tavır alması beklenen ülkelerin bile daha tedbirli bir dil kullanmayı tercih ettiği gözden kaçmamaktadır. Bu, Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, yeni dengelerin oluşmasıyla doğrudan ilişkili olsa da barış sürecinin İKÖ zirvesine doğrudan yansıyan bir sonucu olarak değerlendirmelidir. İsrail hemen hiçbir şey vermeden bölgede meşruiyetini kazanmış, Müslüman ülkeler tarafından tanınmış ve tüm kapılar ardına kadar açılmış bulunuyor.

Barış süreci somut olarak Filistinlilere hiçbir kazanım getirmese de İsrail adına çok şey kazandırdığı buradaki yansı-

malarından anlaşılıyor. Türkiye bile Filistin konusunda eskisi gibi konuşmıyor. İsrail'in cinayetleri kınanırken stratejik işbirliği yapan bir partner olarak konferansta temsil edildiğimiz bir gerçek. Oysa aynı Türkiye, Mescid-i Aksa'nın yakılma girişimi üzerine toplanan İslam Konferansı'nın kurucu üyelerinden biri olarak aktif misyon yüklenmişti.

Filistin heyetinin, Türkiye'nin gizli barış planını Ortadoğu denklemi içinde nereye oturtacağını, ne kadar etkisinin olacağı ve hepsinden önemlisi kimin işine yarayacağını merakla bekliyoruz. Ne Demirel'in arabulucu heyet içinde olması ne de Türkiye'nin İsrail'le ileri düzeyde ilişki kurması Ortadoğu'da olması gereken yerine işaret etmektedir.

Diğer taraftan İsrail'e karşı ilginç bir ittifak da gözden kaçmıyor. Birbiriyle savaşmış İran, Irak ve Suudi Arabistan, İsrail'e karşı daha sert önlemler alınmasını savunan ülkelerin başında geliyor. Türkiye, Mısır ve Ürdün ise İsrail'i küstürmeden barışçı yollarla çözüm bulunmasından yana tavır alıyorlar.

Ancak bu konuda en radikal söyleme sahip İran'ın bile eleştirilerini çok daha rasyonel bir diplomatik dille ifade etmeye özen gösterdiğini Hatemi'nin konuşmasının satır aralarından çıkarmak mümkün. Devrimci İran'ın, Humeyni İran'ının yerine, rasyonel dış politika yürüten Müslüman bir ulus devlet var artık.

Bugün açıklanacak sonuç bildirgesinde, daha önce dışişleri bakanlarının üzerinde çalıştığı sonuç bildirisinde İsrail'le tüm ilişkilerin kesilmesi tarzındaki sonuç bildirisinin yumuşatılarak çıkması sürpriz sayılmamalı. İsrail İKÖ içinde, örneğin Orta Asya ve bazı Afrika ülkeleri ile, açıkça taraftar olmasa bile sert retoriğe karşı duracak, lobi işlevi görecektir etkiyi/ilişkiyi oluşturmuş görünüyor. Barış sürecinin bu açıdan Filistin'den çok İsrail tarafının işine yaradığını kimse inkar edemez.

Sonuç, yine çok şey söylenip eylem planında çok az şey yapılacaktır. Bazı zengin Arap ülkeleri belki kesenin ağzını açarak Filistin ve Kudüs için bir şeyler yapmış olmanın huzuru içinde ülkelerine dönecek. Sonra bildiriler yayınlanacaktır.

Diğer tarafta Gazze'de, Batı Şeria'da, Kudüs sokaklarında çocuklar kurşunlanmaya devam edecek. Türk semalarında İsrail jetleri eğitim uçuşu yapmaya devam edecek. Biz de Demirel'i araştırma için Filistin'e göndermenin gururunu yaşayacağız.

SUDAN'A PETROL DİPLOMASİSİ

Afrika'nın en fakir ülkelerinden biri olmasına rağmen uluslararası sistemin gazabına uğrayan Sudan çok yönlü kuşatmayla baş etmeye çalışıyor. Batılı devletlerle birlikte komşusu Etiyopya ve Eritre'nin hatta Uganda'nın doğrudan desteklediği, Güneydeki ayrılıkçı Hıristiyanların isyanıyla, diğer tarafta Amerika'nın terörist listesine alarak uyguladığı ambargoyla baş etmek için uğraşiyor.

1980'li yılların başından beri Hıristiyan azınlık, animistleri de yanına alarak bizdeki PKK hareketine benzer bir Marksist-Stalinist örgütlenmeyle Sudan yönetimine karşı savaşıyor. Bu savaşta belli bir mesafe aldıkları bile söylenebilir. Hatta geçtiğimiz yıllarda İsrail'in doğrudan desteklediği, Afrika kıtasında üs olarak kullandığı, Sudan'ın bir zamanlar bağımsızlığını kazanması için destek verdiği Eritre'nin doğrudan savaşa dahil olarak Sudan topraklarına girdiği, Etiyopya'nın da aynı türden bir müdahalesiyle atağa geçtikleri ve ülkenin bazı bölgelerini işgal ettikleri hafızalarda duruyor.

Üstelik, Sadık Mehdi gibi Sudan yönetimine muhalif siyasi güçlerin de güneydeki ayrılıkçılarla ortak cephe oluşturmaları yönetimi hayli zor durumda bırakmıştı. Tüm bunların üstüne bir de ambargo eklenince zaten zor şartlarda ayakta kalmaya çalışan ülke sıkıntılı dönemler yaşadı.

Bütün bu olumsuzluklara karşın Hasan el Turabi, karizmasıyla merkezi yönetimdeki ağırlığını sürdürebildi. İslami hareket liderleri arasında siyasi pratikle teorik birikimi ülke şartlarında sentez yapabilme ve bunları hayata geçirme becerisini gösteren ender isimlerden biri olan Turabi'nin şahsında Sudan, dünya sistemi tarafından bir tür cezalandırılmaya çalış-

şıldı. Maddi şartlar açısından bu kadar fakir olmasına rağmen ülkenin maruz kaldığı çok yönlü kuşatmanın nedeni burada aranmalıdır. Turabi, Sudan şartlarında İslami siyaset teorisini pratiğe geçirmeyi deneyerek, ihraç edilecek bir modelden çok ülkenin gerçeklerine uygun, ayağı yere basan yönetim tarzı geliştirmeye çalıştı. Bunun için İhvan hareketiyle bile ters düş-tü.

Son günlerde Sudan yeni bir hamle daha yapıyor. Ülkedeki siyasi durumu normalleştirecek bir atılım yapıyor. Bu çerçe-vede devrik devlet başkanı Numeyri, Hartum'a dönerek bu pla-nın ilk adımı atılmış oldu. Yurtdışında yaşayan Sadık el Mehdi ile ülkeye geri dönmesi için üst düzeyde görüşmeler sürdürülüyor. Ülkede çok partili demokratik hayata geçiliyor. Tüm bunlar sistemin göreceli olarak kendine daha çok güvenmeye başladığının da işareti olarak algılanmalıdır. Ayrıca Müslüman mu-halefetin güneydeki ayrılıkçı Hıristiyan azınlıklarla oluştur-dukları ortak cephe de parçalanmış oluyor. Yıllardır silahlı gruplarla yapılan pek çok barış anlaşmalarının imza noktasına geldiğinde Amerika'nın son dakika müdahalesi ile bozulduğu bölgedeki gelişmeleri yakından takip eden uzmanlarca biliniyor.

Petrol Diplomasisi

Sudan'ın siyasi olarak dışa açılmaya, iç ve dış kuşatmayı kırmaya yönelmesinin önemli nedenlerinden biri de, önümüz-deki yıllarda üretime geçecek olan petrol faktörüdür. Sudan'ın büyük petrol rezervlerine sahip olduğu biliniyor. Bu rezervlerin büyük kısmı da iç savaşın devam ettiği güney bölgelerinde bu-lunuyor.. Bu gerçekler ayrılıkçı hareketin neden uluslararası ölçekte destek gördüğü hakkında fikir verebilir.

Eğer Sudan petrol üretimine geçecekse bu durum dünya e-konomik sistemiyle de bir şekilde bağlantı kurmasını, entegre olmasını gerektirecek demektir. Ekonomik entegrasyonun siya-si entegrasyona paralel olması beklenir. Bu yönde Amerika'nın da Sudan'a yönelik yakınlaşma, ilişkileri normalleştirme sin-yalleri vermekte olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

İslami hareket liderliği içinde hareketi, kültürel temelli ele alan ve özellikle silahlı terör olarak adlandırılan sertlikten uzakta duran bir lider olmasına karşın terörist ülke listesine

alınmasının nedenini de izah edebilecek bir gelişmedir petrol faktörü. Hartum yönetiminin daha doğrusu Turabi'nin etkinliğini kıramayacağını anlayan Amerika, petrol üreticisi bir ülke konumuna geçecek olan Sudan'ın tümüyle kontrol dışı kalmasına göz yumamazdı. Nitekim bunun farkında olan Sudan da kendi içinde siyasal düzenlemeler yaparak üzerine gelecek baskıları karşılayacak bir konuma gelmeye, avantaj elde etmeye çalışıyor. Nitekim siyasal olarak normalleşmiş bir Sudan ki, Turabi epeydir buna çalışıyordu, dışarıya açılırken çok daha güçlü olacaktır.

Bilindiği gibi, Sudan'da önemli yatırımlarda Çin devreye girmiş bulunuyor. Hatta Güney Kıbrıslı Rumların bile önemli yatırımlar peşinde olduğu biliniyor. Yabancı sermayenin alabildiğine teşvik edildiği Sudan'da Rumlar önemli miktarda toprak almaktadır. Türkiye'den ise birkaç küçük teşebbüsün dışında önemli bir girişim henüz göze çarpmıyor.

Bir Sudan Film/i

Sudan'daki gelişmeler Türkiye'yi neden ilgilendiriyor diye sorulabilir?

Ancak ekonomik ve sosyal anlamda üçüncü dünya olarak adlandırılan kimi ülkelerdeki uygulamalar, uluslararası ilişkilerin jeo-ekonomiği ve bunun politik sonuçlarına bakınca ister istemez "Bu filmi bir yerden hatırlıyoruz" dedirtecek işaretlerle dolu.

Gelişmiş ülkelerde, ya da yarı gelişmiş hatta göreceli olarak demokratik ve açık toplumlarda daha hassas yürütülen uluslararası ilişkiler/oyunlar, tek adama dayalı, güçsüz ülkelerde daha açık ve kaba biçimde sergilenebiliyor. Bu bakımdan Sudan, Afrika'nın ortasında fakir, 15 yıldır iç savaşın girdabında bir ülke de olsa yeni dünya düzeninin öncelikli tercihlerinin ip uçlarını vermesi ve bildik yöntemlerin (old fashion) hala yürürlükte olması bakımından önemli.

Sudan'da yönetimin kilit isimlerinden Hasan Turabi bir iç devrimle görevden uzaklaştırıldı. Oysa Devlet Başkanı General Beşir'i iktidara taşıyan Turabi olmuştu. Turabi geri planda kalarak yeni yönetimin şekillenmesinde bir tür teorisyenlik rolü üstlenmiş, resmi görevi olan meclis sözcülüğü sayesinde ülkenin

iç ve dış politikasını yönlendirmeye çalışmıştı. Kendine özgü İslami yönetim pratiği soğuk savaş sonrası düzen açısından terörist ülke listesinin başında yer almasına neden oldu. Hatta bu nedenle ABD tarafından ilaç fabrikası kimyasal silah üretildiği iddiasıyla bombalanmıştı. Ancak Sudan'ın petrol rezervlerinin sanılandan fazla olması, birkaç yıl içinde önemli bir petrol üreticisi ülke durumuna gelmesi ihtimali hesapları altüst ediyordu.

Ve bilinen film tekrar sahneye kondu: 1999 Aralık'ında, General Beşir tarafından, Turabi'nin iktidar partisinin genel sekreterliğinden ve meclis sözcülüğünden uzaklaştırılmasıyla gerçekleşen iç-darbe sonucu Sudan'ın en tehlikeli adamı devre dışı bırakılmış oldu.

Son haberlere göre güneydeki en büyük ayrılıkçı gerilla örgütü olan SPLA Hartum'la anlaşma sinyalleri vermiş bulunuyor. Bundan böyle General Beşir'in Batı ile daha yakın ilişki kuracağını göstererek yönetim biçimini Batının kabul edebileceği türden ehlileştirmeye tabi tutmasından sonra ambargonun kalkması beklenebilir.

Batı bir kez daha askeri diktatörlükten yana tercihini ortaya koydu. Petrol karşılığı diktatörlük, barış karşılığı özgürlüklerin bastırılması filmini bir kez daha seyrediyoruz.

Turabi'nin kurduğu partinin, Sudan Halk Kongresi'nin kuruluşunu açıklarken "Köklerimize dönüyoruz" demesi hala tehlike olduğunu gösteriyor. Ancak, bu tür aykırı halk taleplerini bastırmanın yöntemi, Sudan gibi ülkelerde demokratik yollar-dan geçmiyor ne yazık ki.

BİR TURABİ PORTRESİ

Sudan Devlet Başkanı General Ömer el Beşir'in ani bir kararlarla parlamentoyu feshetmesi, zaten iç savaşın iyice zayıflattığı ülkenin geleceğine ilişkin endişeleri artırdı. Ancak, ülkenin nereye gittiği sorusu kadar Sudan devriminin ideologu olarak bilinen Hasan Turabi'nin durumunun ne olacağı ya da bundan sonra nasıl bir tavır takınacağı sorusu da önem kazanıyor. Çünkü anlaşıldığı kadarıyla devlet başkanının attığı bu adım doğrudan doğruya Turabi'yi saf dışı etmeye, ülkede ipleri ellerinde tutan iki isim arasındaki çekişmenin Turabi'nin aleyhine olarak bitirilmek istendiğine işaret ediyor.

Turabi'yi İyi Okumak

Turabi, siyasete doğrudan girdiği 1964 yılından bu yana sürekli olarak, hemen her yönetimin hem arkasında olacak kadar içinde, hem de doğrudan sorumluluk almayacak kadar dışarıda duruşuyla dikkat çekti. Hemen her devrimin bir şekilde içinde bulundu, onları geriden yönlendirmeye çalıştı. İpleri kontrol edemediğini fark ettiği durumlarda da hiçbir sorumluluğu olmayan biri gibi ilişkiyi istediği zaman kopardı. Ancak siyasete doğrudan girmediği dönemlerde bile Sudan'ı yönetenlerin bir şekilde Turabi faktörünü dikkate almaları gerekecekti; bu ağırlığını her zaman için korudu.

Devrimci yanıyla uzlaşmacılığı aynı anda bu denli uyum içinde götüren bir siyasi "deha" az bulunur. Nerede uzlaşmacı nerede devrimci yanının öne çıktığını kestirmek her zaman için mümkün değil. Ancak, siyasi anlamda pragmatist niteliğini yüklemek de mümkün gözüküyor. Zira içinde yaşadığı toplumun sosyolojik ve kültürel yapısıyla uyuşan bir siyasi çizgiyi

yakalamada kendi içinde sürekli olarak bir tutarlılığı gözettiği söylenebilir. Hasan el Turabi'yle ilk defa 1979 yılında karşılaştım. Bende bıraktığı ilk izlenim olarak İslam dünyasında örneği az bulunur türden kitleyi arkasına almış, entelektüel bir devrimci profili çizmişti. Bir hareketin uzlaşmasız lideri gibi konuşuyordu ama mütevazı tavrı da etkileyiciydi. Ancak bu karşılaşmamdan kısa bir süre sonra *Le Monde* dergisinde, devirmek için mücadele ettiği Numeyri hükümetinde Adalet bakanı olarak kendisiyle yapılan röportaja rastladığımda onun hakkındaki düşüncelerim alt üst olmuştu. Fakat bu iniş ve çıkışlar aslında onun hayat tarzından, mücadele biçiminden başka bir şey olmadığını zamanla öğrenecektim. 1979 yılındaki ilk karşılaşmamızdan sonra onunla pek çok defalar görüşme imkanım oldu. Her seferinde de farklı siyasi konularda karşıma çıkmıştı. Ya Sudan'da güçlü bir muhalif hareketin lideri, ya da aldığı görevin ismi ne olursa olsun devlet başkanının arkasındaki güçlü adam, yönetimin ideologu... Ama her zaman için idealindeki yönetime doğru toplumu şekillendirecek projeler peşinde koştu.

Dengeler üzerinde oynamasını çok iyi bildi. Zaman zaman yıllarca süren hapis hayatına rağmen hedefine kilitlenmiş olarak yürümesini bildi. Bağımsız kaldı. Kültürel olarak beslendiği İhvan-ı Müslimin hareketinden örgütünü ayırdı, kendi şartlarına uygun, kendi kararlarını verebilen bir yapılanma peşinde oldu. En son olarak 1997 yılında Sudan meclis başkanı sıfatıyla Hartum'da Türk gazetecilere yaptığı konuşma sırasında dinledim. Yönetimin iplerinin kendi elinde olduğunu konuşmasından anlıyordunuz. En azından yönetimin fikir mimarı, ideologu gibi davranıyor, mütevazı görünüşünün altında uzun mesafe koşucularına özgü sakıncı bir kararlılık yatıyordu.

Bu Sefer Ne Olacak?

Sudan gibi İslam dünyasının en fakir ülkesini temsil etmesine rağmen fikirleri çağdaş İslam siyaset düşüncesinin pratiği açısından önem arz ediyor. En azından birkaç kere İslam anayasası hazırladı. Kısmen de uygulamaya koydu.

Demokratikleşme, laiklik, inanç özgürlüğü, halkın/hakkın iradesi gibi temel kavramların pratikte nasıl yorumlanması gerektiği konusunda özgün düşünceler geliştirildi. Ve çoğu

İslami hareketlerden entelektüel olarak ileride olduğunu gösterdi. (Alain Chevalerias'ın kendisiyle yaptığı teorik ve güncel konulara ilişkin fikirlerini sorgulayan, Birey yayınları arasında çıkan röportaj kitabı onu tanımak anlamında ufuk açıcı olabilir)

En zor anlarda bile ittifak edebileceği bir yedek güç bulmada eşsiz bir sezgi gücüne sahip olduğunu ispatlayan Turabi'nin bu sefer durumunun pek iyi olmadığı görülüyor. General Beşir'le aralarındaki rekabetin ilk defa su yüzüne çıktığı andan itibaren yapılan resmi açıklamaların aksine gizliden gizliye süren bir iç çekişme yaşanıyordu. Mücadele, Turabi'nin devlet başkanının yetkilerini kısıtlayan yasayı meclis oylamasına sunmasından 48 saat sonra, bir tür darbeyle başkanı olduğu meclisin kapatılmasıyla sonuçlandı. Dolayısıyla Turabi'nin yönetim üzerinde resmi olarak tek söz sahibi olduğu platform elinden alınmış oldu. Başta Mısır Devlet Başkanı Mübarek ve Libya lideri Kaddafi olmak üzere komşuları general Beşir'e destek vermekte gecikmediler. Arap Birliği de bu destek listesine dahil olmakta gecikmedi.

Batılıların fundamentalist olmakla suçladıkları, 16 yıldır iç savaşın sürdüğü ülkede, vatandaşlığın karşılıklı anlaşmaya dayalı bir sözleşme olduğunu, yapılacak bir referandumla Hıristiyan ve animist azınlığın Sudan'a bağlı kalmak zorunda olmadığı görüşünü savunan Turabi'den çok asker Ömer el Beşir'i destekliyor olması ilginç. Zira Batının Sudan üzerinde kurduğu en büyük baskı ve bunu meşrulaştırma aracı olarak yıllardır süren ayrılıkçı iç savaş gösterilmektedir.

Şu ana kadarki gelişmelerden iki taraf da ipleri sonuna kadar germek niyetinde olmadıklarını gösterdiler. General Beşir, kapatılan meclis üyesi olan parlamenterlerin maaşlarını almaya devam edeceklerini açıklarken, Turabi de General Beşir'i hakimiyeti elinde tuttuğu iktidar partisinden ihraç etmekten vazgeçti.

Eğer bu son gerilim, normalleşmeye giren Sudan'ın dış ilişkileri, özellikle Amerikan ilişkileriyle bağlantılı bir operasyon değilse, dengeler adamı Turabi bir şekilde siyasi manzarayı kendi lehine çevirmek için elinden geleni yapacaktır. Ancak şu da bir gerçek ki, o sonuçta bir entelektüel, Beşir ise gücü yani orduyu ve dış desteği yanına almış bir general...

Bakalım güç mü, siyaset mi hakim olacak?

FRANSIZLARIN HALİFESİ

Fas Kralı II. Hasan'ın cenazesine gösterilen ilgi gerçekten büyüktü. Gösterilen ilgi ve katılım Ürdün Kralı Hüseyin'in cenazesindeki hatırlatıyordu. Ürdün Ortadoğu denklemine önemli bir yer işgal etmemesine rağmen cenazeye katılan liderlerin listesine bakılınca Kral Hasan'a ve onun politikasına verilen önem hakkında bir fikir edinebiliyoruz.

Kral Hasan'ın ölümü nedeniyle medyada çıkan haberler ve yorumlarda bu ilginin nedenini ele verecek tarihi arka plan gözden kaçtı. Bilindiği gibi Kral II. Hasan ve onun varisleri emirü'l-müminin unvanını kullanmaktadır. Yani müminlerin emiri. Yani özellikle dört büyük halife için kullanılan bir makama izafe edilen bir sıfatı taşımaktadır saltanatın başında bulunan kral...

Yeryüzündeki tüm Müslümanların emiri olmak gibi bir makama oturması için hanedanın ne geleneksel ne de tarihi bir mesnedi bulunmadığı halde bu sıfatı hangi gerekçelerle taşıyor olduğu sorulmuş değildir. Aslında Kral Hasan'a gösterilen ilginin esas nedenlerinden biri taşımakta olduğu bu sıfattı. Her ne kadar kendinden menkul bir makam da olsa çağrıştırdığı kolonyal etkiyi hala sürdürmesinden dolayı emirü'l müminin'lik sıfatını ona yapıştıranlar geri almadığı sürece ilgi devam edecek görünüyor.

Osmanlı Hilafeti Türkiye Cumhuriyeti'nde kurulan yönetim tarafından kaldırılınca İslam dünyasında Hilafeti yeniden diriltmenin telaşı yaşandı. Hatta bu amaçla Kahire'de Hilafet Konferansı bile düzenlendi. Hilafet makamına kimin ve nasıl geçeceği tartışması bir müddet İslam dünyasında yoğun biçimde tartışıldı. Örneğin Hilafetin Kureys'e ait olması gerektiği hadisine dayanarak bu makamın Araplara ait olduğu ve tekrar iade

edilmesi gerektiği tartışmaları bu tartışmalar arasındaydı. Yer yer kendini halife ilan edenler bile oldu.

Ancak asıl rekabet İngilizlerle Fransızlar arasında yaşanmaktaydı. İslam dünyasının, özellikle Osmanlı bakiyesi Arap topraklarının hemen hemen tamamını kendi aralarında paylaşmış bulunan bu iki sömürgeci güç Hilafet konusuyla doğrudan ilgiliydiler. Çünkü hangi tarafın egemen olduğu topraklarda bir halife seçilirse o taraf doğrudan İslam dünyası üzerinde siyasi etki sahibi olacaktı.. Bunun için Fransız ve İngilizler birbirlerine karşı müthiş bir mücadeleye giriştiler. İngiliz arşivlerine göz atanlar İngiliz istihbaratının Dışişleri Bakanlığı'na Şam'daki Cuma hutbelerine kadar Hilafet konusunda neler konuşulduğunun rapor edildiğini görürler.

Bu rekabet ortamı içinde Fransızlar Hilafete alternatif olarak bir "emirü'l-müminin" makamı ihdas ederek bu makamı o zaman için en güvenilir gördükleri kendi kontrollerindeki Fas kralına verdiler. Böylece Fransızlar yarışta önemli bir hamle yapmış oldular. Böylece, Müslümanlar üzerinde siyasi bir üstünlük kurma inisiyatifi ele geçirmek için İngilizlerin önüne geçtiklerini düşündüler.

Ancak, İngilizler daha siyasi bir kararla Hilafet makamının tümüyle ortadan kaldırılması, etkisizleştirilmesi stratejisine yöneleceklerdir. Yapılan Hilafet konferanslarından hiçbir şey çık(arıl)mayacak ve ismen bile olsa ismin ve makamın diriltilmesine izin verilmeyecektir.

Fas kralının önemi buradan gelmektedir. Bir bakıma, Fransız kolonyalizminin daha doğrusu Fransa'nın Arap ve İslam dünyası politikalarının taşıyıcı fonksiyonunu yüklenmiş olmasından ileri gelmektedir. Emir'ul-müminin(!) olarak İsrail ile ilk ilişki kurması İsraili liderlerle şahsi dostluklar geliştirmesi bu politikaların yansımasıdır.

Fransa'nın Ortadoğu politikalarını ana çizgileriyle takip etmek isteyen Fas'ı takip etmelidir. Kıyıda bir ülke olmasına rağmen taşıyıcısı olduğu politikalar açısından merkezi rol oynamaktadır. Bu rolü nedeniyle 38 yıllık saltanat, demokratik ülkelerin liderleri tarafından alkışlanmakta, tahtı sarsılmakta ve varisleri de yoldan sapmadıkları sürece garantili bir saltanatın huzurunu duymaktadırlar.

ÇİN'İN VE TÜRKİYE'NİN BAŞAĞRISI

Çin ekonomik olarak kapitalist sisteme entegre olurken, siyasal yapılanmada Kızıl rengini koruyarak yola devam etmek niyetinde. Hong Kong gibi Çin'in Batı'ya açık vitrinini oluşturan ihraç ekonomisi, düşük maliyetli işgücünün avantajını kullanarak uluslararası pazarda rekabet etmeye çalışıyor. Diğer tarafta siyasi sistem Mao'nun 'Kızıl Çin'inden pek fazla sapma göstermiş değil.

Çin güney ve doğusunda Batı'yla rekabet etmeye çalışırken batı yakasında ciddi baş ağrılarını hala giderememiş durumda. Çin ekonomisini besleyecek doğal kaynaklar, madenler, doğalgaz gibi stratejik ürünler Uygur Özerk Bölgesi, Yunnan, Gansu gibi Çinlilerin azınlık olduğu bölgelerde bulunuyor. Çinliler hala azınlık ve Çin yönetimi bu stratejik bölgede hala sömürgeci görünümünde.

Ankara'nın Gerekçesi

Bugünlerde Çin İçişleri Bakanlığı'ndan bir heyet Ankara'da derin temaslarda bulunuyor. Türkiye ile Çin arasında ilk önce ticari ve ekonomik alanda işbirliği akla gelmesi gerekirken 'İçişleri'ni ilgilendiren bir görüşmeden rahatsızlık duymamak mümkün değil. MHP'li bir hükümetin Uygur bölgesindeki Müslüman Türklere karşı Çin yönetimiyle işbirliği yaptığı kuşkusunun duyulması, daha önceki örneklere bakarak çok normal. Eğer hükümet, Çin baskısına karşı yıllardır direnen, asimile edilemeyen Doğu Türkistanlılara karşı komünist yönetimle işbirliği yapmasını, Çin'den gelebilecek aşırı dinci tehlikeye karşı önlem alındığını açıklarsa şaşmamak gerekir. Oysa

Doğu Türkistan'daki ekonomik ve demografik göstergeler Çinlileri yeni ve farklı stratejiler belirlemeye yönlendiriyor. Türkiye'nin esas bu yeni planı yakından takip etmesi gerekir.

Çin'e İsrail Modeli

Yapılan açıklamaya göre Çin yönetimi, askeri ve ekonomik olarak stratejik öneme sahip olmakla birlikte Çin asıllıların azınlıkta olduğu batı bölgelerine 14 milyar dolarlık bir yatırım projesini uygulamaya koyuyor. Yatırımın yapılacağı bölgeler arasında Uygur Özerk Bölgesi de var.

Çin yönetiminin yaptığı istatistiklere göre, Uygur bölgesinde Çin asılların sayısı gittikçe azalıyor. Tüm teşviklere rağmen bölgedeki Çinlilerin sayısı yüzde 42'den yüzde 37 düzeyine inmiş durumda. Bu durum karşısında alarma geçen yönetim bölgeye Çinli yerleşim birimleri kurmaya başladı.

International Herald Tribune'un ifadesiyle bu yerleşim planı, İsrail'in Batı Şeria'da gerçekleştirdiği Yahudi yerleşim birimlerinden esinlendi.

Çin bölgeden geriye göçü önlemek ve nüfus dengesini lehine çevirmek için her yıl 250 bin Çinli'yi bölgeye gönderiyor. Göçü teşvik etmek için de yeni bir ekonomik gelişim planını uygulamaya koymaya hazırlanıyor. Şanghay'a kadar uzanan 4 bin km.lik doğalgaz boru hattı döşenmesi projenin en önemli kısmını oluşturuyor.

Plan, bölgenin doğalgaz gibi yer altı zenginliklerinin Çin'in gelişmiş doğu kıyılarına taşınmasından ibaret değil. Ülkenin en büyük pamuk üretimi Doğu Türkistan'da gerçekleştirilmektedir. Çin tekstilinin hammaddesini oluşturan pamuk üretimini Çinli olmayan (Müslüman Uygurlar) bölge halkına emanet etmek istemiyor komünist yönetim. Bölgeye yaptığı yatırımlarla Çinlileri buraya çekmek ve kolonilere yerleştirerek pamuk üretiminden doğacak ekonomik refahın yine Çinlilere aktarılması hesaplanmaktadır.

Yeni bir kolonyalist model geliştirilip uygulanmak istenmektedir. Bu geç kalmış kolonyalizm modeli ise İsrail patenti taşıyor.

Ankara ise, muhtemelen, tüm ufkunu kapatan irtica korkusu nedeniyle Çin yönetimiyle bu gelişmeleri konuşup yeni

kaynakların yerli halka nasıl aktarılabilceği konusunda işbirliği teklif etmeyi aklına bile getirmemektedir. İrtica fobisi öylesi bir hal almış ki, binlerce kilometre uzakta ezilen bir avuç Müslüman'ın kimliğini, dinini, koruma adına gösterdiği direnç buralarda bazılarının rahatını kaçırıyor. İçişleri Bakanlığı Orta Asya Türk Cumhuriyetleriyle geliştirdiği son olarak da Gürcistan gibi ülkelerdeki işbirliği ağını Çin'e kadar uzatmış görünüyor.